

බුද්දකනිකායෙ නෙත්තිප්පකරණ-ටිකා

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා

සංවණ්ණනාරම්භෙ (දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා; ම. නි. ටී. 1.1 ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා; සං. නි. ටී. 1.1.1 ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා)
රතනත්තයවන්දනා සංවණ්ණෙතබ්බස්ස ධම්මස්ස
පභවතිස්සයවිසුද්ධිපටිවෙදනත්ථං, තං පන ධම්මසංවණ්ණනාසු විඤ්ඤානං
බහුමානුප්පාදනත්ථං, තං සම්මදෙව තෙසං උග්ගහණධාරණාදික්කමලද්ධබ්බාය
සම්මාපටිපත්තියා සබ්බන්තිසුඛනිප්පාදනත්ථං. අථ වා මඩ්ගලභාවතො,
සබ්බකිරියාසු පුබ්බකිච්චභාවතො, පණ්ඩිතෙහි සම්මාවර්තභාවතො, ආයතිං පරෙසං
දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනතො ච සංවණ්ණනායං රතනත්තයපණාමකිරියා. අථ වා
රතනත්තයපණාමකරණං පූජනීයපූජාපුඤ්ඤවිසෙසනිබ්බත්තනත්ථං, තං අත්තනො
යථාලද්ධසම්පත්තිනිමිත්තස්ස කම්මස්ස බලානුප්පදානත්ථං, අත්තරා ච තස්ස
අසඬිකොචනත්ථං, තදුභයං අනත්තරායෙන අට්ඨකථාය පරිසමාපනත්ථං. ඉදමෙව
ච පයොජනං ආචරියෙන ඉධාධිප්පෙතං. තථා හි වක්ඛති ‘වන්දනාජනිතං...පෙ....
තස්ස තෙජසා’ති. වත්ථුත්තයපූජා හි නිරතිසයපුඤ්ඤක්ඛේතසම්බුද්ධියා
අපරිමේයාප්පභාවො පුඤ්ඤාතිසයොති බහුවිධත්තරායෙපි ලොකසන්නිවාසෙ
අත්තරායනිබන්ධනසකලසංකිලෙසවිද්ධංසනාය පහොති, භයාදිඋපද්දවඤ්ච
නිවාරෙති. යථාහ –

“පූජාරහෙ පූජයතො, බුද්ධෙ යදි ව සාවකෙ”ති. (ධ. ප. 195; අප. මෙර
1.10.1) ච,
තථා –

“යෙ, භික්ඛවෙ, බුද්ධෙ පසන්නා, අග්ගෙ තෙ පසන්නා, අග්ගෙ ඛො පන
පසන්නානං අග්ගො විපාකො භොති”ති (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) ච,
තථා –

“‘බුද්ධො’ති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති;
වරමෙව හි සා පීති, කසිණෙනපි පම්බුද්ධිපස්ස;
“‘ධම්මො’ති...පෙ.... ‘සඬිසො’ති...පෙ.... දීපස්සා’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.6;
ඉතිවු. අට්ඨ 90; දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා; ම. නි. ටී. 1.1; අ.
නි. ටී. 2.4.34) ච,

තථා –

“යස්මිං, මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරිශුද්ධිනං චිත්තං භොති, න දොස...පෙ.... න මොහපරිශුද්ධිනං චිත්තං භොති”ති (අ. නි. 6.10; 11.11) ව,

තථා –

“අරඤ්ඤ රුක්ඛමුලෙ වා...පෙ....;
භයං වා ඡම්භිතත්තං වා, ලොමහංසො න භෙස්සති”ති. (සං. නි. 1.249) ව;

තත්ථ යස්ස රතනත්තයස්ස වන්දනං කත්තුකාමො, තස්ස ගුණාතිසයයොගසන්දස්සනත්ථං “මහාකාරුණික”න්තිආදිනා ගාථාත්තයමාහ. ගුණාතිසයයොගෙන හි වන්දනාරහභාවො, වන්දනාරහෙ ව කතා වන්දනා යථාධිප්පෙතප්පයොජනං සාධෙතීති. තත්ථ යස්සා සංවණ්ණනං කත්තුකාමො, සා නෙත්ති විසෙසතො යථානුලොමසාසනසන්නිස්සයා, තස්ස ව විචිත්තාකාරප්පවත්තිවිභාවිතී. තථා හි සුත්තන්තදෙසනා න චිත්තයදෙසනා විය කරුණාප්පධානා, නාපි අභිධම්මදෙසනා විය පඤ්ඤාප්පධානා, අථ ඛො කරුණාපඤ්ඤාප්පධානාති තදුභයප්පධානදෙසනාවිසෙසවිභාවනං තාව සම්මාසම්බුද්ධස්ස ථොමනං කාතුං තම්මුලකත්තා සෙසරතනානං “මහාකාරුණිකං නාථ”න්තිආදි වුත්තං.

තත්ථ කිරතීති (දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා; ම. නි. ටී. 1.1; සං. නි. ටී. 1.1.1; අ. නි. ටී. 1.1.1) කරුණා, පරදුක්ඛං වික්ඛිපති අපනෙතීති අත්ථො. අථ වා කිණාතීති කරුණා, පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකං හිංසති විබාධතීති අත්ථො. කම්පනං කරොතීති වා කරුණා, පරදුක්ඛෙ සති සාධුනං හදයබෙදං කරොතීති අත්ථො. කමිති වා සුඛං, තං රුන්ධතීති කරුණා. එසා හි පරදුක්ඛාපනයනකාමතාලක්ඛණා, අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතාය කාරුණිකානං සුඛං රුන්ධති විබන්ධතීති අත්ථො. කිරියති දුක්ඛිතෙසු පසාරියතීති වා කරුණා, කරුණාය නියුත්තොති කාරුණිකො යථා “දොචාරිකො”ති (අ. නි. 7.67). යථා හි ද්වාරට්ඨානතො අඤ්ඤත්ථ වත්තමානොපි ද්වාරපට්ඨද්ධජීවිකො පුරිසො ද්වාරානතිවත්තවුත්තිතාය ද්වාරෙ නියුත්තොති “දොචාරිකො”ති වුවිවති, එවං භගවා මෙත්තාදිවසෙන කරුණාවිහාරතො අඤ්ඤත්ථ වත්තමානොපි කරුණානතිවත්තවුත්තිතාය කරුණාය නියුත්තොති “කාරුණිකො”ති වුවිවති. මහාභිනිහාරතො පට්ඨාය හි යාව මහාපරිනිබ්බානා ලොකභිතත්ථමෙව ලොකනාථා තිට්ඨන්තීති. මහන්තො කාරුණිකොති මහාකාරුණිකො. සතිපි භගවතො තදඤ්ඤගුණානම්පි වසෙන මහන්තභාවෙ කාරුණිකසද්දසන්නිධානෙන වුත්තත්තා කරුණාවසෙනෙවෙත්ථ මහන්තභාවො වෙදිතබ්බො යථා “මහාවෙය්‍යාකරණො”ති. එවඤ්ච කත්වා “මහාකාරුණිකො”ති ඉමිනා පදෙන පුග්ගලාධිට්ඨානෙන සත්ථු මහාකරුණා වුත්තා භොති.

අපරො නයො – අත්ථසාධනතො කරුණං කරුණායනං කරුණාසම්පවත්තනං අරහතීති කාරුණිකො. භගවතො හි සබ්බඤ්ඤාතාය අනවසෙසතො සත්තානං හිතං, හිතුපායඤ්ච ඡානතො, තත්ථ ච අකිලාසුතො හිතෙසිතා සත්ථිකා, න තථා අඤ්ඤෙසන්ති. අථ චා කරුණා කරුණායනං සීලං පකති සභාවො එතස්සාති කාරුණිකො. භගවා හි පථවිචස්සාදයො විය කක්ඛලච්ඡසනාදිසභාවා කරුණාසභාවො සභාවභූතකරුණොති අත්ථො. සෙසං පුරිමසදිසමෙව. අථ චා මහාවිසයතාය, මහානුභාවතාය, මහජ්ඵලතාය ච මහතී කරුණාති මහාකරුණා. භගවතො හි කරුණා නිරවසෙසෙසු සත්තෙසු පවත්තති, පවත්තමානා ච අනඤ්ඤසාධාරණා පවත්තති, දිට්ඨධම්මිකාදිභෙදඤ්ච මහන්තමෙව සත්තානං හිතසුඛං එකන්තතො නිජ්ඣාදෙනි, මහාකරුණාය නියුත්තොති මහාකාරුණිකො, තං මහාකාරුණිකං. සෙසං සබ්බං වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං. සුමාගධාදිපදානං විය චෙත්ථ සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

නාටතීති නාටො, වෙනෙයායානං හිතසුඛං ආසිසති පත්ථෙතීති අත්ථො, මෙත්තායනවසෙන චෙත්ථ හිතසුඛාසිසනං වෙදිතබ්බං, න කරුණායනවසෙන පඨමපදෙන වුත්තත්තා. අථ චා නාටති වෙනෙයායගතං කිලෙසබ්බසනං උපතාපෙතීති නාටො, නාටතීති චා නාටො, යාවතීති අත්ථො. භගවා හි “සාධු, හික්ඛවෙ, හික්ඛු කාලෙන කාලං අත්තසම්පත්තිං පච්චවෙක්ඛිතා” තිආදිනා (අ. නි. 8.7, 8) සත්තානං තං තං හිතජ්ජපිපත්තිං යාවිත්ථාපි මහාකරුණාය සමුස්සාහිතො තෙ තත්ථ නියොජෙති. පරමෙන චා චිත්තිස්සරියෙන සමන්තාගතො, සබ්බසත්තෙ චා සීලාදිගුණෙහි ඊසති අභිභවතීති පරමිස්සරො භගවා “නාටො” ති වුච්චති, තං නාටං.

ඤාතබ්බන්ති ඤෙයායං, අතිතාදිභෙදහින්තං සබ්බං සඬ්ඛතං, අසඬ්ඛතඤ්ච. සඬ්ඛරණථයෙන සාගරො, පතිතපතිතානං අත්තතො පුච්ඡලගම්භීරභාවෙහි සංසීදනං නිම්මුජ්ජනං කරොතීති අත්ථො. සං-සද්දස්ස චෙත්ථ “සාභාවො, සාරාගො” තිආදිසු (ධ. ස. 389, 391) විය නිරුත්තිතයෙන දට්ඨබ්බො. සඬ්ඛරණථයෙනාති චා සඬ්ඛරකරණථයෙන, ධීතධම්මතාය “අයං මෙ මරියාදා, ඉමං වෙලං නාතික්කමාමී” ති ලොකෙන සඬ්ඛරං සඬ්ඛකෙන කරොන්තො විය භොතීති අත්ථො. සඬ්ඛරණං චා සමන්තතො ගලනං සන්දනං උදකෙන කරොතීති සාගරො. කජ්ජවුට්ඨානකාලෙ හි මහාසමුද්දො ඉතො විතො ච පග්ගරිත්ථා සකලං ලොකධාතුං එකොසං කරොතීති. ලොකියා පන වදන්ති “සාගරස්ස රඤ්ඤො පුත්තෙහි සාගරෙහි නිබ්බන්තිතො ඛතොති සාගරො, පුරත්ථිමො සමුද්දජ්ජපදෙසො, තංසම්ඛන්ධතාය රුල්භිවසෙන සබ්බොපි සමුද්දො තථා වොහරියති” ති. සාගරසදිසත්තා සාගරො, ඤෙයායමෙව සාගරොති ඤෙයාසාගරො. සදිසතා චෙත්ථ පුච්ඡලදුත්තරගම්භීරානාදිකාලිකතාහි වෙදිතබ්බා, නිහීනං චෙතමොපම්මං. තථා හි ඤෙයාස්සෙව සාතිසයා පුච්ඡලතා අපරිමාණලොකධාතුව්වාපනතො, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්සෙව තරුණියතාය දුත්තරතා, ගම්භීරතා, ආදිකොට්ඨිතා ච පවත්ති, න ඉතරස්ස පරිච්ඡින්නදෙසත්තා බාහිරකච්ඡිතරාගෙහිපි ඉත්තරෙන බණෙන අතික්කම්මබ්බන්තා, පරිමිතගම්භීරත්තා, පරිමිතකාලත්තා ච. ඤෙයාසාගරස්ස පාරං පරියන්තං ගතොති ඤෙයාසාගරපාරගු, තං ඤෙයාසාගරපාරගුං.

ගමනඤ්චේත්ථ ඤාණගමනමෙව, න ඉතරං ඤෙය්‍යග්ගහණතො, තං පන ඤාණං දුට්ඨං සම්මසනපට්ඨෙධහෙදතො, තථා හෙතුඵලහෙදතො. තත්ථ “කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො” තිආදිනා (දී. නි. 2.57; සං. නි. 2.4, 10; පෙටකො. 23) කරුණායනවසෙනෙව අභිනිවිසිත්වා අනෙකාකාරවොකාරෙ සඬ්ඛාරෙ සම්මසන්නං භගවතො සම්මසනඤාණං ඡත්තිංසකොට්ඨසනසහස්සමුඛෙන ඤෙය්‍යසාගරං අජ්ඣොගාහෙත්වා තස්ස පාරං පරියන්තං අගමාසි, යං “මහාවජීරඤාණං” න්ති වුවවති. පට්ඨෙධඤාණං පන සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණපදට්ඨානං ආසවක්ඛයඤාණං, ආසවක්ඛයඤාණපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං, යං “මහාබොධි” ති වුවවති. පාරගමනඤ්ච තස්ස කිච්චසිද්ධියා, සමත්ථතාය ව වෙදිතබ්බං. තථා යථාචුත්තං සම්මසනඤාණං හෙතු, ඉතරං ඵලං. සහ සම්මසනඤාණෙන වා ආසවක්ඛයඤාණං හෙතු, සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං ඵලං තදානිසංසභාවතොති වෙදිතබ්බං.

වන්දෙති නමාමි, අභිත්ථවාමි වා. සණ්භට්ඨෙයන නිපුණා, අනුපච්ඡාදාණසම්භාරානං අගාධට්ඨෙයන ගම්භීරා, එකත්තාදිහෙදතො නන්දියාවට්ඨාදිච්ඡාගතො ව විචිත්‍රා විසිට්ඨා නානාවිධා නයා එතිස්සාති නිපුණගම්භීරවිචිත්‍රනයා, නිපුණගම්භීරවිචිත්‍රනයා දෙසනා අස්සාති නිපුණගම්භීරවිචිත්‍රනයදෙසනො, තං නිපුණං...පෙ.... දෙසනං. නයතීති වා නයො, පාළිගති, සා ව චුත්තනයෙන අත්ථතො නිපුණා, අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ව ගම්භීරා, සඬ්ඛෙපචිත්ථාරානුලොමාදිජ්ජවත්තියා නානාවිධතාය විචිත්‍රා. තථා හි පඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිආදිවසෙන, සංකිලෙසභාගියාදිලොකියාදිතදුභයවොම්ස්සතාදිවසෙන, කුසලාදිබත්ථාදිසඬ්ඛනාදිසමයවිමුත්තාදියපනාදිකුසලමූලාදිතිකපට්ඨානාදිවසෙන ව අනෙකවිධා පාළිගතීති.

තත්ථ (දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා) ද්විභාකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා අත්තහිතසම්පත්තිතො, පරහිතජ්ජපිපත්තිතො ව. තෙසු අත්තහිතසම්පත්ති අනාවරණඤාණාධිගමතො, සවාසනානං සබ්බෙසං කිලෙසානං අච්චන්තජ්ජහානතො ව වෙදිතබ්බා, පරහිතජ්ජපිපත්ති ලාභසක්කාරාදිනිරපෙක්ඛචිත්තස්ස සබ්බදුක්ඛනියානිකධම්මදෙසනතො, පට්ඨිරුද්ධෙසුපි නිච්චං හිතජ්ඣාසයඤාණපරිපාකකාලාගමනතො ව වෙදිතබ්බා. සා පනෙත්ථ පයොගතො, ආසයතො ව දුට්ඨා, පරහිතජ්ජපිපත්ති, යථාචුත්තහෙදා දුට්ඨා ව අත්තහිතසම්පත්ති පකාසිතා හොති. කථං? “මහාකාරුණික” න්ති ඉමිනා ආසයතො, “නිපුණං...පෙ.... දෙසන” න්ති ඉමිනා පයොගතො, “නාථ” න්ති ඉමිනා පන උභයථාපි භගවතො පරහිතජ්ජපිපත්ති පකාසිතා කරුණාකිච්චදීපනතො, “ඤෙය්‍යසාගරපාරගු” න්ති ඉමිනා සාතිසයං අත්තහිතසම්පත්ති පරමුක්කංසගතඤාණකිච්චදීපනතො.

අථ වා තීභාකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා හෙතුතො, ඵලතො, උපකාරතො ව. තත්ථ හෙතු මහාකරුණා, සා පන පයම්පදෙන සරුපෙනෙව දස්සිතා. ඵලං චතුබ්බිධං ඤාණසම්පදා පහානසම්පදා ආනුභාවසම්පදා රූපකායසම්පදා වාති.

තාසු පධානභූතා ඤාණපභානසම්පදා “ඤ්ඤාසාගරපාරගු”න්ති ඉමිනා පදෙන පකාසිතා. පධානෙ හි දස්සිතෙ අවිනාභාවතො ඉතරම්පි ද්වයං දස්සිතමෙව හොති. න හි බුද්ධානං ආනුභාවරූපකායසම්පත්තීහි විනා කදාවිපි ධම්මකායසිරි වත්තතීති. උපකාරො අනන්තරං අබාහිරං කත්වා තිවිධයානමුඛෙන විමුත්තිධම්මදෙසනා, සා “නාථං, නිපුණ...පෙ.... දෙසන”න්ති පදද්වයෙන පකාසිතාති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ (දී. නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා) “මහාකාරුණික”න්ති එතෙන සම්මාසම්බෝධියා මූලං දස්සෙති. මහාකාරුණාසඤ්චොදිතමානසො හි භගවා සංසාරපඬ්ඤාතො සත්තානං සමුද්ධරණත්ථං කතාහිනිහාරො අනුපුබ්බෙන පාරමියො පුරෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බෝධිං අධිගතොති කරුණා සම්මාසම්බෝධියා මූලං. “ඤ්ඤාසාගරපාරගු”න්ති එතෙන පුබ්බභාගජපටිපත්තියා සද්ධිං සම්මාසම්බෝධිං දස්සෙති. අනාවරණඤාණපද්ධිනාඤ්ඤි මග්ගඤාණං, මග්ගඤාණපද්ධිනාඤ්ච අනාවරණඤාණං “සම්මාසම්බෝධි”ති වුවවති. වුත්තජ්ජහෙදං පන සම්මසනඤාණං සහ පඤ්ඤාපාරමියා තස්සා පුබ්බභාගජපිපදා. තස්සා හි ආනුභාවෙන ලීනුද්ධවිච්චපතිට්ඨානායුහනකාමසුඛල්ලිකත්තකිලමථානුයොගසස්සතුවිෂේදාදිඅන්ත ද්වයවිරහිතා උක්කංසපාරමිජ්ජත්තා මජ්ඣිමා පටිපදා භාවනාපාරිසුරිං ගතා. “නාථ”න්ති ඉමිනා සම්මාසම්බෝධියා ඵලං දස්සෙති ලොකත්තයනායකභාවදීපනතො. තථා හි සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඤ්චගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතජ්ජරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා, සදෙවමනුස්සාය පජාය අවිචන්තුපකාරිතාය අපරිමිතනිරූපමභාවගුණවිසෙසසමඬ්භිතාය ව සබ්බසත්තත්තමො භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං අනුත්තරගාරවට්ඨානභූතතාය ව “නාථො”ති වුවවතීති. “නිපුණ...පෙ.... දෙසන”න්ති ඉමිනා සම්මාසම්බෝධියා පයොජනං දස්සෙති. සංසාරමහොසතො සත්තසන්තාරණත්ථඤ්ඤි භගවතා සම්මාසම්බෝධි අභිපත්ථිතා, තඤ්ච සත්තසන්තාරණං යථාචුත්තදෙසනාසම්පත්තියා සමිජ්ඣති තදවිනාභාවතො. ඉමිනා භගවතො සාතිසයා පරහිතජ්ජපටිපත්ති දස්සිතා, ඉතරෙහි අත්තහිතසම්පත්තීති තදුභයෙන අත්තහිතාය පටිපන්නාදීසු චතුසු පුග්ගලෙසු භගවතො චතුත්ථපුග්ගලභාවං දීපෙති, තෙන ච අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවං, උත්තමචන්දනීයභාවං, අත්තනො ච චන්දනකිරියාය ඛේතඬ්භගභාවං දීපෙති.

එත්ථ ච යථා “මහාකාරුණික”න්ති ඉමිනා පදෙන භගවතො මහාකාරුණා දස්සිතා, එවං “ඤ්ඤාසාගරපාරගු”න්ති එතෙන මහාපඤ්ඤා දස්සිතා. තෙසු කරුණාග්ගහණෙන ලොකියෙසු මහග්ගහභාවජ්ජත්තාසාධාරණගුණදීපනතො භගවතො සබ්බලොකියගුණසම්පත්ති දස්සිතා හොති, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණපද්ධිනාමග්ගඤාණදීපනතො සබ්බලොකුත්තරගුණසම්පත්ති. තදුභයග්ගහණසිද්ධො එව චත්ථො නාථසද්දෙන පකාසියති. කරුණාවචනෙන උපගමනං නිරූපක්කිලෙසං දස්සෙති, පඤ්ඤාවචනෙන අපගමනං. තථා කරුණාග්ගහණෙන ලොකසමඤ්ඤානුරූපං භගවතො පවත්ති. දස්සෙති ලොකවොහාරවිසයත්තා කරුණාය, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සමඤ්ඤාය අනතිධාවනං. සභාවානවබෝධෙන හි ධම්මානං සමඤ්ඤං අතිධාවිත්වා සත්තාදිසම්මසනං

හොතීති. තථා කරුණාග්ගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිවිහාරං දස්සෙති,
පඤ්ඤාග්ගහණෙන තීඝු කාලෙඝු අප්පට්ඨතඤ්ඤාණං, චතුසච්චඤ්ඤාණං,
චතුපට්ඨසම්භිදාඤ්ඤාණං, චතුචෙසාරජ්ජඤ්ඤාණං. කරුණාග්ගහණෙන
මහාකරුණාසමාපත්තිඤ්ඤාණස්ස ගභිතත්තා සෙසාසාධාරණඤ්ඤාණානි, ඡ අභිඤ්ඤා,
අට්ඨස්ස පරිසාස්ස (ම. නි. 1.151, 178) අකම්පනඤ්ඤාණානි, දස බලානි, චුද්දස
බුද්ධඤ්ඤාණානි, සොළස ඤාණචරියා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා (මහානි. 69, 156; චූළනි.
මොසරාජමාණවජ්ජචූඡානිද්දෙස 85; පටි. ම. 3.5; දී. නි. අට්ඨ. 3.305; විහ. මූලටී.
සුත්තත්තභාජනීයවණ්ණනා; දී. නි. ටී. 3.141), චතුරත්තාලිය ඤාණචත්ථුනි
සත්තසත්තති ඤාණචත්ථුනිති (සං. නි. 2.34) එවමාදීනං අනෙකෙසං
පඤ්ඤාප්පහෙදානං වසෙන ඤාණචාරං දස්සෙති.

තථා කරුණාග්ගහණෙන වරණසම්පත්ති, පඤ්ඤාග්ගහණෙන විජ්ජාසම්පත්ති.
කරුණාග්ගහණෙන සත්තාධිපතිතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන ධම්මාධිපතිතා.
කරුණාග්ගහණෙන ලොකනාථභාවො, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අත්තනාථභාවො. තථා
කරුණාග්ගහණෙන පුබ්බකාරිභාවො, පඤ්ඤාග්ගහණෙන කතඤ්ඤා.
කරුණාග්ගහණෙන අපරත්තපතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අනත්තත්තපතා.
කරුණාග්ගහණෙන වා බුද්ධකරධම්මසිද්ධි, පඤ්ඤාග්ගහණෙන බුද්ධභාවසිද්ධි.
තථා කරුණාග්ගහණෙන පරෙසං තාරණං, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සයං තාරණං. තථා
කරුණාග්ගහණෙන සබ්බසත්තෙස්ස අනුග්ගහවිත්තතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන
සබ්බධම්මෙස්ස විරත්තවිත්තතා දස්සිතා හොති. සබ්බෙසඤ්ච බුද්ධගුණානං කරුණා
ආදි තංතිදානභාවතො, පඤ්ඤා පරියොසානං තතො උත්තරි කරුණියාභාවතො, ඉති
ආදිපරියොසානදස්සනෙන සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොත්ති. තථා
කරුණාවචනෙන සීලක්ඛන්ධපුබ්බචගමො සමාධික්ඛන්ධො දස්සිතො හොති.
කරුණානිදානඤ්චි සීලං තතො පාණාතිපාතාදිවිරතිප්පවත්තිතො, සා ව
ඤ්ඤාත්තසමපයොගීතීති. පඤ්ඤාවචනෙන පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. සීලඤ්ච
සබ්බබුද්ධගුණානං ආදි, සමාධි මජ්ඣෙ, පඤ්ඤා පරියොසානත්ති එවම්පි
ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොත්ති නයතො
දස්සිතත්තා. එසො එව හි නිරවසෙසතො බුද්ධගුණානං දස්සනුපායො, යදිදං
නග්ගහණං, අඤ්ඤා කො නාම සමත්තො භගවතො ගුණෙ අනුපදං
නිරවසෙසතො දස්සෙතුං. තෙනෙවාහ -

“බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණ්ණො වණ්ණං, කප්පම්පි වෙ අඤ්ඤාමහාසමානො;
බියෙථ කප්පො විරදීසමන්තරෙ, වණ්ණො න බියෙථ තථාගතස්සා”ති. (දී.
නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; ම. නි. අට්ඨ. 3.425; උදා. අට්ඨ. 53; අප. අට්ඨ.
2.7.20; බු. වං. අට්ඨ. 4.4; වරියා. අට්ඨ. නිදානකථා, පකිණ්ණකකථා; දී.
නි. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා; ම. නි. ටී. 1.1; සං. නි. ටී. 1.1.1; අ. නි.
ටී. 1.1.1; වජිර. ටී. ගන්ථාරම්භකථා; සාරත්ථ. ටී.
1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා);

තෙතෙව ව ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙනාපි බුද්ධගුණපරිවිජේදනං පති අනුයුත්තෙන “නො හෙතං, හන්තෙ”ති (දී. නි. 2.145) පටික්ඛිපිත්වා “අපිව මෙ, හන්තෙ, ධම්මන්වයො විදිතො”ති (දී. නි. 2.146) වුත්තං.

එවං සඬ්ඛෙපෙන සකලසබ්බඤ්ඤාගුණෙහි භගවන්තං අභිත්ථවිත්වා ඉදානි සද්ධම්මං ථොමෙතුං “විජ්ජාවරණසම්පන්නා”ති ආදිමාහ. තත්ථ විජ්ජාවරණසම්පන්නා හුත්වාති වචනසෙසො. වින්දියං ධම්මානං සලක්ඛණං, සාමඤ්ඤලක්ඛණඤ්ච වින්දතීති විජ්ජා, ලොභක්ඛන්ධාදීනි වා විජ්ඣනට්ඨෙන විජ්ජා, චතුත්තං වා අරියසව්වානං විදිතකරණට්ඨෙන විජ්ජාති එවං තාවෙන්ථ වචනත්ථතො විජ්ජා වෙදිතබ්බා. පහෙදතො පන තිස්සොපි විජ්ජා විජ්ජා භයහෙරවසුත්තෙ ආගතනියාමෙනෙව, අට්ඨපි විජ්ජා විජ්ජා අම්බට්ඨසුත්තාදීසු (දී. නි. 1.278 ආදයො) ආගතනියාමෙනෙව. වරන්ති තෙහීති වරණානි, සීලසංවරාදයො පඤ්චදස ධම්මා, ඉති ඉමාහි විජ්ජාහි, ඉමෙහි ව වරණෙහි සම්පන්නා සම්පන්නාගතාති විජ්ජාවරණසම්පන්නා.

යෙනාති යෙන ධම්මෙන කරණභූතෙන, හෙතුභූතෙන ව. තත්ථ මග්ගධම්මස්ස කරණත්ථො වෙදිතබ්බො නියානාකිරියාසාධකතමභාවතො, නිබ්බානධම්මස්ස හෙතුඅත්ථො ආරම්මණපච්චයභාවතො. පච්චයත්ථො හි අයං හෙත්වත්ථො. පරියත්තිධම්මස්සපි හෙතුඅත්ථො යුජ්ජතෙව පරම්පරාය හෙතුභාවතො. එලධම්මෙ පන උභයමිපි සම්භවති. කථං? “තාය සද්ධාය අවුපසන්නායා”ති වචනතො මග්ගෙන සමුවිජ්ජන්නානං කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධිප්පභානකිච්චතාය එලස්ස නියානානුගුණතා, නියානපරියොසානතා වාති ඉමිනා පරියායෙන සීයා කරණත්ථො නියානාකිරියාය. සකදාගාමිමග්ගවිපස්සනාදීනං පන උපනිස්සයපච්චයභාවතො සීයා හෙතුඅත්ථො. එවඤ්ච කත්වා අග්ගප්පසාදසුත්තාදීසු (ඉතිවු. 90) අග්ගාදිභාවෙන අග්ගහිතාපි එලපරියත්තිධම්මා ඡත්තමාණවකච්චිමානාදීසු (වි. ව. 886 ආදයො) සරණීයභාවෙන ගහිතාති තෙසං මග්ගනිබ්බානානං විය මහාඅට්ඨකථායං සරණභාවො උද්ධට්ඨො. විසෙසතො චෙන්ථ මග්ගපරියාපන්නා එව විජ්ජාවරණධම්මා වෙදිතබ්බා. තෙ හි නිප්පරියායෙන නියානාකිරියාය සාධකතමභූතා, න ඉතරෙ. ඉතරෙසං පන නියානත්ථතාය නියානතා. යදි එවං කස්මා “විජ්ජාවරණසම්පන්නා හුත්වා”ති වුත්තං, නියානසමකාලමෙව හි යථාචුත්තවිජ්ජාවරණසම්පත්තිසමධිගමොති? නායං විරොධො සමානකාලතාය එව අධිප්පෙතත්තා යථා “චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ව උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ”න්ති (ම. නි. 1.204, 400; 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43-45; 4.60; කථා. 465, 467). සම්පන්නාති වා පදස්ස වත්තමානකාලත්ථතා වෙදිතබ්බා “උප්පන්නා ධම්මා”ති (ධ. ස. තිකමාතිකා 17) එත්ථ උප්පන්නසද්දස්ස විය. එවඤ්ච කත්වා වචනසෙසමන්තරෙනෙව පදයොජනා සිද්ධා භොති. “යෙනා”ති ව පදං උභයත්ථ සම්බන්ධිතබ්බං “යෙන ධම්මෙන විජ්ජාවරණසම්පන්නා, යෙන ධම්මෙන නියානත්ති”ති.

ලොකතොති බන්ධාදිලොකතො, වට්ටතොති අත්ථො. ත්ති තං මග්ගනිබ්බානඵලපරියත්තිහෙදං ධම්මං. උත්තමන්ති සෙට්ඨං. තථා හෙස අත්තනා උත්තරිතරස්ස අභාවෙන “අනුත්තරො”ති වුච්චති. තත්ථ මග්ගස්ස නියානානෙතුආදිඅත්ථෙන, නිබ්බානස්ස නිස්සරණවිවෙකාදිඅත්ථෙන, ඵලස්ස අරියසත්තභාවාදිඅත්ථෙන ව සෙට්ඨතා වෙදිතබ්බා. ස්වායමත්ථො “යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඬබ්බතා, අරියො අට්ඨඬ්භිකො මග්ගො තෙසං අග්ගමක්ඛායති”ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34) ආදිසුත්තපදානුසාරෙන විභාවෙනබ්බො.

ධම්මන්ති යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායතො, සංසාරතො ව අපතමානෙ කත්ථා ධාරෙතීති ධම්මො. සම්මා, සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො, සබ්බඤ්ඤාතාඅනාවරණඤ්ඤාණො සමන්තවක්ඛු භගවා, තෙන යථා සම්මාසම්බොධිසමධිගමෙනෙව සබ්බෙ බුද්ධගුණා සම්පාපුණියන්ති, ඵචං සම්මදෙව ආසෙවනාය භාවනාය බහුලිකිරියාය සම්මාපටිපත්තියා සම්මදෙව පච්චවෙක්ඛණාය සක්කච්චං ධම්මදෙසනාය වෙනෙය්‍යසත්තානෙසු පතිට්ඨාපනෙන –

“අරියං, වො භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධිං දෙසෙස්සාමි (ම. නි. 3.136; පෙට්කො. 24). මග්ගානට්ඨඬ්භිකො සෙට්ඨො (ධ. ප. 273; නෙත්ති. 170; පෙට්කො. 30). යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඬබ්බතා වා අසඬබ්බතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34). ඵකායනො අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගො සත්තානං විසුද්ධියා (දී. නි. 2.373; ම. නි. 1.106; සං. නි. 5.367, 384). ධම්මං, වො භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණ”න්ති (ම. නි. 3.420; නෙත්ති. 5) –

ආදිවචනෙහි, අභිත්ථවනෙන ව පුජිතො මානිතො අපවිතොති සම්මාසම්බුද්ධපුජිතො, තං සම්මාසම්බුද්ධපුජිතං ධම්මං චන්දෙති සම්බන්ධො.

අයං පනෙත්ථ සඬබ්බෙපත්ථො – යස්ස ධම්මස්ස අධිගමනෙ විජ්ජාසම්පන්නා වෙව භොන්ති වරණසම්පන්නා ව, සබ්බවට්ටදුක්ඛතො ව නියාන්ති, තමෙව අරියානං සකලගුණසමඬ්භිභාවනිමිත්තං, අනවසෙසදුක්ඛනිස්සරණහෙතුභූතඤ්ච උත්තමං පවරං සද්ධිං පරියත්තිධම්මෙන නවවිධං ලොකුත්තරධම්මං භගවතාපි සම්මාපටිපත්තිආදිවිධිනා පුජිතං නමාමි, අභිත්ථවාමි වාති.

ඵත්ථ ව “යෙන ලොකතො නියාන්ති, විජ්ජාවරණසම්පන්නා ව භොන්ති”ති පදද්වයෙන යථාක්කමං ධම්මස්ස භාවෙනබ්බහාවො, සවිජ්ජාතබ්බහාවො ව වුත්තො. තෙසු පඨමෙන විජ්ජාසම්පත්තියා ධම්මං ථොමෙති, දුතියෙන විමුත්තිසම්පත්තියා. තථා පඨමෙන ඤානසම්පදාය, දුතියෙන විමොක්ඛසම්පදාය. පඨමෙන වා සමාධිසම්පදාය, දුතියෙන සමාපත්තිසම්පදාය. පඨමෙන වා බයඤ්ඤාණභාවෙන, දුතියෙන අනුප්පාදඤ්ඤාණභාවෙන. අථ වා පුරිමෙන විජ්ජුපමනාය, දුතියෙන වජිරුපමනාය. පුරිමෙන වා විරාගසම්පත්තියා, දුතියෙන නිරොධසම්පත්තියා. තථා පඨමෙන නියානානාවෙන, දුතියෙන නිස්සරණභාවෙන.

පයමෙන වා හෙතුභාවෙන, දුතියෙන අසඬිබහාවෙන. පයමෙන වා දස්සනභාවෙන, දුතියෙන විවෙකභාවෙන. පයමෙන වා අධිපතිභාවෙන, දුතියෙන අමතභාවෙන ධම්මං ථොමෙති. අථ වා පයමෙන නියානිකභාවදස්සනතො ස්වාක්ඛාතනය ධම්මං ථොමෙති, දුතියෙන සච්ඡිකාතබ්බභාවතො සන්දිට්ඨිකනය. තථා පුරිමෙන අකාලිකනය, පච්ඡිමෙන එහිපස්සිකනය. පුරිමෙන වා ඔපනෙය්යිකනය, පච්ඡිමෙන පච්චත්තං වෙදිතබ්බනය ධම්මං ථොමෙති.

“උත්තම” න්ති ච එතෙන අඤ්ඤස්ස විසිට්ඨස්ස අභාවදීපනෙන පරිපුණ්ණනය ධම්මං ථොමෙති, “සම්මාසම්බුද්ධපුජිත” න්ති එතෙන පරිසුද්ධනය. සබ්බදොසාපගමෙන භිස්ස පුජනීයතා. පරිසුද්ධනය වස්ස පහානසම්පදා, පරිපුණ්ණනය පහවසම්පදා. පහානසම්පත්තියා ච භාවනාපාරිපුරි අනවසෙසදොසසමුග්ගාටනතො, පහවසම්පත්තියා සච්ඡිකිරියනිබ්බත්ති තතුත්තරි කරණීයාභාවතො. අනඤ්ඤසාධාරණනය හි උත්තමොති. තථා භාවෙනබ්බභාවෙනස්ස සහ පුබ්බභාගසීලාදීහි සෙක්ඛා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා, සච්ඡිකාතබ්බභාවෙන සහ අසඬිබහානාය ධාතුයා අසෙක්ඛා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා දස්සිතා භොන්තිති.

එවං සඬ්ඛෙපෙන සබ්බසද්ධම්මගුණෙහි සද්ධම්මං ථොමෙත්වා ඉදානි අරියසඬ්ඛං ථොමෙතුං “සීලාදිගුණසම්පන්නො” තිආදි වුත්තං. තත්ථ සීලාදිගුණසම්පන්නොති සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තියාදිගුණෙහි සම්පන්නො සමන්තාගතො, සම්පන්නසීලාදිගුණො වා. අරියානඤ්ඤි තංතංග්ගවජ්ඣක්කිලෙසජ්ජහානෙන හතපට්ඨක්ඛා සුච්ඡුද්ධා සීලාදයො “සම්පන්නා” ති වත්තබ්බතං අරහන්ති, න පුච්ඡජ්ජනානං, යතො “සුජ්ජපට්ඨන්නො” තිආදිනා (ම. නි. 1.74; අ. නි. 6.10; උදා. 18) අරියසඬ්ඛො ථොමීයති. අථ වා සීලාදිගුණසම්පන්නොති පරිපුණ්ණසීලාදිගුණො. අරියපුග්ගලානඤ්ඤි අරියසච්චජ්ජට්ඨෙධෙන සහෙව යථාරහං සෙක්ඛාසෙක්ඛා සීලාදිධම්මක්ඛන්ධා පාරිපුරිං ගච්ඡන්තිති. ඨිතො මග්ගඵලෙසුති මග්ගෙසු, ඵලෙසු ච ඨිතො, මග්ගට්ඨො, ඵලට්ඨො වාති අත්ථො. යොති අනියමතො අරියසඬ්ඛං නිද්දිසති, තස්ස “ත” න්ති ඉමිනා නියමං වෙදිතබ්බං.

නනු ච අරියසඬ්ඛෙස න සබ්බෙ අරියපුග්ගලා මග්ගට්ඨා, නාපි සබ්බෙ ඵලට්ඨාති? සච්චමෙතං, අවයවධම්මෙන පන සමුදායං නිද්දිසන්නො එවමාහ යථා “සමං වුණ්ණ” න්ති. යථා හි යොගවුණ්ණස්ස අවයවෙසු ලබ්භමානො සමභාවො සමුදායෙ අපදිසියති “සමං වුණ්ණ” න්ති, එවං අරියසඬ්ඛස්ස අවයවභූතෙසු අරියපුග්ගලෙසු ලබ්භමානො මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවො සමුදායභූතෙ අරියසඬ්ඛෙස ඨිතො “මග්ගඵලෙසු” ති අපදිට්ඨොති වෙදිතබ්බං.

ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනෙයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ච ඉරියනතො, සදෙවකෙන ච ලොකෙන “සරණ” න්ති අරණීයතො අරියො, දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතත්තා සඬ්ඛො, අරියො ච සො සඬ්ඛො වාති අරියසඬ්ඛො, තං අරියසඬ්ඛං.

පුජ්ජනවච්ඡාදනිබ්බත්තනතො අත්තනො සත්තානං පුනාතීති වා පුඤ්ඤං, ඛිත්තං
 චුත්තං ඛිජං විරුහනට්ඨානතාය තායති රක්ඛතීති ඛෙත්තං කෙදාරාදි, ඛෙත්තං වියාති
 ඛෙත්තං, සත්තානං පුඤ්ඤස්ස මහජ්ජලභාවකරණෙන විරුහනට්ඨානතාය
 ඛෙත්තන්ති පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං. අනුත්තරං වන්දෙති සම්බන්ධො.

එත්ථ ච “සීලාදිගුණසම්පන්නො”ති එතෙන අරියසංඝස්ස භගවතො
 අනුජාතපුත්තනං දස්සෙති, තෙනස්ස පභවසම්පදා දීපිතා හොති. “ධීතො
 මග්ගඵලෙසු”ති එතෙන පහානසම්පදං, ඤාණසම්පදඤ්ච දස්සෙති කිලෙසානං
 සමුච්ඡෙදජ්ජපටිප්පස්සද්ධිජ්ජහානදීපනතො, මග්ගඵලඤාණාධිගමදීපනතො ච.
 “අරියසංඝ”න්ති එතෙන පභවසම්පදං සම්බසංඝානං අග්ගභාවදීපනතො,
 සදෙවකෙන ච ලොකෙන අරණියභාවදීපනතො. “පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අනුත්තර”න්ති
 එතෙන ලොකස්ස බහුපකාරනං දස්සෙති අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යභාවදීපනතො.

තථා “සීලාදිගුණසම්පන්නො”ති ඉදං අරියසංඝස්ස
 සම්මාඋපුඤ්ඤායසාමීච්ජපටිපන්නභාවදීපනං. “ධීතො මග්ගඵලෙසු”ති ඉදං සතිපි
 සත්තානවිභාගෙන අනෙකභාවෙ චතුපුරිසයුගඅට්ඨපුරිසපුග්ගලභාවදීපනං.
 “අරියසංඝ”න්ති ඉදං ආහුනෙය්‍යාදිභාවදීපනං. “පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අනුත්තර”න්ති
 ඉදං ලොකස්ස හිතසුඛාය පටිපන්නතාදීපනං. තථා “ධීතො මග්ගඵලෙසු”ති ඉදං
 අරියසංඝස්ස ලොකුත්තරසරණගමනසම්බාවදීපනං, තෙනස්ස භගවතො
 ඔරසපුත්තභාවො දස්සිතො හොති. “සීලාදිගුණසම්පන්නො”ති ඉමිනා පනස්ස
 විහතවිධස්තකිලෙසා අනවසෙසා සෙක්ඛාසෙක්ඛා සීලාදිධම්මක්ඛන්ධා දස්සිතා.
 “අරියසංඝං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අනුත්තර”න්ති ඉමිනා තෙසං තෙසඤ්ඤෙව
 යථාචුත්තගුණවිසෙසානං සුපරිසුද්ධනං දීපෙති. තෙනස්ස මහානුභාවනං,
 අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවං, වන්දනාරභභාවං, අත්තනො ච වන්දනාකිරියාය
 ඛෙත්තචගතභාවං දීපෙති. සරණගමනඤ්ච සාවකානං සම්බගුණානං ආදි,
 සපුබ්බභාගජ්ජපටිපදා සෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදෙයො මජ්ඣෙ, අසෙක්ඛා
 සීලක්ඛන්ධාදෙයො පරියොසානන්ති ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සම්බ
 අරියසංඝගුණා ඉමාය ගාථාය පකාසිතාති වෙදිතම්බං.

එවං ගාථාත්තයෙන සම්බෙපතො සකලගුණසංකිත්තනමුඛෙන රතනත්තයස්ස
 පණාමං කත්වා ඉදානි තං නිපච්චකාරං යථාධිජ්ජෙතෙ පයොජනෙ පරිණාමෙත්තො
 “වන්දනාජනිත”න්ති ගාථමාහ. තත්ථ වන්දනාජනිතන්ති වන්දනාකාරෙන
 නිබ්බත්තිතං, රතනත්තයගුණාහිත්ථවනවසෙන, නිපච්චකාරවසෙන වා
 උජ්ජාදිතන්ති අත්ථො. ඉතීති එවං “මහාකාරුණික”න්තිආදිජ්ජකාරෙන.
 රතිජනනට්ඨෙන රතනං, බුද්ධධම්මසංඝා, විත්තිකතාදිභාවො වා රතනට්ඨො.
 චුත්තඤ්ඤෙනං –

“විත්තිකතං මහග්ගඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
 අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුව්චති”ති. (බු. පා. අට්ඨ. 6.3; දී. නි.
 අට්ඨ. 2.33; සං. නි. 5.223; සු. නි. අට්ඨ. 1.226; මහානි. අට්ඨ. 50; දී. නි. ටී.

1.ගන්ථාරම්භකථා; ම. නි. ටී. 1.4; සං. නි. ටී. 1.1.4; අ. නි. ටී. 1.1.4;
සාරත්ථ. ටී. 1.ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා);

චිත්තිකතභාවාදයෝ ව අනඤ්ඤසාධාරණා බුද්ධාදීසු එව ලබ්භන්ති, රතනානං
තයං රතනත්තයං, තස්මිං රතනත්තයෙ. හතන්තරායොති විධස්තඋපද්දවො හුත්වාති
සම්බන්ධො, එතෙන අත්තනො පසාදසම්පත්තියා, රතනත්තයස්ස ව
බ්බන්තභාවසම්පත්තියා තස්ස පුඤ්ඤස්ස අත්ථසංවණ්ණනාය උපසාතකඋපද්දවානං
විහනනෙ සමත්ථනං දස්සෙති. සබ්බන්ථාති සබ්බස්මිං අත්තො වෙව බහි ව,
අජ්ඣක්තිකබාහිරවත්ථුසුති අත්ථො. සබ්බන්ථාති වා සබ්බස්මිං කාලෙ,
සංවණ්ණනාය ආදිමජ්ඣපරියොසානකාලෙසුති චුත්තං හොති. හුත්වාති
පුබ්බකාලකිරියා, තස්ස “කරිස්සාමත්ථවණ්ණන”න්ති එතෙන සම්බන්ධො.
තස්සාති යං රතනත්තයෙ වන්දනාජනිතං පුඤ්ඤං, තස්ස. තෙජසාති ආනුභාවෙන
බලෙන.

එවං රතනත්තයවන්දනාය පයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි නෙත්තිජ්ජකරණස්ස
ගම්භිරත්ථත්තා අත්ථසංවණ්ණනාය දුක්කරභාවං දස්සෙතුං “ධීති”න්තිආදිමාහ.
තත්ථ ධීතින්ති යානං අනන්තරධානං අවිච්ඡෙදජ්ජවත්තිං. ආකඬ්ඛමානෙනාති
ඉච්ඡමානෙන පත්ථයන්තෙන, “අභොවතායං සද්ධම්මනෙත්ති චිරං තිට්ඨෙය්‍යා”ති
එවං පත්ථයන්තෙනාති චුත්තං හොති. චිරන්ති දීඝකාලං, පඤ්චවස්සසහස්සපරිමාණං
කාලන්ති අත්ථො. සද්ධම්මනෙත්තියාති සද්ධම්මසඬ්ඛාතාය නෙත්තියා. සද්ධම්මො
හි වෙනෙය්‍යසන්තානෙසු අරියගුණානං නයනතො නෙත්ති, සද්ධම්මස්ස වා නෙත්ති
සද්ධම්මනෙත්ති, තස්සා සද්ධම්මනෙත්තියා, ස්වායමත්ථො අට්ඨකථායං විචාරිතො
එව. ථෙරෙනාති ථීරගුණයුත්තෙන. අභියාචිතොති ආදරගාරවෙන යාචිතො. අභිමුඛං
වා යාචිතො, අනුත්තරං කත්වා යාචිතොති අත්ථො. උද්දිස්ස වා යාචිතො, ගරුතරං
කත්වා යාචිතොති අත්ථො, “කරොතු ආයස්මා නෙත්තිජ්ජකරණස්ස කඤ්චි
අත්ථසංවණ්ණන”න්ති එවං නෙත්තියා අත්ථසංවණ්ණනං පති අජ්ඣෙසිතොති
චුත්තං හොති. එත්ථ ව සද්ධම්මස්ස චිරං ධීතිකාමෙන අජ්ඣාසයසම්පන්නෙන
සාසනෙ ථීරගුණයුත්තෙන සබ්බන්තරිතා ආදරගාරවෙන, අභිමුඛං වා යාචිතෙන මෙ
න සක්කා තස්ස අභියාවනං පටික්ඛිපිතුන්ති දස්සෙති “ධීතිං ආකඬ්ඛමානෙනා”ති
ගාථාය.

පදුමුත්තරනාථස්සාති පදුමුත්තරස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස. පස්සතාති
පුබ්බෙනිවාසවක්ඛුනා, සමන්තවක්ඛුනා එව වා හත්ථතලෙ යපිතආමලකං විය
අභිනීභාරං පස්සන්තෙන. තාදිනාති තාදිභාවයුත්තෙන, සබ්බන්ථ වා නිබ්බිකාරෙන,
“අම්භාකං හගවතා”ති වචනසෙසො. යස්සාති ආයස්මතො මහාකච්චානත්ථෙරස්ස.
යපිතොති –

“එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛුනං සංඛිත්තෙන භාසිතස්ස
චිත්ථාරෙන අත්ථං විහජන්තානං යදිදං මහාකච්චානො”ති (අ. නි. 1.188,
197) –

එවං යයිනො. සීලාදිගුණවිසෙසෙහි මහත්තා සාවකාති මහාසාවකා (ථෙරගා. අට්ඨ. 2.1288; අ. නි. ටී. 2.3.59), මහාකස්සපාදයො, තෙසු අයමායස්මා අඤ්ඤාතරොති, මහාසාවකො ච සො ගුණවිසෙසයොගතො උත්තමො වාති මහාසාවකුත්තමො.

කුමාරාදීසු සාතිසයානං ආවජ්ජනාදිවසිභාවානං, අරියද්ධිවසෙන පරමස්ස ච චෙතොවසිභාවස්ස අධිගතත්තා වසිජ්ජත්තො. අත්ථාදීසු සවිසෙසහෙදගතපටිසම්භිදාඤ්ඤාණත්තා පභින්නපටිසම්භිදො. “පණ්ඩිතො, භික්ඛවෙ, මහාකච්චානො, මහාපඤ්ඤො, භික්ඛවෙ, මහාකච්චානො” තිආදිනා (ම. නි. 1.205) අනෙකෙසු යානෙසු භගවතා පසංසිතත්තා සම්බුද්ධෙන පසංසිතො. තෙන චුත්තං “සත්ථු චෙව සංවණ්ණිතො සංභාවිතො, විඤ්ඤානඤ්ච සබ්බමචාරිත” ති.

අනුමොදිතාති “සාධු සාධු, කච්චාන, සාධු ඛො, ත්වං කච්චාන, ඉමං ධම්මසංවණ්ණනං අභාසී” ති එවං අනුමොදිතා. එකස්මිං කිර සමයෙ අයං මහාථෙරො ජම්බුවනසණ්ඨෙ විහරන්තො අත්තනො සන්තිකාවචරානං භික්ඛූනං ඉමං භාරතයපටිමණ්ඩිතං පකරණං අභාසී. භාසිත්වා ච භගවතො සන්තිකං උපසඬකම්ත්වා භගවත්තං අභිවාදෙත්වා එකමන්තං නිසින්තො යථාභාසිතං ඉමං පකරණං භගවතො නිවෙදෙසී. තං සුත්වා භගවා “සාධු සාධු” තිආදිනා අනුමොදිත්වා “තස්මාතිහ, ත්වං කච්චාන, ඉමං ධම්මසංවණ්ණනං ධම්මනෙත්තිත්වෙව ධාරෙහි” ති නාමග්ගහණං අකාසිති වදන්ති. දෙසනාභාරාදිනන්දියාවට්ටනයාදිභාරතයානුසාරෙනෙව සබ්බධම්මසංවණ්ණනානං ගතියොති ආහ “සාසනස්ස සදායත්තා, නවඬගස්සත්ථවණ්ණනා” ති.

ගම්භිරඤ්ඤාණෙහි ගම්භිරෙහි ඤාණෙහි, න සද්ධාමත්තකෙන, ගම්භිරඤ්ඤාණෙහි වා මහාපඤ්ඤෙහි අරියෙහි. පකරණස්ස ගම්භිරත්ථනං, අත්තනො ච ඤාණස්ස නාතිවිසයනං විදිත්වා සංවණ්ණනාරම්භෙ සංසිදන්තම්පි මං සාසනගුණාදිඋපනිස්සයසම්පදා උස්සාගෙසීති ඉමමත්ථං දස්සෙති “කිඤ්චාපී” තිආදිනා.

“පඤ්චපි නිකායෙ ඔගාහෙත්වා” ති ඉමිනා නෙත්තියා පඤ්චපි මහානිකායෙ අනුපවිසිත්වා අවට්ඨානං, තෙසං සංවණ්ණනාභාවඤ්ච දීපෙති. තත්ථ “කතමො අස්සාදො ච ආදීනවො වා” තිආදිපෙට්කොපදෙසපාළිං (පෙට්කො. 23) ආනෙත්වා ඉධ දෙසනාභාරාදීනං පදත්ථවිනිච්ඡයො පෙට්කෙන සංසන්දනං නාම. “යථාබල” ති ඉමිනා සබ්බථා සබ්බභාගෙනාපි නෙත්තියා සංවණ්ණනා මයා න සුකරා කාතුං, අත්තනො පන ඤාණබලානුරූපං කරිස්සාමීති නිරතිමානතං දීපෙති.

සුවිසුද්ධන්ති සුට්ඨු විසුද්ධං, නිකායන්තරලද්ධිදොසෙහි අන්තරන්තරා අනුජ්ජවෙසිතෙහි අසම්මිස්සන්ති අධිජ්ජායො. අසංකිණ්ණන්ති සනිකායෙපි පදත්ථන්තරපරිකප්පනාදිනා අසංකිණ්ණං තාදිසසඬකරරහිතං අනාකුලං සුපරිවිජින්නං. විවිධෙහි ආකාරෙහි නිවිජිනොතිති විනිච්ඡයො. අත්ථානං විනිච්ඡයො

අත්ථවිනිච්ඡයො. ගණ්ඨිට්ඨානභූතෙසු අත්ථෙසු බිලමද්දනාකාරෙන පවත්තා විමතිවිජෙදකථා, නිපුණො සුබ්බමො සණ්භො අත්ථවිනිච්ඡයො එතස්සාති නිපුණත්ථවිනිච්ඡයො. අථ වා අත්ථෙ විනිච්ඡිනොතිති අත්ථවිනිච්ඡයො, යථාචුත්තඅත්ථවිසයඤාණං, නිපුණො ඡෙකො අත්ථවිනිච්ඡයො එතස්සාති නිපුණත්ථවිනිච්ඡයො, තං නිපුණත්ථවිනිච්ඡයං. සමයන්ති සිද්ධන්තං. ඉදං චුත්තං හොති – මහාවිහාරවාසීනං සිද්ධන්තො චුත්තනයෙන සුපරිසුද්ධො, අනාකුලො, සණ්භසුබ්බවිනිච්ඡයො ව, සිද්ධන්තං තං අවිලොමෙන්නො අනුකුලතො තත්ථ සිද්ධංයෙව ධම්මනෙත්තිං පකාසයන්නො නෙත්තිජ්ජකරණස්ස අත්ථසංවණ්ණනං කර්ස්සාමිති.

පමාදලෙබන්ති අපරභාගෙ පොත්ථකාරුළ්භකාලෙ පමජ්ජිත්වා ලිඛනවසෙන පවත්තජ්ජමාදපායං. වජ්ජෙත්වාති අපනෙත්වා. පාළිං සම්මා නියොජයන්ති තං තං නෙත්තිපාළිං තත්ථ තත්ථ උදාහරණභාවෙන ආනිතසුත්තෙ සම්මදෙව නියොජෙන්නො, අත්ථසංවණ්ණනාය වා තං තං උදාහරණසුත්තසඬ්ඛානං පාළිං තස්මිං තස්මිං ලක්ඛණභූතෙ නෙත්තිගන්තෙ සම්මදෙව නියොජෙන්නො. උපදෙසන්ති නෙත්තිඋපනිසං නෙත්තිභදයං. ය්වායං සපට්ඨානවිභාගස්ස තෙත්තිංසවිධස්ස නෙත්තිපදත්ථස්ස සහ නිමිත්තවිභාගෙන අසඬ්ඛරතො වචන්තීතො විසයො, තං. විභාවෙන්තො පකාසෙන්නො. තස්සා නෙත්තියා කර්ස්සාමි අත්ථවණ්ණනන්ති සම්බන්ධො.

එත්ථ ව “අභියාචිතො”ති ඉමිනා අත්ථසංවණ්ණනාය නිමිත්තං දස්සෙති, “යීතිං ආකඬ්ඛමානෙන චිරං සද්ධම්මනෙත්තියා”ති ඉමිනා පයොජනං, “කර්ස්සාමත්ථවණ්ණන”න්ති ඉමිනා පිණ්ඩත්ථං. සංවණ්ණියමානා හි පකරණත්ථා සංවණ්ණනාය පිණ්ඩත්ථො. “තමුපනිස්සායා”තිආදිනා කරණජ්ජකාරං.

ඉදානි සංවණ්ණනාය සවනෙ නියොජෙන්නො “ඉති අත්ථ”න්ති ඔසානගාථමාහ. තත්ථ “සක්කච්ච”න්ති පදං උභයත්ථ යොජෙතඛිඛං “සක්කච්චං විභජන්තස්ස, සක්කච්චං නිසාමයථා”ති.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිදානකථාවණ්ණනා

වචනත්ථජානනෙන විදිතජ්ජකරණත්ථසාමඤ්ඤත්ථස්ස පකරණකථා චුච්චමානා සොහෙය්‍යාති නෙත්තිපදත්ථපරිජානනමෙව ආදිමිහි යුත්තරූපන්ති තදත්ථං පුච්ඡති “තත්ථ කෙනට්ඨෙන නෙත්ති”ති. තත්ථ තත්ථාති “තස්සා නෙත්තියා කර්ස්සාමත්ථවණ්ණන”න්ති යදිදං චුත්තං, තස්මිං; යස්සා කර්ස්සාමත්ථවණ්ණනන්ති පටිඤ්ඤාතං, සා නෙත්ති කෙනට්ඨෙන නෙත්තිති අත්ථො. තත්ථාති වා “නෙත්තිජ්ජකරණස්සා”ති එතස්මිං වචනෙ යා නෙත්ති චුත්තා, සා කෙනට්ඨෙන නෙත්තිති අත්ථො. “නයනට්ඨෙනා”ති ඉදං

කත්තුකරණාධිකරණසාධනානං සාධාරණවචනන්ති “අරියධම්මං නයති”ති
කත්තුසාධනවසෙන තාව නෙත්තිසද්දස්ස අත්ථං වත්වා ඉදානි
කරණාධිකරණසාධනවසෙන වත්තුං “නයන්ති තායා”තිආදි වුත්තං.

තථා හි වුත්තන්ති නෙත්තිඋපදෙසාධිනත්තා එව සුත්තාවබොධස්ස වුත්තං.
පෙටකෙ “තස්මා නිබ්බායිතුකාමෙන සුතමයෙන අත්ථා පරියෙසිතබ්බා, තත්ථ
පරියෙසනාය අයං අනුපුබ්බි භවති සොළස භාරා පඤ්ච නයා අට්ඨාරස
මූලපදානී”තිආදි (පෙටකො. 3). භාරනයවිචාරණා විනිමුත්තො
අත්ථසංවණ්ණනාවිසෙසො නත්ථිති ආහ “සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනා
නෙත්තිඋපදෙසායත්තා”ති. ස්වායමත්ථො පරතො පකිණ්ණකකථායං ආවි
භවිස්සති. එවං මහාවිසයා වායං නෙත්ති කුතො පභවාති ආහ “සුත්තස්පභවා”ති,
එතෙන නෙත්තියා පමාණභූතතං දස්සෙති. ඉදඤ්ච සුත්තස්ස
නෙත්තිසන්නිස්සයතාපරිදීපනපරං, න ථෙරස්පභවතාපටික්ඛෙපපරං. ථෙරො හි
පඤ්ච මහානිකායෙ ඔගාහෙත්වා තංසන්නිස්සයෙනෙව තෙසං සංවණ්ණනාභූතං
ඉමං පකරණං අභාසි, තස්මා අයමෙව සංවණ්ණනාධම්මො, යදිදං
සංවණ්ණෙතබ්බධම්මසන්නිස්සයතා.

පකරණපරිච්ඡේදතොති පකරණස්ස විභාගතො. භාරවිචාරාදයො හි තයො
නෙත්තිස්පකරණස්ස විභාගා, පකරණභූතපරිච්ඡේදතො වා. තිණි හි එතානි
පකරණානි තයො අධිකාරා, යදිදං භාරවිචාරාදයො. පාළිවචත්ථානතොති
පාඨසන්නිවෙසතො.

“සබ්බො හි පකරණත්ථො”තිආදිනා සඬගභවාරස්ස අත්ථත්ථසඤ්ඤතං
දස්සෙති. “නනු චෙත්ථ පට්ඨානං අසඬගහිත”න්ති චොදකො බ්‍යභිචාරමාහ.
ඉතරො යදිපි සරූපතො අසඬගහිතං, අත්ථතො පන සඬගහිතන්ති දස්සෙත්තො
“නයිදමෙව”තිආදිනා පරිහරති. පුන “තථා හි”තිආදිනා තමෙවත්ථං පාළියා
පාකටතරං කරොති. අත්ථනායා නන්දියාවට්ටාදයො. සඬබාරත්තිකා
පුඤ්ඤාභිසඬබාරාදයො, කායසඬබාරාදයො ව. තෙසු අත්ථනායානං
අඤ්ඤමඤ්ඤසඬගහො පරතො ආවි භවිස්සති. ඉතරෙ පන කාමාවචරා, රූපාවචරා
ව කුසලා චෙතනා පුඤ්ඤාභිසඬබාරො, අකුසලා චෙතනා අපුඤ්ඤාභිසඬබාරො,
අරූපාවචරා කුසලා චෙතනා ආනෙඤ්ජාභිසඬබාරො. පුඤ්ඤාභිසඬබාරො ව
අපුඤ්ඤාභිසඬබාරො ව කායද්වාරස්පවත්තො කායසඬබාරො, සො එව
චද්ද්වාරස්පවත්තො චච්චසඬබාරො, මනොද්වාරස්පවත්තො පන තිවිධොපි
චිත්තසඬබාරො. ඉති ජාතිවසෙන පුරිමත්තිකෙ වුත්තා එව ධම්මා ද්වාරවසෙන
දුතියත්තිකෙ වුත්තා, තෙ එව ච පුරිමත්තිකෙති අඤ්ඤමඤ්ඤසඬගහො
වෙදිතබ්බො.

යත්ථාති යස්මිං වාරෙ. පෙටකෙති පෙටකොපදෙසෙ. සම්පතමානාති
සංවණ්ණනාවසෙන සන්නිපතන්තා. “බ්‍යඤ්ජනවිධිපුටුත්තා”ති ඉදං එකස්මිං.

සුත්තෙ අනෙකෙසං භාරානං සන්තිපතනස්ස කාරණවචනං. තථා හි “අනෙකසාමත්ථියනිවිතා සද්දා”ති අක්ඛරවිත්තකා වදන්ති.

“න සරූපතො”ති ඉමිනා සඬගභවාරෙ විය උද්දෙසනිද්දෙසවාරෙසුපි පට්ඨානස්ස අත්ථතො උද්ධටනං දස්සෙති. මූලපදග්ගභණෙනෙව ගහිතත්තා උද්දෙසවාරෙ තාව එවං භොතු, නිද්දෙසවාරෙ පන කථන්ති? තත්ථාපි නයග්ගභණෙනෙව මූලපදානිපි ගහිතානීති වෙදිතබ්බං. න හි මූලපදෙහි විනා කාවි නයයොජනා සම්භවති. අපරෙ පන “භාරනායා විය පට්ඨානං න සුත්තස්ස සංවණ්ණනාවිසෙසො, අථ බො තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ සංකිලෙසභාගියතාදිලබ්භමානවිසෙසමත්තන්ති න තස්ස පකරණස්ස පදත්ථසඬගභො. එවඤ්ච කත්වා තෙත්තිංසාය තෙත්තිපදත්ථෙසු පට්ඨානං අසඬගහිතං, උද්දෙසනිද්දෙසවාරෙසු ච අනුද්ධටමෙවා”ති වදන්ති.

“පාළිතො එව විඤ්ඤායතී”ති චුත්තමත්ථං සමත්ථෙත්තො “තථා හි...පෙ.... ආහත”න්ති ආහ, තෙන ථෙරෙන භාසිතභාවො විය භගවතා අනුමොදිතභාවොපි පාළිඅනුගතො එවාති දස්සෙති. සාවකභාසිතත්තා නිදානං න චුත්තන්ති න සක්කා චත්තුන්ති වොදෙන්තො “සාවක...පෙ.... භාසිත”න්ති ආහ. නයිදං එකන්තිකන්ති ච සාවකභාසිතවුද්ධභාසිතභාවො නිදානාවචනස්ස, නිදානාවචනස්ස ච අකාරණං උභයත්ථාපි උභයස්ස දස්සන්තො. තස්මා නිදානාවචනෙන තෙත්තියා අසාවකභාසිතතා න සිජ්ඣානීති දස්සෙති. තෙනාහ “න ච තාවතා තානි අප්පමාණං, එවම්ඨාපි දට්ඨබ්බ”න්ති.

යෙනෙව කාරණෙන නිදානාවචනස්ස පමාණභාවසාධනතා, තෙනෙව කාරණෙන ඉමස්ස පකරණස්ස පමාණභාවසිද්ධීති දස්සෙති “නිදානඤ්ච නාමා”තිආදිනා. ඉදානි “අථ වා”තිආදිනා තෙත්තියා නිදානාවචනෙන අබ්බාහිවාරහෙතුමාහ. අයඤ්ඤත්ථ පයොගො න තෙත්තියා නිදානං චත්තබ්බං පාළියා අත්ථසංවණ්ණනාභාවතො. යා හි පාළියා අත්ථසංවණ්ණනා න තස්සා නිදානාවචනං දිට්ඨං යථා පටිසම්භිදාමග්ගස්ස, නිද්දෙසාදිනඤ්චාති.

“අයං විභාගො”තිආදිනා එකවිධතො පට්ඨාය යාව චතුරාසීතිසහස්සජ්ජපහෙදා, තාව යථාදස්සිතස්ස පකරණවිභාගස්ස පුන “ආදිනා නයෙන පකරණවිභාගො වෙදිතබ්බො”ති ඉදං නිගමනං. තත්ථ ආදිනා නයෙනාති ආදිසද්දෙන අභිඤ්ඤායාධම්මනිද්දෙසතො පඤ්ඤත්තිපඤ්ඤපෙතබ්බධම්මවිභජනතො තියද්ධපරියාපන්තධම්මවිවාරතො චතුරොසනිත්ථරණත්ථතො පඤ්චාහිනන්දනාදිජ්ජභානතො ඡතණ්භාකායුපසමනතො සඬගභවාරාදිසත්තවාරසඬගභතො අට්ඨම්චිජත්තසමුග්ගාතදීපනතොති එවමාදීනං සඬගභො දට්ඨබ්බො.

1. සඬගභවාරවණ්ණනා

යන්නි අනියමත්ථො සබ්බනාමසද්දො කම්මසාධනවසෙන වුත්තො.
 අත්ථාවබොධනත්ථො සද්දප්පයොගො අත්ථපරාධීනො කෙවලො
 අත්ථපදත්ථකො, සො පදත්ථවිපරියෙසකාරිනා ඉති-සද්දෙන පරභූතෙන
 සද්දපදත්ථකො ජායතීති ආහ “යන්නි අනියමතො උපයොගනිද්දෙසො”ති.
 ලොකොති කත්තුනිද්දෙසොතිආදීසුපි එසෙව නයො.

එවං “ය”න්තිආදීනං ගාථාපදානං
 කම්මකත්තුකිරියාකත්තුවිසෙසනාදිදස්සනවසෙන අත්ථං වත්ථා ඉදානි
 අවයවජොතනවසෙන පදත්ථං දස්සෙතුං “ලොකියන්නි එත්ථා”තිආදිමාහ.
 ලොකසද්දො ඉධ සාමත්ථියතො සත්තලොකවචනො දට්ඨබ්බො. තෙනාහ
 “පූජනකිරියායොග්ගභූතතාවසෙනා”ති. සාසනන්තරධානතො පරං පූජනා
 අඤ්ඤබුද්ධුප්පාදෙන වෙදිතබ්බා, යථෙතරහි විපස්සිආදිසම්මාසම්බුද්ධානං.
 “දීපච්ඡකරො”තිආදිනා යදිපි බුද්ධවංසදෙසනායං (බු. වං. 2.75) භගවතාව වුත්තං,
 සුමෙධපණ්ඩිතත්තභාවෙන පන පවත්තිං සන්ධාය වුත්තන්ති ආහ “යථාහ භගවා
 සුමෙධභූතො”ති.

පරිඤ්ඤාක්කමෙනාති ඤාතපරිඤ්ඤාදිපටිපාටියා.
 ලක්ඛණාවබොධප්පටිපත්තියාති විපස්සනාය. තෙන වුත්තං “සුඤ්ඤතමුඛාදීහි”ති.
 තථා ව වුත්තන්ති විඤ්ඤහි වෙදනීයතාය එව සාසනවරස්ස වුත්තං භගවතා –

“එතු විඤ්ඤ පුරිසො අසයො අමායාවී උජුජාතිකො, අභමනුසාසාමි, අභං
 ධම්මං දෙසෙමි, යථානුසිට්ඨං තථා පටිපජ්ජමානො න චිරස්සෙව සාමඤ්ඤෙව
 උස්සති, සාමං දක්ඛිති”තිආදි (ම. නි. 2.281).

යං-සද්දො සාසනවිසයො, ලොකපාලසද්දො සත්ථුච්චියයොපි ලොකං පති
 ගුණිභූතොති “තස්සා”ති පටිනිද්දෙසස්ස කථං සත්ථුච්චියතාති වොදනං
 මනසිකත්ථා ආහ “සලොකපාලොති වෙන්ථා”තිආදි, ගුණිභූතොපි
 ලොකපාලසද්දො පධානභූතො විය පටිනිද්දෙසං අරහති. අඤ්ඤො හි සද්දක්කමො,
 අඤ්ඤො අත්ථක්කමොති.

ධම්මගාරවෙන භගවා ධම්මං පූජෙන්නො වෙනෙයාඛන්ධවෙ අවින්තෙත්ථා
 සමාපත්තිසමාපජ්ජනධම්මපච්චවෙක්ඛණාහි සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙසිති ආහ
 “භගවතො...පෙ.... දීපෙනබ්බා”ති. තත්ථ ආදිසද්දෙන සාවකෙහි ධම්මස්සවනස්ස,
 තෙසං පච්චුග්ගමනාදීනඤ්ච සභිගහො වෙදිතබ්බො.

ඉච්චස්සාති ඉති අස්ස, එවං භගවතො
 අවිපරිතඅනන්තරාශිකනියානිකධම්මදෙසනාය
 සබ්බඤ්ඤානාචරණභාවදීපනෙනාති අත්ථො. තෙනාති චතුර්වෙසාරජ්ජයොගෙන.
 තදවිනාභාවිනා දසබල...පෙ.... පකාසිතා භොති. ආවෙණිකබුද්ධධම්මාදීති එත්ථ
 ආදිසද්දෙන තිසු කාලෙසු අප්පටිභතඤාණානි, චතුර්වෙසාරඤාණානි,

චතුපට්ඨසම්භිදාඤාණානි, පඤ්චගතිපරිච්ඡේදකඤාණානි, ඡ අභිඤ්ඤාඤාණානි,
සත්ත අරියධනානි, සත්ත බොජ්ඣංගානි, අට්ඨ විජ්ජා, අට්ඨසු පරිසාසු
අකම්පනඤාණානි, අට්ඨ විමොක්ඛා, නව සමාධිවරියා, නව අනුපුබ්බවිහාරා, දස
නාථකරණා ධම්මා, දස අරියවාසා, ද්වාදස ධම්මවක්කාකාරා, තෙරස ධුතධම්මා,
චුද්දස බුද්ධඤාණානි, පන්තරස වරණධම්මා, සොළස ඤාණවරියා, සොළස
ආනාපානස්සතී, එකුනවීසති පච්චවෙක්ඛණඤාණානි, චතුර්විසති
පච්චයවිභාවනඤාණානි, චතුරත්තාරිස ඤාණවත්ථුනි, සත්තසත්තති ඤාණවත්ථුනි,
චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසමාපත්තිසඤ්චාරිමභාවජිරඤාණං,
අනන්තනයසමන්තපට්ඨානපච්චයදෙසනාකාරජපවත්තඤාණානි වාති එවමාදීනං
භගවතො ගුණවිසේසානං සඬගභො දට්ඨබ්බො.

අපරො නයො – ගුණවිසිට්ඨතං දීපෙනි, සා ච ගුණවිසිට්ඨතා
මහාකරුණාමහාපඤ්ඤාහි වෙදිතබ්බා තාහි සත්ථුසම්පත්තිසිද්ධිතො. තත්ථ
මහාකරුණාය පවත්තිහෙදො “ඛුද්ධකෙහි ආකාරෙහි පස්සන්තානං බුද්ධානං
භගවත්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමති” තිආදිනා පට්ඨසම්භිදාමග්ගෙ (පටි.
ම. 1.117) චුත්තනෙයන වෙදිතබ්බො. මහාපඤ්ඤාය පන පවත්තිහෙදො චුත්තො
එව. තත්ථ කරුණාය භගවතො වරණසම්පත්ති, පඤ්ඤාය විජ්ජාසම්පත්ති.
කරුණාය සත්තාධිපතිතා, පඤ්ඤාය ධම්මාධිපතිතා. කරුණාය ලොකනාථතා,
පඤ්ඤාය අත්තනාථතා. කරුණාය පුබ්බකාරිතා, පඤ්ඤාය කතඤ්ඤාතා. කරුණාය
අපරන්තපතා, පඤ්ඤාය අනන්තන්තපතා. කරුණාය බුද්ධකරධම්මසිද්ධි, පඤ්ඤාය
බුද්ධභාවසිද්ධි. කරුණාය පරෙසං තාරණං, පඤ්ඤාය සයං තාරණං. කරුණාය
සබ්බසත්තෙසු අනුග්ගභවිත්තතා, පඤ්ඤාය සබ්බධම්මෙසු චිරත්තවිත්තතා
පකාසිතා හොතීති අනවසේසතො පරහිතපට්ඨපත්තියා, අත්තහිතසම්පත්තියා ච
පාරිපූරි වෙදිතබ්බා. තීසුපි අවත්ථාසුති හෙතුඵලසත්තුපකාරාවත්ථාසු.

අභිසම්මයො පට්චෙධසාසනස්ස, මනසිකරණං පට්ඨත්තිසාසනස්ස, සචනාදීහි
පරිචයකරණං පරියත්තිසාසනස්සාති තිණ්ණමිපි වසෙන යොජෙතබ්බො. තෙනාහ
“යථාරහ”න්ති. “සක්කච්චං ධම්මදෙසනෙනා”ති ඉමිනා ඉධ “සාසන”න්ති
චුත්තස්ස තිවිධස්සාපි සද්ධම්මස්ස අවිසේසෙන දෙසනාපූජං වත්වා
ථොමනාපූජනස්ස වසෙන තං විහජිත්වා දස්සෙන්නො “අරියං, වො
භික්ඛවෙ”තිආදිමාහ. තත්ථ “ථොමනෙනා”ති පදෙනාපි “සක්කච්ච”න්ති පදං
යොජෙතබ්බං. පූජනාද්වයස්සාපි වා වසෙන ඉධාපි පදයොජනා වෙදිතබ්බා.
අරියභාවාදයොති අරියසෙට්ඨඅග්ගභාවාදයො. නියයානාදයොති
නියයානහෙතුදස්සනාදයො. ස්වාක්ඛාතතාදයොති ස්වාක්ඛාතසන්දිට්ඨිකතාදයො.

ඉදානි අරියසඬ්ඝගුණානමිපි ඉමාය ගාථාය පකාසිතභාවං දස්සෙතුං “යස්මා
පනා”තිආදි චුත්තං. බාලයාදිසමතික්කමනතොති
බාලඅඛ්‍යත්තභාවාදිසමතික්කමනතො.

ඤාණවිසේසයා සුතවින්තාභාවනාමයඤාණානි.
සොතබ්බමනසිකාතබ්බපට්ඨිජ්ඣිතබ්බාවත්ථා අවත්ථාහෙදො. උභයන්ති
බ්‍යාඤ්ජනපදං, අත්ථපදඤ්ච. උභයථාති කරණකම්මසාධනවසෙන පච්චෙකං
යොජෙතබ්බං. පටිපජ්ජිතබ්බත්තාති ඤාතබ්බත්තා.

“අයඤ්ච ගාථා”තිආදි කෙසඤ්චි වාදො. තථා හි අපරෙ “ථෙරෙතෙවායං ගාථා
භාසිතා”ති වදන්ති. අත්තූපනායිකාපි හි කදාචි ධම්මදෙසනා හොති එව යථා
“දසබ්බසමන්තාගතො, හික්ඛවෙ, තථාගතො චතුර්වේසාරජ්ජවිසාරදො”තිආදි (සං.
නි. 2.21-22). එවඤ්ච කත්වා “කතමෙ සොළස භාරා”තිආදිවචනං සමත්ථිතං
හොති.

යථාචූත්තඅත්ථමුඛෙනෙවාති මූලපදසඬ්ඛාතඅත්ථුද්ධාරෙතෙව. පරතො
ආගමිස්සතිති නිද්දෙසවාරස්ස පරියොසානෙ ආගමිස්සති “තිණි ව නයා
අනුනා”තිආදිනා (තෙත්ති. 4 ද්වාදසපද).

චූච්චතිති කත්තරි කම්මනිද්දෙසොති ආහ “චදති”ති. අථ වා චූච්චතිති
කම්මකත්තුනිද්දෙසොයං. අයඤ්ථෙත්ථ අත්ථො – භාරා, නයා වාති උභයං
පරිග්ගහිතං සංවණ්ණකෙන සබ්බථා ගහිතඤ්චෙ, චූච්චති සුත්තං, සයමෙව සුත්තං
සංවණ්ණෙතිති, එතෙන භාරනායෙසු වසිභාවෙන සුත්තසංවණ්ණනාය සුකරතං
දස්සෙති.

පකාරන්තරෙතාති පුබ්බෙ “සාසන”න්ති චූත්තමත්ථං “දෙසනා, දෙසිත”න්ති
තතො අඤ්ඤො පකාරෙන. නියමෙත්ථාති තස්ස එකන්තතො විඤ්ඤායාතං
අවධාරෙත්ථා. විඤ්ඤායාතා විසිට්ඨෙසු දෙසනාදෙසිතෙසු විඤ්ඤායාපදෙ
ලබ්භමානා විජානනාකිරියා.

දෙසනාදෙසිතාති ව යාවදෙව විජානනත්ථානීති විජානනං පධානන්ති තමෙව
නිද්ධාරෙත්තො “තත්ත්ව තස්මිං විජානතෙ”ති ආහ.

එත්ථාභාති නවඬ්ඛසාසනනවට්ඨසුත්තන්තාති එතස්මිං අත්ථවචනෙ ආහ
චොදකො. තස්සායං අධිප්පායො – නවහි අඬ්ඟෙහි වචන්ථිතෙහි
අඤ්ඤමඤ්ඤසඬ්ඛකරරහිතෙහි භවිතබ්බං, තථා ව සති අසුත්තසභාවානෙව
ගෙයාඬ්ඟාදීනිති නවට්ඨසුත්තන්තවචනං විරුජ්ඣෙයා. අථ සුත්තසභාවාති
ගෙයාඬ්ඟාදීනි, එවං සති “සුත්ත”න්ති විසුං සුත්තඬ්ඛං න සියා, එවං සන්තෙ
අට්ඨඬ්ඛසාසනං ආපජ්ජතිති. තෙනාහ “කථං පනා”තිආදි. ගෙයාඬ්ඟාදීසු
කතිපයානම්පි සුත්තභාවෙ යථාචූත්තදොසානතිවත්ති, පගෙව සබ්බෙසන්ති දස්සෙති
“යඤ්චා”තිආදිනා. සඬ්ඛහෙසුති අට්ඨකථාසු. පොරාණට්ඨකථානඤ්චි
සඬ්ඛෙපභූතා ඉදානි අට්ඨකථා “සඬ්ඛභා”ති චූත්තා. සුත්තං නාම සගාථකං වා සියා,
නිග්ගාථකං වාති අඬ්ඟද්වයෙනෙව තද්වහසඬ්ඛං කතන්ති විසුං සුත්තඬ්ඛස්ස
අසම්භවො තද්වහසවිනිමුත්තස්ස සුත්තස්ස අභාවතො. තෙන චූත්තං “සුත්තඬ්ඛමෙව

න සියා””ති. අථාපි කථස්ථි. සියාති වක්ඛමානං සාමඤ්ඤවිධිං සන්ධායාහ. එවම්පි අයං දොසොති දස්සෙන්නො “මඛගලසුත්තාදීන”න්තිආදිමාහ.

තඛිභාවනිමිත්තන්ති ගෙයාඨගභාවනිමිත්තං. වෙය්‍යාකරණස්ස තඛිභාවනිමිත්තන්ති සම්බන්ධො. වොදකො “ගාථාවිරහෙ”ති වචනං අග්ගණ්හන්තො “පුච්ඡාවිස්සජ්ජනං ඛ්‍යාකරණ”න්ති වචනමත්තමෙව ගහෙත්වා “එවං සන්නෙ”තිආදිනා වොදෙති. ඉතරො පන ඔකාසවිධිතො අනොකාසො විධි බලවාති ඤායං ගාථාවිරහිතංයෙව වෙය්‍යාකරණන්ති, ඉධාධිජ්ජෙතන්ති ව දස්සෙන්නො “නාපජ්ජති”තිආදිනා පරිහරති. තථා භීති තෙනෙව කාරණෙන, සතිපි සඤ්ඤන්තරනිමිත්තයොගෙ අනොකාසසඤ්ඤානං බලවහාවෙනෙවාති අත්ථො.

සඨගභවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. උද්දෙසවාරවණ්ණනා

1. විභාගෙනාති සරූපවිභාගෙන. අදිට්ඨං ජොතීයති එතායාති අදිට්ඨජොතනා. දිට්ඨං සංසන්දීයති එතායාති දිට්ඨසංසන්දනා, සංසන්දනං වෙන්ථ සාකච්ඡාවසෙන විනිච්ඡයකරණං. විමති ඡිජ්ජති එතායාති විමතිච්ඡෙදනා. අනුමතියා පුච්ඡා අනුමතිපුච්ඡා. “තං කිං මඤ්ඤං”ති හි කා තුම්භාකං අනුමතීති අනුමති පුච්ඡිතා. කථෙතුකමාසතාති කථෙතුකමාසතාය.

“හරීයන්ති එතෙහි”තිආදිනා කරණාධිකරණකත්තුභාවකම්මසාධනානං වසෙන භාර-සද්දස්ස අත්ථං වත්වා සදිසකප්පනාවසෙන දස්සෙතුං “භාරා වියා”තිආදි චුත්තං. පුන ගන්ථකරණාදිඅත්ථෙත ගන්ථාදිසද්දානං විය භාරකරණාදිඅත්ථෙත භාරසද්දසිද්ධිං දස්සෙතුං “භාරයන්ති”තිආදිමාහ. “හරණතො, රමණතො වා”ති ඉමිනා මනොහරා මනොරමා වෙනෙ සංවණ්ණනාවිසෙසාති දස්සෙති.

උපපත්තිසාධනසුත්තීති ලක්ඛණහෙතු. චුත්තනසෙනාති “නනු ව අඤ්ඤෙපි භාරා යුත්තිසහිතා එවා”තිආදිනා දෙසනාභාරෙ චුත්තනසානුසාරෙන.

චතුත්තං ඛ්‍යුහො එත්ථාති භින්නාධිකරණානම්පි පදානං අඤ්ඤපදත්ථසමාසො ලබ්භති “උරසිලොමො”තිආදීනං (දී. නි. ටී. 3.54, 303) වියාති චුත්තං.

සෙසන්ති “විච්චනමෙව වෙච්චන”න්ති එවමාදි.

අනුප්පවෙසීයන්තිති අවගාභීයන්ති. සමාධීයන්තිති පරිහරීයන්ති. විනා විකප්පෙනාති ජාති සාමඤ්ඤං, හෙදො සාමඤ්ඤං, සම්බන්ධො සාමඤ්ඤන්තිආදිනා පදත්ථන්තරභාවවිකප්පනමත්තරෙන.

පදට්ඨානාදිමුඛෙනාති පදට්ඨානවෙච්චනභාවනාපහානමුඛෙන. කෙච්ඡි පදට්ඨානපරික්ඛාරආවට්ඨපරිවත්තනපඤ්ඤත්තිඔතරණ සන්ධාය වදති.

2. සම්බන්ධෙති හෙතුඵලභාවයොගො. තථාභූතානඤ්ඤි ධම්මානං එකසන්තානසිද්ධතා එකත්තනසො. විභාගො සතිපි නෙසං හෙතුඵලභාවෙ විහත්තසභාවතා. අඤ්ඤො එව හි හෙතු, අඤ්ඤං ඵලන්ති. ඛ්‍යාපාරවිරහො නිරිහතා. න හි හෙතුඵලානං එවං හොති “අහං ඉමං නිබ්බත්තෙමි, ඉමිනාහං නිබ්බත්තො”ති. අනුරූපඵලතා පච්චයුජ්ජන්තානං පච්චයානුකූලතා. සමුහාදිං උපාදාය ලොකසඬකෙතසිද්ධා වොහාරමත්තතා සම්මුතිසභාවො. පථවිඵස්සාදිනං කක්ඛළුච්ඡිසනාදිලක්ඛණං පරමත්ථසභාවො. අයඤ්ඤෙත්ථ සඬබ්බෙපො – යස්මිං හින්තෙ, ඉතරාපොහෙ වා චිත්තෙන කතෙන තථා බුද්ධි, ඉදං සම්මුතිසච්චං යථා සට්ඨං, සසම්භාරජලෙ ව, තබ්බිපරියායෙන පරමත්ථසච්චන්ති. පරමත්ථසච්චජ්ජට්ඨෙධායාති නිබ්බානාධිගමාය.

අන්තොති අබ්භන්තරො. පධානාවයවෙනාති මූලභාවෙන. “නන්දී දුක්ඛස්ස මූල”න්තිආදීසු (ම. නි. 1.13) තණ්හා “නන්දී”ති වුත්තා. “සඬගාමෙ ව නන්දිං වරති”තිආදීසු පමොදොති ආහ “තණ්හාය, පමොදස්ස වා”ති.

3. ජාතිහෙදතොති කුසලා, අකුසලාති ඉමස්මා විසෙසා. යුජ්ජන්තිති එත්ථ හෙතුඅත්ථො අන්තොනිතො වෙදිතබ්බොති ආහ “යොජීයන්ති”ති. කෙහි යොජීයන්ති? සංවණ්ණනකෙහිති අධිජ්ජායො. යුජ්ජන්තිති වා යුත්තා හොන්ති, තෙහි සමානායොගක්ඛමා තඟ්ගහණෙනෙව ගහිතා හොන්තිති අත්ථො තදෙකට්ඨභාවතො. ඉමස්මිං අත්ථෙ “නවහි පදෙහි”ති සහයොගෙ කරණච්චනං, පුරිමස්මිං කරණෙ. “එතෙ බො”ති ව පායො. තත්ථ බො-සද්දස්ස පදපුරණතා, අවධාරණත්ථතා වා වෙදිතබ්බා. එතෙ එවාති එතෙ තණ්හාදයො එව, න ඉතො අඤ්ඤෙති අත්ථො. අට්ඨාරසෙව න තතො උද්ධං, අධො වාති. පුරිමස්මිං පක්ඛෙ මූලපදන්තරාභාවො, දුතියස්මිං තෙසං අනුනාධිකතා දීපිතා හොති.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නිද්දෙසවාරවණ්ණනා

4. නිද්දෙසවාරෙ සාමඤ්ඤතොති සාධාරණතො. විසෙසෙනාති අසාධාරණතො. පදත්ථොති සද්දත්ථො. ලක්ඛණන්ති සභාවො. කමොති අනුපුබ්බි. එත්තාවතාති එත්තකජ්ජමාණභාවො. හෙත්වාදීති හෙතුඵලභූමිඋපනිසාසභාගවිසභාගලක්ඛණනායා. විසෙසතො පන ලක්ඛණන්ති සම්බන්ධො.

හාරසඬබ්බෙපවණ්ණනා

1. යං, භික්ඛවෙති එත්ථ යන්ති පච්චත්තවචනං, තඤ්ච සුඛං, සොමනස්සන්ති ද්වයෙන සමානාධිකරණන්ති කත්වා “අස්සාදීයතිති අස්සාදො, සුඛං, සොමනස්සඤ්ඤා”ති වුත්තං. සුඛාදිවෙදනා විය මනාපියරූපාදිපි අවිතරාගස්ස

අස්සාදෙනබ්බන්ති ආහ “එවං ඉට්ඨාරම්මණම්පි”ති. “අස්සාදෙති එතායාති වා අස්සාදො, තණ්හා”ති එතෙන “ය”න්ති හෙතුඅත්ථෙ නිපාතොති දස්සෙති. තත්ත්වයමත්ථො – යෙන හෙතුනා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ පටිච්ච අස්සාදනීයභාවෙන උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං තණ්හාසඬ්ඛාතො අස්සාදො අස්සාදනාකිරියාය කාරණන්ති. ඉති කත්වා අයමත්ථො දිට්ඨාහිනන්දනාදිභාවතො විපල්ලාසෙසුපි සම්භවතීති ආහ “එවං විපල්ලාසාපි”ති. අනිට්ඨම්පිති පි-සද්දෙන ඉට්ඨම්පිති යොජෙතබ්බං, අනවසෙසා සාසවා ධම්මා ඉධ ආරම්මණග්ගහණෙන ගහිතාති ආහ “සබ්බෙසං තෙභූමකසඬ්ඛාරාන”න්ති.

දුක්ඛාදුක්ඛමසුඛවෙදනානන්ති එත්ථ දුක්ඛසභාවා එව අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ගහිතා අනිට්ඨාරම්මණස්ස අධිජ්ජෙතත්තා, න සුඛසභාවා. යං සන්ධාය චුත්තං “යායං, හන්තෙ, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා, සන්තස්මිං එසා පණිතෙ සුඛෙ චුත්තා භගවතා”ති (ම. නි. 2.88; සං. නි. 4.267). “සුඛපරියායසබ්භාවතො”ති ඉමිනා ඉට්ඨතාමත්තතොපි ලෙසෙන සත්තානං ආරම්මණස්ස අස්සාදනීයතා සම්භවතීති දස්සෙති.

ආදීනවො දොසනිස්සන්දනතාය දොසො, ස්වායං පිළනචුත්තියා වෙදිතබ්බොති ආහ “ආදීනවො දුක්ඛා වෙදනා, තිස්සොපි වා දුක්ඛතා”ති. එවං දොසත්ථතං ආදීනවස්ස දස්සෙත්වා ඉදානි කපණත්ථතං දස්සෙතුං “අථ වා”තිආදි චුත්තං. යතොති යස්මා දොසකපණසභාවත්තාති චුත්තං හොති.

නිස්සරතීති විචිත්ති, සබ්බසඬ්ඛාරවිවෙකොති අත්ථො. සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙනාති නිස්සරණසද්දවචනීයතාසාමඤ්ඤෙන. පුරිමානන්ති අස්සාදාදීනවතානං. උපායො වානිආදීසු ව-සද්දො පදපුරණමත්තන්ති කත්වා ආහ “පච්ඡිමානඤ්චා”ති, එලාදීනන්ති අත්ථො. තදන්තොගධහෙදානන්ති අරියමග්ගපරියාපන්තවිසෙසානං.

කාමභවාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන න රූපාරූපභවා එව ගහිතා, අථ ඛො තෙ ව සඤ්ඤීභවාදයො ව එකවොකාරභවාදයො ව ගහිතා. තෙනාහ “තිණ්ණං තිණ්ණං භවාන”න්ති.

යාවදෙව අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථා භගවතො දෙසනාති ආහ “නනු ව...පෙ.... නිජ්ජාදීයති”ති. “චුත්තමෙවා”ති ඉමිනා පුනරුත්තිදොසං වොදෙති. ඉතරො “සච්චමෙත”න්ති අනුජානිත්වා “තඤ්ච ඛො”තිආදීනා පරිහරති. “පරම්පරායා”ති එතෙන අජ්ඣන්තං යොනිසොමනසිකාරො විය න පරතොසොසො ආසන්නකාරණං ධම්මාධිගමස්ස ධම්මස්ස පච්චත්තං වෙදනීයත්තාති දස්සෙති. තථා හි “අක්ඛාතාරො තථාගතා, පටිපන්නා පමොක්ඛන්ති, කුමාසිනො මාරඛන්ධනා”ති (ධ. ප. 276) චුත්තං. තදධිගමකාරණං අරියමග්ගාධිගමකාරණං සියා. කිං පන තත්ති ආහ “සම්පත්තිභවහෙතු”ති, තෙන වර්මත්තභාවහෙතුභූතං පුඤ්ඤසම්පත්තිං වදති.

“අත්තානුදිට්ඨිං උභවිව, එවං මච්චුතරො සියා” ති ඉදං අරියමග්ගස්ස පුබ්බභාගපටිපදාය ඵලභාවසාධනං. යෙන හි විධිනා අත්තානුදිට්ඨිසමුග්ගානො, මච්චුතරණඤ්ච සියා, සො “එව” න්ති ඉමිනා පකාසිතොති. අත්තානුදිට්ඨිසමුග්ගානමච්චුතරණානං ඵලභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

“ධම්මො භවෙ” ති පන ගාථායං ලොකියස්ස පුඤ්ඤඵලස්ස වුත්තත්තා ආභ “ඉදං ඵල” න්ති. යං නිබ්බත්තෙතබ්බං, තං ඵලං. යං නිබ්බත්තකං, සො උපායො. අයමෙත්ථ විනිච්ඡයො. තෙනාහ “එතෙන නයෙනා” තිආදි. උපධිසම්පත්තීති අත්තභාවසොභා.

විසුද්ධිති ඤාණදස්සනවිසුද්ධි අධිප්පෙතාති ආභ – “එත්ථාපි...පෙ.... විඤ්ඤාතු” න්ති. “යස්මා පනා” තිආදිනාපි තමෙවත්ථං වචනන්තරෙ පාකටතරං කරොති.

සරූපතො ආගතාති “යතො බො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු පඤ්චන්තං උපාදානක්ඛන්ධානං සමුදයඤ්ච අත්ථඨගමඤ්ච අස්සාදඤ්ච ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච යථාභූතං පජානාති” තිආදීසු (සං. නි. 3.26-28). එකදෙසෙන ආගතාති “සංයොජනියෙසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිතො විහරතො (සං. නි. 2.53), බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො එත්ථ භියො (ම. නි. 1.117), සඬ්ඛාරානමෙතං නිස්සරණං, යදිදං නිබ්බාන” න්තිආදීසු (පටි. ම. 1.24; 3.41). න සරූපෙන ආගතාති යථා සාමඤ්ඤඵලසුත්තාදීසු. අත්ථවසෙනාති අස්සාදෙනබ්බාදිඅත්ථවසෙන. න පපඤ්චිතොති න විත්ථාරිතො.

2. එසෙව නයොති අතිදෙසෙන විවිධමානවචනසෙසො අතිදිට්ඨො. භාවත්ථෙ තොහි ආභ “විස්සජ්ජිතන්ති විස්සජ්ජනා” ති. සුත්තෙ ආගතං න අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන අට්ඨකථායං ආගතන්ති අධිප්පායො. පුච්ඡානුරූපතා ඉධ පුබ්බාපරන්ති වතුබ්බුහපුබ්බාපරතො ඉමං විසෙසෙත්වා දස්සෙති. පුච්ඡානුසන්ධිති පුච්ඡාය විස්සජ්ජනෙන අනුසන්ධානං. අට්ඨකථායං පන හෙට්ඨිමදෙසනාය පුච්ඡානිමිත්තපවත්තඋපරිදෙසනාය සම්බන්ධො “පුච්ඡානුසන්ධි” ති වුත්තං. පුබ්බාපෙක්ඛන්ති පුච්ඡිතවිස්සජ්ජිතපදාපෙක්ඛං. “සුත්තස්සා” ති වා ඉමිනා පුච්ඡාවිස්සජ්ජනාඅනුගිතියො යපෙත්වා සෙසො විවයහාරපදත්ථො සඬ්ඛනිතොති පදස්සාපි සඬ්ඛනො වෙදිතබ්බො. ඉමස්මිං පක්ඛෙ ගාථායං ව-සද්දො පදපුරණමත්තෙ දට්ඨබ්බො.

“වක්ඛු අනිච්ච” න්ති පුට්ඨෙ “ආම, වක්ඛු අනිච්චමෙවා” ති එකන්තතො විස්සජ්ජනං එකං සබ්බාකරණං. “අඤ්ඤිත්ථියං භාවෙතබ්බං, සච්ඡිකාතබ්බඤ්චා” ති පුට්ඨෙ “මග්ගපරියාපන්තං භාවෙතබ්බං, ඵලපරියාපන්තං සච්ඡිකාතබ්බ” න්ති විහජිත්වා විස්සජ්ජනං විහජ්ජබ්බාකරණං. “අඤ්ඤිත්ථියං කුසල” න්ති පුට්ඨෙ “කිං අනවජ්ජට්ඨො කුසලට්ඨො, උදාහු සුඛවිපාකට්ඨො” ති පටිපුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජනං පටිපුච්ඡාබ්බාකරණං. “සස්සතො අත්තා, අසස්සතො වා” ති වුත්තෙ

“අබ්‍යාකතමෙත” නීතිආදිනා අවිස්සජ්ජනං යපනං. “කිං පනෙන කුසලාති වා ධම්මාති වා එකත්ථා, උදාහු නානත්ථා” ති ඉදං පුච්ඡනං සාවසෙසං. විස්සජ්ජනස්ස පන සාවසෙසනා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන දෙසනායං වෙදිතබ්බා. අප්පාටිහිරකං සඋත්තරං. සප්පාටිහිරකං නිරුත්තරං. සෙසං විවයහාරනිද්දෙසෙ සුචිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

එත්ථ ව අස්සාදො අස්සාදහෙතු යාව ආණත්තිහෙතුති එවං හෙතුනම්පි අස්සාදාදෙයො වෙදිතබ්බා. තත්ථ සඬ්ඛෙපතො සුඛසුඛපච්චයලක්ඛණො අස්සාදො, සො විසෙසතො සග්ගසම්පත්තියා දීපෙනබ්බො. සා හි තස්ස උක්කංසො, සෙසා පනෙත්ථ හවසම්පත්ති තදන්වායිකා වෙදිතබ්බා. තස්ස හෙතු දානමයං, සීලමයඤ්ච පුඤ්ඤකිරියවත්ථු. දුක්ඛදුක්ඛපච්චයලක්ඛණො ආදීනවො. විපරිණාමසඬ්ඛාරදුක්ඛතානං තදවරොධතො වට්ටදුක්ඛස්සාපි එත්ථ සඬ්ගහො. විසෙසතො පන කාමානං ඔකාරොති දට්ඨබ්බො, ස්වායං සංකිලෙසවත්ථුනා, ඉත්තරපච්චුපට්ඨානතාදීහි ව විභාවෙනබ්බො, තස්ස හෙතු දස අකුසලකම්මපථා. නෙක්ඛම්මං නිස්සරණං, තස්ස හෙතු යථාරහං තදනුච්ඡවිකා පුබ්බභාගප්පටිපදා. එලං දෙසනාඵලමෙව, තස්ස හෙතු දෙසනා. උපායො යථාචුත්තඋපායොව, තස්ස හෙතු චත්තාරි චක්කානි. ආණත්ති උපදෙසො, තස්ස රාගගිආදීහි ලොකස්ස ආදිත්තතා, සත්ථු මහාකරුණායොගො ව හෙතු.

තථා චතුසු අරියසච්චෙසු සමුදයෙන අස්සාදො, දුක්ඛෙන ආදීනවො, මග්ගනිරොධෙහි නිස්සරණං, මග්ගො වා උපායො, තදුපදෙසො ආණත්ති, අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු ඵලං. ඉති අනුපුබ්බකථාය සද්ධිං බුද්ධානං සාමුක්කංසිකාය ධම්මදෙසනාය නිද්ධාරණභාවෙන විවයො වෙදිතබ්බො. පදස්ස පදත්ථසම්බන්ධො හෙතු. සො හි තස්ස පවත්තිනිමිත්තං, පඤ්ඤාස්ස ඤාතුකාමතා, කථෙතුකාමතා ව. අදිට්ඨජොතනාදීනඤ්චි චතුත්තං ඤාතුකාමතා, ඉතරස්ස ඉතරා. විස්සජ්ජනස්ස පඤ්ඤො හෙතු. එවං සෙසානම්පි යථාරහං චත්තබ්බං.

3. බ්‍යඤ්ජනත්ථානං යුත්තායුත්තපරික්ඛාති බ්‍යඤ්ජනග්ගහණෙන පදං ගහිතං, අත්ථග්ගහණෙන පඤ්ඤාදීහි සද්ධිං අස්සාදාදෙයො ගහිතා. විවයහාරපදත්ථා එව හි යුත්තායුත්තාදිවිසෙසසහිතා යුත්තිභාරාදීනං පදත්ථා. තථා හි පදට්ඨානපදට්ඨානිකභාවවිසිට්ඨා තෙයෙව පදට්ඨානභාරස්ස පදත්ථා. ලක්ඛණලක්ඛිතබ්බතාවිසිට්ඨා, නිද්ධාරිතා ව ලක්ඛණභාරස්ස, නිබ්බවනාදිවිභාවනාවිසිට්ඨා චතුබ්‍යුහභාරස්ස, සභාගධම්මවසෙන, විසභාගධම්මවසෙන ව ආවට්ටනවිසිට්ඨා ආවට්ටනාරස්ස, භූමිවිභාගාදිවිසිට්ඨා විහත්තිභාරස්ස, පටිපක්ඛතො පරිවත්තනවිසිට්ඨා පරිවත්තනභාරස්ස, පරියායවෙච්චනවිසිට්ඨා වෙච්චනභාරස්ස, පහවාදිපඤ්ඤාපනවිසිට්ඨා පඤ්ඤත්තිභාරස්ස, ඛන්ධාදිමුඛෙහි ඔතරණවිසිට්ඨා ඔතරණභාරස්ස, පදපදත්ථපඤ්ඤාරම්භසොධනවිසිට්ඨා සොධනභාරස්ස, සාමඤ්ඤවිසෙසනිද්ධාරණවිසිට්ඨා අධිට්ඨානභාරස්ස, පච්චයධම්මෙහි පරික්ඛරණවිසිට්ඨා පරික්ඛාරභාරස්ස, පහාතබ්බභාවෙනබ්බතානිද්ධාරණවිසිට්ඨා සමාරොපනභාරස්ස පදත්ථා. “බ්‍යඤ්ජනස්ස සභාවනිරුත්තිතා, අත්ථස්ස යුත්තාදීහි

අවිලෝමනං යුත්තභාවො”ති ඉමිනා අසභාවනිරුත්තිතා, සුත්තාදීහි විලෝමනඤ්ච අයුත්තභාවාති දීපෙති, තෙන යුත්තායුත්තිනං හෙතුං දස්සෙති.

4. යොනිසොමනසිකාරාදීති ආදිසද්දෙන

සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසුපනිස්සයාදිසාධාරණං, අසාධාරණඤ්ච දෙයාපටිග්ගාහකාදිං සඬගණ්හාති. සම්භවතොති යථාරහං තස්ස ධම්මස්ස අනුරූපං. යාච සබ්බධම්මාති එත්ථ සබ්බං නාම පදෙසසබ්බං, න සබ්බසබ්බන්ති. අයඤ්ඤි සබ්බසද්දො යථා පයච්චිකප්පෙ සුත්තෙ ආගතධම්මවසෙන පදෙසවිසයො, එවං දුතියවිකප්පෙ පදට්ඨානපදට්ඨානිකනිද්ධාරණෙන තංතංපකරණපරිච්ඡින්නධම්මග්ගහණතො පදෙසවිසයො එව, න අනවසෙසධම්මවිසයොති. සුත්තාගතධම්මානං යානි පදට්ඨානානි, තෙසඤ්ච යානීති එවං කාරණපරම්පරානිද්ධාරණලක්ඛණො පදට්ඨානභාරො, පරික්ඛාරභාරො පන සුත්තාගතධම්මානං තංතංපච්චයුජ්ජන්නානං පටිහෙතුපච්චයනාවිසෙසවිභාවනලක්ඛණොති සතිපි කාරණවිචාරණභාවෙ අයං පදට්ඨානභාරපරික්ඛාරභාරානං විසෙසො.

5. යථා “සමානාධිකරණසමානපදෙ”ති ආදීසු එකසද්දස්ස අත්ථො සමානසද්දො, එවං එකරසට්ඨෙත භාවනා “එකුජ්ජාදා”ති ආදීසු (කථා. 473) විය එකලක්ඛණාති එත්ථ එකසද්දො සමානත්ථොති ආහ “සමානලක්ඛණා”ති. සංවණ්ණනාවසෙනාති එත්ථ කම්මත්ථෙ අන-සද්දො, සංවණ්ණෙනබ්බතාවසෙනාති අත්ථො. ලක්ඛණාති උපලක්ඛණා. “නානත්තකායනානත්තසඤ්ඤිනො (දී. නි. 3.341, 357, 359; අ. නි. 9.24), නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා”ති ආදීසු සභවාරිතා දට්ඨබ්බා. සඤ්ඤාසහගතා හි ධම්මා තත්ථ සඤ්ඤාග්ගහණෙන ගහිතා. “දදං මිත්තානි ගන්ථනී”ති ආදීසු (සං. නි. 1.246; සු. නි. 189) සමානකිච්චතා. පියවචනත්ථවරියා සමානත්තතාපි හි තත්ථ මිත්තගන්ථනකිච්චෙන සමානකිච්චා ගය්හන්ති සඬගභවත්ථුභාවතො. “එස්සපච්චයා වෙදනා”ති ආදීසු (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1, 39; මහාව. 1; විහ. 225; උදා. 1; නෙත්ති. 24) සමානහෙතුතා. යථා හි එස්සො වෙදනාය, එවං සඤ්ඤාදීනම්පි සහජාතාදීනා පච්චයො හොති එවාති තෙපි සමානහෙතුතාය චුත්තා එව හොන්ති. තථා හි චුත්තං.

“තජ්ජාමනොවිඤ්ඤාණධාතුසම්පස්සජා වෙනනා”ති (ධ. ස. 5), “ථුට්ඨො සඤ්ජානාති, ථුට්ඨො වෙනෙති”ති ආදි (සං. නි. 4.93). එවං “තණ්හාපච්චයා උපාදාන”න්ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1, 39; මහාව. 1; විහ. 225; උදා. 1; නෙත්ති. 24) එවමාදිපි උදාහරිතබ්බං. “අවිජ්ජාපච්චයා සඬබ්බාරා”ති ආදීසු (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1, 39; මහාව. 1; විහ. 225; උදා. 1; නෙත්ති. 24) සමානඵලතා දට්ඨබ්බා. යථා හි සඬබ්බාරා අවිජ්ජාය ඵලං, එවං තණ්හුපාදාදීනම්පි තෙපි තත්ථ ගහිතාව හොන්ති. තෙනාහ “පුරිමකම්මභවස්මිං මොහො අවිජ්ජා ආයුහනා සඬබ්බාරා නිකන්ති තණ්හා උපගමනං උපාදාන”න්ති. “රූපං අස්සාදෙති අභිනන්දති, තං ආරබ්භ රාගො උජ්ජජ්ජති”ති (පට්ඨා. 1.1.424) චුත්තෙ තංසම්පයුත්තා වෙදනාදයො චුත්තා එව හොන්ති සමානාරම්මණභාවතො. න හි තෙහි විනා තස්ස උජ්ජත්ති අත්ථි.

එවමාදීහිති එත්ථ ආදිසද්දෙන

අත්ථජ්ජකරණලිඬගසද්දන්තරසන්තිධානසාමන්ථියාදීනම්පි සඬගහො දට්ඨබ්බො.

අත්ථාදිවසෙනපි හි සුත්තෙ අවුත්තානම්පි වුත්තානං විය නිද්ධාරණං සම්භවතීති.
වුත්තප්පකාරොනාති “වධකට්ඨෙන එකලක්ඛණානී” තිආදිනා පාළියං,
“සභවාරිතා” තිආදිනා අට්ඨකථායඤ්ච වුත්තෙන පකාරෙන.

6. “චුසනට්ඨෙන එස්සො” තිආදිනා නිද්ධාරණත්ථා වචනං නිබ්බවනං, තං පන පදස්සෙව, න වාක්‍යස්සාති ආහ “පදනිබ්බවන” ති. අධිප්පායනිදානානිපෙත්ථ
බ්‍යඤ්ජනමුඛෙනෙව නිද්ධාරණබ්බානි. නිබ්බවනපුබ්බාපරසන්ධිසු වත්තබ්බමෙව
නත්ථිති ආහ “විසෙසනො බ්‍යඤ්ජනද්වාරෙනෙව අත්ථපරියෙසනා” ති.
පවත්තිනිමිත්තං අප්පකාසයාදි.

7. “පදට්ඨානෙ” ති ඉදං සුත්තෙ ආගතධම්මානං කාරණභූතෙපි ධම්මෙ
නිද්ධාරණත්ථා සභාගතො, විසභාගතො ච ආවට්ටනං කාතබ්බන්ති දස්සනත්ථං
වුත්තං, න තත්තිවසෙන. තස්මා පදට්ඨානනිද්ධාරණාය විනාපි ආවට්ටනං
යුත්තමෙවාති සිද්ධං හොති. පදස්ස ච සද්දපවත්තිට්ඨානං පදට්ඨානං පදත්ථො.
එතස්මිං පක්ඛෙ “ආරම්භථ නික්කමථාති (සං. නි. 1.185; නෙත්ති. 29; පෙට්කො.
38; මි. ප. 5.1.4) වීරියස්ස පදට්ඨාන” ති (නෙත්ති. 29) එත්ථ
ය්වායමාරම්භතාදිකො අත්ථො වුත්තො, තං වීරියසද්දස්ස පවත්තිට්ඨානං
වීරියසද්දාහිධෙය්‍යො අත්ථොති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.
සෙසකං නාමගහිතතො ඉතරං, තං පන තස්ස පටිපක්ඛභූතං චා සියා, අඤ්ඤං චාති
ආහ “විසභාගතාය අග්ගහණෙන චා” ති. සංවණ්ණනාය යොජෙන්නොති
යථාවුත්තවිසභාගධම්මනිද්ධාරණභූතෙන අත්ථකථනෙන පාළියං යොජෙන්නො.
තෙනාහ “දෙසන” ති. “පටිපක්ඛෙ” ති ඉදං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං
සභාගධම්මවසෙනපි ආවට්ටනස්ස ඉච්ඡිතත්තා.

8. නාමවසෙනාති සාධාරණනාමවසෙන. පාළියං පන “මිච්ඡත්තනියතානං
සත්තානං, අනියතානඤ්ච සත්තානං දස්සනපභාතබ්බා කිලෙසා
සාධාරණා” තිආගතත්තා (නෙත්ති. 34) “දස්සනපභාතබ්බාදිනාමවසෙනා” ති
වුත්තං. වත්ථුචසෙනාති සත්තසත්තානවසෙන. සො හි ධම්මානං පවත්තිට්ඨානතාය
ඉධ “වත්ථු” ති අධිප්පෙතො. තෙනාහ – “පුච්ඡ්ජනස්ස, සොතාපන්නස්ස ච
කාමරාගබ්‍යාපාදා සාධාරණා” තිආදි (නෙත්ති. 34). වුත්තවිපරියායෙනාති නාමතො,
වත්ථුතො ච ආවෙණිකතාය. තංතංග්ගඵලට්ඨානඤ්ච තංතංග්ගඵලට්ඨානා,
හබ්බානං හබ්බතා, අහබ්බානං අහබ්බතා අසාධාරණා.

9. “භාවිතෙ” ති ඉදං භාවනාකිරියාය උපලක්ඛණං, න එත්ථ කාලවචනිච්ඡාති
ආහ “භාවෙනබ්බෙති අත්ථො” ති. භාවනා වෙත්ථ ආසෙවනාති, කුසලසද්දොපි
අනවජ්ජට්ඨොති වෙදිතබ්බො. පටිපක්ඛතොති විපක්ඛතො. විසදිසුදාහරණෙන
බ්‍යාතිරෙකතො යථාධිප්පෙතධම්මප්පතිට්ඨානා හෙසා.

10. පදත්ථස්සාති පදාහිධෙය්‍යස්ස අත්ථස්ස, සභාවධම්මස්ස චා.

11.

නික්බෙපො දෙසනා. පහවො සමුදයො.

12. “අවුත්තානම්පි සඬගහො”ති ඉමිනා අවුත්තසමුව්වයත්ථො ව-සද්දොති දස්සෙති.

13. “ගාථාරුළුහෙ”ති ඉමිනා පාළිආගතොව පඤ්ඤා වෙදිතබ්බො, න ඉතරොති දස්සෙති. තෙනාහ “බුද්ධාදීහි බ්‍යාකතෙ”ති. තස්ස අත්ථස්සාති ආරද්ධස්ස අත්ථස්ස, තෙන ආරම්භසොධනස්ස විසයමාහ. එත්ථ ව අත්ථද්වාරෙතොව පදපුච්ඡාසොධනම්පි කරියතීති පුන “තස්ස අත්ථස්සා”ති වුත්තං. අථ වා විස්සජ්ජිතම්භිති විස්සජ්ජනෙ. විස්සජ්ජනසොධනෙන හි පඤ්ඤාසොධනං. පඤ්ඤෙති පුච්ඡායං. ගාථායන්ති උපලක්ඛණං, තෙන ගාථායං, සුත්තගෙය්‍යාදීසු වාති වුත්තං හොති. යමාරබ්භාති යං සීලාදිමාරබ්භ ගාථාදීසු දෙසිතං, තස්මිං ආරම්භෙති අත්ථො. පුච්ඡිතාති පුච්ඡාකාරිනී, “කා එත්ථ පදසුද්ධි, කා පඤ්ඤාසුද්ධි, කා ආරම්භසුද්ධි”ති එවං පුච්ඡාකාරිනී පුච්ඡං කත්වා පවත්තිතා සුද්ධාසුද්ධපරික්ඛාති යොජනා.

14. න විකප්පයිතබ්බාති යථා ලොකෙ “ජාති සාමඤ්ඤං, භෙදො සාමඤ්ඤං, සම්බන්ධො සාමඤ්ඤ”න්තිආදිනා සාමඤ්ඤං ජාතිආදිං, තබ්බිධුරුඤ්ඤං විසෙසං විකප්පෙන්ති පරිකප්පෙන්ති, එවං න විකප්පයිතබ්බාති අත්ථො. යදා යො කාලවිසෙසො “ස්වෙ”ති ලද්ධවොහාරො, තදා සො තංදිවසාතික්කමෙ “අජ්ජා”ති, පුන තංදිවසාතික්කමෙ “හියෙය්‍යා”ති වොහරියතීති අනවට්ඨිතසභාවා එතෙ කාලවිසෙසා. දිසායපි “එකං අවධිං අපෙක්ඛිත්වා පුරත්ථිමා දිසා, තතො අඤ්ඤං අපෙක්ඛිත්වා පච්ඡිමා නාම හොති”තිආදිනා අනවට්ඨිතසභාවතා වෙදිතබ්බා. ජාතිආදිඅපෙක්ඛායාති ජාතිආදිදුක්ඛවිසෙසාපෙක්ඛාය. සච්චාපෙක්ඛායාති සච්චසාමඤ්ඤාපෙක්ඛාය. “තණ්හා”ති වුව්වමානං කාමතණ්හාදිඅපෙක්ඛාය සාමඤ්ඤම්පි සමානං සච්චාපෙක්ඛාය විසෙසො හොතීති එවමාදිං සන්ධායාහ “එස නයො සමුදයාදීසුපි”ති.

16. එත්ථාති එතස්මිං බුද්ධවචනෙ. තෙනාහ “සික්ඛත්තයසඬබ්බාසස්සා”තිආදි. යථාරුතං යථාකථිතං සද්දතො අධිගතං නිද්ධාරිතං, න අත්ථජ්ජකරණලිඬගසද්දන්තරසන්තිධානාදිජ්ජමාණන්තරාධිගතං. “අත්ථනො දස්සිතා”ති ඉදං යස්මිං සුත්තෙ භාවනාව කථිතා, න පහානං, තං සන්ධාය වුත්තං.

නයසඬබ්බෙපවණ්ණනා

17. තණ්හාවිජ්ජාහි කරණභූතාහි. සංකිලෙසො පක්ඛො එතස්සාති සංකිලෙසපක්ඛො, සංකිලෙසපක්ඛිකො සුත්තත්ථො, තස්ස නයනලක්ඛණොති යොජනා. වොදානපක්ඛස්ස සුත්තත්ථස්සාති සම්බන්ධො. වුට්ඨානගාමිනියා, බලවච්ඡස්සනාය ව දුක්ඛාදීසු පරිඤ්ඤෙය්‍යානාදීනි මග්ගානුගුණො ගහණාකාරො

අනුගාහණනයෝ. යදි එවං කථං නයොති ආහ “තස්ස පනා”තිආදි. තත්ථ “නයවොහාරො”ති ඉමිනා නයාධිට්ඨානං නයොති චුත්තන්ති දස්සෙති.

18. බාධකාදිභාවතොති බාධකපහවසන්තිනියානභාවතො.
අඤ්ඤාභාවාභාවෙනාති අබාධකඅප්පහවඅසන්ති අනියානභාවාභාවෙන.
සච්චසභාවත්තාති අමුසාසභාවත්තා. අවිසංවාදනතොති අරියසභාවාදිභාවස්ස න විසංවාදනතො එකන්තිකත්තාති අත්ථො.

19. සංක්ඛිලිට්ඨධම්මාති සංක්ඛිලෙසසමන්තාගතා ධම්මා සද්ධම්මනයකොව්දාති සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිධම්මනයකුසලා, එකත්තාදිනයකුසලා වා.

20. අත්ථවිස්සජ්ජනෙසුති “ඉමෙ ධම්මා කුසලා”තිආදිනා (ධ. ස. 1) සුත්තෙ කතපඤ්ඤාචිස්සජ්ජනෙසු වෙච අට්ඨකථාය කතඅත්ථසංවණ්ණනාසු ව.
“වොදානියා”ති ඉමිනා අනවජ්ජධම්මා ඉධ කුසලාති අධිජ්ජෙතා, න සුඛවිපාකාති දස්සෙති. තස්ස තස්ස අත්ථනයස්ස යොජනත්ථං මනසා වොලොකයතෙති යොජනා.

21. යදි කරණභූතං, කථං තස්ස අත්ථන්තරාභාවොති ආහ “යෙන භී”තිආදි. දිසාභූතධම්මානං වොලොකයනසමානයනභාවතො වොහාරභූතො, කම්මභූතො ච නයො, න නන්දියාවට්ඨාදයො විය අත්ථභූතොති “වොහාරනයො, කම්මනයො”ති ච චුච්චති.

ද්වාදසපදවණ්ණනා

23. අපරියොසිතෙ පදෙති උච්චාරණවෙලායං පදෙ අසමත්තෙ, විජ්ජකතෙති අත්ථො. පරියොසිතෙ හි “පද”න්ත්වෙ සමඤ්ඤා සියා, න “අක්ඛර”න්ති අධිජ්ජායො. පදස්ස වෙච්චනතාය අත්ථවසෙන පරියායං ඛරන්තං සඤ්චරන්තං විය හොති, න එවං වණ්ණො අවෙච්චනත්තාති ආහ පරියායවසෙන අක්ඛරණතො”ති. න හි වණ්ණස්ස පරියායො විජ්ජති”ති ඉදං අකාරාදිවණ්ණවිසෙසං සන්ධාය වදන්ති, න වණ්ණසාමඤ්ඤං. තස්ස හි වණ්ණො අක්ඛරන්ති පරියායො චුත්තො එවාති.

අක්ඛරසද්දස්ස අත්ථං වත්වා තප්පසඤ්ඤානෙ වණ්ණසද්දස්සපි වත්තුං “කෙනට්ඨෙන වණ්ණො”තිආදිමාහ. තත්ථ නනු පදෙන, වාකෝන වා අත්ථො සංවණ්ණියති, න අක්ඛරෙනාති වොදනං මනසි කත්වා ආහ “වණ්ණො එව භී”තිආදි. පදාදිභාවෙනාති පදවාක්‍යභාවෙන. යථාසම්බන්ධන්ති යථාසම්බන්ධතං. අයං-සද්දො ඉමස්සත්ථස්ස වාචකො, අයං අත්ථො ඉමස්ස සද්දස්ස වචනීයොති යථාගතිතසම්බන්ධතානුරූපං සද්දත්ථානං වාචකවචනීයභාවො. අථ වා ය්වායං සද්දත්ථානං අඤ්ඤාමඤ්ඤං අවිනාභාවො, සො සම්බන්ධො. තදනුරූපං එකක්ඛරං නාමපදං “මා එවං මඤ්ඤාසි”තිආදිසු මා-කාරාදි. කෙච්චි අභයගිරිවාසිනො. තෙ හි අභිධම්මදෙසනං “මනසාදෙසනා”ති වදන්ති, යතො රාහුලාවරියො “විසුද්ධකරුණානං මනසාදෙසනා වාචාය අක්ඛරණතො අක්ඛරසඤ්ඤිතා”ති ආහ.

සත්වජපධානන්ති ද්‍රව්‍යජපධානං. නාමපදෙ හි ද්‍රව්‍යමාවිභූතරූපං, කිරියා අනාවිභූතරූපා යථා “එස්සෙ”ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1, 39; මහාව. 1; විහ. 225; උදා. 1; නෙත්ති. 24). ආත්මානාවිභූතරූපං යථා “චුසති”ති. තෙන නෙසං සත්වකිරියාජපධානතා වුත්තා. කිරියාවිසෙසග්ගහණනිමිත්තන්ති කිරියාවිසෙසාවබ්බොධහෙතු කිරියාවිසෙසදීපනතො, යථා “විරජ්ජවාසි”න්ති (ධ. ප. 219) එත්ථ ප-සද්දො වසනකිරියාය විශොගවිසිට්ඨතං දීපෙති. “එවං මනසි කරොථ, මා එවං මනසාකත්ථා”තිආදීසු කිරියාවිසෙසස්ස ජොතකො එවං-සද්දො. “එවංසිලා (දී. නි. 3.142) එවංධම්මා”තිආදීසු (දී. නි. 2.13; ම. නි. 3. 198; සං. නි. 5.378) සත්වවිසෙසස්ස. එවං සෙසනිපාතපදානම්පිති අධිජ්ජායො. තෙනාහ “කිරියාය...පෙ.... නිපාතපද”න්ති.

සඬ්ඛෙපතො වුත්තං, කිං පන තන්ති ආහ “පදාහිහිත”න්ති. අථ වා සඬ්ඛෙපතො වුත්තං, යො අක්ඛරෙහි සඬ්ඛාසිතොති වුච්චති. පදාහිහිතං පදෙහි කථිතං, යො පදෙහි පකාසිතොති වුච්චති. තද්වහයං, යදි පදසමුදායො වාක්‍යං, තස්ස කො පරිච්ඡේදො. යාවතා අධිජ්ජෙතත්ථපරියොසානං, තාවතා එකවාක්‍යන්තිපි වදන්ති, බහුපෙත්ථ පකාරෙ වණ්ණෙත්ති. කිං තෙහි, සාත්තං සාත්තං සකාරකං සවිසෙසනං “වාක්‍ය”න්ති දට්ඨබ්බං. නනු ච පදෙනපි අත්ථො ඛ්‍යාඤ්ජියතිති වොදනං මනසි කත්වා ආහ “පදමත්තසවනෙපි හි”තිආදි. ආකාරෙසු වාක්‍යවිභාගෙසු අහිහිතං කථිතං නිබ්බවනං ආකාරාහිහිතං නිබ්බවනං. “අහිහිතන්ති ච පාළිආගත”න්ති වදන්ති.

“නිබ්බානං මග්ගති, නිබ්බානත්ථිකෙහි වා මග්ගියති, කිලෙසෙ වා මාරෙත්තො ගච්ඡතිති මග්ගො”තිආදිනා (ධ. ස. අට්ඨ. 16) නිබ්බවනානං විත්ථාරො. තංනිද්දෙසකථන්තා නිද්දෙසොති ඉමමත්ථමාහ “නිබ්බවනවිත්ථාරො නිරවසෙසදෙසනත්තා නිද්දෙසො”ති. පදෙහිති වාක්‍යාවයවභූතෙහි, වාක්‍යතො විහජ්ජමානෙහි වා ආත්මානාදිපදෙහි. තෙනාහ “වාක්‍යස්ස විභාගො”ති, තථා වාහ “අපරියොසිතෙ”තිආදි. අපරෙ පන “පකතිපච්චයලොපාදෙසාදිවසෙන අක්ඛරවිභාගො ආකාරො, නිරුත්තිතයෙන පදවිභාගො නිබ්බවනං, වාක්‍යවිභාගො නිද්දෙසො. වණ්ණපදවාක්‍යානි හි අවිහත්තානි, විහත්තානි ච ඡ ඛ්‍යාඤ්ජනපදානි”ති වදන්ති. ඡට්ඨං වචනන්ති ඡට්ඨං පදං. කාතබ්බන්ති “අක්ඛරං පදං ඛ්‍යාඤ්ජනං ආකාරො තථෙව නිරුත්ති නිද්දෙසො ඡට්ඨවචන”න්ති ගාථායං එවං කත්තබ්බං, සංවණ්ණනාවසෙන වා ආකාරපදං චතුත්ථං කාතබ්බන්ති අත්ථො. සබ්බො සද්දවොභාරො විහත්තෙහි, අවිහත්තෙහි ච අක්ඛරපදවාක්‍යෙහෙව, තදඤ්ඤජපකාරො නත්ථිති ආහ “යානිමානි”තිආදි.

24. කාසනාසද්දො කම්මත්ථොති දස්සෙතුං “කාසියති”තිආදි වුත්තං. පදෙහි තාව අත්ථස්ස සඬ්ඛාසනා, පකාසනා ච හොතු, පදාවධිකාපි සංවණ්ණනා ඉච්ඡිතාති අක්ඛරෙහි පන කථන්ති ආහ “අක්ඛරෙහි සුයාමානෙහි”තිආදි. පදත්ථසම්පට්ඨත්තිති පදාහිධෙයාඅත්ථාවබ්බොධො. “අක්ඛරෙහි

සඬකාසෙති” තිආදිනා අක්ඛරකරණං සඬකාසනභූතං උග්ග්ඛනකිරියං වදන්තෙන යථාචුත්තො අත්ථො සාධිතොති දස්සෙතුං “තථා හී” තිආදි චුත්තං.

විභජනුත්තානීකම්මපඤ්ඤත්තීති එකත්තනිද්දෙසො සමාභාරොති අයං ද්වන්ද්වසමාසො. උභයෙනාති “විවරණා, විභජනා” ති ඉමිනා ද්වයෙන. එතෙහීති එත්ථ එව-කාරො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති ආභ “එතෙහි එවා” ති. “සඬකාසනා...පෙ.... අභාවතො” ති ඉමිනා යථාධිප්පෙතඅනුනාවධාරණඵලං දස්සෙති. උග්ග්ඛනාදීති ආදිසද්දෙන විපඤ්චනනායාති සඬගණ්භාති.

25. සම්මා යුත්තොති සම්මා අවිපරිතං, අනවසෙසතො ච යුත්තො සහිතො. තථා හී චුත්තං “අනුනා” ති. සබ්බො හි පාළිඅත්ථො අත්ථපදඅත්ථනයෙහි අනවසෙසතො සඬගහිතො. තෙනාභ “සබ්බස්ස හී” තිආදි.

26. කස්මා පනෙත්ථ මූලපදපදට්ඨානානි අසඬගහිතානීති? පදත්ථත්තරාභාවතො. මූලපදානි හි නයානං සමුට්ඨානමත්තත්තා පදට්ඨානානීති දස්සිතොයං නයො. තෙන චුත්තං “ඉතො විනිමුත්තො කොචි තෙත්තිපදත්ථො නත්ථි” ති.

තෙත්තියා කාරණභූතාය. භාරා සංවණ්ණෙතබ්බාති සුත්තස්ස අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන භාරා විත්ථාරෙතබ්බා. ස්වායන්ති සො අයං සංවණ්ණනාක්කමො. යෙන අනුක්කමෙන තෙත්තියං දෙසිතා, තෙනෙව සුත්තෙ අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන යොජෙතබ්බාති. එවං සිද්ධෙති දෙසනාක්කමෙනෙව සිද්ධෙ. අයං ආරම්භොති “සොළස භාරා පඨම” ත්ති එවං පවත්තො ආරම්භො. ඉමමත්ථත්ති ඉමං චුච්චමානනියමසඬබ්බාතං අත්ථං.

යදි දෙසිතක්කමෙනෙව භාරනායා සුත්තෙ යොජෙතබ්බා සිද්ධං, කිං සො කමො කාරණනිරපෙක්ඛො, උදාහු කාරණසාපෙක්ඛොති? කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව කාරණනිරපෙක්ඛො භාරනායානං අනුක්කමො, අනෙකෙ අත්ථා චුච්චමානා අවස්සං එකෙන කමෙන චුච්චත්තීති. එවං සත්තෙ යෙන කෙනචි කමෙන සුත්තෙ යොජෙතබ්බා සිද්ධං, තථා සති නියමො නිරත්ථකො සියා. අථ කාරණසාපෙක්ඛො, කිං තං කාරණත්ති? ඉතරො කාරණගවෙසනං අකත්ථා අත්ථො එවෙත්ථ ගවෙසිතබ්බොති අධිප්පායෙන “නායමනුයොගො න කත්ථචි අනුක්කමෙ නිවිසති” ති වත්ථා “න පන මයං දෙවානංපියස්ස මනොරථවිසාතාය වෙතෙමා” ති කමකාරණං විචාරෙත්තො “අපිවා” තිආදිනා දෙසනාභාරස්ස තාව ආදිතො දෙසනාය කාරණං පතිට්ඨපෙති. තත්ථ ධම්මදෙසනාය නිස්සයො අස්සාදාදීනවනිස්සරණානි, සරීරං ආණත්ති. පකතියා සභාවෙන. නිද්ධාරණෙන විනාපි පතිට්ඨාභාවතො නිස්සයභාවතො.

“තථා හී වක්ඛති” තිආදිනා යථාචුත්තං අත්ථං පාකට්තරං කරොති. එස නයො ඉතරෙසුපි.

විවයානන්තරන්ති විවයභාරානන්තරං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. තථා හීති ලක්ඛණභාරවිහඬිගෙ යුත්තායුත්තානං කාරණපරම්පරාය පරිග්ගහිතසභාවානං අවුත්තානම්පි එකලක්ඛණතාය ගහණං වුත්තං.

අත්ථතො නිද්ධාරිතානන්ති අත්ථුද්ධාරපුබ්බාපරානුසන්ධිආදිඅත්ථතො සුත්තන්තරතො උද්ධටානං සංවණ්ණියමානසුත්තෙ ආතීතානං පාළිධම්මානං. සද්දතො, පමාණන්තරතො ච උද්ධානං ඉධ විචාරෙතබ්බත්තා ආහ “නිරවසෙසතො”ති. අත්ථස්සාති අභිධෙය්‍යත්ථස්ස. ධම්මස්සාති සභාවධම්මස්ස. තත්ථ තත්ථ තං අභිනිරොපෙතීති තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ, ධම්මෙ ච තං නාමං අභිනිරොපෙති, “අයමෙවංනාමො”ති වොහරති. “අත්ථස්ස, ධම්මස්සා”ති පද්දවයෙන සාමඤ්ඤතො අත්ථො, ධම්මො ච අනවසෙසෙත්වා ගහිතොති ආහ “අනවසෙසපරියාදාන”න්ති, යතො වුත්තං “තත්ථ තත්ථා”ති. තථාති යථා අනවසෙසත්ථාවබ්බොධදීපකං අනවසෙසපරියාදානං කතං චතුක්ඛ්‍යහපාළියං, එවං පුනස්පුනං ගබ්හමුපෙතීති එත්ථ අසද්දවතී අත්ථා පවත්තිවසෙන ලබ්හමානා සම්මාපටිපත්ති උද්ධටාති උපසංභාරත්ථො තථා-සද්දො.

තෙනෙවාති සුත්තන්තරසංසන්දනස්ස සභාගවිසභාගධම්මන්තරාවට්ටනුපායභාවතො එව. යතොති සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනස්ස සාධාරණාදිධම්මවිහජනුපායත්තා. පටිවිහත්තසභාවෙති පටිභාගභාවෙන විහත්තසභාවෙ.

තෙ ධම්මාති පටිපක්ඛතො පරිවත්තිතධම්මා. න පරියායවිභාවනා පඤ්ඤත්තිවිභාගපරිග්ගහිකාති ආහ “පරියා...පෙ.... සුබ්බොධනඤ්චා”ති.

පුච්ඡාවිසොධනං විස්සජ්ජනං. ආරම්භවිසොධනං දෙසනාය අත්ථකථනං. තදුභයවිචාරො ධාතාදීසු අසම්මුය්හන්තස්සෙව සම්භවතීති ආහ “ධාතායතනා...පෙ.... සම්පාදෙතු”න්ති. සුද්ධො ආරම්භොතිආදිපාළිනිදස්සනෙනපි අයමෙවත්ථො උදාහරොති වෙදිතබ්බං.

“කාරණාකාරො”ති පදට්ඨානං සන්ධාය වදති. පහෙදතො දෙසනාකාරොති වෙවචනං. නිද්ධාරෙත්වා වුවිචමානාතීති උද්ධරිත්වා සමාරොපියමානාතීති අධිජ්ජායො. සුත්තස්ස අත්ථං තථත්තාවබ්බොධායාති සුත්තස්ස පදත්ථාවගමමුඛෙන චතුසව්වාහිසමයාය.

වෙනෙය්‍යත්තයයුත්තො අත්ථනයත්තයුපදෙසො “වෙනෙය්‍යත්තයජ්ජයොජිතො”ති වුත්තො. වෙනෙය්‍යත්තයඤ්චි පච්චයසමවායෙ තදුපදෙසඵලං අධිගච්ඡන්තං අත්ථං පයොපෙති නාමාති. තදනුක්කමෙනෙවාති තෙසං උග්ගට්ඨකඤ්ඤආදීනං දෙසනානුක්කමෙනෙව. තෙති තයො අත්ථනයා. තෙසන්ති උග්ගට්ඨකඤ්ඤආදීනං. යථා උද්දෙසාදීනං

සඬුපෙමජ්ඣිමවිත්ථාරවුත්තියා තිණ්ණං පුග්ගලානං උපකාරතා, එවං තෙසං අත්ථනයානං. තස්සාති අත්ථනයත්ථස්ස. තත්ථාති තස්සං තස්සං භූමියං.

සමුට්ඨානං නිදානං. අනෙකධා සද්දනයනො, නිරුත්තිනයනො වාති අනෙකජ්ජකාරං. පදත්ථො සද්දත්ථො. විධි අනුවාදොති ඉදමෙත්ථ විධිවචනං, අයමනුවාදොති අයං විභාගො වෙදිතබ්බො. සමාධාතබ්බොති පරිහරිතබ්බො. අනුසන්ධියා අනුරූපං නිගමෙතබ්බන්ති යාය අනුසන්ධියා සුත්තෙ උපරි දෙසනා පවත්තා, තදනුරූපං සංවණ්ණනා නිගමෙතබ්බා. පයොජනන්ති එලං. පිණ්ඩත්ථොති සඬුපෙත්ථො. අනුසන්ධිති ප්‍රවිණානුසන්ධිආදිඅනුසන්ධි. උපොග්ගාමොති නිදස්සනං. වාලනාති වොදනා. පච්චුපට්ඨානං පරිභාරො.

පකතිආදිපදාවයවං භින්දිත්වා කථනං හෙදකථා යථා “දිබ්බන්තිති දෙවා”ති (ම. නි. අට්ඨ. 1.153). පදස්ස අත්ථකථනං තත්ථකථා යථා “බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාවරියකො”ති (මහානි. 192; වුළුනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම. 1.161). පරියායවචනං වෙවචනග්ගහණං යථා “පඤ්ඤා පජානනා”ති (ධ. ස. 16). විවයයුත්තිවතුබ්බුහපරිවත්තනභාරෙකදෙසසඬුගහිතා, වෙවචනභාරසඬුගහිතා වාති ආහ “තෙ ඉධ කතිපයභාරසඬුගහිතා”ති.

අත්තනො එලං ධාරෙතීති ධම්මොති හෙතුනො ධම්මභාවො වෙදිතබ්බො. ඤාපකහෙතුපි ඤාණකරණට්ඨෙත කාරකෙ පක්ඛිපිත්වා ආහ “කාරකො සම්පාපකොති දුට්ඨො”ති. පුත වක්ඛුබ්බිජාදිතිබ්බත්තකමෙව කාරණං කත්වා දස්සෙන්තො “පුත...පෙ.... තිට්ඨො”තිආදිමාහ. “තයො කුසලහෙතු”තිආදිනා (ධ. ස. 1059-1060) ආගතා අලොභාදයො, ලොභාදයො ච හෙතුහෙතු නාම. “චත්තාරො බො, භික්ඛවෙ, මහාභූතා හෙතු, චත්තාරො මහාභූතා පච්චයො රූපක්ඛන්ධස්ස පඤ්ඤාපනායා”තිආදිනා (ම. නි. 3.86) ආගතො පච්චයහෙතු නාම. කුසලාකුසලං කම්මං අත්තනො විපාකං පති උත්තමහෙතු නාම. වක්ඛාදිබ්බිජාදි වක්ඛුච්ඤාඤාණඅඬුකුරාදීනං අසාධාරණහෙතු නාම. කුසලාකුසලානං සතිපි පච්චයධම්මභාවෙ ඉට්ඨානිට්ඨඵලවිසෙසහෙතුභාවදස්සනත්ථං විසුං ගහණං, සද්දමග්ගානං පන ඤාපකසම්පාපකහෙතුභාවදස්සනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. අඬුකුරාදිකස්ස අසාධාරණහෙතු බ්බිජාදිසමානජාතියහෙතුතාය සභාගහෙතු. සාධාරණහෙතු භුසසලිලාදිඅසමානජාතියතාය අසභාගහෙතු. ඉන්ද්‍රියබද්ධසන්තානිකො අජ්ඣත්තිකහෙතු, ඉතරො බාහිරහෙතු. කෙච්චි පන “සසන්තානිකො අජ්ඣත්තිකහෙතු, ඉතරො බාහිරහෙතු”ති වදන්ති. පරිග්ගාහකො උපත්ථම්මකො. පරම්පරහෙතු උපනිස්සයපච්චයො.

නිබ්බානස්ස අනිබ්බත්තනියෙපි සමුදයජ්ජභානසමුදයනිරොධානං අධිගමාධිගන්තබ්බභාවතො නිබ්බානං පති මග්ගස්ස හෙතුභාවො විය මග්ගං පති නිබ්බානස්ස ඵලභාවො උපචාරසිද්ධොති ආහ “ඵලපරියායො ලබ්භතී”ති.

පටිපජ්ජමානභූමි මග්ගධම්මා. පටිපන්නභූමි ඵලධම්මා.

කිව්වතොති සරසතො. ලක්ඛණතොති උපලක්ඛණතො. සාමඤ්ඤතොති සමානභාවතො. තෙන සමානභෙතුතා, සමානඵලතා, සමානාරම්මණතා ච ගහිතා භොතීති. තත්ථ යං චත්තබ්බං, තං භෙට්ඨා ලක්ඛණභාරනිද්දෙසවණ්ණනායං චුත්තමෙව.

අපිවෙත්ථ

සම්පයොගවිජ්ජයොගවිරොධපකරණලිඛිතසද්දන්තරසන්තිධානසාමත්ථියාදීනම්පි වසෙන නයවිභාගො වෙදිතබ්බො. තත්ථ සම්පයොගතො තාවනායවිභාගො – “නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං ලහුපරිචත්තං, යථායදං චිත්ත”න්ති (අ. නි. 1.48) චිත්තස්ස ලහුපරිචත්තිතා ගහිතා, තංසම්පයොගතො වෙනසිකානම්පි ගහිතාව භොති අඤ්ඤත්ථ නෙසං චිත්තෙන සම්පයොගදීපනතො. අථ වා “සඤ්ඤිතො”ති. සඤ්ඤාසහිතතාවචනෙන හි නෙසං වෙදනාවෙනනාදිචත්තතාපි සම්පයොගතො දීපිතා භොති.

විජ්ජයොගතො – “අභෙතුකා”ති. භෙතුසම්පයුත්තා හි ධම්මා “සභෙතුකා”ති චුත්තාති තබ්බිධුරා ධම්මා විජ්ජයොගතො “අභෙතුකා”ති චුත්තාති විඤ්ඤායති. අථ වා “අසඤ්ඤිතො”ති. සඤ්ඤාවිජ්ජයුත්තා හි ධම්මපචත්ති ඉධාධිජ්ජෙතා, න සඤ්ඤාය අභාවමත්තන්ති විඤ්ඤායති.

විරොධතො – “අට්ඨමකො (යම. 3.ඉන්ද්‍රියයමකපාළි.439), සද්ධානුසාරි”ති (පු. ප. මාතිකා 7.36) ච චුත්තෙ තං සන්තතියං සංයොජනත්තයජ්ජහානං විඤ්ඤායති, තථා “සති වා උපාදිසෙසෙ අනාගාමිතා”ති (දී. නි. 2.404; ම. නි. 1.137) චුත්තෙ පඤ්චොරම්භාගියසංයොජනජ්ජහානං, “දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤා”ති (දී. නි. 2.404; ම. නි. 1.137) චුත්තෙ අනවසෙසසංයොජනජ්ජහානං විඤ්ඤායති.

පකරණතො – “අබ්‍යාකතා ධම්මා”ති (ධ. ස. මාතිකා). අධිකාරතො හි කුසලාකුසලභාවෙන න කථිතාති ඤායති. “උපධි හි නරස්ස සොචනා”ති (සං. නි. 1.12, 144) ච. බාහිරා හි ධම්මා ඉධ “උපධි”ති අධිජ්ජෙතාති විඤ්ඤායති.

ලිඛිතතො – “සිතෙනපි රුජ්ජති, උණ්භෙනපි රුජ්ජති”තිආදි (සං. නි. 3.79). සිතාදිග්ගහණෙන හි ලිඛිගෙන භූතූපාදායජ්ජකාරස්සෙව ධම්මස්ස රූපභාවො, න ඉතරස්ස.

සද්දන්තරසන්තිධානතො – “කායපස්සද්ධි, කායායතන”න්ති. “යා වෙදනාක්ඛන්ධස්සා”තිආදිවචනතො හි පුරිමො කායසද්දො සමුභවාථි, ඉතරො ආයතනසද්දසන්තිධානතො පසාදවාථි.

සාමත්ථියතො – “සබ්බං, භික්ඛවෙ, ආදිත්තං (සං. නි. 4.28; මහාව. 54), සබ්බෙ තසන්ති දණ්ඩස්සා”ති (ධ. ප. 129) ච, තථා “සබ්බාවත්තං ලොකං මෙත්තාසහගතෙන වෙනසා...පෙ.... ඵරිත්වා විහරති”තිආදි (දී. නි. 1.556; 3.308; ම. නි. 1.77, 232, 459, 509; 2.309; 3.230; විහ. 642). එත්ථ හි සතිපි සබ්බසද්දස්ස

අනවසේසසත්තවාචකත්තෙ ආදිත්තතා සාපෙක්ඛස්සෙව අත්ථස්ස වාචකත්තා පදෙසවාචී සබ්බසද්දො, ලොකසද්දොපි සත්තවාචී. සත්තාරම්මණා හි අප්පමඤ්ඤාති. තථා “මාතරං පිතරං හන්ත්වා”ති (ධ. ප. 294-295) සබ්බෙන සබ්බං හි සපටික්ඛෙපතො, මාතුපිතුසාතකම්මස්ස ච මහාසාවජ්ජතාපවෙදනතො, ඉධ ච තදනුඤ්ඤාය කතාය මාතුපිතුට්ඨානියා තාදිසා කෙච්චි පාපධම්මා වෙනෙය්‍යාවසෙන ගහිතා විඤ්ඤායති. කෙ පන තෙති? තණ්හාමානා. තණ්හා හි ජනනී සත්තානං. “තණ්හා ජනෙති පුරිස”න්ති (සං. නි. 1.55-57) හි චුත්තං. පිතුට්ඨානියො මාතො තං නිස්සාය අත්තසම්පග්ගණ්හතො “අහං අසුකස්ස රුඤ්ඤො, රාජමහාමත්තස්ස වා පුත්තො”ති යථා. සාමත්ථියාදීනන්ති ආදිසද්දෙන දෙසපකතිආදයො සඬග්ගන්ති.

ලබ්භමානපදත්ථනිද්ධාරණමුඛෙනාති තස්මිං තස්මිං සුත්තෙ ලබ්භමානඅස්සාදාදිභාරපදත්ථනිද්ධාරණද්වාරෙන. යථාලක්ඛණන්ති යං යං ලක්ඛණං, ලක්ඛණානුරූපං වා යථාලක්ඛණං. හෙතුඵලාදීනි උපධාරෙත්වා යොජෙතබ්බාති තෙසං වසෙනාති අධිජ්ජායො. ඉදානි හෙතුඵලාදයො යෙ යස්මිං භාරෙ සවිසෙසං ඉච්ඡිතබ්බා, තෙ දස්සෙතුං “විසෙසතො පනා”තිආදිමාහ. තං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පටිනිද්දෙසවාරවණ්ණනා

1. දෙසනාභාරවිභව්වණ්ණනා

5. අන්වත්ථසඤ්ඤතන්ති අත්ථානුගතසඤ්ඤභාවං, “දෙසනාභාරො”ති අයං සඤ්ඤා අන්වත්ථා අත්ථානුගතාති අත්ථො.

අවුත්තමෙවාති පුබ්බෙ අසංවණ්ණිතපදමෙව. “ධම්මං වො”තිආදි (ම. නි. 3.420) වචනස්ස සම්බන්ධං දස්සෙතුං “කත්ථ පනා”තිආදි චුත්තං. තෙපිටකස්ස හි බුද්ධවචනස්ස සංවණ්ණනාලක්ඛණං නෙත්තිජ්ජකරණං, තඤ්ච පරියත්තිධම්මසඬගාහකෙ සුත්තපදෙ සංවණ්ණෙතබ්බභාවෙන ගහිතෙ ගහිතමෙව භොති. තෙනාහ “දෙසනාභාරෙන...පෙ.... දස්සෙති”ති.

යෙසං අස්සාදාදීනං විභජනලක්ඛණො දෙසනාභාරො, තෙ ගාථාය, ඉධාපි ච ආගතෙ “අස්සාදං ආදීනව”න්තිආදිනා උදාහරණවසෙන විභජිතුං “තත්ථ කතමො අස්සාදො”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තත්ථාති තස්සං “අස්සාදාදීනවතා”ති ගාථායං චුත්තො කතමො අස්සාදො. අථ වා “අස්සාදං ආදීනව”න්තිආදිනා යො ඉධ අස්සාදාදීනං උද්දෙසො, තත්ථ කතමො අස්සාදොති වෙති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි. කම්මකරණත්ථිත්තස්ස විසයවිසයිතාලක්ඛණස්ස අස්සාදද්වයස්ස නිදස්සනත්ථං ගාථාද්වයුදාහරණං, තථා කාමවිපරිණාමලක්ඛණස්ස, වට්ටදුක්ඛලක්ඛණස්ස වාති දුට්ඨස්සාපි ආදීනවස්ස නිදස්සනත්ථං “අරියමග්ගො

නිබ්බාන”න්ති දුට්ඨස්සාපි නිස්සරණස්ස නිදස්සනනිදස්සනත්ථඤ්ච ද්වෙ ද්වෙ ගාථා උදාහරා.

ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරිනිති (ජා. 1.10.102-103; නෙත්ති. 5, 26, 31; පෙට්කො. 22) එත්ථ ධම්මචාරිනො මග්ගඵලනිබ්බානෙනහි සාතිසයාරක්ඛා සම්භවති, සම්පත්තිභවස්සාපි විපරිණාමසංඛාරදුක්ඛතාහි දුග්ගතිභාවො ඉච්ඡිතොවාති අධිප්පායෙනාහ “නිස්සරණං අනාමසිත්වා”ති. තථා හි වක්ඛති “නිබ්බානං වා උපනිධාය සබ්බා උපපත්තියො දුග්ගති”ති.

අවෙක්ඛස්සුති විධානං. තස්සා පන අවෙක්ඛාය පවත්තිආකාරො, විසයො, කත්තා ව “සුඤ්ඤතො, ලොකං, මොසරාජා”ති පදත්තයෙන චුත්තාති ආහ – “සුඤ්ඤතො...පෙ.... ආණන්ති”ති. තත්ථ සංඛාරානං සුඤ්ඤතා අනත්තසභාවතාය, අත්තසුඤ්ඤතාය ව සියා. යතො තෙ න වසවත්තිනො, අත්තසාරවිරහිතා ව, යතො තෙ අනත්තා, රිත්තා, තුච්ඡා ව අත්තනා, තදුභයං දස්සෙති “අවසවත්තිතා”තිආදිනා. එවං මච්චුතරො සියාති එවං පටිපත්තියා මච්චුතරො භවෙය්‍යාති අත්ථො. පරිකප්පෙත්වා විධියමානස්ස මච්චුතරණස්ස පුබ්බභාගපටිපදා දෙසනාය පච්චක්ඛතො සිජ්ඣමානං සාතිසයං ඵලන්ති ආහ “තස්ස යං...පෙ.... ඵල”න්ති.

6. උදාහරණවසෙනාති නිදස්සනවසෙන. තත්ථ “පුග්ගලවිභාගෙනා”ති ඉමිනා උග්ගට්ඨකඤ්ඤආදිපුග්ගලපයොජිතො අස්සාදාදිසු භගවතො දෙසනාවසෙසොති දස්සෙති.

සට්ඨමත්තන්ති සොතද්වාරානුසාරෙන මනොද්වාරිකවිඤ්ඤාණසන්තානෙන ආලම්බිතමත්තං. සස්සතාදිආකාරස්සාති සස්සතුව්‍යවේදාකාරස්ස. ඉදඤ්ඤි ද්වයං ධම්මදෙසනාය වාලොකනිඛං, න අනුලොමිකමත්ති, යථාභූතඤාණං වා. එතස්මිඤ්ඤි චතුක්කෙ ආසයසාමඤ්ඤතා. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“සස්සතුව්‍යවේදදිට්ඨි ව, ඛන්ති වෙවානුලොමිකා;
යථාභූතඤ්ච යං ඤාණං, එතං ආසයසඤ්ඤිත”න්ති. (විසුද්ධි. මහාටි. 1.136;
දී. නි. ටී. 1.පයමමහාසංඛිතිකථාවණ්ණනා; සාරත්ථ. ටී.
1.පයමමහාසංඛිතිකථාවණ්ණනා, වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා; වි. වි. ටී.
1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා);

චලනායාති වික්ඛම්භනාය. පරානුචත්තියාති සමුච්ඡේදනාය. උග්ගට්ඨෙ ජානාතිති උග්ගට්ඨකඤ්ඤාති මූලවිභූජාදිපක්ඛෙපෙන සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. විපඤ්චිතන්ති “විසමං චන්දිමසුරියා පරිචත්තන්ති”තිආදිසු (අ. නි. 4.70) විස භාවනාපුංසකනිද්දෙසොති ආහ “මන්දං සණ්ඨක”න්ති. නිස්සරණආදීනවනිස්සරණඅස්සාදාදීනවනිස්සරණානං විභාවනා වෙනෙය්‍යත්තයවිනයනසමත්ථා.

වත්තාරොති අස්සාදො ව ආදීනවො ව අස්සාදො ආදීනවො ව අස්සාදො
 නිස්සරණඤ්චාති එතෙ වත්තාරො. යදි නිස්සරණවිභාවනා
 වෙනෙය්‍යවිනයනසමත්ථා, කස්මා පඤ්චමො න ගහිතොති ආහ
 “ආදීනවාචවනතො”ති. යදි හි උග්ගට්ඨකඤ්ඤං සන්ධාය අයං නයො වුවිච්ඡි,
 නිස්සරණමත්තෙන සිද්ධං සියා. අථ විපඤ්චිතඤ්ඤං, නෙය්‍යං වා, ආදීනවො ව
 නිස්සරණඤ්ච අස්සාදො ව ආදීනවො නිස්සරණඤ්ච වත්තබ්බො සියා? තථා
 අප්පචත්තත්තා න ගහිතො. තෙනාහ “ආදීනවාචවනතො”තිආදි. දෙසනන්ති
 සාමඤ්ඤතො ගහිතං “සුත්තෙකදෙසං ගාථං වා”ති විසෙසෙති.
 පදපරමඅග්ගහණඤ්ඤවෙත්ථ සඋපායස්ස නිස්සරණස්ස අනාමට්ඨත්තා.

“කල්‍යාණ”න්ති ඉමිනා ඉට්ඨවිපාකො, “පාපක”න්ති අනිට්ඨවිපාකො
 අධිප්පෙතොති ආහ “අයං අස්සාදො, අයං ආදීනවො”ති. ලාභාදීනං පුඤ්ඤඵලත්තා
 තදනුරොධං වා සන්ධාය “අයං අස්සාදො”ති වුත්තං. තබ්බිපරියායෙන අලාභාදීනං
 ආදීනවතා වෙදිතබ්බා.

කාමාති කිලෙසකාමසහිතා වත්ථුකාමා. විරූපරූපෙනාති අප්පතිරූපාකාරෙන.
 මට්ඨන්ති මද්දන්ති. පබ්බජිතොමිහිති පබ්බජ්ජං උපගතො අමිහි. අපණ්ණකන්ති
 අවිරජ්ඣනකං. සාමඤ්ඤන්ති සමණභාවො. සමිතපාපභාවොයෙව සෙය්‍යො
 සුන්දරතරො.

තත්ථ “කාමා හි විත්‍රා මධුරා මනොරමා”ති අයං අස්සාදො, “විරූපරූපෙන
 මට්ඨන්ති විත්ත”න්ති අයං ආදීනවො, “අපණ්ණකං සාමඤ්ඤ”න්ති ඉදං
 නිස්සරණන්ති ආහ “අයං...පෙ.... නිස්සරණඤ්චා”ති.

ඵලාදීනං ඵකකවසෙන ව තිකවසෙන ව පාළියං උදාහරත්තා වුත්තං
 “දුකවසෙනපි”ති.

සුඛා පටිපදා, දුක්ඛා පටිපදාති යා ද්වෙ පටිපදා, තාසු ඵකෙකා
 දන්ධබ්ඡ්පාහිඤ්ඤතාය ද්වෙ ද්වෙ භොන්තිති ආහ “පටිපදාහිඤ්ඤාකතො විභාගො
 පටිපදාකතො භොති”ති. කතපුබ්බකිච්චස්ස පථවිකසිණාදිසු සබ්බපඨමං
 “පථවි”තිආදීනා පචත්තමනසිකාරො පඨමසමන්තාහාරො. උපචාරන්ති
 උපචාරජ්ඣානං. පටිපජ්ජිතබ්බතාය ඤානමපි “පටිපදා”ති වුවිච්ඡි. තදඤ්ඤා
 භෙට්ඨිමපඤ්ඤතො අධිකා පඤ්ඤාති කත්වා “අහිඤ්ඤා”ති වුවිච්ඡි.

කිලෙසෙති නිවරණජ්ජකාරෙ, තංසහගතකිලෙසෙ ව. අභිගපාතුභාවන්ති
 විතක්කාදිඤානභිගපටිලාහං.

අහිනිවිසන්තොති පට්ඨපෙත්තො. රූපාරූපං පරිග්ගණන්තොති
 රූපාරූපධම්මෙ ලක්ඛණාදිහි පරිච්ඡින්නත්වා ගණන්තො. පරිග්ගහිතරූපාරූපස්ස
 මග්ගපාතුභාවදන්ධතා ව නාමරූපච්චත්ථානාදීනං කිච්ඡසිද්ධියා සියාති න
 රූපාරූපපරිග්ගහකිච්ඡතාය ඵව දුක්ඛාපටිපදතා වත්තබ්බාති වෙ? න,

නාමරූපවචනථාපනාදීනං පච්චතීකකිලෙසමන්දනය සුඛසිද්ධියමිති
 තථාසිද්ධවිපස්සනාසහගතානං ඉන්ද්‍රියානං මන්දනය මග්ගපාතුභාවතො. රූපාරූපං
 පරිග්ගහෙත්වාති අකිච්ඡෙනපි පරිග්ගහෙත්වා, කිච්ඡෙන පරිග්ගහිතෙ වත්තඛිබ්බෙව
 නත්ථි. එවං සෙසෙසුපි. නාමරූපං වචනථාපෙන්තොති “නාමරූපමත්තමෙතං, න
 අඤ්ඤා කොචි සත්තාදිකො” ති වචනථාපනං කරොන්තො. කතරො පනෙත්ථ
 වාරො යුත්තරූපොති? යො කොචි සකිං, ද්වික්ඛත්තුං, අනෙකසතක්ඛත්තුන්ති
 එවමාදීසු හි වික්ඛම්භනවාරෙසු සකිං, ද්වික්ඛත්තුඤ්ච වික්ඛම්භනවාරො සුඛා
 පටිපදා එව, න තතො උද්ධං සුඛා පටිපදා හොති, තස්මා තික්ඛත්තුං
 වික්ඛම්භනවාරතො පට්ඨාය දුක්ඛා පටිපදා වෙදිතඛිබ්බා. අපිච
 කලාපසම්මසනාවසානෙ උදයඛිබ්බයානුපස්සනාය උප්පන්නස්ස
 විපස්සනුපක්කිලෙසස්ස තික්ඛත්තුං වික්ඛම්භනෙන කිච්ඡතාවාරො දුක්ඛා පටිපදා
 වෙදිතඛිබ්බා. එත්ථ දන්ධත්තා පටිපදාය එතස්ස අකිච්ඡත්තෙපි පුරිමානං කිච්ඡත්තෙ
 දුක්ඛාපටිපදතා චුත්තනායාව. යස්ස පන සඛිබ්බත්ථ අකිච්ඡතා, තස්ස පරමුක්කංසගතා
 සුඛා පටිපදා වෙදිතඛිබ්බා.

යථා නාමරූපපරිග්ගහකිච්ඡතාය මග්ගපාතුභාවදන්ධතාය දුක්ඛා පටිපදා
 දන්ධාහිඤ්ඤා චුත්තා, තථා තඛිබ්බපරියායෙන චතුත්ථි, තදුභයවොම්ප්පනාවසෙන
 දුතියා, තතියා ව ඤාතඛිබ්බාති දස්සෙන්තො ආහ “ඉමිනා...පෙ.... වෙදිතඛිබ්බා”ති.
 වට්ඨදුක්ඛතො නිය්‍යානස්ස අධිප්පෙතත්තා “විපස්සනාපක්ඛිකා එවා”ති චුත්තං.

හෙතුපායඵලෙහීති එත්ථ තණ්හාවරිතතා, මන්දපඤ්ඤතා ව පඨමාය පටිපදාය
 හෙතු, තණ්හාවරිතතා, උදත්ථපඤ්ඤතා ව දුතියාය, දිට්ඨිවරිතතා, මන්දපඤ්ඤතා ව
 තතියාය, දිට්ඨිවරිතතා, උදත්ථපඤ්ඤතා ව චතුත්ථියා. උපායො පන යථාක්කමං
 සතිසමාධිවීරියපඤ්ඤන්ද්‍රියානි, සතිපට්ඨානකාමානසම්මප්පධානසච්චානි ව
 උපනිස්සයභූතානි. ඵලං වට්ඨදුක්ඛතො නිය්‍යානං.

සමාධිමුඛෙනාති සමාධිමුඛෙන භාවනානුයොගෙන. තෙනෙවාහ
 “සමථපුඛිබ්බිගමාය විපස්සනායා”ති. ඉධාති ඉමස්මිං නෙත්තිප්පකරණෙ. වක්ඛති
 “රාගවිරාගා වෙතොවිමුත්ති සෙක්ඛඵල”න්ති, “රාගවිරාගා
 වෙතොවිමුත්තිකාමධාතුසමතික්කම”න්ති ව. සොති අනාගාමී.

තෙනාති පටිපක්ඛෙන. තතොති පටිපක්ඛතො. සමානාධිකරණවසෙන ව
 වෙතොවිමුත්තිසද්දානං සමාසං කත්වා හින්තාධිකරණවසෙන චත්තුං “අථ
 වා”තිආදි චුත්තං. පුන “වෙනසො වා”තිආදිනා අඤ්ඤපදත්ථවසෙන
 වෙතොවිමුත්තිපදානං සමාසං දස්සෙති. විඤ්ඤාණපරියායෙන වෙතො-සද්දෙන
 චුත්තයොජනා න සම්භවතීති ආහ “යථාසම්භව”න්ති.

භා-සද්දො ගතිඅත්ථො, ගති වෙත්ථ ඤාණගති අධිප්පෙතාති ආහ “භාතඛිබ්බාති
 ගමෙතඛිබ්බා”ති. නෙතඛිබ්බාති ඤාපෙතඛිබ්බා.

7. තත්ති පුග්ගලවිභාගං. ඤාණවිභාගෙනාති සුතමයාදිඤාණජපභෙදෙන.
නිබ්බත්තනන්ති උප්පාදනං. තත්ථාති තස්මිං.
 උග්ගථිතඤ්ඤානාතිආදිපුග්ගලවිභාගභූතෙ දෙසනාභාජනෙ. දෙසනායන්ති සුත්තෙ.
 තං දස්සෙතුන්ති තං පුග්ගලවිභාගං දස්සෙතුං. “ස්වායං භාරො කථං සම්භවති”ති
 කෙවි පටන්ති.

සාති වුත්තජ්ජකාරධම්මත්ථානං වීමංසනපඤ්ඤා. අධිකාරතොති “සත්ථා වා
 ධම්මං දෙසයති”තිආදිඅධිකාරතො. සාමන්ථීයතො
 උග්ගථිතඤ්ඤාආදිවෙනෙයාචිනයනසමත්ථභාවතො. පරියත්තිධම්මස්ස
 උපධාරණන්ති එත්ථාපි “අධිකාරතො සාමන්ථීයතො වා”ති ආනෙත්ථා
 යොජෙතබ්බං.

“වීමංසාදිපරියායවති පට්ඨමචිකජ්ජවසෙන, වීමංසාදිවිභාගවති
 දුතියචිකජ්ජවසෙන, චිත්තාය භෙතුභූතාය නිබ්බත්තා චිත්තාමයි”ති
 එවමාදිවුත්තනායානුසාරෙන සක්කා යොජෙතුන්ති ආහ “සෙසං වුත්තනයමෙවා”ති.

සුතචිත්තාමයඤාණසුති සුතමයඤාණෙ ව චිත්තාමයඤාණෙ ව
 සුතචිත්තාමයඤාණසු ව සුතචිත්තාමයඤාණසුති එකදෙසසරූපෙකසෙසො
 වෙදිතබ්බො. චිත්තාමයඤාණෙයෙව හි පතිට්ඨිතා මහාබොධිසත්තා වර්මභවෙ
 විපස්සනං ආරභන්ති, ඉතරෙ සුතචිත්තාමයඤාණසුති. තෙහීති තථා පටන්තෙහි.
 වුත්තනයෙනාති “උපාදාරූපං පරිග්ගණ්හාති, අරූපං පරිග්ගණ්හාති”තිආදිනා
 පටිපදාකථායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 5) වුත්තනයෙන.

8. පරතො සොසො පච්චයභූතො එතිස්සාති අධිජ්ජායො.
“පච්චත්තසමුට්ඨිතෙන ව යොනිසොමනසිකාරෙනා”ති ඉදං ආවුත්තිනයෙන දුතියං
 ආවට්ටතීති වෙදිතබ්බං. තෙන සාවකානං භාවනාමයඤාණජපත්ති සඬග්ගිතා භොති.
 සාවකානමෙව වා ඤාණජපත්ති ඉධාධිජ්ජෙනා උග්ගථිතඤ්ඤාආදිවිභාගකථනතො.
 එතස්මිං පක්ඛෙ පුබ්බෙ වුත්තඑකසෙසනයොපි පටික්ඛිත්තො දට්ඨබ්බො.
“ආසයපයොගපබොධස්ස නිජ්ජාදිතත්තා”ති එතෙන
 පච්ඡිමචක්කද්වයපරියාපන්තාති පුබ්බභෙතුසඬග්ගාති සුතචිත්තාමයඤාණාති
 සන්ධාය “ඉමා ද්වෙ පඤ්ඤා අත්ථී”ති වුත්තන්ති දස්සෙති. අත්ථිභාවො වෙනාසං
 පටිපක්ඛෙන අනුපද්දුතතා වෙදිතබ්බො. අපරික්ඛතත්තා අනභිසඬ්ඛතත්තා.
 සුතමයඤාණස්සාපි පුරිමසිද්ධස්ස.

9. දෙසනාපටිපදාඤාණවිභාගෙහීති නිස්සරණදෙසනාදිදෙසනාවිභාගෙහි,
දුක්ඛාපටිපදාදිපටිපදාවිභාගෙහි, සුතමයඤාණාදිඤාණවිභාගෙහි.

අවසිට්ඨපාරිසජ්ජෙනාති ඛත්තියගහපතිපරිසපරියාපන්තෙන. අට්ඨන්තන්ති
 ඛත්තියපරිසා බ්‍රාහ්මණගහපතිසමණවාතුමහාරාජිකතාවතිංසමාරබ්‍රහ්මපරිසාති
 ඉමාසං අට්ඨන්තං.

සමත්ථෙතීති සමත්ථං සම්බන්ධත්ථං කරොති.

තමෙව ද්වාදසපදනාවං දීපෙන්වාති සම්බන්ධො. තදන්ථස්සාති
 ඡ්ඡක්කපරියායන්ථස්ස (ම. නි. 3.420 ආදයො). සබ්බපරියන්තිධම්මසඬ්භාහකත්තා
 ඡ්ඡක්කපරියායස්ස, තදන්ථස්ස ච ධම්මවක්කජ්ජවත්තෙන සුත්තෙන (සං. නි.
 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 2.30) සඬ්භිතත්තා වුත්තං “සබ්බස්සාපි...පෙ....
 විභාවෙන්තො”ති. විසඬ්භාවෙන ඛ්‍යාද්ද්දාපදානං, විසයභාවෙන අන්ථපදානං
 සම්බන්ධං සන්ධායාහ “තෙසං...පෙ.... සම්බන්ධභාව”න්ති.

පදාවයවො අක්ඛරානි. පදත්ථොති පදත්ථාවයවො. පදත්ථග්ගහණස්සාති පදත්ථාවබොධස්ස. විසෙසාධානං විසෙසුප්පත්ති. වාක්‍යහෙදෙති වාක්‍යවිසෙසෙ. චිත්තපරිත්‍යාසනං චිත්තාරාධනං. බුද්ධිනිසානං පඤ්ඤාය තෙජනං. තික්ඛ්‍යාවකරණං. නානාවාක්‍යවිසයනාපි සිද්ධා හොති පදාදීහිපි සඬකාසනස්ස සිද්ධත්තා. එකවාක්‍යවිසයනාය හි අත්ථපදානං සඬකාසනාදයො යථාක්කමං අක්ඛරාදිවිසයා එවාති නියමො සියා. එතෙනාති අත්ථපදානං. නානාවාක්‍යවිසයත්ථෙන.

ငါ့မိခင်အဖေတို့ကလေးငယ်များကို ငါ့မိခင်အဖေတို့ကလေးငယ်များကို

10. උපතිටියති එත්ථාති උපට්ඨිතන්ති උපට්ඨිතසද්දස්ස අධිකරණත්ථතං දස්සෙතුං “උපතිටියනට්ඨාන”න්ති චුත්තං යථා “පදක්කන්ත”න්ති. තෙනාහ “ඉදං නෙස”න්තිආදි. පටිපත්තිදෙසනාගමනෙහීති පටිපත්තිගමනදෙසනාගමනෙහි. “කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො ජායති ව...පෙ.... ජරාමරණස්සා”තිආදිනා ජරාමරණතො පට්ඨාය පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන විපස්සනං අභිනිවිසිත්වා මහාගහනං ඡිත්දිතුං නිසානසිලායං ඵරසුං නිසෙන්නො විය කිලෙසගහනං ඡිත්දිතුං ලොකනාටො ඤාණඵරසුං තෙජෙන්නො බුද්ධභාවාය හෙතුසම්පත්තියා පරිපාකගත්තතා සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණාධිගමාය විපස්සනාගබ්භං ගණ්භාපෙන්නො අන්තරන්තරා නානාසමාපත්තියො සමාපජ්ජිත්වා අනුපද්ධම්මවිපස්සනාවසෙන අනෙකාකාරවොකාරසඬ්ඛාරෙ සම්මසන්නො ඡත්තිංසකොට්ඨනසහස්සමුඛෙන යං ඤාණං පවත්තෙසි, තං “මහාවජීරඤාණ”න්ති වදන්ති. අට්ඨකථායං පන “චතුච්ඡතිකොට්ඨනසහස්සසමාපත්තිසඤ්චාරිමහාවජීරඤාණ”න්ති (දී. නි. අට්ඨ. 3.141) ආගතං, තං දෙවසිකං වළඤ්ජනකසමාපත්තීනං පුරෙවරානුවරඤාණං සන්ධාය චුත්තං. යං පන වක්ඛති “ඤාණවජීරමොහජාලපදාලන”න්ති, තං සහ විපස්සනාය මග්ගඤාණං වෙදිතබ්බං. එතං බ්‍රහ්මවරියන්ති සාසනබ්‍රහ්මවරියං අධිජ්ජෙතන්ති තං දස්සෙන්නො “බ්‍රහ්මනො”තිආදිමාහ.

දෙසනායාති කරණත්පෙ ඉදං කරණවචනං. නියුත්තොති එත්ථ හෙතුඅත්ථො අත්තොනීතොති දස්සෙත්තො “නිද්ධාරත්වා යොජිතො”ති ආහ.

දෙසනාහාරවිහසිගවණ්ණනා නිව්සිතා.

2. විවයහාරවිහඬගවණ්ණනා

11. ජාතිලිඬගකාලසාධනවිහත්තිසඬ්ඛ්‍යාවසෙසාදිතො සද්දතො පදවිවයො කාතබ්බො. තත්ථ කරියමානො ච යථාසභාවනිරුත්තියා එව කතො සුකතො භොතීති දස්සෙන්නො “ඉදං නාමපදං ...පෙ.... අයං සද්දතො පදවිවයො”ති වත්ථා “සො පනාය”න්තිආදිමාහ. වත්තබ්බඅත්ථසංවණ්ණනාති තංතංපදවචනියස්ස අත්ථස්ස හෙදං වත්ථා පරියායෙහි විවරිත්ථා කථනං.

විවිසමානස්ස සුත්තපදස්සාති පුච්ඡාවසෙන පවත්තසුත්තපදස්ස.
“සුත්තන්තරපදානිපි පුච්ඡාවසෙනෙව පවත්තානි”ති වදන්ති “න සබ්බමිපි සුත්තපද”න්ති. එකස්සෙව පදස්ස සම්භවත්තානං අනෙකෙසං අත්ථානං උද්ධාරො අත්ථුද්ධාරො. එකස්සෙව පන අත්ථස්ස සම්භවත්තානං අනෙකෙසං පදානං උද්ධාරො පදුද්ධාරො. සබ්බෙ හි සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ ලබ්භමානෙ සබ්බෙ පදත්ථෙ. නව සුත්තන්තෙති සුත්තගෙය්‍යාදිවසෙන නවජ්ජකාරෙ සුත්තස්මිං ආනෙත්ථා විචිතතීති යොජනා. අථ වා “සබ්බෙ නව සුත්තන්තෙ”ති ඉමිනා පවිවයලක්ඛණෙන භාරෙන සුත්තගෙය්‍යාදීති සබ්බානිපි නවජ්ජකාරානි සුත්තානි විචිතතීති අත්ථො. තෙනාහ “සුත්තගෙය්‍යාදිකෙ”තිආදි.

“කොසලානං පුරා රම්මා”තිආදිකා (සු. නි. 982) ඡපඤ්ඤාස ගාථා වත්ථුගාථා. “පාරායනමනුගායිස්ස”න්ති (සු. නි. 1137 ආදයො) පන ආදිකා එකුනවිසති ගාථා අනුගීතිගාථා. ඉදං නාමං කතන්ති ඉදං “පාරායන”න්ති නාමං කතං. තෙනාහ “පාරං ගමනීයා ඉමෙ ධම්මා, තස්මා ඉමස්ස ධම්මපරියායස්ස ‘පාරායනන්ත්වෙව අධිවචන’”න්ති (සු. නි. පාරායනත්ථුතිගාථා; චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථා 149 ආදයො). බුද්ධියං විපරිවත්තමානන්ති ඉමස්ස විවයහාරවිහඬගස්ස දෙසනාකාලෙ ආයස්මා මහාකච්චානො අත්තනො බුද්ධියං වත්තමානං කත්ථා එවමාහාති යොජනා.

එකංසඛ්‍යාකරණස්ස අයන්ති එකංසඛ්‍යාකරණීයා, එකංසෙන වා ඛ්‍යාකාතබ්බත්තා එකංසඛ්‍යාකරණීයා, එකංසඛ්‍යාකරණයොග්ගාති අත්ථො. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො. යපනීයාති යපෙනබ්බත්තා අඛ්‍යාකරණීයාති අත්ථො. සමයන්තරපරිවයෙන නිවාරණධම්මං පති සංසයපක්ඛන්දො පුච්ඡතීති අධිජ්ජායෙනාහ “විමතිවිජ්ජෙන”න්ති. පකතියා පන නිවාරණධම්මං අජානන්තො ඤාතුකාමතාය පුච්ඡතීති අදිට්ඨජොතනාය පුච්ඡාපි සියා. තථා හි වක්ඛති “ලොකස්ස නිවාරණාදීති අජානන්තෙනා”ති.

එකවත්ථුපරිග්ගහාති එකස්ස අභිධෙය්‍යත්ථස්ස ගහණතො.

විමුත්තිපරිපාවකඉන්ද්‍රියානි විවට්ඨපක්ඛෙ ධීතස්ස සද්ධාදයො ධම්මා, කිං පනෙත්ථ අරියානමිපි ඉන්ද්‍රියලොකෙන සඬ්ඛ්‍යා භොතීති ආහ “පරියාපන්තධම්මවසෙනා”තිආදි.

කාලපක්ඛවාතුද්දසීසනවනසංඝධම්මෙසපටලවිජාදනඅඩ්ඨරත්තීනං වසෙන
වතුරඬගසමන්තාගතෙන. විවිච්ඡාති විවිකිච්ඡාය. තෙනාහ “විවිකිච්ඡාහෙතු”ති.
දුක්ඛමස්ස මහබ්භයන්ති එත්ථ චුත්තං “අස්සා”ති පදං “ජජ්ජාහිලෙපනං අස්ස
බුමි”ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බන්ති දස්සෙන්තො “ජජ්ජා තණ්හා අස්ස
ලොකස්සා”ති ආහ. “සබ්බසත්තාන”න්තිආදිනා, “සබ්බසොවා”තිආදිනා ව
අත්ථයතො, බ්‍යතිරෙකතො ව සාතිසයං අවිජ්ජාය නිවරණභාවං දස්සෙති. “දුරෙ
සන්තො පකාසන්ති (ධ. ප. 304; නෙත්ති. 11), රත්තො අත්ථං න ජානාති”ති
(නෙත්ති. 11, 27) ගාලාද්වයෙනාපි අනුගිතිවිවයං දස්සෙතීති යොජෙතබ්බං.

රූපාවචරාති රූපාවචරසත්තා. විපරිණාමදුක්ඛතාය මුච්චනස්ස කාරණවචනන්ති
සම්බන්ධො. යතො වට්ටදුක්ඛතො මුච්චනං. තං වට්ටදුක්ඛං
අනවසෙසපරියාදානවසෙන සඬබ්බාරදුක්ඛතාගහණෙන.

එකාධාරන්ති එකවත්ථු අධිට්ඨානං. නිවාරණං වික්ඛම්භනං පිධානං
සමුච්ඡෙදොති අත්ථද්වයස්ස පුච්ඡිතත්තා “අනෙකාධාරං දස්සෙතු”න්ති චුත්තං.
තෙනාහ “නිවාරණසඬබ්බාතං සංවරං...පෙ.... පිටියාන්ති පච්ඡිජ්ජන්ති”ති (සු. නි.
අට්ඨ. 2.1041; චූළනි. අට්ඨ. 3). තස්සත්ථො “නිවාරණසඬබ්බාතං වික්ඛම්භනං,
සංවරං, පිධානඤ්ච කථෙහී”ති.

“වොදාන”න්ති ඉමිනා සොත්තානං වික්ඛම්භනවිසුද්ධි, “චුට්ඨාන”න්ති ඉමිනා
සමුච්ඡෙදවිසුද්ධි අධිජ්ජෙතාති ආහ “පුච්ඡාය දුට්ඨත්ථවිසයතං විවරිතුං ‘එව’න්තිආදි
චුත්ත”න්ති. තථා වාහ “වොදායති...පෙ.... අරියමග්ගො”ති.

දිට්ඨිමානාවිජ්ජාසොත්තාපි තණ්හාසොත්තානුගාති ආහ “යෙභුයොන
අනුරොධවසෙනා”ති. උපචාරවසෙනාති නිස්සිතුපචාරවසෙන. සබ්බස්මාති
චක්ඛුතො යාව මනතොති සබ්බස්මා ද්වාරතො. සබ්බජ්ජකාරෙත්තාති
තණ්හායනම්චිජාහිනිවෙසනඋත්තමනාදිජ්ජකාරෙන.

තමෙව සතින්ති යායං සති පුබ්බභාගෙ සොත්තානං වික්ඛම්භනවසෙන චුත්තා,
තමෙව සතිං. මග්ගක්ඛණෙ සොත්තානං සංවරං පිධානං බුමි. යස්මා පන පිටායිකාපි
සති මග්ගක්ඛණෙ පඤ්ඤානුගා, පඤ්ඤාකිව්චමෙවෙත්ථ අධිකං, තස්මා චුත්තං
“පඤ්ඤායෙනෙ පිටියරෙ”ති.

සංවරපිධානානන්ති එත්ථ සංවරසද්දෙන නිවාරණං චුත්තං.

යස්මිං යස්මිං අරියමග්ගෙ අනධිගතෙ යං යං අභිසඬබ්බාරවිඤ්ඤාණං
උජ්ජජ්ජනාරහං, තස්මිං තස්මිං අධිගතෙ තං තං විඤ්ඤාණං අනුජ්ජාදනිරොධෙන
නිරුජ්ඣති සද්ධිං අත්තනා සම්පයුත්තනාමරුපෙනාති ආහ “තස්ස තස්ස
විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන සහෙවා”ති. අනුජ්ජාදනිරොධො හි එත්ථ

“නිරොධො” ති අධිප්පෙනො අනුපාදිසෙසනිබ්බානස්ස අධිප්පෙතත්තාති.
අනුසන්ධියති එතෙනාති අනුසන්ධි, ඉධ පුච්ඡියමානො අත්ථො.

සහ විසයෙන දස්සෙතුන්ති එත්ථ සච්චානි එව විසයො. පහාතබ්බසභාවං
සමුදයසච්චං, තස්ස විසයො දුක්ඛසච්චං. “සංයොජනියෙසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු
අස්සාදානුපස්සිනො විහරතො තණ්හා පවඬ්ඨති” ති (සං. නි. 2.53, 57) හි වුත්තං.
පහායකසභාවං මග්ගසච්චං, තස්ස විසයො නිරොධසච්චන්ති ආහ “සහ
විසයෙන...පෙ.... සච්චෙසු” ති. කාමඤ්ඤෙත්ථ “සමුදයො ද්විසු භූමිසු පභියති” ති
ආරද්ධං, “දස්සනෙන තිණි සංයොජනානි පභියන්ති, භාවනාය සත්ත සංයොජනානි
පභියන්ති” ති පන විභාගවචනමෙව වත්තන්ති ආහ “පහායකවිභාගමුඛෙන
පහාතබ්බවිභාගං දස්සෙතු”න්ති.

නිරවසෙසකාමරාගඛ්‍යාපාදා තතියමග්ගෙන පභියන්ති, ඉතරෙ
චතුත්ථමග්ගෙනාති වුත්තං “ඉතරෙහි පන නිරවසෙස”න්ති. තත්ථාති
කම්මවිපාකවට්ඨප්පහෙදෙන තෙධාතුකෙ භවත්තයෙ. සංයොජනවසෙනාති සබ්බදා
යොජනවසෙන බන්ධනවසෙන.

12. අග්ගඵලඤ්ඤාණතාය එකම්පි සමානං තන්තිමිත්තස්ස
බ්‍යානුප්පාදාරම්මණස්ස පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණස්ස වසෙන ඵලවොහාරෙන ද්වෙ
නාමානි ලහති.

සොමනස්සනාමලාභො ඉමිනා ආරම්මණසඬ්ඤානෙනාති තදත්ථං විවරන්තො
“බයෙ...පෙ.... සමඤ්ඤායා” ති ආහ.

13. තග්ගහණෙනෙවාති එස්සපඤ්චමකපඤ්චරූපින්ද්‍රියග්ගහණෙනෙව.
සහවරණාදිනාති සහජාතාදිඅනන්තරාදිපච්චයභාවෙන වෙව නිස්සයාරම්මණාදිනා ව.
“සම්පයුත්ත”න්ති ඉමිනා සහිතතා අවිසිට්ඨතා ඉධාධිප්පෙනාති ආහ “අවිභාගෙන
ගහණියභාවං සන්ධායා” ති.

කථං සමාධිත්ද්‍රියං උප්පාදෙතීති ආහ “සතිග්ගහණෙන වෙන්ථ
පරිසුට්ඨානප්පහානං ඉධාධිප්පෙන”න්ති. න හි සමාධිනා පරිසුට්ඨානප්පහානං
සම්භවති.

පදහති එතෙනාති පධානං, වීරියං. තෙති වීරියසඬ්ඛාරා. එකරසෙනාති යථා
ඉන්ද්‍රියානි එකරසානි භොන්ති, එවං එකරසභාවෙන සරණතො පවත්තනතො. තථා
පවත්තියා එව සුට්ඨු වත වීරියං වාගෙසීති යොගිනා සඬ්ඤාප්පෙතබ්බතො
තදුපගවීරියවාහනට්ඨෙන “සම්පහංසනා” ති වුත්තං. තෙනාහ “එවං මෙ...පෙ....
හෙතුභාවතො” ති.

ඉද්ධිසද්දස්ස පයමො කත්තුඅත්ථො, දුතියො කරණත්ථො වුත්තො, පාදසද්දස්ස
එකො කරණත්ථො එව. පඡ්ඡිතබ්බා ව ඉද්ධි වුත්තා, න ව ඉඡ්ඤාත්ති. පඡ්ඡිතබ්බා ව

ඉද්දි පඡ්ජනකරණෙන පාදෙන සමානාධිකරණා න භොන්තීති “පයමෙන අත්ථෙත ඉද්දි එව පාදො”ති කථං සක්කා වත්තුං, තථා ඉද්දිකිරියාකරණෙන සාධෙනබ්බා බුද්ධිසම්බාතා ඉද්දි පඡ්ජනකිරියාකරණෙන පඡ්ජිතබ්බාති ද්විත්තං කරණානං න සමානාධිකරණතා සම්භවතීති “දුතියෙන අත්ථෙත ඉද්දියා පාදො”ති කථං සක්කා වත්තුන්ති වෙ? සක්කා, පාදස්ස ඉඡ්ඤාමානකොට්ඨාස ඉඡ්ඤානකරණුපායභාවතො. අථ වා “පයමෙන අත්ථෙත ඉද්දියා පාදො, දුතියෙන අත්ථෙත ඉද්දි එව පාදො ඉද්දිපාදො”ති එවං යොජනතො. කථං? අනන්තරත්ථො පච්චාසත්තිඤායෙන ඉධ පයමොති අධිජ්ජෙතො, තතො පුරිමො දුතියොති.

“ඡන්දං වෙ භික්ඛු අධිපතිං කරිත්වා ලහති සමාධි”න්තිආදි (විභ. 432) වචනතො ඡන්දසමාධිජ්ජප්පානසම්බාරසමන්තාගතං ඉද්දිපාදං භාවෙතීති එත්ථාපි ඡන්දාධිපති සමාධි ඡන්දසමාධිති අධිපතිසද්දලොපං කත්වා සමාසො චුත්තොති විඤ්ඤායති. අධිපතිසද්දත්ථදස්සනවසෙනෙව පන “ඡන්දභෙතුකො, ඡන්දාධිකො වා සමාධි”ති සම්මොහවිනොදනියං (විභ. අට්ඨ. 431) චුත්තං, තස්මා ඉධාපි ඡන්දාධිපති සමාධි ඡන්දසමාධිති වෙදිතබ්බො. තං පන ඡන්දං චුත්තනයෙන සද්ධාසීසෙන දස්සෙන්නො “සද්ධාධිපතෙය්‍යා චිත්තෙකග්ගතා”ති චුත්තං. “ඉදං පධාන”න්ති වා වීරියං චුත්තං. වීරියසද්දාපෙක්ඛාසහිතං එකවචනෙන වත්වා චතුබ්බිධස්සපි වීරියස්ස අධිජ්ජෙතත්තා නිබ්බත්තෙතබ්බධම්මවිභාගෙන ව “ඉමෙ සම්බාරා”ති චුත්තං. තෙන පධානභූතා සම්බාරාති එවං සමාසො වෙදිතබ්බො. සම්බතසම්බාරාදිතිවත්තනත්ථඤ්චෙත්ථ පධානග්ගහණං. අථ වා තං තං විසෙසං සම්බරොතිති සම්බාරො, සබ්බම්පි වීරියං. තත්ථ චතුකිච්චසාධකතො අඤ්ඤස්ස නිවත්තනත්ථං පධානග්ගහණන්ති පධානභූතා සෙට්ඨභූතාති අත්ථො.

වීරියද්ධිපාදනිද්දෙසෙ “වීරියසමාධිජ්ජප්පානසම්බාරසමන්තාගත”න්ති (විභ. 435) ද්වික්ඛත්තුං වීරියං ආගතං. තත්ථ පුරිමං සමාධිවිසෙසනං “වීරියාධිපති සමාධි වීරියසමාධි”ති, දුතියං සමන්තාගමඤ්ඤස්සනත්ථං. ද්වෙ එව භි සබ්බත්ථ සමන්තාගමඤ්ඤාති සමාධි, පධානසම්බාරො ව. ඡන්දාදයො සමාධිවිසෙසනාති. පධානසම්බාරො පන පධානවචනෙනෙව විසෙසිතො, න ඡන්දාදීහිති න ඉධ වීරියාධිපතිතා පධානසම්බාරස්ස චුත්තා භොති. වීරියඤ්ච සමාධිං විසෙසෙත්වා ධීතමෙව සමන්තාගමඤ්ඤවසෙන පධානසම්බාරවචනෙන චුත්තන්ති නාපි ද්විහි වීරියෙහි සමන්තාගමො චුත්තො භොති. යස්මා පන ඡන්දාදීහි විසිට්ඨො සමාධි තථා විසිට්ඨෙනෙව තෙන සම්පයුත්තො පධානසම්බාරො, සෙසධම්මා ව, තස්මා සමාධිවිසෙසනානං වසෙන “චත්තාරො ඉද්දිපාදා”ති චුත්තා. විසෙසනභාවො ව ඡන්දාදීනං තංතංඅපස්සයනවසෙන භොතීති ඡන්දසමාධි...පෙ.... ඉද්දිපාදන්ති එත්ථ නිස්සයත්ථෙපි පාදසද්දෙන උපායත්ථෙත ඡන්දාදීනං ඉද්දිපාදතා චුත්තා භොති. තථා භි අභිධම්මෙ උත්තරවුලුභාජනීයෙ “චත්තාරො ඉද්දිපාදා ඡන්දිද්ධිපාදො”තිආදිතා (විභ. 457) ඡන්දාදීනමෙව ඉද්දිපාදතා චුත්තා. පඤ්භාපුච්ඡකෙ ව “චත්තාරො ඉද්දිපාදා – ඉධ භික්ඛු ඡන්දසමාධි”ති (විභ. 462) ආරහිත්වාපි පුන ඡන්දාදීනංයෙව කුසලාදිභාවො විභත්තො.

උපායිද්ධිපාදදස්සනත්ථමෙව හි නිස්සයිද්ධිපාදදස්සනං කතං. අඤ්ඤථා
චතුබ්බිධතාව න භොතිති. අයමෙත්ථ පාළිවසෙන අත්ථවිනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

තදඬිගසමුවිෂේදනිස්සරණවිවෙකනිස්සිතත්තං වත්වා
පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතස්ස අවචනං “ඡන්දසමාධි...පෙ.... ඉද්ධිපාදං
භාවෙති” ති (විහ. 432) භාවෙතබ්බානං ඉද්ධිපාදානං චුත්තත්තා. භාවිතිද්ධිපාදස්ස හි
සච්ඡිකාතබ්බා ඵලපරියාපන්නා ඉද්ධිපාදාති.

වොස්සග්ගසද්දො පරිච්චාගත්ථො, පක්ඛන්දනත්ථො වාති වොස්සග්ගස්ස
දුට්ඨතා චුත්තා. යථාචුත්තෙන පකාරෙතාති තදඬිගසමුවිෂේදප්පකාරෙන,
තත්තින්නභාවාරම්මණප්පකාරෙන ව. පරිණමත්තං විපස්සනක්ඛණෙ.

14. පුබ්බභාගපඤ්ඤායාති ඵකාවජ්ජනනානාවජ්ජනවිජීඝ්ඤ
පචත්තඋපචාරපඤ්ඤාය. අධිගමපඤ්ඤායාති අප්පනාපඤ්ඤාය. පුන
පුබ්බභාගපඤ්ඤායාති නානාවජ්ජනුපචාරපඤ්ඤාය, පටිසන්ධිපඤ්ඤාය වා.
උපචාරපඤ්ඤායාති ඵකාවජ්ජනෙන, සබ්බත්ථ වා පචත්තඋපචාරපඤ්ඤාය.

පුච්ඡාචිස්සජ්ජනවිවයොපීති යථාචුත්තාය පුච්ඡාය චිස්සජ්ජනවිවයොපි.
චුත්තනායානුසාරෙතාති අදිට්ඨජොතනා, විමතිවිෂේදනා වාති භෙට්ඨා
චුත්තනායානුගමනෙන.

15. සෙබ්බෙ අසෙබ්බෙති සෙක්ඛෙ අරියපුග්ගලෙ, අසෙක්ඛෙ අරියපුග්ගලෙ.
විපස්සනාපුබ්බඬිගමප්පභානෙති විපස්සනං පුරෙචාරිකං කත්වා
පචත්තකිලෙසප්පභානෙ, පභානාහිසමයෙති අත්ථො.

“යං අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා” ති පාළිං දස්සෙත්වා පුන “යං අනිච්චෙ දුක්ඛෙ
අනත්තති” ති වචනං ඵවම්පෙත්ථ පයන්නීති දස්සෙතුං.

සෙසසංකිලෙසවොදානධම්මාති ගෙධතො අවසිට්ඨසංකිලෙසධම්මා ව
සබ්බවොදානධම්මා ව. අභාවෙනාති අභාවනෙන අභාවකරණෙන.

පයොගපරක්කමන්ති භුසං යොගො පයොගො, පයොගොව පරක්කමො
පයොගපරක්කමො, චිත්තං. උක්ඛිපතීති කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදෙනත්තො
කුසලපක්ඛෙ උද්ධං බිපෙන්නො විය පචත්තති. පධානවීරියන්ති අකුසලානං
අනුප්පාදනට්ඨෙන උත්තමවීරියං. යොජෙතබ්බාතීති “ආසෙවමානො
වායමති” තිආදිනා යොජෙතබ්බාති. අනුප්පන්නාති අවත්තබ්බතං ආපන්නානන්ති
භූමිඋද්ධාරම්මණාධිග්ගහිතාවික්ඛම්භිතාසමුග්ගසාට්ඨප්පන්නානං.

16. “අට්ඨමකස්ස ඉන්ද්‍රියානී” ති චුත්තත්තා “පයමමග්ගෙ සද්ධාදයො” තිආදි
චුත්තං. ඉන්ද්‍රියග්ගහණඤ්ච පාළියං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං.

අසුභානුපස්සනා කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානන්ති ආහ “සතිපට්ඨානභාවනාය සුනිග්ගහිතො කාමචිතක්කො”ති. සමාධි උප්පජ්ජමානො කාමචිතක්කමිපි නිග්ගහෙන්වා එව උප්පජ්ජතිති දස්සෙන්තො “අනවජ්ජසුඛපදට්ඨානෙනා”තිආදිමාහ. “කුසලෙසු ධම්මෙසු ආරද්ධවීරියො”තිආදිනා ධම්මච්ඡන්දනො උප්පජ්ජමානො වීරියච්ඡන්දො ඛන්තිං පරිබුහෙතිති දස්සෙති. අනවජ්ජධම්මානං උපකාරකධම්මාසෙවනං විය අනුපකාරකධම්මපරිවජ්ජනමිපි පඤ්ඤානිසෙවනෙනෙව හොතිති ආහ “සමාධිආදීන”න්තිආදි.

17. සබ්බධම්මාධිට්ඨානං දෙසනං පුග්ගලාධිට්ඨානෙන විහජ්තුං “ලොකො නාමා”තිආදි චුත්තන්ති දස්සෙන්තො “සබ්බධම්මානන්ති...පෙ.... දස්සෙතු”න්ති ආහ. මහග්ගකධම්මෙසු යානං තංසම්පාදනාව. තථා සෙසෙසු. වඩ්ඪීයමානෙසුති යථා විමුත්තිං පරිපාචයන්ති, එවං බුහිසමානෙසු.

දස්සනපරිඤ්ඤාති රූපාරූපධම්මානං සලක්ඛණතො, පච්චයතො ව පරිජානනා. තෙනාහ “ඤාතපරිඤ්ඤා”ති. පටිපක්ඛවිධමනෙන සද්ධිං ලක්ඛණත්තයවිභාවනා ඉධ “භාවනාපරිඤ්ඤා”ති අධිජ්ජෙතාති ආහ “භාවනා...පෙ.... පරිඤ්ඤා වා”ති. දස්සනත්ථා පරිඤ්ඤා දස්සනපරිඤ්ඤා, භාවනත්ථා පරිඤ්ඤා භාවනාපරිඤ්ඤාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

කක්ඛලුප්පනාදීති කක්ඛලාදිප්පනාදි. අභිජානිත්වාති අභිඤ්ඤාය පඤ්ඤාය ජානිත්වා, ඨිතස්ස අභිජානනහෙතු වාති අත්ථො. අත්ථොති ඵලං. නයොති චුත්තනයො.

“යං අසඬ්ඛත”න්තිපි පයන්ති. චතුරයකොච්ඡොති එකත්තනානත්තාදිනයචතුක්කෙ නිපුණො. දෙසනායුත්තිකුසලොති ධම්මානං දෙසනාවිධිමිහි කුසලො.

සදිසි කාතබ්බා සංසන්දනවසෙනාති අධිජ්ජායො. ආනෙතබ්බා “අයං දෙසනා ඉමාය දෙසනාය එවං සංසන්දති”ති. අත්ථතො අපෙතන්ති අයුත්තත්ථං. අසම්බන්ධත්ථන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤං අසම්බන්ධපදත්ථං. නනු පට්ඨානවිචාරො නයවිචාරො විය භාරෙහි අසම්මිස්සො විචාරණන්තරොති වොදනං මනසි කත්වා ආහ “යස්මා පනා”තිආදි. ඉධ නික්ඛිත්තොති ඉධ සුත්තවිවයෙ සුත්තත්ථවිචාරභාවතො නික්ඛිත්තො, එතෙන වා පට්ඨානස්ස භාරන්තොගධභාවදස්සනෙනෙව මූලපදානං විය පට්ඨානස්ස පදත්ථන්තරාභාවො දස්සිතොති වෙදිතබ්බං.

ඉමස්ස සුත්තස්සාති සංවණ්ණියමානසුත්තං සන්ධායාහ. කස්මිං වා පදෙති සංවණ්ණියමානං ගාථං සන්ධායාහ. තබ්බිවයෙනාති පුච්ඡාදිවිවයෙන, අස්සාදාදිවිවයෙන ව.

විවයභාරවිහඬගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. යුත්තිභාරවිහඬගවණ්ණනා

18. එවමෙනස්ස සුත්තස්ස අත්ථො න ගහෙනබ්බො, එවං පන ගහෙනබ්බොති අග්ගහෙනබ්බගහෙනබ්බානං අත්ථානං විජහනග්ගහණත්ථාය යුත්තායුත්තිවිචාරණායං වජ්ජෙනබ්බෙසු තාව පයමං පටිපත්තිති දස්සෙන්නො ආහ “අතථාකාරෙන ගය්හමානා සුත්තත්ථා වීසයො”ති යථා “වාමං මුඤ්ච, දක්ඛිණං ගණ්හා”ති (ධ. ස. අට්ඨ. 498; විසුද්ධි. මහාටී. 1.14; සං. නි. ටී. 1.1.213). වජ්ජෙනබ්බභාවතො හි සුත්තපදෙහි සුත්තත්ථෙ විවෙචිතෙ ගහෙනබ්බභාවො ච අවසිට්ඨො හොති. තථා හි වක්ඛති “මෙත්තාවිහාරස්ස සතො බ්‍යාපාදො චිත්තං පරියාදාය යස්සති”ති න යුජ්ජති දෙසනා, ‘බ්‍යාපාදො පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡති’ති යුජ්ජති දෙසනා”ති (නෙත්ති. 21).

යුත්තිනිද්ධාරණෙන අයථාසභාවතො විවෙචිත්වා යථාසභාවතො ධම්මස්ස ගහණකාරණාති කථෙන්නො “මහත්තා අපදිසිතබ්බා එතෙසන්ති මහාපදෙසා”ති ඉමමත්ථමාහ “බුද්ධාදයො”තිආදිනා. පතිට්ඨානානීති පතිට්ඨානසාධනාති. සෙසෙසුති සඬ්ඝාපදෙසාදීසු. පයමත්ථො එව හි ඉධ පාළි ආගතො, විනිච්ඡයනෙ කාරණං මහාපදෙසොති අධිප්පායො. සුත්තොතරණාදීති ආදිසද්දෙන සුත්තානොතරණාදිපි සඬ්ගය්හති. සුත්තොතරණවිනයසන්දස්සනාති හි කෙනවි යථාහතස්ස ගන්ථස්ස “ධම්මො”ති විනිච්ඡයනෙ කාරණං. සුත්තානොතරණවිනයසන්දස්සනාති “අධම්මො”ති. යදි එවන්ති යදි යථාහතස්ස ගන්ථස්ස සුත්තවිනයෙහි සංසන්දනං “ධම්මො”ති, අසංසන්දනං “අධම්මො”ති විනිච්ඡයකාරණං, එවං සන්නෙති අත්ථො. සම්පදීයති ඤාපීයති ධම්මො එතෙහිති සම්පදායා, අක්ඛාතාරො.

විනියන්ති රාගාදයො එතෙනාති විනයො, කාරණං. තෙනාහ “රාගාදිවූපසමනිමිත්ත”න්ති. කිං පන තං? සාධිට්ඨානසමථවිපස්සනාදිධම්මා. යෙ පරතො “තෙවත්තාලීසං බොධඬගමා ධම්මා”ති (නෙත්ති. 24) වක්ඛති.

විනයමහාපදෙසා කප්පියානුලොමතො අනුලොමකප්පියං නාම, තංසදිසතාය සුත්තන්තමහාපදෙසාපි අනුලොමකප්පියන්ති අට්ඨකථාවොහාරො. තෙන චුත්තං “යං අනුලොමකප්පියන්ති වුවවති”ති.

යදිපි තත්ථ තත්ථ පවත්තා හගවතො පකිණ්ණකදෙසනා අට්ඨකථා, සා පන ධම්මසඬ්ගාහකෙහි තෙපිටකං බුද්ධවචනං සඬ්ගායිත්වා තස්ස අත්ථසංවණ්ණනානුරූපෙන වාවනාමග්ගං ආරොපිතත්තා ආවරියවාදො නාම. තෙන චුත්තං “ආවරියවාදො නාම අට්ඨකථා”ති. තිස්සොපි සඬ්ගීතියො ආරුළුහො එව හි බුද්ධවචනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාභූතො කථාමග්ගො පච්ඡා තම්බපණ්ණියෙහි මහාථෙරෙහි සිහළභාසාය යපිතො. අත්තනොමති ථෙරවාදො. සමෙත්තමෙව

ගහෙනබ්බන්ති යථා පාළියා සංසන්දති, එවං මහාපදෙසතො අත්ථා උද්ධරිතබ්බාති දස්සෙති. පමාදපාඨවසෙන ආවරියවාදස්ස කදාචි පාළියා අසංසන්දනාපි සියා, සො න ගහෙනබ්බොති දස්සෙන්නො ආහ – “සුත්තෙන සමෙන්නො එව ගහෙනබ්බො”ති.

චතුහි මහාපදෙසෙහි යුජ්ජනීති චතුහි මහාපදෙසෙහි න විරුජ්ඣති. ඉදානි තං අවිරුජ්ඣනාකාරං දස්සෙන්නො “යෙන යෙනා”තිආදි වුත්තං. සුත්තොතරණාදි එව හෙත්ථ කාරණං. තස්ස ච අනෙකාකාරත්වය “පකාරොනා”ති වුත්තො. සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ සංවණ්ණනාවසෙන ගහෙනබ්බන්ති සම්බන්ධො. ආහතෙනාති ආනීතෙන. සුත්තතොති සුත්තන්තරතො. අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො – කෙනචි පසඬගෙන සුත්තන්තරතො උද්ධරිත්වා ආනීතෙන සුත්තපදෙන සුත්තොතරණාදිනා, කාරණජපකාරෙන ච චතුමහාපදෙසාවිරොධෙන සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ සංවණ්ණනාවසෙන අත්ථජාතං ගහෙනබ්බන්ති. තෙනාහ “තෙන...පෙ.... කාතබ්බා”ති. තත්ථ යුත්තිභාරයොජනා කාතබ්බාති යුත්තිනිද්ධාරණවසෙන අයං යුත්තිභාරො යොජෙතබ්බො. අථ චා යුත්තිභාරයොජනා කාතබ්බාති ඉමිනා භාරෙන චක්ඛමානනායෙන යුත්තිගවෙසනං කත්වා තාය යුත්තියා සබ්බභාරයොජනා කාතබ්බාති අත්ථො. ලක්ඛණඤ්ඤෙන යුත්තිගවෙසනාය, යදිදං යුත්තිභාරො. තෙනාහ “සබ්බෙසං භාරානං, යා භූමී, යො ච ගොවරො තෙසං. “යුත්තායුත්තපරික්ඛා”ති (නෙත්ති. 4), “ඉමාය යුත්තියා අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි කාරණෙහි ගවෙසිතබ්බ”න්ති (නෙත්ති. 20) ච.

19. යදි චා සබ්බානි පදානි එකං අත්ථං අභිවදන්තීති යොජනා.

20. ජරායං ධීතස්ස අඤ්ඤාථත්තන්ති ධීතස්ස යං අඤ්ඤාථත්තං අඤ්ඤාථාභාවො, අයං ජරා නාම. ඛණිකමරණං ඛණිකනිරොධො. සමුච්ඡේදමරණං ධීණාසවානං ඛන්ධපට්ඨිබ්බානං.

කෙවලස්සාති ජරාය අමිස්සස්ස. අඤ්ඤාව ජරා, අඤ්ඤං මරණන්ති “පටිඤ්ඤාතස්ස කෙවලස්ස මරණස්ස දිට්ඨත්තා”ති හෙතු. යථා තං දෙව්‍යානන්ති සදිසුදාහරණං, විසදිසුදාහරණං පන ඉද්ධිපාදාදයො, අන්වයධ්‍යාතිරෙකා ගහෙත්වා යොජෙතබ්බො.

තෙහීති ජරාමරණෙහි.

“ජීරණහිජ්ජනසභාවා”ති ඉමිනා ලෙසෙන තණ්හාජරාමරණානං අනඤ්ඤත්තං යොජෙති. යදිපි “අඤ්ඤා තණ්හා, අඤ්ඤා ජරා, අඤ්ඤං මරණ”න්ති සිද්ධොවායමත්ථො, යං සන්ධාය වුත්තං “න ඉද”න්තිආදි, තථාපි සක්කුණෙයාපරිහාරායං වොදනාති අජ්ඣාරුල්භං තත්ථ දොසං දස්සෙතුං “යදි ච යථා ජරාමරණ”න්ති පාළිපවත්තානි දස්සෙන්නො “යදි...පෙ.... දස්සෙති”ති ආහ. භාවොති අධිප්පායො. එතෙසන්ති තණ්හාජරාමරණානං.

“ඉමාය යුක්තියා අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි කාරණෙහි ගවෙසිතබ්බ”න්ති ච කෙච් පටන්ති, බ්‍යඤ්ජනතොපි ගවෙසිතබ්බං, අඤ්ඤත්ථ අත්ථතො අඤ්ඤත්ථමිති අධිජ්ජායො. තමෙව බ්‍යඤ්ජනතො අඤ්ඤත්ථං දස්සෙතුං පාළියං “සල්ලොති වා”තිආදි චුත්තං. ඉමෙසන්ති සල්ලධුපායනානං. ඉච්ඡාවිපරියායෙති ඉච්ඡිතාලාභෙ, අජ්ජවචයසමවායෙ වා. ඉදම්පි සමත්ථනං හොති යථාධිජ්ජෙතස්ස අඤ්ඤත්ථස්ස බ්‍යතිරෙකදස්සනභාවතො. ජරාමරණවිපරියායෙති ජරාමරණෙ අසති. න හි යථාධිජ්ජෙතජරාමරණාභාවෙ තණ්හා න හොතීති.

ද්විධා චුත්තාති ද්විජ්ජකාරෙන චුත්තා, ද්වික්ඛත්තුං වා චුත්තා. යං ඉදං...පෙ.... ආරම්මණකරණවසෙන වා අභිලපනන්ති එවං කිරියාපරාමසනං යොජෙතබ්බන්ති වෙදිතබ්බං. විසෙසොති අයං එතාසං ඉච්ඡාතණ්හානං පකතිසඬ්ඛාතො විසෙසො. “ද්විති නාමෙහි”තිපි පාළි. යදිපි එවන්ති කාමං විසයවිසෙසෙසු එවං යථාචුත්තඅචත්ථාවිසෙසෙන ඉච්ඡාතණ්හානං අත්ථි කාචි හෙදමත්තාති අත්ථො. සභාවතො පන හෙදො නත්ථිති දස්සෙන්තො “තථාපි”ති ආහ.

ඉච්ඡන්තීති කාමෙන්ති. තණ්හායනා පාතුකාමතා. සන්තාපනට්ඨෙන්නාති පරිදහනභාවෙන. ආකඬ්ඪනට්ඨෙන්නාති අවහරණට්ඨෙන. සරිතානීති රාගවසෙන අල්ලාති. තංසම්පයුක්තපීතිවසෙන සිනිද්ධානි සිනෙහිතානි. විසත්තිකාති විත්ථතා රූපාදීසු තෙභූමකධම්මෙසු බ්‍යාපනවසෙන. විසටාති පුරිමවෙච්චනමෙව ත-කාරස්ස ට-කාරං කත්වා චුත්තං. විසාලාති විපුලා. විසක්කතීති පරිසක්කති සහති. රත්තො හි රාගවත්ථුනා පාදෙන තාළියමානොපි සහති. “ඔසක්කනං, විජ්චන්දනං වා විසක්කන”න්ති වදන්ති. අනිච්චාදිකං නිච්චාදිතො ගණ්හන්ති විසංචාදිකා හොති. විසංහරතීති තථා තථා කාමෙසු ආනිසංසං දස්සෙන්ති විවිධෙහි ආකාරෙහි නෙක්ඛම්මාහිමුඛජ්ජවත්තිතො චිත්තං සංහරති සංඛිපති. විසං වා දුක්ඛං, තං හරති, වහතීති අත්ථො. දුක්ඛනිබ්බත්තකස්ස කම්මස්ස හෙතුභාවතො විසමුලා, විසං වා දුක්ඛාදිහෙදා වෙදනා මූලං එතායාති විසමුලා, දුක්ඛසමුදයත්තා විසං එලං එතිස්සාති විසඵලා. රූපාදිදුක්ඛස්සෙව පරිභොගො එතාය, න අමතස්සාති විසපරිභොගා. සබ්බත්ථ නිරුත්තිවසෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. යො පනෙත්ථ පධානො අත්ථො, තං දස්සෙතුං පුත “විසතා වා පනා”තිආදි චුත්තං.

සිනෙහනං පෙමකරණං. බන්ධනට්ඨෙන්නාති සංයොජනට්ඨෙන. ආසීසනට්ඨෙන්නාති ඉච්ඡනට්ඨෙන. අභිනන්දනට්ඨෙන්නාති අස්සාදනට්ඨෙන, සම්පට්ච්ඡනට්ඨෙන වා.

21. අනභිරතීති උක්කණ්ඨා. ඤාණනිබ්බදාති නිබ්බදානුපස්සනා. යථා ච දුක්ඛු...පෙ.... වාරෙසු යුක්ති චුත්තාති යොජනා.

සුඛාපට්ඨදාදන්ධාහිඤ්ඤා සුඛාපට්ඨදාඛිජ්ජාහිඤ්ඤා සුඛාපට්ඨදාදයො. යො දුක්ඛාය පට්ඨදාය විසෙසං අධිගන්තුං හබ්බො, තස්ස සුඛාපට්ඨදායොග්‍යස්ස විය කරියමානා ධම්මදෙසනා විසෙසාවහා න හොති, තස්මා සා න යුක්තාති ඉමමත්ථං.

දස්සෙති “රාගවර්තො”තිආදිනා. රාගවර්තස්ස තථා තථා කාමානං ආදීනවං,
 ඕකාරං, සංකිලෙසං, නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසඤ්ච අවිභාවෙන්වා ආදිතො
 විපස්සනාකථාව කරියමානා න විසෙසාවහා හොති ආසයස්ස අසොධිතත්තාති
 එතමත්ථං දස්සෙන්තො පාළියං “විපස්සනා...පෙ.... දෙසනා”ති ආහාති
 වෙදිතඛිබ්බං. සෙසපදෙසුපීති යථා “රාගවර්තස්සා”තිආදිනා
 රාගවර්තකොට්ඨාසවසෙන පාළියං දෙසනාය අයුත්ති වුත්තා, ඉමිනා නයෙන
 සෙසපදෙසුපි දොසවර්තකොට්ඨාසාදියුපි “දොසවර්තස්ස පුග්ගලස්ස අසුභං
 දෙසෙය්‍යා”තිආදිනා පාළියං අවුත්තොපි යථාසම්භවමත්ථො නිද්ධාරෙන්වා
 වත්තඛිබ්බො. කස්මා පන යුත්තිහාරෙ අයුත්තිනිද්ධාරණා කතාති වොදනං මනසි
 කත්වා ආහ “එත්ථ වා”තිආදි. සෙසෙසුපි එසෙව නයොති සෙසෙසුපි
 දොසවර්තාදිවසෙන නිද්ධාරිතෙසු අයුත්තිගවෙසනෙසු අයමෙව උපායො.
 අනුලොමඡ්ඡහාන”ත්තිපි පාළි, සො එවත්ථො.

“යාවතිකා ඤාණස්ස භූමී”ති එතෙන යුත්තිහාරස්ස මහාවිසයනං දස්සෙති.
 කස්මා පනායං මහාවිසයොති? යුත්තිවිචාරභාවතො, සංවණ්ණෙතඛිබ්බස්ස ව
 ධම්මස්ස නානානායනිපුණාදිගුණවිසෙසයොගතොති දස්සෙන්තො “තං කිස්ස
 හෙතු”ති ආහ.

අපරභාගෙති පච්ඡාභාගෙ. මෙත්තාවිහාරිභාගස්ස අපරිහීනතාවචනතො
 අයොගො වුත්තො. තෙනාහ “සතො”ති. යථාවුත්තකාරණතො එවාති
 පටිපක්ඛත්තා එව.

පහානෙකට්ඨභාවතො දිට්ඨිමඤ්ඤිතස්ස. ආදීනවදස්සනෙන විතක්කං
 ජිගුච්ඡන්තා දුතියජ්ඣානස්ස ආසන්තඋපචාරජ්ඣානධම්මාපි විතක්කාරම්මණා න
 හොත්ති, පගෙව දුතියජ්ඣානධම්මාති අධිජ්ජායෙනාහ “ආරම්මණකරණත්ථො
 හෙත්ථ සහගතසද්දො”ති.

එවං යුත්තිහාරලක්ඛණං ආගමතො යුත්තායුත්තවිචාරං දස්සෙන්වා ඉදාති
 ආගමානුගතාය යුත්තියාපි තං දස්සෙතුං ගුණමුඛෙන දොසවිභජනං විභජන්තො
 “අපිචෙන්ථා”තිආදිමාහ. තං උත්තානත්ථමෙව.

යුත්තිහාරවිභච්ඡගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පදට්ඨානහාරවිභච්ඡගවණ්ණනා

22. තෙසං තෙසන්ති අනවසෙසපරියාදානං, තෙන යෙ සුත්තෙ වුත්තා ව ධම්මා,
 යෙ ව තෙසං කාරණභූතං, තෙසං සබ්බෙසම්භීති වුත්තං හොති.
 සබ්බධම්මයාථාවඅසම්පට්ඨෙධොති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “කත්ථ පන සො”තිආදි
 වුත්තං.

පියායිතබ්බජාතියන්ති පෙමනියසභාවං. මිච්ඡාපට්ඨපදාති පමාදාපත්ති,
 මිච්ඡාහිනිවෙසො වා. එකචාරං උප්පන්නාපි පාණාතිපාතවෙනනා වෙරප්පසවනතො
 දොසස්ස, එකචාරං උප්පන්නාපි පමාදාපත්ති, මිච්ඡාහිනිවෙසො වා මොහස්ස
 උප්පත්තිකාරණන්ති පාළියං අවුත්තම්පි නයතො නිද්ධාරෙතබ්බන්ති දස්සෙන්නො
 “දොසස්ස...පෙ.... ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො”ති ආහ.
 නිමිත්තත්ථග්ගහණලක්ඛණං වණ්ණසණ්ඨානං, අනුඛ්‍යක්ඛ්‍යත්ථග්ගහණලක්ඛණං
 අනුඛ්‍යක්ඛ්‍යන්ති “නිමිත්තානුඛ්‍යක්ඛ්‍යත්ථග්ගහණලක්ඛණා”ති වුත්තං. තත්ථ තත්ථ
 නිමිත්තං ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තං. අනුඛ්‍යක්ඛ්‍යනං හත්ථපාදහසිතකථිතාදි. එස්සො
 පච්චයො එතිස්සාති එස්සපච්චයා, තංභාවො එස්සපච්චයනා. අස්සාදෙති එතායාති
 අස්සාදො, තණ්හා.

වත්ථුනි ඤෙය්‍යාධම්මොති ආහ “වත්ථුඅවිප්පට්ඨත්ති විසයසභාවපට්ඨෙධො”ති.
 ඉධාධිජ්ජෙනං සම්මාපට්ඨත්තිං දස්සෙතුං “සිලසමාධිසම්පදාන”න්ති වුත්තං.
 එකදෙසුපලක්ඛණවසෙන, වණ්ණගන්ධරාගිසප්පායවසෙන වා පාළියං
 “විනිලකවිපුබ්බකත්ථග්ගහණලක්ඛණා අසුභසඤ්ඤා”ති වත්ථා “තස්සා
 නිබ්බිදාපදට්ඨාන”න්ති වුත්තං නිබ්බිදං දස්සෙන්නො “නිබ්බිදා”තිආදි වුත්තං.
 තත්ථ පරිතස්සනතො විසෙසෙතුං “ඤාණෙනා”ති විසෙසිතං. තථා පවත්තන්ති
 නිබ්බිදනාකාරෙන පවත්තනං.

යොනියො උම්මුජ්ජන්තියා විදෙහරඤ්ඤො ධිතාය රුචාය ජාතිස්සරඤ්ඤාණං
 කම්මස්සකතඤ්ඤාණස්ස කාරණං අහොසි, න පන අසප්පුරිසුපතිස්සයතො,
 අයොනියො උම්මුජ්ජන්තස්ස තස්සෙව රඤ්ඤො සෙනාපතිනො අලාතස්ස
 බීජකස්ස දාසස්සාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “ඉමස්ස ව...පෙ....
 උදාහරිතබ්බො”ති ආහ. සොති පසාදො. අවත්ථාවිසෙසොති සම්පයුත්තධම්මානං
 අනාවිලභාවලක්ඛිතො අවත්ථාහෙදො. ආයතනගතොති යානගතො,
 රතනත්තයවිසයොති අත්ථො. “කායො”තිආදිනා අවත්ථාවිසෙසෙන විනා
 සභාවසිද්ධමෙව පදට්ඨානං දස්සෙති.

ඉමස්මිං ව යානෙ පාළියං පුබ්බෙ යෙසං ධම්මානං පදට්ඨානං නිද්ධාරිතං, තෙ
 ධම්මා යෙසං ධම්මානං පදට්ඨානානි භොන්ති, තෙ දස්සෙතුං “අපරො නයො”තිආදි
 ආරද්ධන්ති වෙදිතබ්බං. අස්සාදමනසිකාරො අයොනියොමනසිකාරලක්ඛණො
 වුත්තො නිදස්සනමත්තඅත්ථොති වෙදිතබ්බො, යෙභුයොන සත්තානං
 ලොභවසෙන අයොනියොමනසිකාරා සංවත්තන්තීන්ති දස්සනත්ථං වා එවං වුත්තං.
 උපපත්ති එව ඔපපච්චයං, තස්ස භාවො ඔපපච්චයිකන්ති ආහ
 “උපපත්තිභවභාවෙනා”ති. වචන්ථිතභාවොති වචන්ථිතභාවො රූපස්ස
 දස්සනාදිපට්ඨිතාරම්මණකිව්වතා. භවස්ස අභිගානීති භවස්ස කාරණානි. දුතියෙ
 අභිගානීති අවයවා, කම්මවට්ටම්පි වා කාරණධිගභාවෙන යොජෙතබ්බං.

කම්මට්ඨානස්සාති භාවනාය බුහනා වඩ්ඪනා. තෙසුති තිත්ථඤ්ඤානාදීසු.
 කල්‍යාණමිත්තස්ස සම්මදෙව පයිරූපාසනායපීති තං නිස්සාය ලද්ධෙන සබ්බාය

ධම්මස්සවනෙන ධම්මුපසංභිතං පාමොජ්ජං භොතිති තිත්ථඤ්ඤානා ජිතඤ්ඤානාය පදට්ඨානං. එවං යාය විමුත්තියා සති විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං භොතිති සා තස්ස පදට්ඨානාන්ති අයමත්ථො පාකටොති ආහ “පුරිමානං...පෙ.... සුවිඤ්ඤෙය්‍යා එවා”ති. සහ අධිට්ඨානෙනාති ඤාතපරිඤ්ඤාය සද්ධිං. ඤාතපරිඤ්ඤා හි තීරණපරිඤ්ඤාය අධිට්ඨානං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

පදට්ඨානභාරවිභවිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ලක්ඛණභාරවිභවිගවණ්ණනා

23. “ලක්ඛණභාරස්ස විසයං පුච්ඡති”ති චුත්තං, “කො පන තස්ස විසයො”ති චුත්තෙ සමානලක්ඛණා අචුත්තධම්මා. කායානුපස්සනාය සමාරද්ධාය වෙදනානුපස්සනාදයො සුඛෙනෙව සිජ්ඣන්තිති තඛ්ඛවනෙන වෙදනාගතාසතිආදීනං චුත්තභාවො දස්සිතො සතිපට්ඨානභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානස්ස සද්ධානුග්ගහිතාති විරියසතිසමාධිපඤ්ඤිත්ථියාති සාධනං, එවං ඉතරෙසමිජිති කත්වා චුත්තං. අයං අත්ථො අට්ඨකථායමෙව (නෙත්ති. අට්ඨ. 51) පරතො ආගමිස්සති. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි එකලක්ඛණනාදිදෙසෙසු අත්ථො වෙදිතඛ්ඛො. පරතොති චතුබ්‍රහ්මභාරවණ්ණනායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 20).

අසමිජිස්සතොති වෙදනාදයොපි එත්ථ සිතා එත්ථ පටිසන්ධාති කායෙ වෙදනාදිඅනුපස්සනාපසඬිගෙපි ආපන්නෙ තදසමිජිස්සතොති අත්ථො.

අවයවිගාහසමඤ්ඤාතිධාවනසාරාදානාහිනිවෙසනිසෙධනත්ථං කායං අඬිගපච්චඬිගෙහි, තානි ව කෙසාදීහි, කෙසාදිකෙ ව භූතූපාදායරූපෙහි විනිබ්භුජිතං “තථා න කායෙ”තිආදිමාහ. පාසාදාදිනගරාවයවසමුග්ගෙ අවයවිවාදිනොපි අවයවිගාහණං කරොන්ති. නගරං නාම කොචි අත්ථො අත්ථිති පන කෙසඤ්චි සමඤ්ඤාතිධාවනං සියාති ඉත්ථිපුරිසාදිසමඤ්ඤාතිධාවනෙ නගරනිදස්සනං චුත්තං. අඤ්ඤො කොචි සත්තාදිකො. යං පස්සති ඉත්ථි, පුරිසං වා. නනු චක්ඛුනා ඉත්ථිපුරිසදස්සනං නත්ථිති? සච්චං නත්ථි, “ඉත්ථිං පස්සාමි, පුරිසං පස්සාමි”ති පන පචත්තසමඤ්ඤාවසෙන “යං පස්සති”ති චුත්තං. මිච්ඡාදස්සනෙන වා දිට්ඨියා යං පස්සති, න තං දිට්ඨං රූපායතනං භොති, රූපායතනං වා තං න භොතිති අත්ථො. අථ වා තං කොසාදිභූතූපාදායසමුග්ගසඬිබාතං දිට්ඨං න භොති, දිට්ඨං වා යථාචුත්තං න භොතිති අත්ථො. යං දිට්ඨං තං න පස්සතිති යං රූපායතනං, කෙසාදිභූතූපාදායසමුග්ගසඬිබාතං වා දිට්ඨං, තං පඤ්ඤාවක්ඛුනා භූතතො න පස්සතිති අත්ථො.

න අඤ්ඤධම්මානුපස්සිති න අඤ්ඤසභාවානුපස්සි, අසුභාදිතො අඤ්ඤාකාරානුපස්සි න භොතිති චුත්තං භොති.

පථවීකායන්ති කෙසාදිං පථවීධම්මසමුහන්තා “කායො” ති වදති,
ලක්ඛණපථවීමෙව වා අනෙකභෙදහින්තං සකලසරීරගතං පුබ්බාපරියභාවෙන
පවත්තමානං සමුහවසෙන ගහෙත්වා “කායො” ති වදති. එවං අඤ්ඤත්ථාපි.

ආකාරසමුහසඛිබ්බාතස්සාති අනිච්චතාදිආකාරසමුදායපරියායස්ස.

තීසු භවෙසු කිලෙසෙති භවත්තයවිසයකිලෙසෙ. සබ්බත්ථිකන්ති සබ්බත්ථ
ලීනෙ, උද්ධතෙ ව චිත්තෙ ඉච්ඡිතබ්බත්ථා, සබ්බෙ වා ලීනෙ, උද්ධතෙ ව
භාවෙනබ්බා බොජ්ඣංගිගා අත්ථිකා එතායාති සබ්බත්ථිකා. අත්තො සඬකොචොති
අත්තො ඔලීයනා, කොසජ්ජන්ති අත්ථො.

24. ගහිතෙසුති භාවනාග්ගහණෙන ගහිතෙසු, භාවිතෙසුති අත්ථො, වචනෙන වා
ගහිතෙසු. භාවනාග්ගහණදීපනත්ථත්තා පන වචනෙන ගහණස්ස
භාවනාග්ගහණමෙත්ථ පධානං. යස්ස සතිපට්ඨානා භාවිතා, තස්ස
සම්මප්පධානාදයො බොධිපක්ඛියධම්මා න භාවිතාති නෙතං යානං විජ්ජතිති ව
සමානලක්ඛණතාපදෙසෙන ඉමමත්ථං දස්සෙතුං පාළියං “වතුසු සතිපට්ඨානෙසු
භාවියමානෙසු චත්තාරො සම්මප්පධානා භාවනාපාරිසුරිං ගච්ඡන්ති” තිආදි වුත්තං.

විපල්ලාසා පභීයන්ති උජුචිපච්චනීකභාවතො. “ආභාරසමුදයා කායස්ස
සමුදයො, එස්සසමුදයා වෙදනානං සමුදයො (සං. නි. 5.408), සඬබාරපච්චයා
විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප”න්ති (සං. නි. 1.1, 39; ම. නි. 3.126;
මහාව. 1; උදා. 1; විහ. 225) වචනතො කායාදීනං සමුදයභූතා
කබ්ලීකාරාභාරඑස්සමනොසඤ්චෙනනාවිඤ්ඤාණාභාරාකායාදීනං පරිජානනෙන
පරිඤ්ඤාතා හොන්ති තප්පටිපක්ඛප්පභානතොති දස්සෙන්නො “චත්තාරො
ආභාරා” තිආදිමාහ. සබ්බත්ථාති “උපාදානෙහි අනුපාදානො භවති” ති එවමාදීසු.

තත්ථ යස්මා පඤ්ච කාමගුණා සවිසෙසා කායෙ ලබ්භන්තිති විසෙසෙන කායො
කාමුපාදානස්ස වත්ථු, සුඛවෙදනස්සාදවසෙන පරලොකනිරපෙක්ඛො “නත්ථි
දින්න”න්තිආදි (දී. නි. 1.171; ම. නි. 1.445; 2.94-95, 225; 3.91, 116; සං. නි.
3.210; ධ. ස. 1221; විහ. 938) පරාමාසං උප්පාදෙතීති දිට්ඨුපාදානස්ස වෙදනා,
චිත්තෙ නිච්චග්ගහණවසෙන සස්සතස්ස “අත්තතො සීලාදිවසෙන
පරිසුද්ධපරාමසනං හොති” ති සීලබ්බතුපාදානස්ස චිත්තං, නාමරූපපරිවිෂේදෙන
භූතං භූතතො අපස්සන්තස්ස “අත්තාහිනිවෙසො හොති” ති අත්තවාදුපාදානස්ස
ධම්මා වත්ථු, තස්මා “වතුසු සතිපට්ඨානෙසු භාවියමානෙසු උපාදානෙහි
අනුපාදානො භවති” ති වුත්තං.

යස්මා පන වුත්තනයෙනෙව කායො කාමයොගස්ස වත්ථු, භවෙසු
සුඛග්ගහණවසෙන භවස්සාදො හොතීති භවයොගස්ස වෙදනා,
සන්තතිසනග්ගහණවසෙන චිත්තෙ අත්තාහිනිවෙසො හොතීති
දිට්ඨියොගස්සචිත්තං, ධම්මචිතිබ්බොගස්ස දුක්ඛරත්තා, ධම්මානං ධම්මමත්තනය

ව දුප්පට්චිජ්ඣක්තා සම්මොහො හොතිති අවිජ්ජායොගස්ස ධම්මා, වත්ථු, තස්මා චතුසතිපට්ඨානභාවනාය තෙසු තෙසං පහානසිද්ධිතො යොගෙහි විසංයුත්තතා වුත්තා. එතෙනෙව ආසවෙහි අනාසවතා, ඔසෙහි නිත්තිණ්ණතා ව සංවණ්ණතා හොති කාමරාගාදීනං එව කාමයොගකාමාසවකාමොසාදිභාවතො.

වුත්තනෙයෙනෙව කායො අභිජ්ඣාකායගන්ථස්ස වත්ථු, “දුක්ඛාය වෙදනාය පටිසානුසයො අනුසෙති”ති (ම. නි. 1.465)

දුක්ඛදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛසඬ්ඛාරදුක්ඛභූතා වෙදනා විසෙසෙන ඛ්‍යාපාදකායගන්ථස්ස වත්ථු, චිත්තෙ නිව්වාහිනිවෙසවසෙන සස්සතස්ස “අත්තනො සිලෙන සුද්ධි”ති ආදිපරාමසනං හොතිති සිලබ්ධතපරාමාසස්ස චිත්තං වත්ථු, සප්පච්චයනාමරූපදස්සනාභාවතො භවවිභවදිට්ඨිසඬ්ඛාතො ඉදංසව්වාහිනිවෙසො හොතිති තස්ස ධම්මා වත්ථුති චතුසතිපට්ඨානාති යොජෙතබ්බං.

වුත්තනෙයෙනෙව විසෙසතො කායො රාගසල්ලස්ස වත්ථු, වෙදනා දොසසල්ලස්ස, “චිත්තං නිව්වග්ගහණවසෙන අත්තාහිනිවෙසං අත්තානං සෙය්‍යාදිතො දහති”ති චිත්තං මානසල්ලස්ස, වුත්තනෙයෙනෙව ධම්මා මොහසල්ලස්ස වත්ථුති චතුසතිපට්ඨානාති යොජෙතබ්බං.

යස්මා පන කායානුපස්සනාදීහි කායවෙදනාවිත්තධම්මෙසු පරිඤ්ඤාතෙසු රූපවෙදනාසඤ්ඤාසඬ්ඛාරක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතා හොන්ති, චිත්තෙ හි පරිඤ්ඤාතෙ සඤ්ඤාපි පරිඤ්ඤාතාව හොති, තස්මා “විඤ්ඤාණට්ඨිතියො චස්ස පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති”ති වුත්තං.

තථා විසෙසතො කායෙ සාපෙක්ඛා ඡන්දාගතිං ගච්ඡන්ති කායො ඡන්දාගතියා වත්ථු, වුත්තනෙයෙනෙව වෙදනා ඛ්‍යාපාදස්ස නිමිත්තන්ති සා දොසාගතියා වත්ථු, සන්තතිසනග්ගහණවසෙන සරාගාදිචිත්තෙ සම්මොහො හොතිති මොහාගතියා චිත්තං, ධම්මසභාවානවබ්බොධෙන භයං හොතිති භයාගතියා ධම්මා වත්ථුති චතුසතිපට්ඨානභාවනාය අගතිගමනජ්ජහානං හොතිති ආහ “අගතිගමනෙහි ව න අගතිං ගච්ඡති”ති.

“අකුසලස්ස සොමනස්සස්ස වසෙනා”ති ඉදං “අයම්පි අත්ථො සම්භවති”ති කත්වා වුත්තං. “සුඛාය වෙදනාය රාගානුසයො අනුසෙති”ති (ම. නි. 1.465) පන වචනතො සුඛවෙදනාග්ගහණෙන තත්ථානුසයෙනෙව සමුදයසච්චං දෙසිතන්ති වෙදිතබ්බං. දෙසිතං දුක්ඛං අරියසච්චන්ති දුක්ඛදුක්ඛග්ගහණෙන සාතිසයං දුක්ඛං අරියසච්චං පකාසිතං හොතිති පාළියං “දුක්ඛං අරියසච්චං දෙසිත”න්ති වුත්තං. සභවරණාදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා නිද්දෙසවාරවණ්ණනායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 5 ආදයො) වුත්තං.

ලක්ඛණභාරවිභව්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. චතුක්ඛණභාරවිභව්ගවණ්ණනා

25. භාරාතන්ති නිද්ධාරණෙ සාම්ච්චනං. භාරෙසු ඉමස්ස චතුර්විංශභාරස්ස විසෙසතො සුත්තස්ස බ්‍යඤ්ජනවිවයභාවතොති යොජනා. තෙන වුත්තං “බ්‍යඤ්ජන...පෙ.... දස්සෙති”ති. යායාති නිරුත්තියා.

යථාරහන්ති සංවණ්ණියමානෙ සුත්තෙ යං යං අරහති නිබ්බවනං චත්තුං, තංතංලොකසමඤ්ඤානුරොධෙනෙව. පුබ්බභාගපටිපදා සම්පාදෙන්වා පච්ඡා සච්චාභිසමයං පාපුණාතීති ආහ “සම්මුති...පෙ.... භොති”ති, තංතංපඤ්ඤත්තිග්ගහණමුඛෙන පරමත්ථග්ගහණං භොතීති එවං වා ඉමිනා සම්බන්ධො.

යමිදං අනින්ද්‍රියබද්ධරූපසන්තානං සන්ධාය “උභයමන්තරෙතා”ති ඉධ වුත්තං. ඔතරණභාරෙ (තෙත්ති. අට්ඨ. 42 ආදයො) පනස්ස ද්වාරජ්ජවත්තඵස්සාදිධම්මෙ සන්ධාය වුත්තභාවං දස්සෙතුං “උභයමන්තරෙතාති ඵස්සසමුදිතෙසු ධම්මෙසු”ති අත්ථො වුත්තො. අට්ඨකථාවරියා පනාහු “අන්තරෙතාති වචනං පන විකප්පන්තරදීපන”න්ති. තස්මා අයමෙත්ථ අත්ථො – න ඉමං ලොකං, න හුරං ලොකං, අථ ඛො උභයමන්තරෙතාති. අපරො විකප්පො – උභයමන්තරෙතාති වා වචනං විකප්පන්තරාභාවදීපනං. තස්මත්ථො – න ඉමං ලොකං, න හුරං ලොකං නිස්සාය ක්කායති ක්කායී, උභයමන්තරෙන පන අඤ්ඤං යානං අත්ථීති.

යෙපි ව “අන්තරාපරිනිබ්බායී, සම්භවෙසී”ති ව ඉමෙසං සුත්තපදානං අත්ථං මිච්ඡා ගහෙන්වා අත්ථී එව අන්තරාභවොති වදන්ති, තෙපි යස්මා අවිභාදීසු තත්ථ තත්ථ ආයුචෙමජ්ඣං අනතික්කමිත්වා අන්තරා අග්ගමග්ගාධිගමෙන අනවසෙසකිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායන්තීති අන්තරාපරිනිබ්බායී, න අන්තරාභවභූතොති පුරිමස්ස සුත්තපදස්ස අත්ථො. පච්ඡිමස්ස ව යෙ භූතා එව, න පුන භවිස්සන්ති, තෙ හි (කථා. අනුට්. 507) ඛිණාසවා, පුරිමපදෙහි “භූතා”ති වුත්තා. තබ්බිපරිතතාය සම්භවං එසන්තීති සම්භවෙසීනො. අප්පහීනභවසංයොජනත්තා සෙක්ඛා, පුච්ඡ්ජනා ව. චතුසු වා යොනීසු අණ්ඩප්පලාබ්‍රජසත්තා යාව අණ්ඩකොසං, වත්ථිකොසඤ්ච න හින්දන්ති, තාව සම්භවෙසී නාම. අණ්ඩකොසතො, වත්ථිකොසතො ව බහි නික්ඛන්තා භූතා නාම. සංසෙදප්ඵපපාතිකා ව පයථවිත්තක්ඛණෙ සම්භවෙසී නාම, දුතියවිත්තක්ඛණතො පටියාය භූතා නාම. යෙන වා ඉරියාපටෙන ජායන්ති, යාව තතො අඤ්ඤං න පාපුණන්ති, තාව සම්භවෙසී, තතො පරං භූතාති අත්ථො, තස්මා නත්ථීති පටික්ඛිපිතබ්බං. සති හි උජුකෙ පාළිඅනුගතෙ අත්ථෙ කිං අනිද්ධාරිකසාමත්ථියෙන අන්තරාභවෙන අත්තභාවපරිකප්පිතෙන පයොජනන්ති.

යං පන යෙ “සන්තානවසෙන පවත්තමානානං ධම්මානං අවිච්ඡෙදෙන දෙසන්තරෙසු පාතුභාවො දිට්ඨො. යථා තං වීභිආදිඅවිඤ්ඤාණකසන්තානෙ, එවං සවිඤ්ඤාණකසන්තානෙපි අවිච්ඡෙදෙන දෙසන්තරෙසු පාතුභාවෙන භවිතබ්බං. අයඤ්ච නයො සති අන්තරාභවෙ යුජ්ජති, නාඤ්ඤථා”ති යුත්තිං වදන්ති. තෙහි ඉද්ධිමතො වෙතොවසිජ්ජත්තස්ස විත්තානුගතිකං කායං අධිට්ඨහන්තස්ස බණෙන

බ්‍රහ්මලෝකතො ඉධුපසඨිකමනෙ, ඉතො වා බ්‍රහ්මලෝකගමනෙ යුත්ති වත්තබ්බො. යදි සබ්බත්තෙව විච්ඡින්නදෙසෙ ධම්මානං පවත්ති න ඉච්ඡිතා, යදිපි සියා “ඉද්ධිවිසයො අවින්නෙයො” ති, තං ඉධාපි සමානං “කම්මවිපාකො අවින්නෙයො” ති වචනතො, තස්මා තං තෙසං මතිමත්තමෙව. අවින්නෙයාසභාවා හි සභාවධම්මා, තෙ කත්ථවි පච්චයවිසෙසෙන විච්ඡින්නදෙසෙ පාතුහවත්ති, කත්ථවි අවිච්ඡින්නදෙසෙ ව. තථා හි මුඛසොසාදිහි අඤ්ඤස්මිං දෙසෙ ආදාසපබ්බතප්පදෙසාදිකෙ පටිබ්බිමපටිසොසාදිකං පච්චයුප්පන්නං නිබ්බත්තමානං දිස්සති, තස්මා න සබ්බං සබ්බත්ථ උපනෙතබ්බත්ති අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො. විත්ථාරතො පන පටිබ්බිමස්ස උදාහරණභාවසාධනාදිකො අන්තරාහවච්චාරො කථාවත්ථුප්පකරණස්සට්ඨකායං (කථා. අනුට්. 507) ගහෙතබ්බො.

අපරෙ පන “ඉධාති කාමහවො, හුරන්ති අරුපහවො, උභයමන්තරෙතාති රුපහවො චුත්තො” ති වදන්ති, “ඉධාති පච්චයධම්මා, හුරන්ති පච්චයුප්පන්නධම්මා, උභයමන්තරෙතාති පණ්ණත්තිධම්මා චුත්තා” ති ව වදන්ති, තං සබ්බඅට්ඨකථාසු නත්ථි, තස්මා චුත්තනෙයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. අවසිට්ඨං රුපන්ති ආපොධාතුආකාසධාතුහි සද්ධිං ලක්ඛණරුපානි, ඔපඤ්ච සන්ධායාහ අනින්ද්‍රියබද්ධරුපස්ස අධිප්පෙතත්තා. තස්ස ඛිණාසවස්ස තං නිබ්බානාරම්මණං චිත්තං න ජානන්ති න ඤායන්ති “ඤායමානා” ති චුත්තත්තා. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

චතුර්ව්‍යුහභාරවිහඬගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ආවට්ටභාරවිහඬගවණ්ණනා

29. අකුසලානං ධම්මානං විද්ධංසනසභාවත්තා, අකුසලානං වා පජ්ඣනෙ කුසලානං සම්පාදනෙ පට්ඨපනසභාවත්තා ආරම්භධාතු. තථාභූතාති සීලාදිහි සමඬ්ඨිභූතා. කාමධාතුආදිකා තිධාතුයොව තෙධාතු. තස්ස අභිභවනතො තෙධාතුඉස්සරො මච්චුරාජා. අනාදිමතිසංසාරෙ විරකාලං ලද්ධපතිට්ඨාපි අවිරකාලං භාවිතෙහි කුසලෙහි ධම්මෙහි සමුච්ඡින්නදනියත්තා අබලා කිලෙසාති චුත්තං “අබලං දුබ්බල”න්ති. තෙනාහ “අබලා නං බලියන්ති” ති.

ඉදං වචනං අයං ගාථාපාදො. සමාධිස්ස පදට්ඨානන්ති එත්ථ සමාධිස්ස කාරණං සමනානුයොගෙ නියොජනතොති යොජෙතබ්බං. එස නයො සෙසෙසුපි. පපඤ්චාති රාගාදයොව. තථා වෙව සංවණ්ණිතන්ති දෙසනාය පදට්ඨානභාවෙනෙව අත්ථසංවණ්ණනා කතාති අත්ථො.

න්ති තං දෙසනං. තස්සාති සභාගාදිවසෙන ආවට්ටනස්ස. පරිපක්කඤාණානං විසෙසාධිගමාය. ලාභවිනිච්ඡයපරිග්ගහමච්ඡරියානීතිආදියු ලාභොති රුපාදිආරම්මණප්පට්ඨලාභො. සො පරියෙසනාය සති හොතිති පරියෙසනාග්ගහණෙන ගහිතො. විනිච්ඡයොති “එත්තකං මෙ රුපාරම්මණත්ථාය

හවිස්සති, එත්තකං සද්දාදිආරම්මණත්ථාය, එත්තකං මය්හං, එත්තකං පරස්ස,
එත්තකං පරිභුඤ්ජීස්සාමි, එත්තකං නිදහිස්සාමි” ති එවං පවත්තො විතක්කො
විනිච්ඡයො. සො ලාපිතහෙතුකත්තා පරියෙසනමුලකතාය
පරියෙසනාග්ගහණෙනෙව ගභිතො, තථා පරිග්ගහමච්ඡරියානි. තත්ථ පරිග්ගහො
“මම ඉද්”න්ති පරිග්ගණ්හනං. මච්ඡරියං “මය්හෙව හොතු” ති පරෙහි
සාධාරණභාවාසහනං. තෙනෙවස්ස පොරාණා එවං වචනත්ථං වදන්ති
“මය්හෙවිදමච්ඡරියං හොතු, මා අඤ්ඤෙසං අච්ඡරියං හොතුති පවත්තත්තා
මච්ඡරියන්ති වුච්චති” ති (දී. නි. අට්ඨ. 2.103; අ. නි. අට්ඨ. 3.9.23). පරිභොගත්ථානං
පන විනිච්ඡයාදීනං පරිභොගන්තොගධතා වෙදිතඛිබ්බා. ඡන්දරාගො දුඛිඛලරාගො.
අජ්ඣෙදාසානං “මම ඉද්”න්ති තණ්හාවසෙන ඛලවසන්තිට්ඨානන්ති ආහ
“ඡන්දරාගඅජ්ඣෙදාසානා තණ්හා එවා” ති. ආරක්ඛනිමිත්තං
ද්වාරපිදහනමඤ්ජුසාගොපනාදිනා සුට්ඨ රක්ඛණනිමිත්තං. පාපානි කරොන්තො
පරිභොගනිමිත්තං රත්තො ගිද්ධො ගධිතො මුච්ඡිතො හුත්වා මිගොව
පරිභුඤ්ජනනිමිත්තං පමාදං ආපජ්ජතිති එවං පරියෙනාරක්ඛා පරිභොගනිමිත්තං.
පමාදො තිවිධො තණ්හාය වසෙන කටිතොති දස්සෙන්තො “තිවිධො තණ්හායාති
වුත්ත”න්ති ආහ.

අවිසෙසෙන වුත්තන්ති “කතමෙන උපාදානෙන සඋපාදානා” ති විභාගෙන
පුච්ඡිත්වාපි “අවිජ්ජාය ව තණ්හාය වා” ති අවිනිබ්බජිත්වා වුත්තං. තණ්හඤ්ච
අවිජ්ජඤ්ච චතුරුපාදානං වසෙනාති කාමුපාදානාදීනං චතුන්තං උපාදානානං වසෙන
විභජිත්වා ඛන්ධානං දුක්ඛභාවෙන දුක්ඛසච්චභාවෙන සහ පරිඤ්ඤායාහාවං,
උපාදානානං සමුදයභාවෙන සමුදයසච්චභාවෙන සහ පහාතඛිබ්බාවං දස්සෙතිති
යොජනා.

30. “යො” තිආදිනා වුත්තො තිවිධො පමාදො පරියෙසති, ආරක්ඛණඤ්ච
කරොති, පරිභොගනිමිත්තඤ්චාති සම්ඛන්ධො. පමාදො හි පමජ්ජන්තස්ස
පුග්ගලස්ස හොගානං පරියෙසනාය, ආරක්ඛණාය ව හෙතුභූතො කත්තුභාවෙන
උපවර්තො, පරිභොගස්ස පන නිමිත්තං. “තජ්ජට්ඨකං” ති පදස්ස අත්ථං
විවරති “අජ්ජමාදානුයොගෙනා” ති, තෙන සමථභාවං දස්සෙති. ඛෙපනාති
ඛයපාපනා. වොදානපක්ඛවිසභාගධම්මවසෙනාති වොදානපක්ඛො ව සො පමාදස්ස
විසභාගධම්මො වාති වොදාන...පෙ.... ධම්මො, සමථො, තස්ස වසෙන.

සමථෙ සතීති අධිට්ඨානභූතෙ ඤානෙ සති, තං පාදකං කත්වාති අත්ථො. යා
පඤ්ඤාති නාමරූපපරිච්ඡේදාවසෙන පවත්තපඤ්ඤා. තෙනාහ “අයං
විපස්සනා” ති. පභීනෙසුති පභීයමානෙසු.

වොදානපක්ඛන්ති ආරම්භධාතුආදිවොදානපක්ඛං නික්ඛිපිත්වා.
විසභාගධම්මවසෙනාති පමාදවසෙනෙව. සභාගධම්මවසෙනාති පුඛිබ්බෙ
නික්ඛිත්තස්ස ආරම්භධාතුආදිවොදානධම්මස්ස සමථාදිසභාගධම්මවසෙන.

පුත අපරියොදාපනියං සිබාප්පත්තපරියොදාපනං ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ “කං පන අරහත්තෙන හොති”ති.

මොහසමුට්ඨානතා වුත්තා “මොහො එව සමුට්ඨාන”න්ති කත්වා. අඤ්ඤාපා පිසුණාවාලාය දොසසමුට්ඨානතා මුසාවාදස්ස විය මොහසමුට්ඨානභාවා වත්තබ්බා සියා.

කම්මපථභාවං පත්තානං, අප්පත්තානඤ්ච අකුසලධම්මානං “සබ්බපාප”න්ති පදෙන පරිග්ගහිතත්තා වුත්තං “කම්මපථකම්මවිභාගෙනා”ති.

31. සෙසපදානන්ති “කුසලස්ස උපසම්පදා”තිආදීනං (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183; නෙත්ති. 30, 50, 116, 124; පෙටකො. 29) ගාලාය අවසිට්ඨපදානං. යථාධිගතන්ති අත්තනා අධිගතප්පකාරං, පච්ඡා භූමිදිසා.

උපරි යාපෙන්නීති මනුස්සලොකතො උපරිට්ඨිමං දෙවලොකං ගමෙන්නි.

32. යථාවුත්තස්ස ධම්මස්සාති සීලස්ස ච මග්ගස්ස ච. තණ්හාවිජ්ජාදීනන්ති ආදිසද්දෙන තදෙකට්ඨකිලෙසා ගස්හන්ති, තෙසං පදට්ඨානධම්මා ච. සමට්ථිපස්සනාදීනන්ති ආදිසද්දෙන සාමඤ්ඤඵලානං සඨගහො. යදග්ගෙන චෙත්ථ “නිරොධො රක්ඛති”ති වුත්තො, තදග්ගෙන මග්ගො රක්ඛණකිරියාය කරණං වුත්තං “යෙන රක්ඛති”ති. විසභාගධම්මවසෙන පුරිමානි සභාගධම්මාවට්ටනවසෙන පච්ඡිමානි සච්චානි නිද්ධාරිතානීති යොජෙතබ්බං.

ආවට්ටභාරවිහඬගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. විහත්තිභාරවිහඬගවණ්ණනා

33. ධම්මෙසුති පුඤ්ඤාදිදානාදිහෙදහින්නෙසු සභාවධම්මෙසු. තත්ථ ලබ්භමානොති තෙසු යථාවුත්තෙසු ධම්මෙසු ලබ්භමානො. භූමිවිභාගොති කාමාවචරාදිදස්සනාදිභූමිප්පහෙදො. පදට්ඨානවිභාගොති තෙ පුඤ්ඤාදිධම්මා යෙසං පදට්ඨානං, තෙසං වා යෙ ධම්මා පදට්ඨානං, තබ්බිභාගො. යෙසං සුත්තානන්ති මූලපදට්ඨානභූතානං සංකිලෙසභාගියාදීනං චතුත්තං සුත්තානං වසෙන. අසඬකරවචත්ථානෙන හි එතෙසු සුත්තෙසු සාතිසයං ධම්මා විහත්තා නාම හොන්ති. තෙනාහ “විසෙසකො”ති. යදි එවං කස්මා වාසනාභාගියනිබ්බෙධභාගියසුත්තානි එචෙත්ථ ගහිතානීති? නයිදමෙවං නික්ඛමනපරියොසානභාවෙන ඉතරෙසම්පි ගහිතත්තා. යතො හි නිස්සටා වාසනාභාගියා ධම්මා, තෙ සංකිලෙසභාගියා. යංපරියොසානා නිබ්බෙධභාගියා ධම්මා, තෙ අසෙක්ඛභාගියානි ද්වයග්ගණෙනෙව ඉතරම්පි ද්වයං ගහිතමෙව හොති. තෙනාහ “ඉමෙසං චතුත්තං සුත්තානං දෙසනායා”ති. ඉමානි චත්තාරි සුත්තානීති පාළියා, චක්ඛමානාය දෙසනාය වා ඉතරද්වයසඬගහො දට්ඨබ්බො, න පටික්ඛෙපො.

තෙනෙව්නි නියමස්ස අකතත්තා, තතො ව තෙන තන්තිස්සිතෙන ව බ්‍රහ්මචාරී භවතිති සිද්ධං භොති. එව-සද්දො වා සමුවිවයත්තො දට්ඨබ්බො. සියා තස්ස පටික්ඛෙපොති තස්ස අට්ඨසමාපත්තිබ්‍රහ්මචරියස්ස සියා පටික්ඛෙපො. එවං සති සාවසෙසා දෙසනා සියා.

තදඬිගාදිප්පභානද්වයං පදට්ඨානභූතං ඉධ ගණනුපගං න භොතිති “සමුවිෂේදපටිප්පස්සද්ධිප්පභානානං වසෙනා”ති වුත්තං. තථා භෙත්ථ කෙවි “තෙනෙව”ති පයන්ති. “තෙනෙව බ්‍රහ්මචරියෙනාති පයන්ති”ති ඉදං “සංවරසිලෙ ධීතො”ති (තෙත්ති. 33) එත්ථ වුත්තං පාළිවිකප්පං සන්ධාය වදති. “යස්මා...පෙ.... වක්ඛති”ති ඉදං පච්ඡිමපාඨස්සෙව යුත්තතාය කාරණවචනං.

කථං මන්තාති? අනිබ්බෙධසභාවත්තා මහග්ගතපුඤ්ඤානං න නිබ්බෙධභාගියසුත්තෙන සඬිගහො, වාසනාභාගියත්තා පන වාසනාභාගියසුත්තෙනෙව සඬිගහොති. තදුපසඬිගා හි පච්ඡිමො එව පාඨො යුත්තතරො. ඉතරථා සාවසෙසා දෙසනා භවෙයා. තෙනාහ “න හි...පෙ.... දෙසෙති”ති.

සංකිලෙසභාගියඅසෙක්ඛභාගියානං පරතො වක්ඛමානත්තා වුත්තං “වක්ඛමානානං...පෙ.... වසෙනා”ති. “සබ්බතො”ති ඉදං පුබ්බපරාපෙක්ඛං. තස්ස පරාපෙක්ඛතාය “සබ්බතොභාගෙන එකාදසසු යානෙසු පක්ඛිපිත්වා”ති අට්ඨකථායං යොජිතං. තත්ථ පදාදිකෙ විවයභාරපදත්තෙ සන්ධාය “එකාදසසු යානෙසු”ති වුත්තං. පුබ්බපෙක්ඛතාය පන “සබ්බතොභාගෙන දෙසනාය එලොනා”තිආදිනා යොජෙතබ්බං.

සංකිලෙසභාගියානං තණ්හාසංකිලෙසාදිනා දෙසනානායො වෙදිතබ්බො. එලං අපායදුක්ඛෙන මනුස්සෙසු දොහග්ගියෙන. අසෙක්ඛභාගියානං අසෙක්ඛෙහි සීලක්ඛන්ධාදීහි දෙසනානායො. එලං අග්ගඵලෙන ව අනුපාදිසෙසාය ව නිබ්බානධාතුයා වෙදිතබ්බං. ඉතරෙසං පාළියං වුත්තමෙව. කාමරාගඛ්‍යාපාදඋද්ධම්භාගියසංයොජනග්ගණෙන සංකිලෙසභාගියානං, විරාගග්ගණෙන අසෙක්ඛග්ගණෙනෙව ව අසෙක්ඛභාගියානං වක්ඛමානත්තා වුත්තං “වක්ඛමානානං...පෙ.... වසෙනා”ති. පදපදත්ථවිචාරයුත්තිනිද්ධාරණමුඛෙන ධම්මවිහත්තිආදිවිචාරො කාතබ්බොති දස්සෙතුං පාළියං “විවයෙන...පෙ.... තබ්බානී”ති වුත්තන්ති අට්ඨකථායං “විවයෙන...පෙ.... දස්සෙති”ති වුත්තං.

34. එවන්ති ඉති. ධම්මෙති වුත්තසභාගධම්මෙ. සාධාරණාසාධාරණභාවෙහිති සාමඤ්ඤවිසෙසෙන විසිට්ඨෙහි. ද්වෙ ධම්මා සාධාරණාති ද්වෙ ඉමෙ ධම්මා යෙහි සභාගධම්මා සාධාරණා නාම භොන්ති. කතමෙ ද්වෙ? නාමං, වත්ථු ව. තත්ථ නාමං නාමපඤ්ඤත්ති, තංමුඛෙනෙව සද්දතො තදත්ථාවගමො. සද්දෙන ව සාමඤ්ඤරූපෙනෙව තථාරූපස්ස අත්ථස්ස ගහණං, න විසෙසරූපෙන, තස්මා

සද්දවවනියා අත්ථා සාධාරණරූපනාමායත්තගහණියතාය නාමසාධාරණා වුත්තා. වත්ථුති පවත්තිට්ඨානං. යත්ථ හි යෙ ධම්මා පවත්තන්ති, තෙසං සබ්බෙසං තෙ ධම්මා සාධාරණාති පවත්තිට්ඨානසංඛිතානං වත්ථුනං සාධාරණා. යස්මා පනිදං ද්වයං තෙසං ධම්මානං සාධාරණභාවෙ පකතිභූතං සභාවභූතං, තස්මා වුත්තං “ද්වෙ ධම්මාති ද්වෙ පකතියො”ති. එකසන්තතිපතිතතායාති සමානසන්තතිපවත්තියා. තෙනාහ “සමානවත්ථුකා”ති. දස්සනපහාතබ්බානඤ්ඤි යථා මිච්ඡත්තනියතසත්තා පවත්තිට්ඨානං, එවං අනියතාපිති උභයෙ හි තෙ සමානවත්ථුකා. එස නයො ඉතරෙසුපි. සක්කායදිට්ඨිවිකිච්ඡාසිලබ්බපරාමාසා හි භින්නසභාවාපෙතෙ ධම්මා දස්සනෙන පහාතබ්බතං නාතිවත්තන්තිති තෙ නාමසාමඤ්ඤතං පත්තා, රූපරාගාදයො ව භාවනාය පහාතබ්බතන්ති ආහ “පහානෙකට්ඨා නාමසාධාරණා”ති. යථා පන “වත්ථුනං සාධාරණා වත්ථුසාධාරණා”ති අයමත්ථො ලබ්භති, එවං “වත්ථුනා සාධාරණා වත්ථුසාධාරණා”ති අයමිපි අත්ථො ලබ්භතිති දස්සෙන්නො “සහජෙකට්ඨා වත්ථුසාධාරණා”ති ආහ. තෙ හි අඤ්ඤමඤ්ඤං චූසනාදිසභාවතො භින්නාපි යස්මිං පවත්තන්ති, තෙන වත්ථුනා සාධාරණා නාම භොන්ති. එත්ථ ව ලබ්භමානමිපි කුසලාදිනාමසාධාරණං අනාමසිත්වා වත්ථුසාධාරණා තාව යොජ්ජාති වෙදිතබ්බා. පටිපක්ඛාදිහීති ආදිසද්දෙන සමානඵලතාසහබ්බයතාදිකෙ සංඛිගණ්භාති. සෙසපදෙසුති “පුටුප්පනස්සා”තිආදිවාක්‍යෙසු. කථං? තත්ථ හි පුටුප්පනස්ස, සොනාපන්නස්ස ව සම්භවතො අනාගාමිනො, අරහතො ව අසම්භවතොතිආදිනා යොජෙතබ්බං.

කථං තෙ ඔධිසො ගහිතාති කෙනාකාරෙන තෙ “සාධාරණා”ති වුත්තධම්මා භාගසො ගහිතා. “අමුකස්ස, අමුකස්ස වා”ති අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො. සාමඤ්ඤභූතා ධම්මා සාධාරණා නාම, එවං සන්නෙ කථං තෙසං මිච්ඡත්තනියතානියතාදිවසෙන විභාගෙන පවත්තිට්ඨානතා වුව්වති, න වත්තබ්බන්ති අධිජ්ජායො. අථ විභාගෙන තං වත්තබ්බං, නනු තෙ සාධාරණාති න වත්තබ්බමෙවාති? එවං සාධාරණාති මිච්ඡත්තනියතානං, අනියතානන්ති ඉමෙසං උභයෙසංයෙව තෙ ධම්මා සාධාරණා. තෙනාහ – “න සබ්බසත්තානං සාධාරණතාය සාධාරණා”ති. “යස්මා”තිආදිනා තත්ථ කාරණමාහ, තෙනෙතං දස්සෙති “කෙවි ධම්මා කෙසඤ්චිදෙව ධම්මානං සාධාරණා භොන්ති, අඤ්ඤෙසං අසාධාරණා”ති. තෙනාහ “පටිනියතඤ්ඤි තෙසං පවත්තිට්ඨාන”න්ති.

ඉතරථාති අනියතපවත්තිට්ඨානතාය සබ්බෙසං සාධාරණා, අසාධාරණා වා සිද්ධං, තථා සති. තථා වොභාරොති “සාධාරණා, අසාධාරණා”ති ව අයං වොභාරො සාමඤ්ඤා එව න භවෙය්‍ය. එතෙ එව ධම්මාති “සාධාරණා”ති වුත්තධම්මා එව. එවන්ති “මිච්ඡත්තනියතාන”න්තිආදිනා වුත්තජ්ජකාරෙන. නියතවිසයා පටිච්ඡින්නජ්ජපවත්තිට්ඨානා. “යොපි”තිආදි පුග්ගලාධිට්ඨානෙන වුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකට්ඨකරණං. “න හී”තිආදිනා අන්වයතො, බ්‍යතිරෙකතො ව තමෙවත්ථං විභාවෙති. සෙසෙපිති “භාවනාපහාතබ්බා”ති එවමාදිමිහිපි.

පව්වත්තනියතොති පාටිපුග්ගලිකො. ඉතරස්සාති අපව්වත්තනියතස්ස. තථාති අසාධාරණභාවෙන. කොච්චි ධම්මො කඤ්චි ධම්මං උපාදාය සාධාරණොපි සමානො තදඤ්ඤං උපාදාය අසාධාරණොපි භොතීති ආහ “සාධාරණාවිධුරතායා”ති. තෙනාහ “තං තං උපාදායා”තිආදි. තථා හි “ධම්මතා”ති වුත්තපයමමග්ගට්ඨතා දීපිතා, තාදිසානං එව අනෙකෙසං අරියානං වසෙන සාධාරණාති. පයමස්සාති අට්ඨමකස්ස. දුතියස්සාති සොතාපන්නස්ස. පුන අට්ඨමකස්සාති “අට්ඨමකස්ස, අනාගාමීස්ස වා”ති එත්ථ වුත්තඅට්ඨමකස්ස. තෙනාහ “අනාගාමීමග්ගට්ඨස්සා”ති. අග්ගඵලට්ඨතො පට්ඨාය පටිලොමතො ගණියමානො පයමමග්ගට්ඨො අට්ඨමකො, මග්ගට්ඨතාය, පභීයමානකිලෙසතාය ව සබ්බෙපි මග්ගට්ඨා අට්ඨමකා වියාති අට්ඨමකා, “එකච්ඡත්තක්ඛණතො උද්ධං න තිට්ඨතීති අට්ඨමකො”ති අපරෙ නිරුත්තීතයෙන. “සෙක්ඛා”ති නාම සාධාරණන්ති සම්බන්ධො. ඉතරෙසුති “භබ්බාභබ්බා”ති වුත්තෙසු අනරියෙසු. තෙනාහ පාළියං “භිනුක්කට්ඨමජ්ඣිමං උපාදායා”ති.

නියාමාවක්කන්තියාති අවක්කන්තනියාමතාය. ඤාණුත්ථරස්සාති ඤාණාධිකස්ස. තථාච්චිපව්වයසමායොගෙති ඤාණවිසෙසපව්වයසමවායෙ. යථා හි ඤාණබලෙන දන්ධාහිඤ්ඤතා න භොති, එවං පටිපදාපටිපන්නොපි සුබෙන විසොසීයතීති. සා හි සුඛාපටිපදා බිජ්ජාහිඤ්ඤා තංසමඤ්ඤිතො ඤාණුත්තරත්තා විපස්සනාය පදට්ඨානන්ති වුත්තා.

ධම්මතො අනපෙතා චිත්තා ධම්මචිත්තා, යොනිසොමනසිකාරෙන පවත්තිතත්තා ධම්මෙසු චිත්තා, ධම්මො වා ඤාණං, තස්මා ධම්මාවහා චිත්තා ධම්මචිත්තා, චිත්තාමයඤාණස්ස භෙතුභූතා චිත්තාති අත්ථො.

පාළියං සුතමයපඤ්ඤාග්ගහණෙන “යෙ තෙ ධම්මා ආදිකල්‍යාණා...පෙ.... තථාරූපාස්ස ධම්මා බහුස්සුතා භොන්ති”තිආදි (අ. නි. 8.2) සුත්තපදසඬගහො අත්ථො පරිග්ගහිතො, තථා යොනිසොමනසිකාරග්ගහණෙන “සො ‘අනිච්ච’න්ති යොනිසො මනසි කරොති”තිආදිනා වුත්තො උපායමනසිකාරො පරිග්ගහිතො. සම්මාදිට්ඨිග්ගහණෙන “සම්මාදිට්ඨිං භාවෙති විවෙකනිස්සිත”න්තිආදිනා වුත්තා සම්මාදිට්ඨි පරිග්ගහිතාති දස්සෙන්නො ආහ “අථ බො...පෙ.... දස්සෙතු”න්ති. සෙසන්ති “ධම්මස්වාක්ඛාතතා”ති එවමාදි.

යස්ස ව පුබ්බෙ අත්ථො න සංවණ්ණිකො, තත්ථ කල්‍යාණමිත්තතාය ආයතනගතො පසාදො, චිත්තවූපසමො ව ඵලන්ති දස්සෙන්නො “සප්පුරිස...පෙ.... පදට්ඨාන”න්ති ආහ. අත්තසම්මාපණ්ණිතත්තා පාපජෙගුච්ඡිතිබ්බිදාදිබහුලොව භොතීති දස්සෙන්නො ආහ “අත්ථ...පෙ.... පදට්ඨාන”න්ති. ධම්මො ස්වාක්ඛාතො ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා සබ්බසම්පත්තිපාරිපුරිභෙතුති දස්සෙන්නො “ධම්මස්වාක්ඛාතතා...පෙ.... පදට්ඨාන”න්ති ආහ. කුසලමූලරොපනා හි සමාපත්තිපරියොසානාති. සඬ්ඝසුට්ඨතාය සඬ්ඝස්ස සුට්ඨභාවාය සඬ්ඝස්ස

සජ්ජතිස්සතාය “සුට්ඨු, හන්තෙ”ති වචනසම්පට්ඨිතභාවාය. ඉතරං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

විහත්තිභාරවිහඬගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පරිවත්තනභාරවිහඬගවණ්ණනා

35. සම්මාදිට්ඨිස්ස...පෙ.... නිජ්ජිණ්ණා භවතීති එත්ථ යථා

මග්ගසම්මාදිට්ඨිවසෙනත්ථො චුත්තො, එවං

කම්මස්සකතාකම්මපථසම්මාදිට්ඨිනම්පි වසෙන අත්ථො ලබ්භතෙව. කම්මපථකථා හෙසා. යථාචුත්තෙනාකාරොනාති “අවිමුත්තාව සමානා”ති, “අවිමුත්තිය”න්ති ව චුත්තජ්ජකාරොන. මිච්ඡාභිනිවෙසවසෙනාති අසම්මාසම්බුද්ධං එව සම්මාසම්බුද්ධොති, අනියානිකං එව නියානිකොති, අසන්තං එව පන සන්තන්ති, අනරියං එව අරියොති විපරිතාභිනිවෙසවසෙන. මිච්ඡාධිමොක්ඛොති අයාථාවපසාදො, අයාථාවසන්තිට්ඨානං වා. උජ්ජන්තමොහො මිච්ඡාවිමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනන්ති සම්බන්ධො.

36. වාදානං වා අනුවාදා වාදානුවාදා, තෙසං වාදානං උපාදාති අත්ථො. වාදානුපවත්තියොති වාදානං දොසානං අනුපවත්තියො.

අන්තද්වයපරිවත්තනන්ති කාමසුඛඅත්තකිලමථානුයොගසඬ්ඛාතස්ස අන්තද්වයස්ස පටිපක්ඛවසෙන පරිවත්තනං.

එතෙසුපි වාරෙසුති “නියානිකො ධම්මො තෙසං අධම්මො, සුඛො තෙසං අධම්මො”ති ව ඉමෙසු වාරෙසු. චුත්තනයෙනාති යදි අත්තපරිතාපනං අත්තනො දුක්ඛාපනං ධම්මො, ධම්මස්ස පටිවිරුද්ධො අධම්මො සියා, දුක්ඛස්ස ව සුඛපටිවිරුද්ධන්ති කුමනමග්ගඵලසුඛස්ස, අනවජ්ජපච්චයපරිභොගසුඛස්ස ව තෙසං අධම්මභාවො ආපජ්ජතීති එවං වත්තබ්බා. “යං යං වා පනාතිආදිනා”ති ඉදං අවසෙසපාඨාමසනං. එත්ථ යං යං වා පන ධම්මන්ති යං වා තං වා ධම්මං, කුසලං වා අකුසලං වා ඉට්ඨං වා අනිට්ඨං වාති චුත්තං හොති. රොචයති වා උපගච්ඡති වාති විත්තෙන රොචති, දිට්ඨියා උපගච්ඡතීති. තස්ස තස්ස ධම්මස්ස යො පටිපක්ඛොති තස්ස තස්ස රුචිතස්ස, උපගතස්ස වා ධම්මස්ස යො පටිපක්ඛො නාම. ස්වස්ස අනිට්ඨතො අජ්ඣාපන්තො භවතීති යො ධම්මො අස්ස රුචිතස්ස, උපගතස්ස වා ධම්මස්ස අනිට්ඨතො පච්චතීකතො අබ්භූපගතො හොති, තෙන පටිපක්ඛෙන දෙසනාය පරිවත්තනං පරිවත්තනො භාරොති අත්ථො. තෙනාහ “පටිපක්ඛස්ස ලක්ඛණං විභාවෙති”ති.

පරිවත්තනභාරවිහඬගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වෙවචනභාරවිහඬගවණ්ණනා

37. අඤ්ඤාමඤ්ඤානි අඤ්ඤානි අඤ්ඤානි. ආයතින්ති පච්චවෙක්ඛණකාලෙ.
 කථංඤ්චීති යෙන කෙනචි පකාරෙන, පයමං චුත්තෙන පරියායෙන
 අප්පට්ඨිජ්ඣන්තො අපරෙන පරියායෙන පට්ඨිජ්ඣෙය්‍යාති අධිප්පායො.
 පරියායවචනං නිද්දිසතීති සම්බන්ධො. එවං සබ්බන්ථං. තස්මිං බණෙනි
 පරියායවචනස්ස චුත්තක්ඛණෙ. වික්ඛිත්තවිත්තානන්ති ආරම්භණන්තරෙහි
 විච්චිකිත්තවිත්තානං. අඤ්ඤාච්චිකිත්තානන්ති අඤ්ඤං චිත්තෙන්තානං. කස්මා පන
 අඤ්ඤාන පරියායෙන තදන්ථාවබ්බාධනං, නනු තෙන චුත්තෙ දළ්භිකරණං හොතීති
 වොදනං සන්ධායාහ “තෙනෙවා”තිආදි. තත්ථ තදඤ්ඤාසන්ති තෙහි
 වික්ඛිත්තවිත්තාදීහි අඤ්ඤාසං, යෙහි පයමං වචනං සම්මදෙව ගහිතං. තත්ථාති
 චුත්තවචනෙනෙව පුනප්පුනං වචනෙ. අධිගතඅන්වත්ථතාය පුනරුත්ති
 පරිවජ්ජනත්ථං විසෙසනභාවෙන තාහි තාහි සඤ්ඤාහිපි අයම්පි සද්දො
 ඉමස්සත්ථස්ස වාචකො, අයම්පි සද්දො ඉමස්සත්ථස්ස වාචකොති පඤ්ඤාපනෙහි.
 දෙසෙතබ්බස්ස තස්ස තස්ස අත්ථස්ස අත්තනො චිත්තෙ උපනිබ්බන්ධනං යපනං.
 තත්ථාති ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදායං. බීජාවාපනං හෙතුසම්පාදනං.

එවං භගවතො පරියායදෙසනායං අනෙකානි පයොජනානි වත්වා ඉදාති
 අත්තනො සම්මාසම්බුද්ධතාය එවං තථාගතා බුද්ධලීලාය අනෙකෙහි පරියායෙහි
 ධම්මං දෙසෙන්නීති දස්සෙන්නො “කිං බහුතා”තිආදිමාහ.

පාළියං “පිහා නාම යා වත්තමානස්ස අත්ථස්ස පත්ථනා”ති
 පච්චුප්පන්නවිසයතං දස්සෙත්වා පුන අනාගතවිසයතං දස්සෙතුං “සෙය්‍යතරං
 වා”තිආදි චුත්තන්ති “අනාගතපච්චුප්පන්නත්ථවිසයා තණ්හා පිහා”ති ආහ.

අත්ථනිජ්ජත්තිපටිපාලනාති ඉමස්මිං වා පදෙ පිහාය එවත්ථවසෙන
 අනාගතපච්චුප්පන්නත්ථවිසයභාවදීපනතො.

ධම්මාරම්භණෙනෙව සඬගහිතා “ධම්මාරම්භණ”න්ත්වෙව ගහණං ගතා.
 චතුච්ඡති පදානීති එත්ථ ගෙහසිතදොමනස්සුපච්චාරාදීනං චතුන්තං ඡක්කානං
 වසෙන චතුච්ඡ කොට්ඨාසා.

38. සායෙව පත්ථනාකාරෙන ධම්මනන්දීතිආදිමාහාති එත්ථ අයමත්ථො – සා
 එව පත්ථනාකාරෙන පවත්තියා ආසාදිපරියායෙන චුත්තා තණ්හා රූපාදිධම්මෙසු
 නන්දනට්ඨෙන ධම්මනන්දී. තෙසං එව පියායනට්ඨෙන ධම්මපෙමං. ගිලිත්වා
 පරිනිට්ඨපෙත්වා යානතො ධම්මජ්ඣෙය්‍යානන්ති.

ඉමිනාපිති න කෙවලං “පඤ්ඤා පජානනා”තිආදිආවෙණිකපරියායෙනෙව
 වෙච්චනං වත්තබ්බං, අථ බො ඉමිනා ආධිපතෙය්‍යාදිසාධාරණපරියායෙනපි
 වෙච්චනං වත්තබ්බන්ති අත්ථො. ඉමිනාව නයෙනාති එතෙන පරියායවචනෙන. න
 හි දෙසනත්ථසාධනං “ඉතිපි සො භගවා”තිආදිපාළිනයදස්සනන්ති දස්සෙති.
 බලනිජ්ජත්තිගතොතිආදීසු දසසු තථාගතබලෙසු නිජ්ජත්තිං පාරිසුරිං ගතො.

සම්බෝධිපහානන්තරායදෙසනා විසෙසවොදනාසු විසාරදභාවසඬ්ඛාතානි චත්තාරි
ඤාණානි පත්තො අධිගතොති වෙසාරජ්ජප්පත්තො.

ලොභජ්ඣාසයාදිඅජ්ඣාසයං විසෙසෙන අනිවත්තොති අජ්ඣාසයවිතිවත්තො.
අතීතහෙතුසඬ්ඛෙපාදිසඬ්ඛෙපවිරහිතතාය අසඬ්ඛෙපසඬ්ඛාතං නිබ්බාතං,
අකුප්පධම්මතාය ගුණෙහි වා අසඬ්ඛෙපං අසඬ්ඛොයායං ගතො උපගතොති
අසඬ්ඛෙපගතො. සෙසං සුවිඤ්ඤායාමෙව. උද්ධොයන්ති උද්ධරිතබ්බං.

ධම්මානුස්සතියං එවං අත්ථො දට්ඨබ්බොති සම්බන්ධො. සංසාරදුක්ඛතො පාති,
සන්තෙන සුඛෙන රමෙති වාති වා පාරං.

අභුතපුබ්බත්තානි අනුප්පන්නපුබ්බත්තා, තෙනස්ස නිව්චතංව විභාවෙති කෙනවි
දෙවතොපසග්ගාදිනා අනුපසජ්ජනියත්තා අනුපසට්ඨත්තා.

“දුප්පස්ස”න්තිපි පාළි, දුරධිගමන්ති අත්ථො. ගුණසොභාසුරහිභාවෙනානි
ගුණෙහි සොභාය, සුගන්ධිභාවෙන ව.

යථා අක්ඛණවෙධි පුග්ගලො සිප්පනිජ්ජන්තියා රත්තන්ධකාරතිමිසාය
අවිරක්ඛණාලොකෙන අතිසුබ්බමමිපි දුරගතං ලක්ඛං විජ්ඣති, එවං අරියසාවකො
සීලසම්පත්තියා අතිසුබ්බමං නිබ්බාතං චතුසව්චධම්මං එකපට්ඨෙධෙතෙව
පට්ඨිවිජ්ඣතිති ආහ “සිප්පඤ්ච සීලං අක්ඛණවෙධිතායා”ති. ලොකිකන්ති
නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං ලොකුත්තරධම්මමඛලොකනස්සාපි අධිට්ඨානභාවතො.

වෙච්චනභාරවිහඬිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. පඤ්ඤත්තිභාරවිහඬිගවණ්ණනා

39. භගවතො සාභාවිකධම්මකථායානි අත්තනො භාවො සභාවො, සභාවෙන
නිබ්බත්තා, තතො වා ආගතානි සාභාවිකා, සා එව ධම්මකථානි සාභාවිකධම්මකථා,
බුද්ධානං සාමුක්ඛංසිකධම්මකථානි අත්ථො, තාය කරණභූතාය ධම්මදෙසනාය
අනඤ්ඤත්තෙපි කථාදෙසනානං උපචාරසිද්ධෙන හෙදෙනෙවං වුත්තං,
අවයවසමුදායවිභාගෙන වා. තෙනාහ “කා ව පකතිකථාය දෙසනා? චත්තාරි
සව්චානි”ති. ඉදඤ්චි අත්ථස්ස දෙසනාය අහෙදොපචාරං කත්වා වුත්තං. තස්සා
දෙසනාය පඤ්ඤාපනා. අයං පඤ්ඤත්තිභාරොති සඬ්ඛෙපෙනෙව පඤ්ඤත්තිභාරස්ස
සරූපමාහ. සාති යථාවුත්තදෙසනා. තථා තථානි යථා යථා සව්චානි දෙසෙතබ්බානි,
තථා තථා. කථඤ්චෙනානි දෙසෙතබ්බානි? පරිඤ්ඤායාදිප්පකාරෙන.
යථාධිප්පෙතන්ති අධිප්පෙනානුරූපං, බොධනෙයාබන්ධවානං
බොධනාධිප්පායානුකූලන්ති අත්ථො. අත්ථන්ති දෙසෙතබ්බත්ථං, දුක්ඛාදිඅත්ථමෙව
වා. නික්ඛිපතීති පතිට්ඨාපෙති. යතො “චත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපා”තිආදි (ම. නි.
අට්ඨ. 1. මූලපරියායසුත්තවණ්ණනා) අට්ඨකථාසු වුව්චති.

තත්ථානි නික්ඛෙපදෙසනායන්ති අත්ථො. මග්ගපක්ඛියානි දුක්ඛසච්චනො
බහිකතානි අධිප්පායො.

යස්මිං යානෙති යස්මිං භවාදිසඬ්ඛානෙ යානෙ. යථාචුත්තා දෙසනානි
චතුරාහාරපටිබද්ධරාගාදිමුඛෙන චට්ටදීපනී චුත්තජ්ජකාරා දෙසනා.

41. තෙපරිචට්ටවසෙනානි එත්ථාපි “සච්චෙසු”ති යොජෙතබ්බං.
පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්තීති ආහානි සම්බන්ධො. අජ්ඣත්තරතො, සමාහිතොති
පදද්වයෙන සමාධානවිසිට්ඨං අජ්ඣත්තරතනාභාවනං දීපෙති
ගොචරජ්ඣත්තතාදීපනතො. කෙවලො හි අජ්ඣත්තසද්දො
අජ්ඣත්තජ්ඣත්තගොචරජ්ඣත්තෙසුපි චත්තති. අජ්ඣත්තරතනාවිසිට්ඨඤ්ච
සමාධානං සානිසයං චිත්තට්ඨිති. දීපෙතිති ඉමමත්ථං දස්සෙති
“සමාධානවිසිට්ඨස්සා”තිආදිනා.

ආසජ්ජනට්ඨෙනානි ආසඬ්ගනට්ඨෙන. තථා දස්සනන්ති අනථාභූතස්සාපි
භබ්බරූපස්ස විය අත්තනො විදංසනං. අලක්ඛිකොති විලක්ඛිකො.

කාමානන්ති කාමාවචරධම්මානං. රූපානන්ති රූපාවචරධම්මානං. නිස්සරණන්ති
කාමානං රූපාවචරධම්මා නිස්සරණං, තෙසං අරූපාවචරධම්මා නිස්සරණං. එවං
තංසභාවානන්ති සඋත්තරසභාවානං. තථානි යථා සඬ්ඛතධම්මානං.
නිස්සරණභාවතො, කිලෙසසමුච්ඡෙදකස්ස අරියමග්ගස්ස ආරම්මණභාවතො ච
අත්ථෙච අසඬ්ඛතා ධාතු, තථා චූච්චමානෙනාපි කාරණෙන අත්ථෙච අසඬ්ඛතා
ධාතූති දස්සෙති. කත්ථවි විසයෙති අසඬ්ඛතධාතූං සන්ධාය වදති. අවිපරීතත්ථොති
භූතත්ථො. “යතො බො හො අයං අත්තා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමජ්ජිතො
සමඬ්භිභූතො පරිචාරෙති, එත්තාවතා බො හො අයං අත්තා
පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානජ්ජත්තො හොති (දී. නි. 1.94),
සපකට්ඨනිබ්බානභාවිතො”ති ච එවමාදීසු උපචාරචුත්තිසඬ්භාවතො. යථා තං
සීහසද්දොති යථා “සීහො මාණවකො”තිආදිනා මාණවකාදීසු උපචාරචුත්තිනා
චත්තමානො මිගරාජෙ භූතත්ථවිසයෙ දිට්ඨො, එවං නිබ්බානසද්දොපි
කාමගුණරූපජ්ඣානසමඬ්භිතාසු උපචාරචුත්තියා චත්තමානො කත්ථවි විසයෙ
අවිපරීතත්ථො. යත්ථ ච විසයෙ අවිපරීතත්ථො, සා අසඬ්ඛතා ධාතු. හත්ථතලෙ
සආමලකං විය ඤෙය්‍යං පච්චක්ඛතො පස්සන්තස්ස එකජ්ජමාණස්ස
සත්ථුච්චනමෙවෙත්ථ පමාණන්ති දස්සෙත්තො “කිං වා එතාය
යුත්තිචිත්තායා”තිආදිමාහ. “පට්ඤ්ඤාතස්ස අත්ථස්ස සිද්ධියා
පකාසනාපඤ්ඤත්ති”ති නිගමං සන්ධායාහානි.

පඤ්ඤත්තිභාරවිභඬ්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ඔතරණභාරවිභඬ්ගවණ්ණනා

42. ඉන්ද්‍රියෙහි කරණ කරණවචනං “මග්ගෙන ගච්ඡති” තිආදීසු විය,
“ඵරසුනා ඡිත්තේ” ති ඵවමාදීසු විය ව. ඔතරණාති අනුප්පවෙසනා.

පඤ්ඤාක්ඛන්තො සඛගණ්හනවසෙන සම්මාසඛිකප්පො වියාති යොජනා.
අධිචිත්තඅනුයුත්තානං සද්දහනුස්සහනුපට්ඨානසමාදහනෙහි සද්ධාදීසු
උපකරොත්තෙසු ඵව පඤ්ඤා දස්සනකිච්චං සාධෙතීති දස්සෙත්තො
“සද්ධා..පෙ.... වුත්තාති” ති ආහ. නො ව භවඛිගාති තෙසං සඛිබාරානං
පවත්තිකාරණතාභාවං දස්සෙති.

43. තථා වුත්තොති “නිස්සයො” ති වුත්තො. වෙනනාසීසෙන තණ්හං ඵව වදති
වෙනනාසහවරණතො.

රත්තස්සාති මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නරාගස්ස. යෙන පුග්ගලො “රත්තො” ති
වුච්චති, තස්ස රාගස්ස සම්බන්ධී සුඛා වෙදනා වුත්තා තත්ථ තස්ස අනුසයනතො.
තෙනාහ “සුඛාය...පෙ.... වුත්ත” ති. එස නයො සෙසෙසුපි. තෙනාහ
“තථා” තිආදි.

තාති ඵව ඉන්ද්‍රියානීති සුඛසොමනස්සුපෙක්ඛිත්තියාති.
“සඛිබාරපරියාපන්නාති” ති වචනං සන්ධායාහ “ඉධ වෙදනාසීසෙන වෙනනා
වුත්තා” ති. න හි වෙදනා සඛිබාරක්ඛන්ධපරියාපන්නා හොති. තණ්හාය, දිට්ඨියාති ව
උපයොගෙ කරණවචනන්ති දස්සෙත්තො “තණ්හායා” තිආදිමාහ. ඉදාති
උපයොගවසෙනෙව “තණ්හායා” තිආදිනං අත්ථං දස්සෙතුං “යථා වා” තිආදිමාහ.
තත්ථ සෙසධම්මානන්ති තණ්හාවජ්ජිතඅවිසිට්ඨධම්මානං. තණ්හාය නිස්සයභාවෙති
යදා තණ්හා තෙසං නිස්සයො හොති.

තණ්හාය සෙසධම්මානං පච්චයභාවෙති යදා සෙසධම්මා තණ්හාපච්චයා
හොන්ති. “කරජකායසන්නිස්සිතා” ති ඉමිනා වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයනිස්සිතාපි
ගහිතා කායජපස්සද්ධිභාවතො. කාරණභාවන්ති පරම්පරහෙතුභාවං.
තණ්හාදිට්ඨිඋපයෙනාති දිට්ඨිඋපයෙන ව දිට්ඨිසහගතතණ්හාඋපයෙන ව.

“ආගතීති ඉධාගති, ගතීති පෙච්චහවො” ති පදද්වයෙන වුත්තමෙවත්ථං
පාකට්තරං කාතුං පාළියං “ආගතිගතීපි න භවන්ති” ති වුත්තං. ඉධ හුරන්ති
ද්වාරාරම්මණධම්මා දස්සිතා ආසන්නදුර්භාවෙහි ද්වාරාරම්මණෙහි විනිවත්තෙත්වා
ගහිතත්තා. ඉධ ද්වාරජපවත්තධම්මා “උභයමත්තරොනා” ති පදස්ස අත්ථභාවෙන
වුත්තා. චතුබ්බහභාරෙ පන අනිත්තියබද්ධරූපධම්මා තථා වුත්තා. කාරණභූතෙන
අනන්තරපච්චයභූතෙන, උපනිස්සයපච්චයභූතෙන ව. යෙ ධම්මා උපාදාය
“අත්තා” ති සමඤ්ඤා, තෙසං විඤ්ඤාණාදිධම්මානං අභාවෙන අනුප්පාදධම්මතං
ආපාදිතත්තාති අත්ථො. “අනිස්සිතස්ස වලිකං නත්ථී” තිආදිනා පටිලොමතො
පච්චයභාවො දස්සිතොති දස්සෙත්තො පාළියං “ඵසෙවන්තො දුක්ඛස්සාති
පට්ච්චසමුප්පාදො” ති වත්වා නනු “අවිජ්ජාපච්චයා සඛිබාරා” තිආදිකො

පටිච්චසමුප්පාදොති වොදනං සන්ධාය යථාචුත්තස්ස පටිච්චසමුප්පාදභාවං දස්සෙතුං “සො දුට්ඨො”තිආදිනා ලොකියලොකුත්තරවසෙන පටිච්චසමුප්පාදො විහත්තො. තදත්ථකායාති විතරාගවිමුත්තිඅත්ථකාය. තඛ්භාවන්ති ලොකුත්තරපටිච්චසමුප්පාදභාවං.

ඔතරණභාරවිහඬගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. සොධනභාරවිහඬගවණ්ණනා

45. සොධෙති නාමාති පුච්ඡිතමත්ථං හත්ථතලෙ යපිතආමලකං විය පච්චක්ඛන්තො දස්සෙන්තො නිග්ගුම්ඛං නිජ්ජටං කත්වා විවරන්තො තඛ්ඛිසයඅඤ්ඤාණසංසයාදිමලාපනයනෙන සොධෙති, එවං සොධෙන්තො ච පදස්ස අත්ථෙත අහෙදොපචාරං කත්වා “පදං සොධෙති”විවෙච වුච්චති. තෙනාහ “පදං සොධෙති නාමා”ති. පුච්ඡාය විස්සජ්ජනමෙවෙත්ථ සොධනන්ති ආහ “තදත්ථස්ස විස්සජ්ජනතො”ති. ආරභීයතීති ආරම්භො, දෙසනාය පකාසියමානො අත්ථො. තෙනාහ “න තාව...පෙ.... පබ්බොධිතත්තා”ති. ඉධ සොධනං නාම පටිච්ඡන්තරූපස්ස අත්ථස්ස දෙසනානුභාවෙන විචට්ඨාවකරණන්ති තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං “අඤ්ඤාණපක්ඛන්දාන”න්තිආදි වුත්තං.

සොධනභාරවිහඬගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. අධිට්ඨානභාරවිහඬගවණ්ණනා

46. ධාරයිතඛබ්බාති උපධාරෙතඛබ්බා, උපලක්ඛිතඛබ්බාති අත්ථො. වුත්තමෙව “සාමඤ්ඤවිසෙසකප්පනාය වොභාරභාවෙන අනවට්ඨානතො”තිආදිනා (තෙත්ති. අට්ඨ. 14).

තං තං ඵලන්ති නිරයාදිං තං තං ඵලං. අඤ්චිතාති ගතා. යොනීති එකජාති. සමානවසෙන ඕස්සිභවති එතායාති හි යොනි, උපපත්ති. පෙච්චාති මරිත්වා. උස්සන්තකායාති විතක්ඛබ්බුලතාය. “උස්සන්තත්තා”තිපි වදන්ති. සස්සතාදිහි වා උස්සන්තත්තා. අසුරජාතියා නිබ්බත්තාපනකො අසුරජාතීනිබ්බත්තනකො.

සඬබ්බාති පඤ්ඤා. පඤ්ඤාපධානා ච භාවනාති ආහ “පටිසඬබ්බාය පටිපක්ඛභාවනායා”ති.

47. පත්ථට්ඨාවෙන පථවී. සභාවධාරණට්ඨෙත, නිස්සත්තනිජ්ජීවට්ඨෙත ච ධාතු. ආපීයති, අප්පායතීති වා ආපො. තෙජනවසෙන තික්ඛතාවසෙන, දහනවසෙන වා තෙජො. වායනවසෙන වෙගගමනවසෙන, සමුදිරණවසෙන වා වායො. වීසති ආකාරාති කෙසාදයො වීසති කොට්ඨාසා, පකාරා වා. කක්ඛලලක්ඛණාධිකතාය කෙසාදී කක්ඛලලක්ඛණා වුත්තා.

පාටියෙක්කො පට්ඨිධාතුකොට්ඨාසොති පට්ඨිකොට්ඨාසමත්තො,
 අත්තසුඤ්ඤධම්මමත්තොති අත්ථො. සන්තප්පතීති එත්ථ සරීරපකතිමතික්කමිත්වා
 උණ්භහාවො සන්තාපො, සරීරදහනවසෙන පවත්තො මහාදාහො, අයමෙනෙසං
 විසෙසො. යෙන ච ජීරියතීති එකාභිකාදිජරාරොගෙන ජරියතීති ච අත්ථො යුජ්ජති.
 “සතචාරං තාපෙත්වා තාපෙත්වා උදකෙ පක්ඛිපිත්වා උද්ධට්ඨප්පි
 සතධොතසප්පි”ති වදන්ති. රසරුධිරමංසමෙදන්භාරුඅට්ඨිඅට්ඨිමිඤ්ජා රසාදයො.
 කෙචි න්භාරුං අපනෙත්වා සුක්කං සත්තමං ධාතුං වදන්ති. විචෙකන්ති විසුංභාවං,
 විසදිසභාවන්ති අත්ථො. වත්ථුසඬ්ඛාතො හි ආහාරො පරිණාමං ගච්ඡන්තො
 පාණහක්ඛගහණිපදනිය මුත්තකරීසභාවෙහි විය අත්තනාපි විසදිසරසසඬ්ඛාතං
 විසුංභාවං නිබ්බත්තෙන්තො තඬ්ඛාවං ගච්ඡතිති වුච්චති, තථා රසාදයොපි
 රුධිරාදිකොට්ඨාසං. තෙනාහ “රසාදිභාවෙන විචෙකං ගච්ඡති”ති.

සභාවලක්ඛණතොති අසුචිභාවෙන ලක්ඛිතබ්බතො.

48. යාථාවසරසලක්ඛණන්ති රසිතබ්බොති රසො, පටිච්ඡ්ඤ්ඤිතබ්බො සභාවො,
 අත්තනො රසො සරසො, යාථාවො සරසො, යාථාවසරසො යාථාවසරසො එව
 ලක්ඛිතබ්බත්තා ලක්ඛණන්ති යාථාවසරසලක්ඛණං. අථ චා
 යාථාවසරසලක්ඛණන්ති අවිපරිතං අත්තනො පවත්තිසඬ්ඛාතං කිච්චඤ්ඤෙව
 පිළුතසඬ්ඛාතං ලක්ඛණඤ්ඤෙව. “ඉදං කිච්චං, ඉදං ලක්ඛණ”න්ති අවිජ්ජාහෙතු ඤාතුං
 න සක්කොති, තබ්බිසයඤ්ඤාණුප්පත්තිං නිවාරෙන්නි ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා
 තිට්ඨතීති වුත්තා. තෙන වුත්තං “ජානිතුං පටිච්ඡ්ඤ්ඤිතං න දෙතී”ති. තයිදමස්සා
 කිච්චන්ති කිච්චතො කථිතා. කථිතාති ච වුත්තා, යතො ච අවිජ්ජා
 අසම්පට්ඨෙවරසාති වුච්චති. ඡායති එත්ථාති ඡාති, උජ්ජන්තිට්ඨානං. යදිපි
 නිරොධමග්ගෙ අවිජ්ජා ආරම්මණං න කරොති, තෙ පන ඡානිතුකාමස්ස
 තප්පට්ඨිඡාදනවසෙන අනිරොධමග්ගෙසු නිරොධමග්ගගහණස්ස කාරණභාවෙන
 පවත්තමානා තත්ථ උජ්ජජ්ජතිති වුච්චති, තෙසම්පි අවිජ්ජාය උජ්ජන්තිට්ඨානතා
 හොති, ඉතරෙසං ආරම්මණභාවෙන චාති.

අත්ථානත්ථන්ති භිතාභිතං. සම්මොභවිතොදනියං පන “අත්ථත්ථ”න්ති (විභ.
 අට්ඨ. 226) වුත්තං, තත්ථ අත්ථො එව අත්ථත්ථොති අත්ථස්ස
 අවිපරිතතාදස්සනත්ථං දුතියෙන අත්ථස්සද්දෙන විසෙසනං. න හි ඤාණං අනත්ථෙ
 “අත්ථො”ති ගණ්භාතීති. කාරණාකාරණන්ති එත්ථාපි එවං දට්ඨබ්බං. අත්ථත්ථන්ති
 චා ආමෙඬ්ඨිතවචනං සබ්බෙසං අත්ථානං පාකට්ඨකරණභාවජ්ජකාසනත්ථං, එලං
 එලන්ති අත්ථො, භිතපරියායෙපි එසෙව නයො. න්ති අත්ථානත්ථාදිකං. ආකාරන්ති
 අත්ථාදිකාරණමෙව.

පටිච්ඡ්ඤ්ඤිත පුන අවෙක්ඛනා පච්චචෙක්ඛණා. දුචිත්තිතචිත්තිතාදිලක්ඛණස්ස
 බාලස්ස භාවො බාලාං. සම්පජානාතීති සමං පකාරෙහි ඡානාති. බලවමොහො
 පමොහො. සමන්තතො මොහනං සම්මොහො. දුග්ගතිගාමිකම්මස්ස
 විසෙසපච්චයත්තා අවිත්ථියං. විත්ථතීති ලහති. අනවජ්ජධම්මානං විජ්ජා විය

විසෙසපච්චයො න භොතීති වින්දියං න වින්දති. අයං අවිජ්ජාය වෙමත්තතාති අයං “දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං” න්තිආදිනා කිච්චජාතිලක්ඛණෙනි වුත්තො අවිජ්ජාය අවිසෙසො. විජ්ජාතිආදීනං වුත්තනායානසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පාසාණසක්ඛරවාලිකාවිරහිතා භූමි සංඝාතා “සංඝභට්ඨො”ති වුත්තං.

තත්තකමෙව කාලන්ති පඤ්චකප්පසතාති. විභූතං සමත්තික්කන්තං රූපසඤ්ඤාසඬ්ඛාතං රූපං එතායාති විභූතරූපං, සමාපත්තින්ති පදත්ථො. න හි කාවි අරූපසමාපත්ති රූපසඤ්ඤාසහගතා පවත්තිති. නිරොධසමාපත්තියං වත්තබ්බමෙව නත්ථී, තත්ථ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියා විසුං ගහිතත්තා වුත්තං “සෙසාරූපසමාපත්තියො”ති.

දමථං අනුපගච්ඡන්තො දුට්ඨස්සො බලුඬ්ඤ්ඤාසො. උත්තරිදමථායාති අරියමග්ගදමථාය.

ඉතරොති දුක්ඛාපට්ඨපදො ඛිජ්ජාහිඤ්ඤො, සුඛාපට්ඨපදො ච ඛිජ්ජාහිඤ්ඤො. උභයතොභාගෙනීති රූපකායනාමකායභාගෙනි. උභයතොති වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදවිමුත්තිවසෙන.

අනෙකොපීති සභාවෙන අනෙකොපි. එකසද්දාහිධෙය්‍යතායාති සාමඤ්ඤසද්දාහිධෙය්‍යතාය.

අධිට්ඨානභාරවිහඬගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. පරික්ඛාරභාරවිහඬගවණ්ණනා

49. “හිනොති”ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො “කාරණභාවං ගච්ඡති”ති ආහ අනෙකත්ථත්තා ධාතුනං. එතීති ආගච්ඡති, උප්පජ්ජතිති අත්ථො.

අවිජ්ජායපි හෙතුභාවෙනි එත්ථ අවිජ්ජා අනන්තරාය අවිජ්ජාය අනන්තරසමනන්තරූපනිස්සයනත්ථීවිගතාසෙවනපච්චයෙනි, අනන්තරාය පන සහජාතාය සහජාතඅඤ්ඤාමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථීඅවිගතහෙතුපච්චයෙනි, අසහජාතාය උපනිස්සයකොට්ඨා එව පච්චයො භොතීති වෙදිතබ්බං. අත්තනො එලං කරොතීති කාරණන්ති ආහ “කාරණභාවො ච එලාපෙක්ඛායා”ති.

නිබ්බත්තිඅත්ථො එලත්ථො එලසඬ්ඛාතො අත්ථො.

යො සභාවොති පුඤ්ඤාදිඅභිසඬ්ඛාරානං යො අභිසඬ්ඛරණසභාවො, සො හෙතු. සෙසපදෙසුති විඤ්ඤාණාදිපදෙසු. යථාවුත්තප්පහෙදොති “අසාධාරණලක්ඛණො හෙතු”තිආදිනා වුත්තප්පහෙදො. යො කොච්චි පච්චයොති ජනකාදිහෙදං යං කිඤ්චි කාරණං. අභිසඬ්ඛරණකොති පච්චක්ඛන්තො, පරම්පරාය ච නිබ්බත්තනතො.

පරික්කාරභාරවිභව්‍යවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. සමාරොපනභාරවිභව්‍යවණ්ණනා

50. සුත්තෙන ගතිතෙති සුත්තෙ වුත්තෙ. පදට්ඨානග්ගහණං
අධිට්ඨානවිසයදස්සනත්ථං, වෙවචනග්ගහණං අධිවචනවිභාගදස්සනත්ථන්ති
යොජනා. විසයාධිට්ඨානභාවතොති විසයසංඛ්‍යාතපවත්තිට්ඨානභාවතො. වනීයතීති
හජීයති. වනතීති හජති සෙවති. වනුතෙති යාවති, පත්ථෙතීති අත්ථො. පඤ්ච
කාමගුණා කාමතණ්හාය කාරණං හොති ආරම්මණපච්චයතාය. නිමිත්තග්ගාහො
අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහස්ස කාරණං හොති උපනිස්සයතායාති එවං සෙසෙසුපි යථාරහං
කාරණතා වත්තබ්බා.

51. “කායෙ කායානුපස්සී විහරාහී”තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා
ලක්ඛණභාරවිභව්‍යවණ්ණනායං (නෙත්ති. අට්ඨ. 23) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.
අයං පන විසෙසො – රූපධම්මපරිඤ්ඤායාති රූපුපිකවිඤ්ඤාණට්ඨිතිපරිඤ්ඤාය.

“දුක්ඛ”න්ති පස්සන්ති සා වෙදනානුපස්සනාති යොජෙතබ්බං.
වෙදනාහෙතුපරිඤ්ඤායාති එස්සපරිඤ්ඤාය. “වෙදනාවසෙනා”ති පදෙන අත්තනා
උප්පාදිතදුක්ඛවසෙන. වෙදනාපරිඤ්ඤායාති වෙදනුපිකවිඤ්ඤාණට්ඨිතිපරිඤ්ඤාය.
නිව්වාහිනිවෙසපටිපක්ඛතො අනිව්වානුපස්සනායාති අධිප්පායො.
නිව්වසඤ්ඤානිමිත්තස්සාති නිව්වසඤ්ඤාහෙතුකස්ස. සඤ්ඤාපරිඤ්ඤායාති
සඤ්ඤුපිකවිඤ්ඤාණට්ඨිතිපරිඤ්ඤාය. පට්ඨමග්ගවජ්ඣක්තා අගතිගමනස්ස වුත්තං
“දිට්ඨාහිනිවෙසස්ස...පෙ.... අගතිගමනස්ස වා”ති.

සංඛාරපරිඤ්ඤායාති සංඛාරුපිකවිඤ්ඤාණට්ඨිතිපරිඤ්ඤාය.

සමාරොපනභාරවිභව්‍යවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ව භාරවිභව්‍යවණ්ණනා.

1. දෙසනාභාරසම්පාතවණ්ණනා

“එව”න්තිආදි භාරසම්පාතදෙසනාය සම්බන්ධදස්සනං. තත්ථ පුරිමෙන
උපමාද්වයෙන සුපරිකම්මකතමණ්ණකොට්ටිමසදිසී, සුවිචිතජම්බුනදාහරණසදිසී ව
පාළි. තත්ථ කතනානාවණ්ණපුප්ඵ්පභාරසදිසී,
විවිධරංසිජාලාසමුප්පලබ්ධනානාරතනාවලිසදිසී ව භාරවිභව්‍යවණ්ණනාති දස්සෙති.
පච්ඡිමෙන තස්ස පණිතමභාරහෙ ජට්ඨි සද්ධිං දුක්කරතරතං දීපෙති. යායං ගාථා
වුත්තාති යොජනා.

52. යස්මායං භාරවිභව්‍යවණ්ණනා නප්පයොජෙති යථාවුත්තෙන කාරණෙන,
තස්මා සා භාරවිභව්‍යවණ්ණනා ආදිමිති න පච්චාමට්ඨාති අධිප්පායො.

හාරසම්පාතවාරො පන තං පයොජෙතීති යස්මා පන හාරසම්පාතවාරො තං ගාථං පයොජෙති යථාචුත්තෙනෙව කාරණෙන, තස්මා “සොළස...පෙ.... ආහා”ති ආහ. යොජනානසදස්සන්ති යොජනාය නසදස්සනං.

තෙනාති “තං මච්චුනො පද”න්ති වචනෙන. සබ්බං විපල්ලාසන්ති ද්වාදසවිධම්පි විපල්ලාසං. සාමඤ්ඤස්ස...පෙ.... වොහරියති යත්ථ පතිට්ඨිතං සාමඤ්ඤං, සො විසෙසො. අත්ථනො පන සඤ්ඤාදයො එව රූපාදිවිසයං විපරිතාකාරෙන ගණ්හන්තෙ විපල්ලාසොති දස්සෙන්නො “සඤ්ඤාවිපල්ලාසො”ති ආදිමාහ.

ඉන්ද්‍රියාලාදිවසෙන මණිආදිආකාරෙන උපට්ඨන්තෙ උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකෙ අහංමමාදිකාරණතාය නිරුත්තිනයෙන “අත්තා”ති වුවචමානො තංඛුද්ධිවොහාරජ්ජවත්තිනිමිත්තතාය අත්තභාවො සුඛාදීනං චත්ථුතාය “අත්තභාවචත්ථු”ති පවුච්චතීති ආහ “තෙහි”ති ආදි. තෙසන්ති උපාදානක්ඛන්ධානං. විපල්ලාසානං පවත්තිආකාරො “අසුභෙ සුභ”න්ති ආදි. විසයො කායවෙදනාවිත්තධම්මා. අවිජ්ජා ව...පෙ.... එව සම්මොහපුබ්බකත්තා සබ්බවිපල්ලාසානං. ව-සද්දො සුභසුඛසඤ්ඤානන්ති එත්ථාපි ආනෙත්වා යොජෙතබ්බො.

තත්ථායං යොජනා – “අවිජ්ජා ව සුභසුඛසඤ්ඤානං පච්චයො එව, න තණ්හා එව, අවිජ්ජා සුභසුඛසඤ්ඤානඤ්ච පච්චයො, න නිව්චඅත්තසඤ්ඤානං එවා”ති. එවං සන්නෙපි පුරිමානං ද්විත්තං විපරිතසඤ්ඤානං තණ්හා, පච්ඡිමානං අවිජ්ජා විසෙසපච්චයොති දස්සෙන්නො ආහ “තථාපි”ති ආදි. අවිජ්ජාසිසෙන චෙත්ථ දිට්ඨියා ගහණං චෙදිතබ්බං. තෙනාහ “දිට්ඨිනිචුතං චිත්ත”න්ති, “යො දිට්ඨිවිපල්ලාසො”ති ව ආදි, යථා ව අවිජ්ජාසිසෙන දිට්ඨියා ගහණං, එවං දිට්ඨිසිසෙන අවිජ්ජායපි ගහණං සියාති ආහ “දිට්ඨිසිසෙන අවිජ්ජා චුත්තා”ති. තණ්හාවිජ්ජාසු සුභසුඛසඤ්ඤානං යථා තණ්හා විසෙසපච්චයො, න එවං අවිජ්ජා. නිව්චඅත්තසඤ්ඤානං පන යථා අවිජ්ජා විසෙසපච්චයො, න තථා තණ්හාති දස්සෙන්නො “මොහො විසෙසපච්චයො”ති ආහ.

පච්ඡිමානං ද්විත්තං...පෙ.... හොතීති අතීතංසෙ තණ්හාහිනිවෙසස්ස බලවහාවාහාවතො. තෙනෙව හි “සො අතීතං රූපං අත්තතො සමනුපස්සති”ච්චෙව චුත්තං, න “අහින්දතී”ති. තණ්හාවිපල්ලාසොති තණ්හං උපනිස්සාය පවත්තො විපල්ලාසො, න හි තණ්හා සයං විපල්ලාසො. තෙනාහ “තණ්හාමූලකො විපල්ලාසො”ති. දිට්ඨාහින්දනවසෙනාති තණ්හුපනිස්සයදිට්ඨාහින්දනවසෙන, යතො සො “තණ්හාවිපල්ලාසො”ති චුත්තො. එතෙනාති “යො තණ්හාවිපල්ලාසො”ති ආදිපාඨෙන. සොළස සඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ අසඤ්ඤීවාදා, අට්ඨ නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා, පඤ්ච පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදා ව, යථා අත්තතො ගතාය, නිබ්බානප්පත්තියා ව පරිකප්පවසෙන සුභසුඛාකාරග්ගාහිනො, න එවං සත්ත උච්ඡේදවාදාති ආහ “යෙභුයොයනා”ති. පටිපක්ඛවසෙනපීති විසුද්ධිවසෙනපි. යාව හි

උපක්කිලෙසා, තාව චිත්තං න විසුඡ්ඤානෙව. යදා ච තෙ පභීනා, තදා විසුඤ්ඤාමෙව.
තෙනාහ “න හී”තිආදි. “අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා”ති පාළි. නික්ඛිපිත්වා
විපල්ලාසමුඛෙනෙව දෙසනාය නිද්ධාරියමානත්තා වුත්තං “යථානුසන්ධිනාව ගාථං
නිට්ඨපෙතු”න්ති.

මාරස්සාති කිලෙසමාරස්ස. තස්ස හි වසෙ ධීතො සෙසමාරානං හත්ථගතො
ඵවාති. තෙනාහ “කිලෙසමාරග්ගහණෙනෙවා”තිආදි.

මාරබන්ධනන්ති සත්තමාරපක්ඛෙ මාරස්ස බන්ධනන්ති මාරබන්ධනං. සො හි
කිලෙසබන්ධනභූතෙ අත්තතො සමාරකපරිසෙ මඤ්ඤති. තෙන වුත්තං
“අන්තලි...පෙ.... මොක්ඛසී”ති (මහාව. 33). ඉතරමාරපක්ඛෙ මාරොව
බන්ධනන්ති මාරබන්ධනං. විසඬ්ඛාරො නිබ්බානං.

මොහසම්පයොගතො චිත්තං “මුල්භ”න්ති වුත්තන්ති රත්තදුට්ඨානම්පි
මුල්භතාය සබ්භාවෙ “මුල්භ”න්ති විසුං වචනං ආවෙණිකමොහවසෙන වුත්තන්ති
දස්සෙන්තො “ද්විත්තං මොමුහවිත්තුප්පාදානං වසෙනා”ති ආහ. ඵවන්ති ඵවං
රාගාදිඅකුසලප්පත්තියා කුසලහණ්ඩවිජ්ජනතො අරක්ඛිතං චිත්තං හොති,
සබ්බොපි මිච්ඡාහිනිවෙසො ඵත්ථෙව සඬ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡතිති ආහ
“මිච්ඡාදිට්ඨී ...පෙ.... වෙදිතබ්බ”න්ති. සබ්බෙපිති “අරක්ඛිතං, මිච්ඡාදිට්ඨිහතං,
ථිනමිද්ධාහිභූත”න්ති තිහිපි පදෙහි වුත්තධම්මා.

චක්ඛුනාති ද්වාරොත. රූපන්ති විසභාගවත්ථුසන්තිස්සිතං රූපායතනං.
නිමිත්තග්ගාහීති “ඉත්ථී”ති වා පුරිසො”ති වා “සුභ”න්ති වා “අසුභ”න්ති වා
පරිකප්පිතනිමිත්තං ගණ්හාති, තස්ස වා ගහණසීලො. අනුඛ්‍යාඤ්ජනග්ගාහීති
හත්ථපාදහසිතකථිතාදිප්පහෙදෙ කිලෙසානං අනු අනු ඛ්‍යාඤ්ජනතො
අනුඛ්‍යාඤ්ජනසඤ්ඤිතෙ ආකාරෙ ගණ්හාති, තෙසං වා ගහණසීලො.
යත්වාධිකරණන්ති යං නිමිත්තං, නිමිත්තානුඛ්‍යාඤ්ජනග්ගහණනිමිත්තන්ති අත්ථො.
ඵවං “චක්ඛුන්ද්‍රියං අසංවුතං විහරන්ත”න්ති, යො “නිමිත්තග්ගාහී,
අනුඛ්‍යාඤ්ජනග්ගාහී”ති ව වුත්තො පුග්ගලො, තමෙනං චක්ඛුන්ද්‍රියං චක්ඛුද්වාරං
අසංවුතං සතිකවාටෙන අපිහිතං කත්වා වත්තන්තං, තස්ස ව රූපස්ස
ඉට්ඨාකාරග්ගහණෙ අභිජ්ඣා, අනිට්ඨාකාරග්ගහණෙ දොමනස්සං, අසමපෙක්ඛනෙ
මොහො මිච්ඡාහිනිවෙසෙ මිච්ඡාදිට්ඨීති ඵවං අභිජ්ඣාඛ්‍යාපාදා, අඤ්ඤෙ ව
ලාමකට්ඨෙන පාපකා අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන අකුසලා ධම්මා අන්වාස්සවෙය්‍යං
අනු අනු පවත්තෙය්‍යං.

තස්ස සංවරාය න පටිපජ්ජති තස්ස චක්ඛුද්වාරස්ස සංවරාය සතිකවාටෙන
පිදහනත්ථං න පටිපජ්ජති. සා පන අප්පටිපත්ති චක්ඛුන්ද්‍රියස්ස අනාරක්ඛාසංවරස්ස
අනුප්පාදොති දස්සෙන්තො “න රක්ඛති...පෙ.... ආපජ්ජති”ති ආහ. ජවනෙ
උප්පජ්ජමානොපි හි අසංවරො තෙන ද්වාරොත පවත්තනතො
“චක්ඛුන්ද්‍රියාසංවරො”ත්ථෙව වුච්චති. සෙසද්වාරෙසුපි වුත්තනයෙනෙව අත්ථො

වෙදිතබ්බො. “පුබ්බන්තකප්පනවසෙන වා”තිආදිනා සඬ්ඛෙපතො චුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙන්තො “සඬ්ඛෙපතො ව විත්ථාරො අඤ්ඤො”ති කත්වා තං සමුච්චිනන්තො “යා ව බො ඉමා”තිආදිමාහ.

යථාචුත්තා අකුසලා ධම්මාති ද්වාදස අකුසලවිත්තුප්පාදධම්මා, තෙසං චත්ථුනි වා. තෙ හි සමුදයවජ්ජා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. “ඵව”න්ති ඉමිනා නෙත්තිපාළියං, අට්ඨකථායඤ්ච නිද්ධාරිතප්පකාරෙන. ඉධාති ඉමිස්සං “අරක්ඛිතෙන විත්තෙනා”ති ගාථායං.

යදිපි දෙසනාභාරසම්පාතපාළියං “තස්මා රක්ඛිතවිත්තස්සා”ති ගාථා සරූපතො න ගහිතා, අත්ථතො පන “තෙසං භගවා පරිඤ්ඤායා”තිආදිනා ගහිතා ඵවාති තස්සා ගහිතභාවං විභාවෙතුං “කථං දෙසෙති”ති පුච්ඡිත්වා “තස්මා රක්ඛිතවිත්තස්සා”ති ගාථං උද්ධරි.

යොනිසොමනසිකාරෙන කම්මං කරොන්තොති “සො ‘ඉදං දුක්ඛ’න්ති යොනිසො මනසි කරොති”තිආදිනා නයෙන විපස්සනාසඬ්ඛාතෙන යොනිසොමනසිකාරෙන භාවනාකම්මං කරොන්තො, භාවෙන්තොති අත්ථො. යථාභූතඤ්ඤාණන්ති ඤාතපරිඤ්ඤාය පුබ්බභාගවිපස්සනාය “අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො, අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධො”තිආදිනා (පටි. ම. 1.50) සමපඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි. නිරයගතියං දුක්ඛදුක්ඛතා, සුගතිවිසෙසෙ බ්‍රහ්මලොකෙකදෙසෙ සඬ්ඛාරදුක්ඛතා, ඉතරත්ථ ද්වෙ තිස්සොපිති දස්සෙන්තො ආහ “යථාසම්භවං තිව්ධදුක්ඛතායොගෙනා”ති.

දෙසනාභාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විවයභාරසම්පාතවණ්ණනා

53. කුසලධම්මාරම්මණාති කුසලධම්මෙ උද්දිස්ස පචත්තිමත්තං සන්ධාය චුත්තං, න තෙසං ආරම්මණපච්චයනං ඉධ “කුසලා ධම්මා”ති ලොකුත්තරධම්මානං අධිජ්ජෙතත්තා. න හි කදාපි අනුපාදානියා ධම්මා උපාදානාරම්මණා භොන්ති. ඵලධම්මෙ උද්දිස්ස පචත්තාය තණ්හාය ගහිතත්තා “කුසල...පෙ.... දට්ඨබ්බො”ති චුත්තං. දෙසනාභාරෙති දෙසනාභාරසම්පාතෙ. කථං පන කුසලභාවොති “කුසලා”ති වචනමත්තං ගහෙන්වා වොදෙති, තඤ්ච නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං, පහානභෙතුභාවොපිස්සා සියා වොදකෙන සම්පට්චින්නොව. “මානොපි දුට්ඨො”තිආදිනා මානස්ස ව තස්සා තණ්හාය ව සෙවිතබ්බභාවො අකුසලානං පහානාය, කුසලානං උප්පත්තියා ව පච්චයභාවතො.

නෙක්ඛම්මස්සිතං දොමනස්සං නාම “අරියභූමිං පාපුණ්තුං නාසක්ඛි”න්ති අනුසොචතො උප්පන්නං දොමනස්සන්ති සම්බන්ධො. ඵවන්ති ඉමිනා පාළියං චුත්තප්පකාරෙන, පිභං උපට්ඨපෙත්වා ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ආපාඨගතෙ අනිච්චාදිවසෙන විපස්සනං පට්ඨපෙත්වාති යොජනා. ඉට්ඨාරම්මණඤ්චෙත්ථ

යථාච්ඡිත්තඅනුසොවනදොමනස්සුප්පත්තීනං යථාභිනිවිට්ඨස්ස ආරම්මණස්ස අනිට්ඨතායාති දස්සනත්ථං. “කථං නෙක්ඛම්මවසෙනා”ති පදස්ස අත්ථං විවරිතුං “විපස්සනාවසෙනා”ති ආදි වුත්තං. විපස්සනාදිවිනිමුත්තා වා පයමජ්ඣානාදිවසෙන වුත්තා කුසලා ධම්මා ඉධ නෙක්ඛම්මං. අනුස්සතිග්ගහණෙන උපචාරජ්ඣානමෙව ගහිතන්ති “පයමජ්ඣානාදිවසෙනා”ති වුත්තං. ආදිසද්දෙන දුතියජ්ඣානතො පටියාය යාව අග්ගඵලා උපරිවිසෙසා සඬගහිතා. යාය පඤ්ඤාවිමුත්තියා.

උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවෙනාති උපෙක්ඛාජනිතසතිපාරිසුද්ධිසඬභාවෙන. කම්මයොග්ගන්ති විපස්සනාභාවනාදිකම්මස්ස යොග්ගං අනුරූපං අනුවිෂ්ඨිකං. අස්සද්ධියෙති අස්සද්ධියහෙතු, “අස්සද්ධියෙනා”තිපි පයන්ති, සො ඵවත්ථො. ඔභාසගතන්ති ඤාණොභාසගතං. කාමං පුබ්බෙපි පඤ්ඤා වුත්තා, අස්සද්ධියාදිහි පන අඤ්ඤෙසං කිලෙසානං විධමනම්පි පඤ්ඤාය ඵව හොති, සා ච ඵවංභූතාති දස්සනත්ථං “ඔභාසගතං කිලෙසන්ධකාරෙ න ඉඤ්ජති”ති වුත්තං.

කොපො කොධො. අප්පච්චයො දොමනස්සං. ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණාදිකා ඡ අභිඤ්ඤා පාකටා ඵවාති “ද්වෙ ව විසෙසෙ”ති වුත්තධම්මෙ දස්සෙතුං “මනොමයිද්ධි, විපස්සනාඤ්ඤාණඤ්චා”ති ආහ. අඬගණාති රාගාදයො. උපක්කිලෙසා අභිජ්ඣා විසමලොභාදයො. අනුලොමනං තදෙකට්ඨතා. ඵන්දනා දුබ්බලා වික්ඛෙපජ්ජවත්ති. බලවතී අනවට්ඨානං. සබ්බො මිච්ඡාහිනිවෙසො අයොනිසොමනසිකාරොන හොති, මිච්ඡාවිතක්කෙන ව. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරො අකුසලවිත්තුප්පාදො තප්පරියාපන්තො මිච්ඡාවිතක්කො වික්ඛෙපසහිතො ඵවාති වුත්තං “මිච්ඡාහිනිවෙසහෙතුතාය දිට්ඨිපක්ඛො”ති වුත්තඤ්ඤෙහෙතං “විතක්කොපි දිට්ඨිට්ඨානං, අයොනිසො මනසිකාරොපි දිට්ඨිට්ඨානං”න්ති (පටි. ම. 1.124).

අථ වා ඉඤ්ජනාති ඵන්දනා, දිට්ඨිපරිත්තාසො. යථාහ “තදපි තෙසං භවතං සමණුරාහ්මණානං අජානතං අපස්සතං වෙදයිතං තණ්හාගතානං පරිතස්සිතවිජ්ජන්දිතමෙවා”ති (දී. නි. 1.105 ආදයො). අට්ඨිකීති අනවට්ඨානං, දිට්ඨිවිතක්කො. තෙන හි පුට්ඨජ්ජනො කාලෙ සස්සතං, කාලෙ උච්ඡෙදන්ති තං තං දිට්ඨිග්ගහණං පක්ඛන්දන්තො සත්තතො පරිබ්භට්ඨඅන්ධො විය, සමුද්දෙ විස්සට්ඨවාහනිකා විය, යන්තෙ යුත්තගොණො විය ච තථා තථා පරිබ්භමති. තෙනාහ “දිට්ඨියොපි දිට්ඨිට්ඨානං, විතක්කොපි දිට්ඨිට්ඨානං”න්ති (පටි. ම. 1.124) ව. ඵතස්මිඤ්ච පක්ඛෙ මිච්ඡාහිනිවෙසතාය, මිච්ඡාහිනිවෙසහෙතුතාය ච තස්සා ද්වෙ පක්ඛාති ඵකදෙසසරූපෙකසෙසො කතොති වෙදිතබ්බං.

“ඵව”න්ති ආදිනා “සො උපරිම”න්ති ආදිපාළියං සම්බන්ධං දස්සෙති. පටිසසඤ්ඤාති භූමිමත්ථෙ පච්චත්තවචනන්ති දස්සෙන්නො “පටිස...පෙ.... සඤ්ඤාසු”ති ආහ. රූපාවචරසඤ්ඤාති සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානාති වදති. නානත්තසඤ්ඤාති නානාසභාවා, නානාසභාවෙ වා ආරම්මණ සඤ්ඤා. යථෙත්වා

පටිසසඤ්ඤා අවසිට්ඨකාමාවචරසඤ්ඤා හෙතා. තා සමතික්කමතීති තා රූපසඤ්ඤානානත්තසඤ්ඤායො ආරම්මණෙනි සද්ධිං සම්මදෙව අතික්කමති.

රූපාවචරජ්ඣානොභාසොපි කසිණාරම්මණා. කසිණනිස්සන්දො හි ආරූපජ්ඣානුප්පත්ති. දස්සනන්ති කසිණරූපානං දස්සනං. අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදප්පහානෙන සද්ධිං වීරියාරම්භො උපකාරකො සමථො සතිපස්සද්ධියො පරික්ඛාරභිගතා වුත්තා එව. සතිරහිතං සම්මසනං නාම නත්ථිති “යා උපට්ඨිතා සති අසම්මුට්ඨා, අයං විපස්සනා”ති වුත්තං. තෙන සතිසිසෙන විපස්සනා ගහිතාති දස්සෙති. සම්මොසානං පහානමාහාති සම්බන්ධො.

54. පච්චුප්පන්තසුඛආයතිසුඛවිපාකකිරියතිරාමිසඅකාපුරිසසෙවිතභාවෙනි එව සෙසා පාළියං එතස්ස සමාධිස්ස සන්තපණිතතාදිවිසෙසා වුත්තා, තෙපි ඉධ සඬගහිතාති තෙසං පදානං අත්ථං දස්සෙන්නො “අභිගසන්තතායා”තිආදිමාහ. තත්ථ අභිගසන්තතායාති එලඤ්ඤානභිගානං උපසන්තතාය. කිලෙසදරථසන්තතායාති කිලෙසදරථපටිප්පස්සද්ධියා. පණිතොති උළාරො. එකොදිභාවෙනාති මග්ගසමාධිසඬබාතෙන එකොදිභාවෙන. එකොදිභාවන්ති සමාධානං. ලොකියසමාධිස්ස පච්චනිකනිවරණපට්ඨානානිකන්තිආදීති නිග්ගහෙනබ්බාති, අඤ්ඤෙ ච කිලෙසා වාරෙතබ්බා. ඉමස්ස පන අරහත්තසමාධිස්ස පටිප්පස්සද්ධිකිලෙසත්තා න නිග්ගහෙනබ්බං, වාරෙතබ්බඤ්ඤෙ අත්ථිති සො මග්ගානන්තරං සමාපත්තික්ඛණෙව අප්පයොගෙනෙව අධිගතත්තා, යීතත්තා ච අපරිහානිවසෙන වා අධිගතත්තා නසසඬාරනිග්ගය්භවාරිතගතො.

“සතිවෙසුල්ලප්පන්නො”ති එතෙන අප්පවත්තමානායපි සතියා සතිබහුලතාය සතො එව නාමාති දස්සෙති. “යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙනා”ති එතෙන පරිච්ඡින්නසතියා සතොති දස්සෙති.

වක්ඛමානෙනාති “පිතිඵරණා”තිආදිනා අනන්තරං වක්ඛමානෙන. “පිතිඵරණතා”ති පන පාළි ආගතා. තං “පඤ්චඨගිකො සම්මාසමාධි”ති (දී. නි. 3.355) සමාධිඅභිගහාවෙන පඤ්ඤා උද්දිට්ඨාති කත්වා වුත්තං. තතො එව අට්ඨකථායං “පිතිඵරණතා”තිආදිනඤ්ඤෙ අත්ථසංවණ්ණනා කතා. තත්ථ “සො ඉමමෙව කායං විවෙකජෙන පිතිසුබ්බෙන අභිසන්දෙති”තිආදිනා (දී. නි. 1.226) නයෙන පිතියා, සුඛස්ස ච ඵරණං වෙදිතබ්බං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සමාධිවසෙන සමථො උද්ධටොති සභාවවසෙන සමථො උද්ධටො, න උපකාරකධම්මවසෙනාති අධිප්පායො.

55. රාගපටිපක්ඛත්තා සමාධිස්ස “අධිචිත්තසික්ඛාය සික්ඛන්තො”ති වුත්තං. වුත්තනායානුසාරෙනාති “සුඛපණ්ඩිආදිසමුග්ගසාධනෙන අප්පණිහිතො”තිආදිනා. එත්ථ ච සඬබාරානං බණ්ඩගුරුතං සම්මදෙව පස්සන්තස්ස න රාගො පතිට්ඨං ලහතීති අනිච්චානුපස්සනා රාගවරිතස්ස සප්පායා වුත්තා, තථා සඬබාරානං සභාවදුක්ඛතං සම්මදෙව පස්සන්තස්ස පකතියාපි දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛුප්පාදනං වණ්ණ

බාරොදකසෙකසදිසන්ති න දොසො පතිට්ඨං ලහතීති දුක්ඛානුපස්සනා දොසවර්තස්ස සප්පායා චුත්තා, තථා සඬ්ඛාරෙසු සම්මදෙව සනවිතිබ්භොගෙ කතෙ අත්තසුඤ්ඤතාය උපට්ඨහමානාය න මොහො පතිට්ඨං ලහතීති අනත්තානුපස්සනා මොහවර්තස්ස සප්පායා චුත්තාති වෙදිතබ්බං. රාගපටිපක්ඛත්තා සමාධිස්ස “අධිචිත්තසික්ඛාය සික්ඛන්තො”ති චුත්තං. එස නයො ඉතරෙසු. සෙසමෙත්ථ සුච්ඤ්ඤෙය්‍යං.

බන්තිබ්‍රලො උප්පන්නං අරතිං අනභිරතිං අභිභුය්‍ය විහරන්තො සුබෙන සමාධිං අධිගච්ඡතිති බන්තිප්පධානතාපි සමථපක්ඛන්තස්ස කාරණං චුත්තා. උට්ඨානං සම්පජ්ජතිති සම්පන්නකායිකවීරියං. සම්මාකම්මන්තවායාමානං යො කායිකාදිකප්පො චුත්තො පාළියං, සො නෙසං කායිකස්ස පයොගස්ස සමුට්ඨානවසෙන වෙදිතබ්බො.

“බ්‍රිජ්ජාධිගමො”ති ඉමිනා මග්ගාසෙවනභාවං දස්සෙති. “විපස්සනාය විමුක්තාධිගමො”ති ඉමිනා විපස්සනානුභාවෙන සමුච්ඡෙදවිමුක්ති වික්ඛම්භනවිමුක්ති විය සමථානුභාවෙනාති දස්සෙති. ලොකියෙහීති නිස්සක්කවචනං. මහත්තානන්ති උළාරානං, පණිතානන්ති අත්ථො.

56. තන්ති විවයහාරං. විසංවාදනහෙතුනං ලොභාදීනං පාපධම්මානං. සොධෙත්තොති යථා සරණාදිවිසයා අඤ්ඤාණාදිසංකිලෙසා න පවත්තන්ති, එවං සොධෙත්තො. පරිපුරෙන්නාති යථා සීලං අඛණ්ඩාදිභාවෙන පරිපුණ්ණං හොති අනුනං, එවං පරිපුරෙන්නා.

“තථා පටිපජ්ජන්තො”ති ඉමිනා සත්ථු මහාපතිකාරභාවො පරිපුණ්ණො දස්සිතොති පටිමවාදෙ “දස්සනාභූමිඤ්ච භාවනාභූමිඤ්චා”ති චුත්තං.

යස්ස අත්ථායාති යස්ස යස්ස පහානත්ථාය. තථා පටිපන්නස්සාති යථා අසුභජ්ඣානාදිං පාදකං කත්වා අනාගාමිමග්ගාදිඅධිගමො හොති, තථා පටිපන්නස්ස.

වධිතන්ති ඝාතිතං.

“මනුස්සභූතො”ති ඉදං පුබ්බාපරාපෙක්ඛං කත්වා “පිතා මනුස්සභූතො ඛිණ්ණසථො”ති ච තථා “මාතා මනුස්සභූතා”ති යොජෙතබ්බං. හෙදානුරූපස්ස සාවනං අනුස්සාවනං, හෙදානුරූපෙන වා වචනෙන විඤ්ඤාපනං.

57. මනුස්සත්තන්ති මනුස්සජාතිතා. ලිඬ්ඨසම්පත්තීති පුරිසභාවො. හෙතුති මනොවච්ඡිණ්ණධානසිද්ධියා සද්ධිං පුබ්බහෙතුසම්පදා. සත්ථාරදස්සනන්ති සත්ථු සම්මුඛිභාවො. ශුණ්ණසම්පත්තීති අභිඤ්ඤාසමාපත්තිලාභො. අධිකාරොති අත්තනො සරිරනිරපෙක්ඛං සත්ථු උපකාරකරණං. ඡන්දතාති බුද්ධභාවාය දළ්භවිජන්දතා අනිවත්තිධම්මතා.

න උප්පජ්ජන්තිති පන අත්ථිති “න මෙ ආවරියො අත්ථි, සදිසො මෙ න විජ්ජති” තිආදි (ම. නි. 1.285; 2.341; කථා. 405; මහාව. 11; මි. ප. 4.5.11) ඉමිස්සා ලොකධාතුයා යත්වා වදන්තෙන භගවතා “කිං පනාවුසො සාරිපුත්ත, අත්ථෙතරහි අඤ්ඤො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා භගවතො සමසමො සම්බොධියන්ති එවං පුට්ඨො අහං, හන්තෙ, ‘නො’ ති වදෙය්‍ය” න්ති (දී. නි. 3.161) වත්වා තස්ස කාරණං දස්සෙතුං “අට්ඨානමෙතං අනවකාසො, යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සමමාසම්බුද්ධා” ති (දී. නි. 3.161; අ. නි. 1.277) ඉමං සුත්තං දස්සෙන්නෙන ධම්මසෙනාපතිනාව බුද්ධඛේතභූතං ඉමං ලොකධාතුං යපෙත්වා අඤ්ඤත්ථ අනුප්පත්ති වුත්තා භොතිති අධිප්පායො.

බෙත්තපරිග්ගහො කතො නාම භොති “ඉදං බුද්ධඛේතං නාමා” ති.

එවං යානාට්ඨානභාවං ගතාති වුත්තප්පකාරෙන යානභූතා, වුත්තනායෙන වා අඤ්ඤෙපි යථාරහං යානාට්ඨානභාවෙන පවත්තා. සත්තපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතාති ඉන්ද්‍රියබද්ධෙ ඛන්ධෙ සන්ධාය වදති.

58. එලස්ස පච්චක්ඛකාරිතාති “ඉමස්ස කම්මස්ස ඉදං එල” න්ති තංතංකම්මඵලාවබ්බොධො. අප්පදානාභාවොති පච්චයසමවායෙ කම්මස්ස එකන්තතො ඵලුප්පාදනං. තෙනාහ “කතුපච්චිතාන” න්ති.

59. අප්ඤ්ඤාසිතවත්ථුනාති තණ්හාහිනිවෙසවසෙන අහිනිවිට්ඨවත්ථුනා. රූපභවඅරූපභවාදිනාති භවතණ්හා විය සයං දස්සෙති.

බන්ධන්තයවසෙනාති සීලාදික්ඛන්ධන්තයවසෙන. පටිපදාවිභාගෙනාති “සබ්බත්ථගාමිනී” ති ආදිපටිපදාය හෙදෙන.

තත්ථතත්ථගාමිනීති නිරයාදිතිබ්බානන්ති ද්විසු ගන්ධබ්බට්ඨානෙසු තත්ථ තත්ථෙව ගමනසීලා. සබ්බත්ථගාමිනීති යථාවුත්තෙසු සබ්බට්ඨානෙසු ව ගමනසීලා.

සඤ්ච්චො කාළසුත්තං සඬ්ඝාතො රොරුචො මහාරොරුචො තාපනො මහාතාපනො අවිච්චිති එතෙ අට්ඨ මහානිරයා. එකෙකස්ස වත්තාරි වත්තාරි ද්වාරානි, එකෙකස්මිං ද්වාරෙ වත්තාරො වත්තාරො ගුථනිරයාදයොති එවං සොළස උස්සදනිරයෙ වණ්ණෙන්නි.

සක්කසුයාමාදිකො ජෙට්ඨකදෙවරාජා. පජාපතිවරුණර්ථානාදයො විය දුතියාදිට්ඨානන්තරකාරකො පරිවාරකො.

කිලෙසකාමපක්ඛෙති “සඬ්කප්පො කාමො, රාගො කාමො, සඬ්කප්පරාගො කාමොති (මහානි. 1) එත්ථ වුත්තසඬ්කප්පවසෙන වුත්තං. සොපි හි විබාධනි, උපතාපෙති වාති කිලෙසත්තසම්භවතො කිලෙසකාමො වුත්තො, න කිලෙසවත්ථුභාවතො. කාමපට්ඨංයුත්තොති කාමරාගසඬ්ඛාතෙන කාමෙන

සම්පයුත්තො, කාමපට්ඨද්ධො වා. අඤ්ඤාසු ව කාමපට්ඨසංයුත්තෙසු ධම්මෙසු විජ්ජමානෙසු විතක්කෙ ඵව කාමසද්දො ධාතුසද්දො නිරුල්භොති වෙදිතඛිඛො විතක්කස්ස කාමසඬ්ඤාපවුත්තියා සාතිසයත්තා. එස නයො ඛ්‍යාපාදධාතුආදිසු. පරස්ස, අත්තනො ව දුක්ඛාපනං විහිංසා. තං තු මිච්ඡාහි විහිංසා.

බ්‍රිජාදිධාතුනානත්තවසෙන ඛන්ධාදිනානත්තං වෙදිතඛිඛං. ඛන්ධොති ද්විධාතුතඟ්ගො.

60. අජ්ඣාසයධාතුති අජ්ඣාසයසභාවො. යථා ගුලාදීනං සභාවො එසො යං ගුලාදීනෙව සංසන්දති, එවං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයස්සෙවෙස සභාවො, යං දුස්සිලාදයො දුස්සිලාදිකෙනෙව සංසන්දන්ති.

සද්ධාමුලකත්තා කුසලකිරියාය වුත්තං “යං සද්ධාවසෙනා”තිආදි. තථා හි වුත්තං “සද්ධා බ්‍රිජ”න්ති (සු. නි. 77). යං ලොභවසෙන, සද්ධාවසෙන ව දොසවසෙන, සද්ධාවසෙන ව මොහවසෙන, සද්ධාවසෙන වාති යොජෙතඛිඛං. වීරියවසෙනාති සම්මජ්ජධානවීරියවසෙන. පඤ්ඤාවසෙනාති මග්ගසම්මාදිට්ඨිවසෙන.

අකුසලස්ස කම්මස්ස කතොකාසතාය පාළියං වුත්තත්තා “විපාකාවරණෙන නිවුත්ත”න්ති වුත්තං. තං පන නිදස්සනමත්තං දට්ඨඛිඛං කම්මාවරණාදිහිපි නිවුත්තතාය ඉච්ඡිතත්තා. තථා හි යථා දෙවදත්තං කොකාලිකං සුනක්ඛත්තං ලිච්ඡවිපුත්තන්ති උදාහරං, යදිපි හගවා පටිවෙධස්ස අට්ඨානතං දිස්වා නිබ්බේධනාගියදෙසනං න දෙසෙති, වාසනාභාගියං පන තථාරූපස්ස දෙසෙති ඵවාති දස්සෙත්තො “සච්චප්පට්ඨෙධ”න්තිආදිමාහ. අජාතසත්තුආදීනන්ති ආදිසද්දෙන සච්චකාදීනං සඬ්ගහො දට්ඨඛිඛො. තස්සාපි හගවා අනාගතෙ වාසනත්ථාය ධම්මං දෙසෙසි. සත්ථා හි “අනාගතෙ තම්බපණ්ණිදිපෙ සාසනං පතිට්ඨහිස්සති”ති තත්ථායං කුලසරෙ නිබ්බත්තො පබ්බජිත්වා කාළබුද්ධරක්ඛිතත්ථෙරො නාම පහින්තපට්ඨසම්භිදො මහාබ්ණාසවො හවිස්සතිති ඉදං දිස්වා ධම්මං දෙසෙසි, සො ව තථා අහොසිති.

අසම්පුණ්ණෙති එකත්තනො විපාකදානසමත්ථතාවසෙන පාරිපූරිං අනුපගතෙ. දිට්ඨපනිස්සයදිට්ඨිසහගතස්ස කම්මං සන්ධාය “කම්මෙ අසම්පුණ්ණෙ”ති වුත්තං. තෙනාහ “කිලෙසන්තරාය මිස්සකං කම්මන්තරායං දස්සෙත්වා”ති.

61. දිට්ඨි පනෙත්ථ පධානභාවෙන පාළියං ගහිතා සීලබ්බතපරාමාසස්ස අධිජපෙතත්තා. තථා හි වුත්තං “යථා පුණ්ණඤ්ච ගොවතිකං, අවෙලඤ්ච කුක්කුරවතික”න්ති. අසම්පුණ්ණත්තා ඵව හි තස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානස්ස තෙසං හගවා “චත්තාරිමානි, පුණ්ණ, කම්මානි”තිආදීනා (ම. නි. 2.81) ධම්මං දෙසෙසි. තාය ව දෙසනාය තෙ තං දිට්ඨිං පටිනිස්සජ්ජිත්වා සම්මත්තෙ පතිට්ඨහිංසු.

62. පගුණතාය වොදානං පගුණවොදානං. තදෙව පයමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨහිත්වා දුතියජ්ඣානාදිඅධිගමස්ස පච්චයත්තා වුට්ඨානං නාම හොතිති ආහ “වුට්ඨානං පගුණවොදාන”න්ති. භවඬ්ගවුට්ඨානං භවඬ්ගුප්පත්ති. භවඬ්ගචිත්තෙ හි උප්පන්නෙ තංසමඬ්ගිසමාපත්තිතො වුට්ඨිතො නාම හොති. සඤ්ඤාවෙදයිතඅපගමො එව අපගමවීමොක්කො.

ඉදං වුට්ඨානන්ති ඉදං යථාචුත්තං කොසල්ලං වුට්ඨානහෙතුභාවතො වුට්ඨානං. තථා හි චුත්තං “වොදානමපි තමිහා තමිහා සමාධිමිහා වුට්ඨාන”න්ති (විහ. 828). ඉමාය පන වුට්ඨානපාළියා අසඬ්ගහිතත්තා “නිරොධසමාපත්තියා වුට්ඨානං පාළිමුත්තකවුට්ඨානං නාමා”ති සම්මොහවිනොදනියං (විහ. අට්ඨ. 828) චුත්තං. යෙ පන “නිරොධතො ඵලසමාපත්තියා වුට්ඨාන”න්ති පාළියං නත්ථිති වදෙය්‍යං, තෙ “නිරොධා වුට්ඨහන්තස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං ඵලසමාපත්තියා අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො”ති (පට්ඨා. 1.1.417) ඉමාය පාළියා පටිසෙධෙනබ්බා.

63. අයං වස්ස ආසයොති එත්ථ ආසයජානනාදිනා යෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි යෙහි පරොපරෙහි සත්තා කල්‍යාණපාපාසයාදිකා හොන්ති, තෙසං පජානනං විභාවෙතීති වෙදිතබ්බං. එවඤ්ච කත්වා ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තආසයානුසයඤාණානං විසුං අසාධාරණතා, ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තනානාධිමුත්තිකතාඤාණානං විසුං බලතා ව සිද්ධා හොති.

ථාමගතොති එත්ථ ථාමගමනං නාම අඤ්ඤෙසං අසාධාරණො කාමරාගාදිනං එව ආවෙණිකො සභාවො වෙදිතබ්බො, යතො “ථාමගතො අනුසයං පජහති”ති (පටි. ම. 3.21) චුත්තං.

ආවජ්ජනමත්තෙනෙව සරති ආකඬ්ඛායත්තචුත්තිකත්තා. චුත්තඤ්ඤි “ආකඬ්ඛපට්ඨිද්ධං බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණං, මනසිකාරපට්ඨිද්ධං බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණං”න්තිආදි (මහානි. 156; චූළනි. මොසරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85; පටි. ම. 3.5). සබ්බඤ්ඤාඤාණං විය හි සබ්බං භගවතො ඤාණං පරිකම්මනිරපෙක්ඛන්ති.

64. උපක්කිලෙසවිමුත්තත්තාති එත්ථ විත්තාදි එව උපක්කිලෙසා, නිබ්බත්තකස්ස වා කම්මස්ස පාරිබන්ධකිලෙසා. කසිණකම්මපරිකම්මකුමාරනිබ්බත්තකසිණභාවො වුද්දසවිධෙන විත්තපරිදමනං අභිඤ්ඤාහිනිහාරොති සබ්බත්ථාපි වීරියබලස්ස බහුපකාරත්තා චුත්තං “වීරියභාවනාබලනිබ්බත්ත”න්ති. දිබ්බසදිසත්තාති දිබ්බෙ භවන්ති දිබ්බං, යථාචුත්තං පසාදවක්ඛු, දිබ්බං වියාති දිබ්බං, අග්ගතං අභිඤ්ඤාණං. දිබ්බවිහාරො චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානාති. තෙසං වසෙන නිබ්බත්තිත්වා පටිලද්ධබ්බත්තා දිබ්බං, තෙන දිබ්බහෙතුකත්තා දිබ්බන්ති චුත්තන්ති දස්සෙති. දිබ්බවිහාරසන්තිස්සිතත්තාති රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානෙන නිස්සයපච්චයෙන නිබ්බත්තත්තා, තෙන දිබ්බනිස්සිතං දිබ්බන්ති දස්සෙති. දිවුසද්දං අක්ඛරචිත්තකා කීළාදීසු පයන්තිති චුත්තං “තං සබ්බං

සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බ”න්ති. පුරිමා හි තයො අත්ථා කීලත්ථස්ස වසෙන,
ඉතරෙ ජුතිගතිඅත්ථවසෙනෙව දස්සිතාති.

මනුස්සුපචාරන්ති මනුස්සගොචරං. දට්ඨං න සක්කා ඉත්තරබ්භත්තා
බ්භපච්චුප්පන්තස්ස. “ආසන්නචුතිකා”තිආදිනා සන්තතිපච්චුප්පන්තවසෙන
“වචමානෙ උපපජ්ජමානෙ”ති චුත්තන්ති දස්සෙති.
“මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා”තිආදිනා සත්තානං භීතපණීතත්තාදිභාවස්ස
මොහාදිකම්මනිදානහෙතුකතං, නිස්සන්දඵලකඤ්ච දස්සෙති. දිබ්බවක්ඛුස්ස පාදකං
එතෙසන්ති දිබ්බවක්ඛුපාදකානි. තෙන චුත්තං “දිබ්බවක්ඛුනා සහෙව
ඉජ්ඣන්ති”ති. තානි භිස්ස පරිභණ්ඩඤාණානි.

සමාදියන්ති සමාදානානි, කම්මානි සමාදානානි එතෙසන්ති කම්මසමාදානා.
සමාදාතබ්බනානාවිධකම්මානි අත්ථො පුරිමෙ අත්ථෙ, දුතියෙ පන කම්මානි
සමාදාපෙන්නිති කම්මසමාදානා, මිච්ඡාදිට්ඨියා කම්මසමාදානා
මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානා, හෙතුඅත්ථෙ වෙතං කරණවචනං.

තං වාචන්ති තං අරියානං උපවදනවාචං. තං චිත්තන්ති සමුට්ඨාපකචිත්තං. තං
දිට්ඨිත්ති යෙන මිච්ඡාගාහෙන අරියෙ අනුද්ධංසෙති, මිච්ඡාහිනිවෙසං. අයම්පෙත්ථ
අත්ථො – යථා නාම හෙතුසම්පන්නස්ස භික්ඛුනො විසුද්ධං සීලං, සමාධිඤ්ච
සම්පාදෙත්වා ධීතස්ස දන්ධො සතුප්පාදො ඛිප්පාභිඤ්ඤාය දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤා,
සති වා උපාදිසෙසෙ අනාගාමිනා. එවමෙවං යො අරියුපවාදී යථාචුත්තචිත්තදිට්ඨිහි
අපක්කම්ත්වා අප්පතිරූපං සභාවං “මයා, භන්තෙ, තුම්භාකං උපරි චුත්ත”න්ති
අවිචයදෙසනාය තෙ න බ්මාපෙති, සො කායස්ස හෙදා නිරයෙ ඵවාති. තෙසු
පසන්නචිත්තස්ස බ්මාපනඤ්ඤත්ථ තෙසං වාචාදීනං පහානං පටිනිස්සග්ගොව.
ඉතො සාවජ්ජතරං නාම අඤ්ඤං නත්ථි සබ්බානත්ථවිධානතො,
සබ්බහිතසුඛපරිධංසනතො ව.

කායස්ස හෙදාති ඉධ කායසද්දො අත්තභාවපරියායොති ආභ
“උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා”ති. තදනන්තරන්ති තස්ස මරණසංඛාතස්ස
බන්ධපරිච්චාගස්ස අනන්තරං. අභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධත්ථො පරසද්දො,
අනොරිමභූතවත්ථුච්චසයො වා සියා, අවධිවිසෙසනමත්තං වා. තෙසු පුරිමං
සන්ධායාහ “අභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙ”ති, පච්ඡිමස්ස පන වසෙන “චුතිතො
උද්ධ”න්ති.

චුත්තවිපරියායෙනාති “සුට්ඨ වරිතං, සොහනං වා වරිත”න්තිආදිනා. භනනන්ති
ඝාතනං.

කාරණාකාරණන්ති යානාට්ඨානං. වෙතනාවෙතනාසම්පයුත්තධම්මෙ
නිරයාදිනිබ්බානගාමිපටිපදාභූතෙ කම්මන්ති ගහෙත්වා ආභ
“කම්මපරිච්ඡෙදමෙවා”ති. කම්මවිපාකන්තරං කම්මවිපාකවිසෙසො

කම්මවිපාකස්ස විභාගො. අප්පෙතුං න සක්කොති අට්ඨමනවමබ්බානි විය, තංසදිසං ඉද්ධිවිධඤාණං විය විකුබ්බිතුං, එතෙනස්ස බ්ලසදිසතඤ්ච නිවාරෙති. ඤානාදිඤාණං විය වා අප්පෙතුං, විකුබ්බිතුඤ්ච. යදිපි හි ඤානාදිපච්චවෙක්ඛණාඤාණං ඉධ ඡට්ඨං බ්ලන්ති තස්ස සවිතක්කසව්චාරතා වුත්තා, තථාපි ඤානාදිහි විනා පච්චවෙක්ඛණා නත්ථිති ඤානාදිසහගතං ඤාණං තදන්තොගධං කත්වා එවං වුත්තං. අථ වා සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං ඤානාදිකිච්චං විය න සබ්බං බ්ලකිච්චං කාතුං සක්කොතිති දස්සෙතුං “ඤානං හුත්වා අප්පෙතුං, ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුඤ්ච න සක්කොති”ති (විහ. මූලටී. 831) වුත්තං, න පන කස්සචි බ්ලස්ස ඤානඉද්ධිභාවොති දට්ඨබ්බං.

විවයභාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. යුත්තිභාරසම්පාතවණ්ණනා

65. පටිපක්ඛපටිබාලීභා කුසලා ධම්මා උප්පජ්ජිතුමෙව න සක්කොන්ති, උප්පන්නාපි සම්මදෙව අත්තනො කිච්චං කාතුං අසමත්ථතාය අනුප්පන්නසදිසාති පටිපක්ඛනිවාරණෙන කුසලානං ධම්මානං කිච්චකරණභාවං දස්සෙතුං “මනව්ජට්ඨානි...පෙ.... හවිස්සති”ති වුත්තං. විහරන්තස්සාති විහරණහෙතු. විහරන්තොති එත්ථාපි එසෙව නයො, තෙන රක්ඛිතවිත්තතා වුත්තනයෙන එකන්තතො සම්මාසඬ්ඤාප්පගොචරතාය ව සංවත්තතිති දස්සෙති. වුත්තනයෙනාති මිච්ඡාසඬ්ඤාප්පානං අවසරං අදත්වා විසොධිතනෙක්ඛම්මාදිවිතක්කතාය. අවිපරිතමෙවාති කායාදිඅසුභාදිතො ආදානං. විනිපාතභයන්ති දුග්ගතිභයං. සබ්බොපි වායමත්ථොති “සම්මාසඬ්ඤාප්පගොචරො සම්මාදිට්ඨි හවිස්සති”ති ආදීසු අත්ථො යුත්තියා යුත්තො එව අනරූපකාරණභාවතො.

යුත්තිභාරසම්පාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පදට්ඨානභාරසම්පාතාදිවණ්ණනා

66. යස්මා වා සංකිලෙසතො රක්ඛිතවිත්තස්ස තිණි සුවරිතානි පාරිපුරිං ගච්ඡන්ති, තස්මා රක්ඛිතවිත්තස්සාති එත්ථ යායං රක්ඛිතවිත්තතා, සා කායසුවරිතාදීනං තිණ්ණං සුවරිතානං පදට්ඨානන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. අත්තාධිනන්ති අත්තපරාධිනං.

තතො එවාති කාරණග්ගහණෙන ඵලස්ස ගහිතත්තා එව.

68. තත්ථ ඉතිසද්දොති “පරිපාලියති”ති ඉතිසද්දො.

73-4. පාළියං පඤ්චන්ද්‍රියානි තිහි බන්ධෙහි සඬ්ගහිතානිති එත්ථ සද්ධාවිරියසතින්ද්‍රියෙහි පාතිමොක්ඛාදි තිවිධං සීලං ගහිතං සොධෙතබ්බත්තා. තෙසන්ති තෙහි සීලක්ඛන්ධො සඬ්ගහිතො. සමාධිපඤ්ඤිත්තන්ද්‍රියෙහි

සමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා ගනිතාති පාකටොයමත්ථො, තථා සෙසමිපිති ආහ “ඉතො පරෙසු...පෙ.... චුත්තනයමෙවා”ති.

76. හෙතුහෙතුසමුප්පන්නපච්චයපච්චයුප්පන්නසඛ්ඛාතස්සාති එත්ථ හෙතුපච්චයවිභාගො හෙට්ඨා චුත්තොයෙව.

පදට්ඨානභාරසම්පාතාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මිස්සකභාරසම්පාතවණ්ණනා

ඉදානි යස්මා සුත්තෙසු භාරානං යොජනානයදස්සන්තා භාරසම්පාතදෙසනා භාරවිහඬගදෙසනා විය න භාරසරූපමත්තදස්සන්තා, තස්මා පෙටකොපදෙසෙ ආගතනයානුසාරෙන අපරෙහි විපරියායෙහි භාරසම්පාතයොජනාවිධිං දස්සෙන්නො “අපිවා”තිආදිමාහ. තත්ථ විජ්ජාවිජ්ජාය කුසලාකුසලචිත්තප්පවත්තියා අලොභාදොසලොභදොසාපි පරම්පරභාවෙන පවත්තන්ති නිදානභාවතොති දස්සෙන්නො “ඡ ධම්මා...පෙ.... මූලානි”ති ආහ. යථා ච නිදානභාවෙන පුබ්බඬගමතා, එවං අත්තනො වසෙවත්තනෙනාපි පුබ්බඬගමතා ලබ්භතෙවාති චුත්තං “සාධිපතිකානං අධිපති, සබ්බචිත්තුප්පාදානං ඉන්ද්‍රියානි”ති. අලොභස්සාති අලොභයුත්තස්ස චිත්තුප්පාදස්ස. නෙක්ඛම්මච්ඡන්දෙනාති කුසලච්ඡන්දෙන. නෙක්ඛම්මසද්දො පබ්බජ්ජාදීසු නිරුල්භො. චුත්තඤ්ඨි –

“පබ්බජ්ජා පඨමං ඤානං, නිබ්බානඤ්ච විපස්සනා;
සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා, ‘නෙක්ඛම්ම’න්ති පවුච්චරෙ”ති. (ඉතිචු. අට්ඨ. 109; දී. නි. ටී. 2.359; අ. නි. ටී. 2.2.66) –

තෙසු ඉධ කුසලා ධම්මා අධිප්පෙනා. තෙන චුත්තං “කුසලච්ඡන්දෙනා”ති. නෙක්ඛම්මච්ඡන්දෙන උපනිස්සයභූතෙන, න අධිපතිභූතෙන. ඉදං චුත්තං හොති – අලොභප්පධානො වෙ චිත්තුප්පාදො හොති, නෙක්ඛම්මච්ඡන්දෙන උපනිස්සයභූතෙන මනො තස්ස පුබ්බඬගමො හොති. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො.

යදග්ගෙන තෙසං ධම්මානං මනො පුබ්බඬගමං, තදග්ගෙන තෙසං ජෙට්ඨං, පධානඤ්චාති චුත්තං “මනොසෙට්ඨාති මනො තෙසං ධම්මාන”න්තිආදි. මනොමයතා මනෙන කතාදිභාවො, සො ච මනස්ස තෙසං සහජාතාදිනා පච්චයභාවො එවාති චුත්තං “මනොමයාති...පෙ.... පච්චයො”ති. තෙ පනාති එත්ථ පන-සද්දො විසෙසත්ථදීපකො, තෙනෙනං දස්සෙති – යදිපි තෙසං ධම්මානං ඡන්දාදයොපි පච්චයා එව, ඉන්ද්‍රියාදිපච්චයෙන පන සවිසෙසං පච්චයභූතස්ස මනස්සෙව වසෙනෙව චුත්තං “මනොමයා”ති. තත්ථ ඡන්දසමුදානීතාති යථාචුත්තනෙක්ඛම්මාදිඡන්දෙන සම්මා උද්ධමුද්ධං නීතා, තතො සමුදාගතාති අත්ථො. තතො එව නෙක්ඛම්මචිත්තක්කාදිතො සමුප්පන්නන්තා අනාවිලසඬකප්පසමුට්ඨානා. තජ්ජාමනොවිඤ්ඤාණධාතුසම්ඵස්සෙන

සහාධිට්ඨානතො ඵස්සසමොධානා. “ඵට්ඨො, හික්ඛවෙ, වෙදෙති, ඵට්ඨො සඤ්ජානාති, ඵට්ඨො වෙනෙති”ති (සං. නි. 4.93) හි චුත්තං. ඉදං මනොකම්මන්ති කායඤ්චාචාචාචාපනං අකත්වා සද්ධාසමන්තාගතෙන පසන්නෙන මනසා පචත්තං ඉදං කුසලං මනොකම්මං. තං පන අනභිජ්ඣාසහගතං, අඛ්‍යාපාදසහගතං, සම්මාදිට්ඨිසහගතන්ති තිවිධං හොති.

භාසතීති අවිසංවාදනාදිනා වාචඤ්චාපනාවසෙන පචත්තෙන්ති යා වච්චිඤ්ඤත්ති යා සාධෙතබ්බං සාධෙතීති අත්ථො, තෙන කායද්වාරතො පචත්තකුසලවච්චිකම්මමිපි සඤ්චිතං හොති. තථා හි වක්ඛති “වච්චිඤ්ඤත්තිවිජ්ජාරතො, තථා සාදියනතො ච භාසතී”ති. සබ්බමිපි වච්චිකම්මං සච්චාදිවසෙන චතුර්ඛිධං. කරොතීති අත්තතො, පරෙසඤ්ච හිතාහිතාති කරණාකාරණෙහි කායඤ්චාපනාවසෙන පචත්තෙන්ති යා කායච්ඤ්ඤත්ති යා සාධෙතබ්බං සාධෙතීති අත්ථො, තෙන වච්චිද්වාරතො පචත්තකුසලකායකම්මමිපි සඤ්චිතං හොති. තථා ච වක්ඛති “කායච්ඤ්ඤත්තිවිජ්ජාරතො, තථා සාදියනතො ච කරොතී”ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 76 මිස්සකභාරසම්පාතවණ්ණනා). කම්මපථවසෙන ගස්භමානෙ පාණාතිපාතාදිවසෙන තං තිවිධං හොති. තෙනාහ “ඉති දසකුසලකම්මපථාදස්සිතා”ති. දසපුඤ්ඤකිරියවත්ථුපසෙනාපි ගාථාය අත්ථො යුජ්ජති. තථා හි වක්ඛති “සො පසන්නචිත්තො”ති ආදි. භාසති චා කරොති චා කෙවලං මනසා පචත්තතීති අනියමත්ථො වා-සද්දො. තථා වෙච සංවණ්ණිතං.

දසවිධස්ස කුසලකම්මස්සාති දසවිධස්ස කුසලකම්මපථකම්මස්ස, වක්ඛමානනායෙන චා දසපුඤ්ඤකිරියවත්ථුසඤ්චාතස්ස කුසලකම්මස්ස. නනු තත්ථ දානාදිමයං තිවිධමෙව පුඤ්ඤකිරියවත්ථු චුත්තන්ති? සච්චං, තං පන ඉතරෙසං තදන්තොගධත්තා.

“සුඛමන්වෙති”ති සඤ්චෙපෙන චුත්තං සුඛානුගමං විත්ථාරෙන දස්සෙන්තො “ඉධස්ස පුරිසො”ති ආදිමාහ. තත්ථ ඵ්චං සන්නන්ති ඵ්චං භූතං, අජ්ජහිනානුසයො හුත්වා සුඛවෙදනීයඵස්සසම්භූතන්ති අත්ථො.

තත්ථ “යං මනො”ති ආදිනා ගාථාත්ථවසෙන චතුසච්චං නිද්ධාරෙති. ආදිතො වචත්ථාපිතෙසු ඛන්ධාදීසු ඛන්ධමුඛෙන සච්චානං කථිතත්තා සත්තානං හින්තරුච්චාවතො නානානායෙහි විපස්සනාභූමිකොසල්ලත්ථං, පුබ්බාපරසම්බන්ධදස්සනත්ථඤ්ච ඵ්චං චුත්තං “ඵ්චං...පෙ.... නිද්ධාරෙතබ්බානී”ති. සච්චමුඛෙන අස්සාදාදිකෙ නිද්ධාරෙත්වා දෙසනාභාරසම්පාතං යොපෙතුං “තත්ථ සමුදයෙනා”ති ආදිමාහ, තං චුත්තනායමෙව. යඤ්ඤෙත්ථ අඤ්ඤමිපි අත්ථො න විහත්තං, තං හෙට්ඨා චුත්තනායත්තා, උත්තානත්ථත්තා වාති වෙදිතබ්බං.

මනනලක්ඛණෙති මනනලක්ඛණහෙතු. “මනනලක්ඛණෙනා”ති වා පාඨො. ඊභාභාවතො ඛ්‍යාපාරාභාවතො. යෙන පසාදෙන සමන්තාගතත්තා මනො

“පසන්තො” ති වුත්තො, තස්ස පසාදස්ස කිව්වං මනෙ ආරොපෙත්වා ආහ
 “අකාලුසියතො, ආරම්මණස්ස ඔකප්පනතො ච පසන්තො” ති. තථා
 සාදියනතොති වාචාය වත්තබ්බං අවත්වාච එස්සසාදියනතො අනුජානතො. දුතියෙ
 තථා සාදියනතොති කායෙන කාතබ්බං යථා කතං හොති, තථා වාචාය
 සංවිධානතො. තථා පසුතත්තාති යථා සුඛමන්වෙති, තථා උපවිතත්තා එවාති
 අත්ථො. තතොති තතො කාරණා, මනසා පසන්තො, භාසනො, කරණෙන ච
 හෙතුනාති වුත්තං හොති. අනඤ්ඤත්ථාති එතස්මිං පන අත්ථො. තතොති තතො එව.
 යො හි පසන්තමනො තෙන යං භාසනං, කරණඤ්ච, තතො එව නං සුඛමන්වෙතිති
 වුත්තං හොති. සාතභාවතොති සාතවෙදනාභාවතො. ඉට්ඨභාවතොති
 මනාපභාවතො. කම්මතො විපාකප්පත්තිඵලදානසමත්ථභාවෙන කම්මස්ස
 නිබ්බත්තත්තා විපාකස්සෙව අනිබ්බත්තත්තාති ආහ “කතු...පෙ.... අන්වෙතීති
 වුත්ත” ත්ති කාරණායත්ත වුත්තිතොති කතභාවහෙතුකත්තා කම්මස්සාති
 අධිප්පායො. අසඬකත්තිතොති යස්මිං සන්තානෙ කම්මං නිබ්බත්තං,
 තදඤ්ඤසන්තානා සඬකමනතො.

ආධිපච්චයොගතොති සහජාතාධිපතිවසෙන ආධිපච්චයුත්තත්තා.
 සහජාතධම්මානඤ්ඤි තංසම්පයුත්තස්ස මනස්ස වසෙන පුබ්බඤ්ඤිගමනා ඉධාධිප්පෙනා.
 තතො එවාති ආධිපච්චයොගතො එව. මනස්සාති උපයොගත්ථො සාම්ච්චනං. තෙසං
 ධම්මානන්ති සම්බන්ධො. කුසලභාවො යුජ්ජති පසාදස්ස
 යොනිසොමනසිකාරහෙතුකත්තා. නනු විහජ්ජන්තාකරණෙසු තෙසං සාවකානං
 සද්ධා උජ්ජජ්ජතීති? නායං සද්ධා, තදාකාරා පන අකුසලා ධම්මා තථා වුව්චන්තිති
 වෙදිතබ්බං. තථා හි වක්ඛති “නායං පසාදො” තිආදි (නෙත්ති. අට්ඨ. 76
 මිස්සකභාරසම්පාතවණ්ණනා). සුඛං අන්වෙතීති යුජ්ජති කම්මස්ස ඵලදානෙ
 සමත්ථභාවතො. යථා හි කතං කම්මං ඵලදානසමත්ථං හොති, තථා කතං
 උපවිතන්ති වුව්චන්ති.

මනොපච්චාරා ඉධ නෙක්ඛම්මසිතා සොමනස්සුපච්චාරා, උපෙක්ඛුපච්චාරා ච
 වෙදිතබ්බා කුසලාධිකාරත්තා. තෙ පන යස්මා චිත්තං නිස්සායෙව පවත්තන්ති,
 නානිස්සාය, තස්මා වුත්තං “මනො මනොපච්චාරානං පදට්ඨාන” ත්ති.
 කුසලපක්ඛස්ස පදට්ඨානන්ති එත්ථ කුසලො තාව එස්සො කුසලස්ස
 වෙදනාක්ඛන්ධස්ස සඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස සඬබ්බාරක්ඛන්ධස්ස සහජාතාදිනා පච්චයො
 හොති. “ඵට්ඨො, භික්ඛවෙ, වෙදෙති, ඵට්ඨො සඤ්ජානාති, ඵට්ඨො වෙනෙති” ති
 (සං. නි. 4.93) වුත්තං. එවං වෙදනාදීනම්පි වෙදිතබ්බං. සද්ධාදීනම්පි පච්චයභාවෙ
 වත්තබ්බමෙව නත්ථි. සබ්බස්සාති චතුභුමකස්ස. කාමාවචරා හි කුසලා ධම්මා
 යථාරහං චතුභුමකස්සාපි කුසලස්ස පච්චයා හොන්ති, එවං ඉතරභුමකාපි.

“පසන්තො මනසා භාසති” ති වුත්තත්තා විසෙසතො සම්මාචාචාපච්චයං
 භාසනං ඉධාධිප්පෙතන්ති වුත්තං “භාසතීති සම්මාචාචා” ති. තත්ථායමධිප්පායො
 “භාසතීති යමිදං පදං, ඉමිනා සම්මාචාචා ගහිතා හොති” ති. කරොතීති
 සම්මාකම්මන්තොති එත්ථාපි එසෙව නයො. සුපරිසුද්ධෙ කායච්චිකම්මෙ ධීතස්ස

ආජීවපාරිසුද්ධි, න ඉතරස්සාති වුත්තං “තෙ සම්මාආජීවස්ස පදට්ඨාන”න්ති. තත්ථ තෙති සම්මාචාලාකම්මන්තා. යස්මා පන ආජීවට්ඨමකෙ සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස උප්පන්නානුප්පන්නානං අකුසලධම්මානං පහානානුප්පාදනාති,
 අනුප්පන්නුප්පන්නානං කුසලධම්මානං උප්පාදනපාරිසුරියා ව සම්භවන්ති, තථා සම්මාචායාමෙ ධීතස්සෙව කායාදීසු සුභසඤ්ඤාදිවිද්ධංසිනී සම්මාසති සම්භවති,
 තස්මා වුත්තං “සම්මාආජීවො...පෙ....පදට්ඨාන”න්ති. ජෙට්ඨකසීලං පාතිමොක්ඛසංවරො, සද්ධාසාධනො ව සොති ආහ “තං සීලස්ස පදට්ඨාන”න්ති.

තෙසන්ති කායචරිකම්මානං. කම්මපච්චයතායාති කුසලකම්මභෙතුකතාය.

පදත්ථො ව වුත්තනසෙනාති “මනනතො ආරම්මණවිජානනතො”ති ආදිනා.

අයං ආවට්ඨොති අයං සභාගවිසභාගධම්මාවට්ටනවසෙන ආවට්ඨො. එත්ථ හි කුසලමූලසම්මත්තමග්ගාදිනිද්ධාරණා සභාගධම්මාවට්ටනා. අවිජ්ජාභවතණ්හානං නිද්ධාරණා විසභාගධම්මාවට්ටනා.

විහත්තිහාරෙ පදට්ඨානභූමිවිහාගා වුත්තනායා, සුවිඤ්ඤෙය්‍යා වාති ධම්මවිහාගමෙව දස්සෙන්නො “නයිද”න්ති ආදිමාහ. තත්ථ “නයිදං යථාරුතවසෙන ගහෙනබ්බ”න්ති සුත්තස්ස නෙය්‍යත්ථතං වත්වා “යොහී”ති ආදිනා තං විවරති.
 “දුක්ඛමෙව අත්ථෙති”ති කස්මා වුත්තං, නනු යත්ථ කත්ථවි හිතෙසිතා කුසලමෙවාති? නයිදමිදිසං සන්ධාය වුත්තං, අධම්මං පන ධම්මොති, ධම්මඤ්ච පන අධම්මොති දීපනෙන ලොකස්ස සබ්බානත්ථබ්ඡභූතෙසු සකලහිතසුඛපායපටික්ඛෙපකෙසු තිත්ථකරෙසු අසන්තගුණසම්භාවනවසෙන පවත්තම්චිජාධිමොක්ඛං සන්ධාය වුත්තං. යො හි ලොකෙ අප්පමත්තකම්පි පුඤ්ඤං කාතුකාමං පාපිකං දිට්ඨිං නිස්සාය පටිබාහති, සොපි ගාරය්හො, කිමච්ඡිතං පන අරියවිනයෙ සම්මාපටිපත්තිං පටිබාහන්තෙසුති දුක්ඛඵලාව තත්ථ සම්භාවනාපසංසා පයිරුපාසනා. තථා හි වුත්තං – “න ඛො අහං, මොසපුරිස, අරහත්තස්ස මච්ඡරායාමි, අපිච තුය්හෙවෙනං පාපකං දිට්ඨිගතං...පෙ.... දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තති”ති (දී. නි. 3.7), “යො නින්දියං පසංසති (සු. නි. 663; සං. නි. 1.180, 181; අ. නි. 4.3; නෙත්ති. 92), සබ්බස්සාපි අනත්ථස්ස මූලං බාලුපසෙවනා”ති ව.

ඉදඤ්චි සුත්තන්ති “මනොපුබ්බච්ඡගමා...පෙ....පද”න්ති (ධ. ප. 1, 2) පට්ඨමං ගාථං සන්ධාය වදති. එතස්සාති සංවණ්ණියමානසුත්තස්ස.

කිච්චපඤ්ඤත්තීති අධිපතිපච්චයසච්චාතස්ස කිච්චස්ස පඤ්ඤාපනං. පධානපඤ්ඤත්තීති පධානභාවස්ස පඤ්ඤාපනා. සහජාතපඤ්ඤත්තීති තෙසං ධම්මානං මනසා සහභාවපඤ්ඤාපනා.

මහාභූතානීති ඉතිසද්දො ආදිඅත්ථො, තෙන මහාභූතාවිනාහාවී සබ්බො රූපධම්මො සච්ඡය්හති.

“මනොපුබ්බභිගමා” ති සමාසපදෙ “මනො” ති පදං තදවයවමත්තන්ති ආහ “නෙව පදසුද්ධි” ති. තෙනෙනවාහ “මනොපුබ්බභිගමාති පදසුද්ධි” ති. “ඡායාව අනපායිනී” ති ඉදං සුඛානුගමස්ස උදාහරණමත්තං, න යථාධිප්පෙතත්ථපරිසමාපනං. “සුඛමන්වෙතී” ති පන යථාධිප්පෙතත්ථපරිසමාපනන්ති වුත්තං. “පදසුද්ධි වෙව ආරම්භසුද්ධි වා” ති.

එකත්තතාති මනොපුබ්බභිගමාදිසාමඤ්ඤං සන්ධාය වදති. එවං සෙසෙසුපි. වෙමත්තතා “මනොපුබ්බභිගමා” තිආදිනා සාමඤ්ඤතො වුත්තධම්මෙ පසාදො ධාරණාය නිවත්තෙත්වා පසන්තසඛිඛාතෙ විසෙසෙ අවට්ඨාපනතො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. පසාදො සිනෙහසභාවො, අස්සද්ධියං විය ලුඛසභාවං දොසං විනොදෙතීති ආහ “ඛ්‍යාපාදවික්ඛම්භනතො” ති. ඛනිද්ධාති සද්ධෙය්‍යවත්ථුං සන්ධායාහ. ඔකප්පනතොති ආරම්මණං අනුපවිසිත්වා අනුපක්ඛන්දිත්වා සද්දහනතො.

දෙය්‍යධම්මාදයොති එත්ථ ආදිසද්දෙන සංවෙගහිරොත්තප්පකසිණමණ්ඩලාදයො සඛිගය්හන්ති. ඉට්ඨාරම්මණාදයොති ආදිසද්දෙන ඉට්ඨමප්ඤ්ඤාත්තාරම්මණා, ද්වාරධම්මා, මනසිකාරොති එවමාදිනං සඛිගහො දට්ඨබ්බො. තථා එස්සොති යථා වෙදනාදිනං ඉට්ඨාරම්මණාදයො පච්චයො, එවං එස්සොපීති පච්චයනාසාමඤ්ඤමෙව උපසංහරති තථා-සද්දො. වෙදනාදිනන්ති හි වෙදනාදයො තයො ඛන්ධා ගහිතා. විඤ්ඤාණස්ස වෙදනාදයොති නාමරූපං සන්ධාය වදති.

“සීලමයස්ස අදොසො පදට්ඨාන” න්ති වුත්තං ඛන්තිපධානත්තා සීලස්ස. අධිට්ඨාතීති අනුයුඤ්ජති උප්පාදෙති. සොති එවං කුසලචිත්තං භාවෙන්තො. “අනුප්පන්නාන” න්තිආදිනා භාවනාපභානසමාරොපනානි දස්සෙත්තො නිබ්බේධභාගියවසෙන ගාථාය අත්ථං විචිනිත්වා සමාරොපෙති, එවම්පි සක්කා යොජෙතුන්ති වාසනාභාගියවසෙන පදට්ඨානනිද්දෙසෙ උදාහරියති.

එවං “මනොපුබ්බභිගමා ධම්මා” ති ගාථාය වසෙන භාරසම්පාතයොජනාවිධිං දස්සෙත්වා ඉදානි ගාථාන්තරෙන දස්සෙතුං “තථා දදතො පුඤ්ඤ” න්තිආදිමාහ. තත්ථ භාවනාමයන්ති පඤ්ඤාභාවනාමයං.

“අලොභො කුසලමූල” න්තිආදි දානාදිනං අලොභාදිපධානත්තා වුත්තං, සබ්බත්ථ ව “වුත්ත” න්ති පදං ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. තෙසන්ති රාගාදීනං. නිස්සරණන්ති ව පරිනිබ්බානමෙව සන්ධාය වදති.

පරිච්චාගසීලො අලොභප්ඤ්ඤාසයො කාමෙසු ආදීනවදස්සාවි සම්මදෙව සීලං පරිපුරෙතීති ආහ “දදතො...පෙ.... පදට්ඨාන” න්ති. ඉධ ඔළාරිකා නාම කිලෙසා විනික්කමාවත්ථානං, තප්පභානං තදඛිගප්පභානෙන වෙදිතබ්බං. මප්ඤ්ඤානන්ති

පරිශුද්ධිභාවත්ථානං. සුබ්බමානන්ති අනුසයාවත්ථානං. කතාවිභූමි න්ති
බිණාසවභූමිං.

දදතොති මග්ගසහගතෙන අලොභෙන සදෙවකස්ස ලොකස්ස අභයදානං
දදතො. පුඤ්ඤන්ති ලොකුත්තරකුසලං. සංයමතොති මග්ගපරියාපන්නෙන
සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවෙනි දිට්ඨෙකට්ඨාදිසංකිලෙසතො මග්ගසංයමෙන
සංයමන්තස්ස. වෙරන්ති පාණාතිපාතාදිපාපං. කුසලොති මග්ගසම්මාදිට්ඨියා
කුසලො විවක්ඛණො. ජහාති පාපකන්ති තෙනි තෙනි මග්ගෙනි තං තං පහාතබ්බං
පාපධම්මං ඔධිසො ජහාති සමුච්ඡින්නදති. තෙනාහ “මග්ගො චුත්තො”ති.

“දදතො”තිආදිනා පුබ්බෙ අවිභාගෙන කුසලමූලානි උද්ධටානීති ඉදානි
විභාගෙන තානි උද්ධරන්තො “ලොකියකුසලමූල”න්තිආදිමාහ.

පුපුඡ්ජනභූමි සෙක්ඛභූමි දස්සිතා පහානස්ස විජ්ජකතභාවදීපනතො.
අසෙක්ඛභූමි දස්සිතා අනුපාදාපරිනිබ්බානදීපනතො.

සග්ගගාමිනී පටිපදා පුබ්බභාගජ්ජපටිපත්ති.

පුඤ්ඤෙ කට්ඨෙ පුඤ්ඤඵලම්පි කට්ඨමෙව භොතීති චුත්තං “දදතො...පෙ....
දෙසනමාහා”ති. සච්චකම්මට්ඨානෙන විනා සංකිලෙසජ්ජහානං නත්ථීති
දස්සෙන්නො ආහ “කුසලො...පෙ.... දෙසනමාහා”ති.

වෙරසද්දො අදින්නාදානාදිපාපධම්මෙසුපි නිරුල්භොති චුත්තං “ඵවං සබ්බානිපි
සික්ඛාපදානි විත්ථාරෙතබ්බානී”ති. ද්වෙපි විමුත්තියො සෙක්ඛාසෙක්ඛවිමුත්තියො,
සඋපාදිසෙසඅනුපාදිසෙසවිමුත්තියො ච. තථා හි වක්ඛති “නිබ්බුතොති ද්වෙ
නිබ්බානධාතුයො”තිආදි (තෙත්ති. අට්ඨ. 76).

කාරණුපවාරෙන, කාරණග්ගහණෙන වා ඵලං ගහිතන්ති ආහ “ද්වෙ
සුගතියො”තිආදි. වට්ටව්වට්ටසම්පත්තියො ඉම්ස්සා දෙසනාය ඵලං, තස්ස දානං
සීලං භාවනා උපායො, “සම්පත්තිද්වයං ඉවජන්තෙන දානාදීසු අජ්ජමත්තෙන
හවිතබ්බ”න්ති අයමෙත්ථ හගවතො ආණන්තිති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ “ඵලාදීනි
යථාරහං වෙදිතබ්බානී”ති.

විවයොති විවයභාරසම්පාතො, සො චූච්චතීති අත්ථො. ඵස නයො ඉතො
පරෙසුපි. “තිව්ධම්පි දානමය”න්තිආදිනා පදත්ථවිවයං දස්සෙති, තෙන
අස්සාදාදයො, ඉතරෙ ච විවයභාරපදත්ථා අත්ථතො විචිතා ඵව භොන්තිති.
රූපාදිආරම්මණස්ස පරිච්චාගො චුත්තොති සම්බන්ධො. සබ්බොති සකලො
අනවසෙසතො කිච්චස්ස චුත්තත්තා.

දානාභිරතස්ස වාගාධිට්ඨානං පාරිපූරිං ගච්ඡතීති චුත්තං “දදතො...පෙ....
පදට්ඨාන”න්ති. විරතිසච්චෙ, වච්ඡච්චෙ ච තිට්ඨතො සච්චාධිට්ඨානං පාරිපූරිං.

ගවිෂ්ඨිති වුත්තං “සංයම...පෙ.... පදට්ඨාන”න්ති. කොසල්ලයොගතො ච පාපප්පහානතො ච පඤ්ඤාපාරිපුරිං ගවිෂ්ඨිති වුත්තං “කුසලො...පෙ.... පදට්ඨාන”න්ති. අනවසෙසරාගාදිසු පභිනෙසු උපසමො උපට්ඨිතො නාම භොතිති වුත්තං “රාග...පෙ.... පදට්ඨාන”න්ති.

කුසලොති පුග්ගලාධිට්ඨානෙන කොසල්ලසම්මාදිට්ඨි වුත්තාති ආහ “කුසලො...පෙ.... මග්ගච්ඡිගාදිභාවෙන ඵකලක්ඛණත්තා”ති. ආදිසද්දෙන බොධිපක්ඛියභාවාදිං සච්ඡිගණ්හාති. ඛෙපෙතඛිඛභාවෙනාති පහාතඛිඛභාවෙන.

අවෙරතන්ති අසපත්තතං. කුසලධම්මෙහිති අනවජ්ජධම්මෙහි, ඵලනිබ්බානෙහිති අධිජ්ජායො. දානස්ස මහජ්ජලතා, සීලාදිගුණෙහි සත්ථු අනුත්තරදක්ඛිණියාභාවො, අනුපාදාපරිනිබ්බානන්ති ඉමෙසං පච්චවෙක්ඛණා ඉමස්ස දානස්ස නිදානන්ති අයමත්ථො පාළියං නිරුළ්භොව. නිබ්බවනනිදානසන්ධයො සුවිඤ්ඤායාභාවාති ආහ “නිබ්බවනනිදානසන්ධයො චත්තඛිඛා”ති.

පටිපක්ඛනිද්දෙසෙන සමුදයොති දෙසනත්ථං පටිපක්ඛනිද්දෙසනෙන නිද්ධාරිතො අයං මච්ඡරියාදිසංකිලෙසපක්ඛිකො සමුදයො. අලොභෙන...පෙ.... දානාදිහිති යෙහි අලොභාදිහි දානාදයො ධම්මා සම්භවන්ති, තාති දානාදිග්ගහණෙනෙව ගහිතාතිති කුසලමූලාති නිද්ධාරෙති “ඉමානි තිණි කුසලානි”ති. තෙසන්ති කුසලමූලානං.

භයහෙතු දෙති පණ්ණාකාරාදිවසෙන. රාගහෙතු දෙති සභාගචත්ථුස්ස. ආමිසකිඤ්චික්ඛහෙතු දෙති ලඤ්ජාදිවසෙන. අනුකම්පන්තො වා කරුණාබෙත්තෙ. අපවයමානො ගුණබෙත්තෙ, උපකාරබෙත්තෙ වා. භයුපරතොති භයෙන ඔරතො. තෙන තථාරූපෙන සංයමෙන වෙරං න වියතෙව. ඵවං සබ්බස්ස අකුසලස්ස පාපකො විපාකොති යොජනා.

“දදතො”තිආදිනා යථා දානපටික්ඛෙපෙන පරිචත්තනං දස්සිතං, ඵවං පහානපටික්ඛෙපෙනපි පරිචත්තනං දස්සෙතඛිඛන්ති වුත්තං “අකුසලො පන න ජහාති”ති.

කම්මඵලං සද්දහන්තො දානකිරියායං පදහන්තො යෙන විධිනා දානං දාතඛිඛං, තත්ථ සතිං උපට්ඨපෙන්නො විත්තං සමාදහන්තො සම්මාදිට්ඨිං පුරක්ඛරොන්තො දානෙ සම්මාපටිපන්නො භොතිති ආහ “දානං නාම...පෙ.... භොති”ති.

භාවනාපහානසමාරොපනාති පාළියං සරූපතො විඤ්ඤායන්තිති පදට්ඨානවෙච්චනසමාරොපනාති දස්සෙතුං “තං සීලස්ස පදට්ඨාන”න්තිආදි වුත්තං, තං සුවිඤ්ඤායං. අඤ්ඤාඤ්ච යදෙත්ථ අත්ථතො න විහත්තං, තං වුත්තනයත්තා, උත්තානත්ථත්තා වාති වෙදිතඛිඛං.

භාරසම්පාතවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නායසමුට්ඨානවාරවණ්ණනා

79. “විසයහෙදතො”ති සඬ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො විවරිතුං “යථා භී”තිආදිමාහ. තත්ථ නයතොති නයග්ගාහතො. න හි පටිවෙධඤාණං විය විපස්සනාඤාණං පච්චක්ඛතො පවත්තතීති. අනුබුද්ධියමානොති අභිසමයඤාණස්ස අනුරූපං බුද්ධියමානො. යථා එකපටිවෙධෙනෙව මග්ගඤාණං පවත්තති, එවං තදනුච්ඡවිකං විපස්සනාඤාණෙන ගස්භමානොති අත්ථො. එවඤ්ච කත්ථා නන්දියාවට්ටාදීනං තිණ්ණං අත්ථනායභාවො සමත්ථිතො භොතීති. තථා හි අත්ථවිසෙසසරූපතාය තයො නයා “සුත්තත්ථො”ති වුත්තා, පදත්ථවිචාරභාවෙහි පන භාරා “බ්‍යඤ්ජනවිවයො”ති. යදි එවං කථං තයොති වොදනං සන්ධායාහ “පටිච්ඡක්ඛන්තානං පනා”තිආදි. තත්ථ එකමෙකො සංකිලෙසවොදානානං විභාගතො ද්විසඬ්ගභොති යොජනා. චතුෂ්අට්ඨදිසො වාති න පච්චෙකං තෙ නන්දියාවට්ටාදියො චතුෂ්අට්ඨදිසා, අථ බො යථාක්කමත්ති. “එව”න්තිආදි යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස නිගමනං.

තථා වාති යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස උපවයෙන සමත්ථනා. පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායතීති එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං පරතො පට්ඨානකථායං ආවි භවිස්සති. “අන්ධං තමං තදා භොති, යං ලොභො සහතෙ නර”න්තිආදි (වුළුති. බග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 128) වචනතො කාමතණ්හාපි පටිච්ඡාදනසභාවා, යතො කාමච්ඡන්දං “නිවරණ”න්ති වුත්තං. අවිජ්ජාය පන භවෙසු ආදීනවජ්ජපටිච්ඡාදනං සාතිසයන්ති. තථා අවිජ්ජාපි සංයොජනසභාවා, යතො සා බහිද්ධා සංයොජනභාවෙන වුත්තා. එවං සන්තෙපි තණ්හාය බන්ධනට්ඨො සාතිසයො අපෙක්ඛිතභාවතොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “තථාපි...පෙ.... වුත්ත”න්ති ආහ.

“සංසුත්තා”ති පදස්ස සම්පයුත්තාති අත්ථොති ආහ “මිස්සිකා”ති. “අවිජ්ජාභිභූතා...පෙ.... අභිනිවිසන්තා”ති එතෙන අවිජ්ජාය අයාථාවගහණහෙතුතං දස්සෙති, තතො සො අවින්දියං වින්දතීති අවිජ්ජාති වුව්චති. කිලිස්සනං උපතාපනන්ති ආහ “කිලිස්සනජ්ජයොගං අත්තපරිතාපනපට්ඨත්ති”න්ති. අල්ලියනං සෙවනං.

දුක්ඛන්ති ...පෙ.... ජානන්තීති අත්තනා අනුභූයමානං තථා තථා උපට්ඨිතං කායිකචෙතසිකදුක්ඛං, ඉතරම්පි වා එකදෙසං ජානන්ති. තණ්හායපි එසෙව නයො. සභාගවිසභාගපට්ඨජ්ජිතබ්බාකාරතො තත්ථ තෙසං ඤාණං නත්ථෙචාතිදස්සෙන්නො “ඉදං දුක්ඛ”න්තිආදිමාහ. පවත්තිපවත්තිහෙතුමත්තම්පිති “පවත්ති පවත්තිහෙතු”ති එත්තකම්පි. කා පන කථාති පවුරජනසාධාරණෙ ලොකියෙපි නාම අත්ථෙ යෙසං ඤාණස්ස පටිඝාතො, පරමගම්භීරෙ අරියානං එව විසයභූතෙ ලොකුත්තරෙ නිවත්තිනිවත්තිහෙතුසඬ්ඛාතෙ අත්ථෙ කා නාම කථා, ඡින්නා කථාති අත්ථො. අට්ඨසමාපත්තිපහෙදස්ස කෙවලස්ස සමථස්ස තාදිසෙ

කාලෙ බාහිරකානඤ්ච ඉජ්ඣනතො “විපස්සනාධිට්ඨාන”න්ති විසෙසිතං. වූපසමො සමුච්ඡේදො, පටිප්පස්සද්ධි ව.

“සංසාරස්ස අනුපව්ඡේදනතො”ති ඉදං දිට්ඨිගතානං දිට්ඨිගතිකමතදස්සනං. සො හි පුත්තමුඛදස්සනෙ අසති සංසාරො උච්ඡිජ්ජේය්‍යාති භායති. යතො චුත්තං –

“ගණ්ඩුජපාදො කිකි වෙව, කුන්ති බ්‍රාහ්මණධම්මිකො;
එතෙ අභයං භායන්ති, සම්මුල්භා වතුරො ජනා”ති. (සු. නි. අට්ඨ. 2.293; අ. නි. ටී. 3.5.192);

තදභිඤ්ඤාති තං යථාචුත්තඅන්තද්වයං අභිජානන්ති ගුණං ආරොපෙත්වා ජානන්ති තදභිඤ්ඤා. අත්ථභඤ්ජනතො, රොගගණ්ඩසල්ලසදිසතාය අත්තභාවසංකිලෙසානඤ්ච රොගගණ්ඩසල්ලතා.

සක්කායදස්සනෙති එත්ථ දිට්ඨිදස්සනං, සක්කායොව දස්සනං සක්කායදස්සනන්ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙසන්ති දිට්ඨිවරිතානං. අත්තාභිනිවෙසො බලවා. තස්මා යථාඋපට්ඨිතං රූපං “අත්තා” ඉච්චෙව ගණ්හන්ති අධිජපායො. තථා වෙදනාදිං. තණ්හාවරිතො පන යථාඋපට්ඨිතං රූපං තණ්හාවත්ථුං කත්වා අත්තනියාභිනිවෙසෙන අභිනිවිසන්තා තදඤ්ඤමෙව අත්තතො සමනුපස්සන්ති. එවං වෙදනාදීසු. තෙනාහ “තණ්හාවරිතා”තිආදි. විජ්ජමානෙති පරමත්ථතො උපලබ්භමානෙ. කායෙති සමුග්ගෙ. දිට්ඨියා පරිකප්පිතො අත්තාදි එව පරමත්ථතො නුපලබ්භති, දිට්ඨි පන ලබ්භතෙවාති ආහ “සති වා විජ්ජමානා”ති.

සක්කායදස්සනමුඛෙනාති සක්කායදිට්ඨිමුඛෙන.

උච්ඡේදසස්සතන්ති තංසභවරණතො උච්ඡේදසස්සතදිට්ඨි චුත්තා. “උච්ඡේදසස්සතවාදා”තිපි පායො.

කසිණායතනානීති කසිණජ්ඣානානි.

තෙජෙත්වාති නිසානෙත්වා.

81. එත්තාවතා නන්දියාවට්ටස්ස භූමිරවනවසෙන සංකිලෙසපක්ඛො දස්සිතොති ආහ “තත්ථ දිට්ඨිවරිතොතිආදිනා වොදානපක්ඛං දස්සෙති”ති. “යස්මා සල්ලෙබ්බෙ තිබ්බගාරවො”ති ඉමිනා තත්ථ තිබ්බගාරවත්තා සංලොභානුසන්තතචුත්තිනා භවතීති දස්සෙති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. මිච්ඡාධිමොක්ඛො සද්ධාපතිරූපකො අවත්ථුස්මිං පසාදො.

පුග්ගලාධිට්ඨානෙන ධම්මමෙව විහජතීති ආහ “සත්තාපි...පෙ.... දස්සෙති”ති.

යෙ හි කෙවිති එත්ථ හි-සද්දො නිපාතමත්තං. “ඉමාහි එව චතුහි පටිපදාහි”තිපි පාළි. දුක්ඛාපටිපදාදිවිභාගෙන මග්ගො එව ඉධ වුත්තොති ආහ “පටිපදා හි මග්ගො”ති චතුද්දිසාසඬ්ඛාතං මග්ගන්ති චතුද්දිසාසඬ්ඛාතං පචත්තනුපායං. ද්වෙ දිසා එතිස්සාති ද්විදිසා. නන්දියාවට්ඨස්සාති නන්දියාවට්ඨනයස්ස.

82. විචත්තති වට්ඨං එත්ථාති විචත්තං, විචත්තං එව විචට්ඨං, අසඬ්ඛතධාතු, නිබ්බුති එව වා. තෙන වුත්තං “නිබ්බාත”න්ති.

“කත්ථ දට්ඨබ්බ”න්ති වා පාළි. උපවයෙති උපවයාවත්ථායන්ති අත්ථො. දසන්තන්ති ලොභාදිකිලෙසවත්ථුනං. විපල්ලාසහෙතුභාවතොති සුභසඤ්ඤාදිවිපල්ලාසහෙතුකභාවතො. විපරියෙසග්ගාභවසෙන හි ආදීනවෙසු එව සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදානුපස්සිතා. න හි යථාභූතඤාණෙ සති තථා සම්භවො. තෙන වුත්තං “දසන්තං...පෙ.... භාවතො”ති. දසවිධකාරණෙති දසවිධෙ කාරණෙ, දසවිධස්ස වා කාරණෙ. අයොනිසොමනසිකාරපරික්ඛතා ධම්මා සුභාරම්මණාදයො.

තබ්බිසයා කිලෙසාති ආහාරපරිඤ්ඤාපරිබන්ධභූතා කිලෙසා. විඤ්ඤාණට්ඨිතිසුපි එසෙව නයො. කායෙ පචත්තමානො පයමො විපල්ලාසො කායසමුදායෙ, කායෙකදෙසෙ ච කබලීකාරෙ ආහාරෙ පචත්තො එව භොතීති වුත්තං. “පයමෙ ආහාරෙ විසයභූතෙ පයමො විපල්ලාසො පචත්තති”ති. තථා වෙදනායං පචත්තමානො දුතියවිපල්ලාසො තප්පච්චයෙ එස්සාහාරෙ, චිත්තෙ පචත්තමානො තතියවිපල්ලාසො තප්පච්චයෙ මනොසඤ්ඤෙවතනාහාරෙ, ධම්මෙසු පචත්තමානො චතුත්ථවිපල්ලාසො තප්පච්චයෙ විඤ්ඤාණාහාරෙ පචත්තො එව භොතීති වුත්තං. “චතුත්ථෙ ආහාරෙ චතුත්ථො විපල්ලාසො”ති. තෙනාහ “සෙසාහාරෙසුපි එසෙව නයො”ති. ආහාරසිසෙන වා ආහාරපට්ඨද්ධො ඡන්දරාගො ගහිතො. විඤ්ඤාණට්ඨිතිසුපි එසෙව නයො. තෙනෙවාහ “ආහාරසිසෙන තබ්බිසයා කිලෙසා අධිජ්ජෙතා”ති. පයමෙ ආහාරෙ විසයභූතෙති ච පයමෙ ආහාරෙ ඡන්දරාගස්ස විසයභාවං පත්තෙ, තබ්බාවං අනතික්කන්තෙති අත්ථො. අප්පහිනච්ඡන්දරාගස්ස හි තත්ථ විපල්ලාසා සම්භවන්ති, න ඉතරස්ස. තථා දුතියවිපල්ලාසාදිසු අප්පහිනෙසු. ඉතරෙ උපාදානාති පචත්තන්තෙව අප්පහිනත්තාති ආහ “සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො”ති. යස්මා ච උපාදානාදිසු අප්පහිනෙසුපි යොගාදයො පචත්තන්තෙව යථාරහං තංසභාවත්තා, තදෙකට්ඨසභාවතො ච, තස්මා වුත්තං පාළියං “පයමෙ උපාදානෙ පයමො යොගො”තිආදි. තෙනාහ “සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො”ති.

83. අපරිජානන්තස්සාති ඤාතපරිඤ්ඤාය, තීරණපරිඤ්ඤාය, පභානපරිඤ්ඤායාති තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිච්ඡින්නදිත්වා අජානන්තස්ස, තෙසං සමුදයඤ්ඤෙව අත්ථඬ්ගමඤ්ඤෙව අස්සාදඤ්ඤෙව ආදීනවඤ්ඤෙව නිස්සරණඤ්ඤෙව යථාභූතං අනවබුජ්ඣන්තස්සාති අත්ථො. තිබ්බො බහලො ඡන්දරාගො භොති තණ්හාවරිතභාවතොති අධිජ්ජායො. ඉති උපක්කිලෙසස්ස දිට්ඨාහිනිවෙසස්ස හෙතුභාවතොති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ “වුත්තනයෙනෙවා”ති.

සුභසුඛසඤ්ඤාකාමුපාදානකාමභවයොගඅභිජ්ඣාකායගන්ථකාමභවාසව-
කාමභවොසරාගසල්ලජන්දාගතිගමනානි තණ්හාපක්ඛිකතාය, තණ්හාසභාවතාය ව
තණ්හාපධානානි. සීලබ්බතුපාදානඛ්‍යාපාදකායගන්ථදොසසල්ලදොසාගතිගමනානි
පන තණ්හාභාවෙ භාවතො, විඤ්ඤාණධර්මයො තණ්හාවිසයතො, සබ්බෙසං වා
තණ්හාවිසයතො තණ්හාපධානතා ලබ්භතෙව. පච්ඡිමකානං දිට්ඨිපධානතා
චුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බා.

84. කබලිකාරෙ ආභාරෙති කබලිකාරාභාරවිසයෙ ඡන්දරාගෙ.

“අප්පභීනෙ” තිආදිකං පරියායකථං මුඤ්චිත්වා නිජ්ජපරියායමෙව දස්සෙන්නො
කබලිකාරාභාරස්ස “අසුභසභාවත්තා, අසුභසමුට්ඨානත්තා වා” ති චුත්තං.
ලබ්භමානෙ හි උජුකෙ අත්ථෙ කිං පරියායකථායාති. ඡන්දරාගො වා තත්ථ
අත්ථසිද්ධොති එවම්පෙත්ථ අත්ථො චුත්තො. න හි තත්ථ අසති ඡන්දරාගෙ
විපල්ලායො සම්භවති. දුක්ඛසභාවත්තාති සඬබ්බාරදුක්ඛතාය දුක්ඛසභාවත්තා.
දුක්ඛපච්චයත්තාති තිවිධදුක්ඛතාලක්ඛණස්ස දුක්ඛස්ස කාරණතො. විඤ්ඤාණ-
නිව්වසඤ්ඤිතො. තථා හි සාති නාම භික්ඛු කෙවට්ටපුත්තො “තංයෙව විඤ්ඤාණං
සන්ධාවති සංසරති” ති තත්ථ නිව්වාහිනිවෙසං සංවෙදෙසි. යෙභුයොන සඬබ්බාරෙසු
අත්තසඤ්ඤිතා දිට්ඨිගතිකානං “වෙනනා අත්තා” තිආදිදිට්ඨිපරිදීපනෙසු
වෙදිතබ්බා. “භවවිසුද්ධි” ති පදස්ස අත්ථවචනං “නිබ්බුතිසුඛ” ති.
“සීලබ්බතෙහි...පෙ.... සුඛන්ති දළ්භං ගණ්හාති” ති ඉමිනා සීලබ්බතුපාදානං ඉධ
භවුපාදානන්ති දස්සෙති. තථා හි වක්ඛති “සීලබ්බතුපාදානසඬබ්බානෙන
භවුපාදානෙනා” ති.

පච්චයා භොන්ති උපනිස්සයපච්චයාදිනා. පඨමෙ යොගෙ ඨිතොති පඨමෙ
යොගෙ පතිට්ඨිතො. අප්පභීනා හි කිලෙසා කම්මවට්ටාදිනං කාරණභූතා
තංසමඬ්භිතො සත්තස්ස පතිට්ඨාති චුච්චන්ති. පරස්ස අභිජ්ඣායනං
පරාභිජ්ඣායනං. භවපත්ථනාය භවදිට්ඨිභවරාගවසෙන පියායිතස්ස වත්ථුනො
විපරිණාමඤ්ඤාභාවෙ දොමනස්සුප්පත්තිං සන්ධාය චුත්තං “භවරාග...පෙ....
පදුසෙන්නි” ති.

ගන්ථිත්වාති ගන්ථිං කත්වා. ද්විධාභූතං රජ්ජුආදිකෙ විය ගන්ථිකරණඤ්ඤි
ගන්ථනං. චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨන්තා ආසවානං උප්පත්තිහෙතු භොන්තිති
සම්බන්ධො. පරිශුට්ඨානප්පත්තා එකච්චෙ කිලෙසා විසෙසතො ආසවුප්පත්තිහෙතු
භොන්තිති දස්සනත්ථං අට්ඨකථායං උප්පට්ඨපාට්ඨවනං. තප්පට්ඨකම්මෙ විසයෙ
පත්ථෙතිති යොජනා. තබ්බිසයබ්බුලෙ භවෙ පත්ථෙතිති යථා මානුසකෙහි කාමෙහි
නිබ්බින්නරූපා දෙවුප්පත්ති. තංසභාවත්තාති දිට්ඨිසභාවත්තා. අපරාපරන්ති
අඤ්ඤාමඤ්ඤං. එකච්චා හි දිට්ඨි එකච්චස්ස දිට්ඨාහිනිවෙසස්ස කාරණං භොති, යථා
සක්කායදිට්ඨි ඉතරාසං. අභිනිවිසන්තස්සාති අභිනිවෙසනහෙතු.
“අයොනියොමනසිකාරතො...පෙ.... අවිජ්ජාසවො උප්පජ්ජති” ති ඉදං
සච්චාහිනිවෙසස්ස ඵලභූතං අවිජ්ජාසවං දස්සෙති එකන්තවස්සිමෙසවුට්ඨානෙන විය

මහොසප්පවත්ති. අවිජ්ජාසංචාරා සිද්ධො හොති වුට්ඨිහෙතුකමහොසසිද්ධියා
උපරිමෙසවුට්ඨානං විය.

“නන්දිරාගසහගතා” තිආදීසු (මහාව. 14) විය තබ්බාවත්ථො සහගතසද්දොති
ආහ “අනුසය...පෙ.... භූතා වා” ති. චිත්තස්ස අබ්භන්තරසඬ්ඛාතං හදයන්ති
විපාකවිත්තප්පවත්තිං සන්ධාය වදති. විපාකවට්ටෙපි කිලෙසවාසනාහිතා අත්ථි කාවි
විසෙසමත්තා.

ලොභසහගතස්ස විඤ්ඤාණස්ස. ඉතරස්ස දොසසහගතාදිකස්ස. බ්‍යඤ්ජනෙන
විය භොජනස්ස ආරම්මණස්ස අභිසඬ්ඛරණං විසෙසාපාදනං උපසෙවනං, නන්දී
සප්පිතිකතණ්හා උපසෙවනං එකස්සාති නන්දුපසෙවනං උපසෙවනභූතායපි නන්දියා
රාගසල්ලඋපනිසතො. උපසිත්තෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථිති දස්සෙතුං පාළියා
“රාගසල්ලෙන නන්දුපසෙවනෙන විඤ්ඤාණෙනා” ති වුත්තන්ති තමත්ථං පාකං
කාතුං “කෙන පන තං නන්දුපසෙවන”න්ති පුච්ඡති.

රාගසල්ලෙනාති හෙතුමිහි කරණවචනන්ති දස්සෙන්නො “රාගසල්ලෙන
හෙතුභූතෙනා” ති ආහ. උපනිස්සයපච්චයත්ථො චෙත්ථ හෙත්ථත්ථො.
උපගන්තබ්බතො විඤ්ඤාණෙනාති විහන්තිං පරිණාමෙත්වා යොජෙතබ්බං.
“පතිට්ඨාභාවතො” ති ඉමිනා විඤ්ඤාණස්ස නිස්සයාදිපච්චයනං වදති. තෙනාහ
“රූපක්ඛන්ධං නිස්සයා නිට්ඨති” ති. එවං දුතියාදිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසුපි
නිස්සයාදිපච්චයනා වත්තබ්බා පතිට්ඨාවචනතො.

85. යදිපි අකුසලමූලාදිකෙ තිපුක්ඛලස්ස, තණ්හාදිකෙ නන්දියාවට්ටස්ස
දිසාභාවෙන වක්ඛති, තථාපි අඤ්ඤමඤ්ඤානුප්පවෙසතො එකස්මිං නයෙ සිද්ධො
ඉතරෙපි සිද්ධා එව හොන්තිති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං
“ආභාරාදයො...පෙ.... වචත්ථපෙතු”න්ති වුත්තං. වක්ඛමානෙ වා
අකුසලමූලතණ්හාදිකෙ ආදිසද්දෙන සඬ්ඛගහෙත්වා “ආභාරාදයො” ති වදන්තො
“නයාන”න්ති බහුවචනමාහ. එකස්ස අත්ථස්සාති රාගචරිතස්ස
උපක්කිලෙසනාසඬ්ඛාතස්ස එකස්ස පයොජනස්ස. බ්‍යඤ්ජනත්ථොපි ගහිතො, න
බ්‍යඤ්ජනමෙව ගහිතන්ති සුත්තපදානි අඤ්ඤමඤ්ඤපරියායවචනානි යථාරහං
තණ්හාවත්ථුනං තත්ථ කථිතත්තා වුත්තං “සවත්ථුකා තණ්හා වුත්තා” ති.
දොසවත්ථුනං, දිට්ඨිවත්ථුනඤ්ච තත්ථ කථිතත්තා “සවත්ථුකො දොසො,
සවත්ථුකා දිට්ඨි ව වුත්තා” ති ඉමමත්ථං සන්ධායාහ “වුත්තනසානුසාරෙනා” ති.

දුක්ඛාකාරෙන සහ දුක්ඛාකාරං ගහෙත්වාති අත්ථො. එවඤ්ඤෙතන්ති යදි
තංතං අනුපස්සනාබහුලස්ස වසෙන පුරිමාභාරද්වයාදීසු
විමොක්ඛමුඛවිසෙසනිද්ධාරණං කතං, එතං එවමෙව වෙදිතබ්බං, න අඤ්ඤා.
තත්ථ කාරණං වදන්තො “න හී” තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – යථා අරියමග්ගානං
ඔධිසො කිලෙසප්පජ්ජනතො පහාතබ්බෙසු ධම්මෙසු නියමො අත්ථි, න එවං
විපස්සනාය පරිඤ්ඤාපහානානං අනිච්චන්තිකත්තාති.

අපරෙ පනාහු - පුරිමෙ ආහාරද්වයෙ පරිකිලෙසභාවෙන, දුක්ඛපච්චයත්තා ව දුක්ඛලක්ඛණං සුපාකටං. තත්ථ පුරිමෙ විඤ්ඤාණට්ඨිතිද්වයවිඤ්ඤාණාහාරෙ තතියවිඤ්ඤාණට්ඨිතියං අනිච්චලක්ඛණං, මනොසඤ්ඤාවෙනනාහාරෙ චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතියං අනත්තලක්ඛණං සුපාකටන්ති තිස්සන්තං අනුපස්සනානං පවත්තිමුඛතාය තෙහි අප්පණ්ණිතාදිවිමොක්ඛමුඛෙහි පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්තිති. තථා විපල්ලාසාදිසු පුරිමද්වයං දුක්ඛානුපස්සනාය උජුච්චවනීකං, ඉතරද්වයං අනිච්චානත්තානුපස්සනානං. ඉති පවත්තිමුඛතාය ච උජුච්චවනීකතාය ච ඉමෙ ධම්මා යථාරහං අප්පණ්ණිතාදිවිමොක්ඛමුඛෙහි පරිඤ්ඤෙය්‍යා, පහාතඛ්ඛා ව චුත්තා. තත්ථ සුභසුඛසඤ්ඤාකාමුපාදානසීලඛිතපාදානකාමයොගභවයොගඅභිජ්ඣාකාය ගන්ථකාමාසවකාමොස භවොස රාගසල්ලජන්දඅගතිගමනානි සුඛස්සාදවසෙන පවත්තනතො දුක්ඛානුපස්සනාය පටිපක්ඛභාවතො ඛ්‍යාපාදකායගන්ථදොසසල්ලදොසඅගතිගමනානි පවත්තිමුඛතාය අප්පණ්ණිතවිමොක්ඛමුඛෙන පහාතඛ්ඛානි. තතියසඤ්ඤාදෙයො නිච්චාහිනිවෙසතන්තිමිත්තාහි අනිච්චානුපස්සනාය පටිපක්ඛභාවතො අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛෙන පහාතඛ්ඛා. චතුත්ථසඤ්ඤාදෙයො අත්තාහිනිවෙසතන්තිමිත්තාහි අනත්තානුපස්සනාය පටිපක්ඛභාවතො සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛෙන පහාතඛ්ඛා. තත්ථ මානසල්ලභයඅගතිගමනානං නිච්චාහිනිවෙසනිමිත්තතා වෙදිතඛ්ඛා. න හි අනිච්චතො පස්සතො මානජජ්ජනං, භයං වා සම්භවති. අවිජ්ජායොගාදීනං අත්තාහිනිවෙසනිමිත්තතා පාකටා ඵවාති.

86. අප්පමඤ්ඤාවජ්ජා රූපාවචරසමාපත්තියො දිඛ්ඛවිහාරා

“දෙවුපපත්තිසංවත්තනිකකුසලසමාපත්තියො වා”ති කත්වා, සතිපි තඛ්ඛාවෙ පරහිතපටිපත්තිතො, නිද්දොසතාය ව සෙට්ඨා විහාරාති චතස්සො අප්පමඤ්ඤා බ්‍රහ්මවිහාරා, චතස්සො ඵලසමාපත්තියො අරියවිහාරා “ආරකා කිලෙසෙහි අරියානං විහාරා”ති. චතස්සො ආරුප්පසමාපත්තියො ආනෙඤ්ජවිහාරා, සතිපි දෙවුපපත්තිසංවත්තනිකකුසලසමාපත්තිභාවෙ ආනෙඤ්ජසන්තතාහි ලොකියෙසු සිඛාජ්ජත්තිතො.

අධිකරණභෙදෙනාති වත්ථුභෙදෙන.

යං අභිණ්භං න පවත්තති, තං අච්ඡරියන්ති දස්සෙතුං “අන්ධස්ස...පෙ.... උප්පජ්ජනක”න්ති චුත්තං. අධිතිට්ඨති සීලාදි ඵතෙන සච්චෙන, ඵත්ථ වා සච්චෙ නිමිත්තභූතෙ, අධිට්ඨානමත්තමෙව වා තං සච්චන්ති ඵචං කරණාධිකරණභාවත්ථා පච්චයවසෙන වෙදිතඛ්ඛා සමානාධිකරණසමාසපක්ඛෙ. තථා අඤ්ඤපදත්ථසමාසපක්ඛෙ. ඉතරස්මිං පන සමාසෙ කරණාධිකරණත්ථා ඵච, තෙ ව ඛො සීලාදිවසෙන ච වෙදිතඛ්ඛා. සුඛන්ති ඤානවිපස්සනාමග්ගඵලනිඛ්ඛානසුඛං. ලොකියවිපාකසුඛමිපි ලඛ්භතෙව. “නාඤ්ඤත්‍ර ඛොජ්ඣා...පෙ.... පාණින”න්ති (සං. නි. 1. 98) හි ඉමාය ගාථාය සඬගහිතා අනත්තපරිහාරමුඛෙන සත්තානං අභයා නිඛ්ඛානසම්පත්තිසුඛාවහා චත්තාරො ධම්මා ඉධ “සුඛභාගියා”ති චුත්තාති. අනවසෙසපරියාදානතොති ඵරණවසෙන අනවසෙසග්ගහණතො.

පයමස්ස සතිපට්ඨානස්ස පයමපට්පදාවසෙන පවත්තස්සාති අධිජ්ජායො. එවං සෙසෙසුපි. “යථා හී”තිආදිනා යථාචුත්තපට්පදාසතිපට්ඨානානං නානත්තරියකතං උපමාය විභාවෙති. සතිපි ව සබ්බාහි පට්පදාහි සබ්බෙසං සතිපට්ඨානානං නියමාභාවෙ නානත්තරිකභාවෙන දෙසනාක්කමෙනෙවත්ථ නෙසං අයමනුක්කමො කතොති වෙදිතබ්බො. අථ වා කායවෙදනාසු සුභසුඛසඤ්ඤානං දුබ්බනිවෙදියතාය අසුභදුක්ඛානුපස්සනානං කිච්චසිද්ධිතො පුරිමෙන පට්පදාද්වයෙන පුරිමං සතිපට්ඨානද්වයං යොජිතං තදභාවතො. ඉතරොත ඉතරං. තානි හි පුරිමෙසු සතිපට්ඨානෙසු කතකම්මස්ස ඉච්ඡිතබ්බානි. අථ වා යථා තණ්හාවර්තදිට්ඨිවර්තානං මන්දතික්ඛපඤ්ඤානං වසෙන වතස්සො පට්පදා යොජිතා, එවං වත්තාරි සතිපට්ඨානානි සම්භවන්තීති දස්සෙතුං පට්පදාසතිපට්ඨානානං අයමනුක්කමො කතො.

“තථා”ති ඉමිනා යථා සමානපට්පක්ඛතාය පයමස්ස සතිපට්ඨානස්ස භාවනා පයමස්ස ඤානස්ස විසෙසාවහා, එවං පීතිසහගතාදිසමානතාය දුතියසතිපට්ඨානාදිභාවනා දුතියජ්ඣානාදීනං විසෙසාවහාති ඉමමත්ථං උපසංහරති. පීතිපට්ඨංවෙදනාදීති ආදිසද්දෙන සුඛපට්ඨංවෙදනං, චිත්තසඬ්ඛාරපට්ඨංවෙදනං, පස්සම්භනඤ්ච සඬ්ඛණ්හාති. චිත්තස්ස අභිජ්ජමොදනග්ගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං පට්ඨංවෙදනසමාදහනවිමොචනානම්පි වසෙන පවත්තියා ඉච්ඡිතබ්බත්තා. අනිච්චවිරාගාදීති ආදිසද්දෙන නිරොධපට්ඨිස්සග්ගා සඬ්ඛණ්හන්ති.

රූපාවචරසමාපත්තිනන්ති එත්ථ පට්ලද්ධමත්තං පයමජ්ඣානං පයමජ්ඣානසමාපත්තියා පගුණවසිභාවාපාදනස්ස පච්චයො හොති, න ඉතරාසං. ඉතරාසං පන අධිට්ඨානභාවෙන පරම්පරාය පච්චයො හොතීති වෙදිතබ්බං. බ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කඅරතිරාගා බ්‍යාපාදවිතක්කාදයො. සුඛෙනාති අකිච්ඡෙන, අකසිරෙනාති අත්ථො.

දිබ්බවිහාරාදිකෙ චත්තාරො විහාරෙ පදට්ඨානං කත්වා නානාසන්තානෙසු උජ්ජන්තාය වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය යථාක්කමං අනුජ්ජන්තාකුසලානුජ්ජාදනාදිවසෙන පවත්තවිසයං සන්ධාය පාළියං “පයමො විහාරො භාවිතො බහුලිකතො”තිආදි චුත්තං. සම්මජ්ජධානසදිසඤ්ඤෙත්ථ සම්මජ්ජධානං චුත්තං. අරියවිහාරෙ ව හෙට්ඨිමෙ නිස්සාය උපරිමග්ගාධිගමාය වායමන්තස්ස අයං නයො ලබ්භති. මග්ගපරියාපන්තස්සෙව වා සම්මජ්ජධානස්ස නානාසන්තානිකස්ස යථාචුත්තවිපස්සනාගමනෙන තංතංකිච්චාදිකස්ස වසෙනෙනං චුත්තං. සක්කා හි විපස්සනාගමනෙන සද්ධිත්තියාදිතික්ඛතාවිසෙසො විය වීරියස්ස කිච්චවිසෙසවිසයො මග්ගො විඤ්ඤාතුං.

තථා සිබ්බාජ්ජත්තඋපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිදිබ්බවිහාරං නිස්සාය උජ්ජන්තං පයමං සම්මජ්ජධානං මානජ්ජහානං උක්කංසෙති, බ්‍රහ්මවිහාරසන්තිස්සයෙ උජ්ජන්තං දුතියං සම්මජ්ජධානං කාමාලයසමුග්ගාතං, අරියවිහාරසන්තිස්සයෙන උජ්ජන්තං තතියං සම්මජ්ජධානං අවිජ්ජාපහානං, සන්තවිමොක්ඛසන්තිස්සයෙන උජ්ජන්තං

චතුත්ථං සම්මජ්ජධානං භවුපසමං උක්කංසෙතීති දස්සෙතුං “පයමං සම්මජ්ජධාන” ත්තිආදි වුත්තං.

පභීනමානො න විසංවාදෙය්‍යාති මානජ්ජභානං සච්චාධිට්ඨානං වඩ්ඪෙති විසංවාදනනිමිත්තස්සෙව අභාවතො. අජ්ජභීනමානො හි මානනිස්සයෙන කිඤ්චි විසංවාදෙය්‍යා. කාමාලයෙ, දිට්ඨාලයෙ ව සමුග්ගාටිතෙ වාගපටිපක්ඛස්ස අවසරො එව නත්ථීති ආලයසමුග්ගාතො වාගාධිට්ඨානං වඩ්ඪෙති. අවිජ්ජාය සමුච්ඡින්නාය පඤ්ඤාබුද්ධියා පරිබන්ධොව නත්ථී, භවසඬ්ඛාරෙසු ඔස්සට්ඨෙසු අභවුපසමස්ස ඔකාසොව නත්ථීති මානජ්ජභානාදයො සච්චාධිට්ඨානාදිකෙ සංවඩ්ඪෙත්තීති දස්සෙතුං “මානජ්ජභාන” ත්තිආදි වුත්තං.

අවිසංවාදනසීලො ධම්මච්ඡන්දබහුලො ඡන්දාධිපතෙය්‍යං සමාධිං නිබ්බත්තෙති. වාගාධිමුත්තො තෙක්ඛම්මජ්ජකාසයො අකොසජ්ජබහුලතාය වීරියාධිපතෙය්‍යං, ඤාණුත්තරො චිත්තං අත්තතො වසෙ වත්තෙන්තො චිත්තාධිපතෙය්‍යං, වුපසන්නසභාවො උපසමහෙතුභූතාය වීමංසාය වීමංසයතො වීමංසාධිපතෙය්‍යං සමාධිං නිබ්බත්තෙති සච්චාධිට්ඨානාදිපාරිසුද්ධිඡන්දසමාධිආදීනං පාරිපුරියා සංවත්තතීති දස්සෙතුං “සච්චාධිට්ඨානං භාවිත” ත්තිආදි වුත්තං.

ධම්මච්ඡන්දබහුලො ඡන්දසමාධිමිති යීතො ඉට්ඨානිට්ඨජ්ජාරම්මණාපාතෙ අනවජ්ජසෙවී භොති. ආරද්ධවීරියො වීරියසමාධිමිති යීතො සංකිලෙසපක්ඛස්ස සන්නපනවසෙනෙව පුඤ්ඤං පරිපුරෙති. චිත්තං අත්තතො වසෙ වත්තෙන්තො චිත්තසමාධිමිති යීතො පඤ්ඤාය උපකාරානුපකාරකෙ ධම්මෙ පරිග්ගණ්හන්තො බුද්ධිං ථාතිං ගම්ඤ්ජති. වීමංසාසමාධිමිති යීතො ධම්මච්චයබහුලො උපධිපටිනිස්සග්ගාවහමෙව පටිපත්තිං බුහෙතීති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “ඡන්දසමාධි භාවිතො” ත්තිආදි වුත්තං.

දුරාදුරපච්චත්ථිකනිවාරණෙ බහුපකාරො ඉන්ද්‍රියසංවරො මෙත්තාය විසෙසුජ්ජත්තිහෙතුතො මෙත්තං වඩ්ඪෙති. තපෙන සංකිලෙසධම්මෙ වික්ඛම්මෙන්තො වීරියාධිකො පරදුක්ඛාපනායනකාමතං සාහත්ථිකං කරොතීති තපො කරුණං සංවඩ්ඪෙති. පඤ්ඤා පරියොදාපිතා සාවජ්ජානවජ්ජධම්මෙ පරිග්ගණ්හන්ති පභාසනිපාතතො මුදිතං රක්ඛන්ති පරිබුහෙති. උපධිනිස්සග්ගො පක්ඛන්දො නින්තපොණපබ්භාරොව සම්මදෙව සන්නසඬ්ඛාරෙසු උදාසීනො භොතීති සො උපෙක්ඛාවිහාරං පරිවඩ්ඪෙතීති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “ඉන්ද්‍රියසංවරො භාවිතො” ත්තිආදි වුත්තං. තෙනාහ “යො යස්ස විසෙසපච්චයො, සො තං පරිපුරෙතීති වුත්තො” ති.

87. දිසාභාවෙනාති නයානං දිසාභාවෙනාති යොජෙතඛිබං. අත්ථොපිස්ස පුබ්බෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතඛිබො. යෙන චතුක්කෙන යස්ස රාගවරිතාදිපුග්ගලස්ස වොදානං විසුද්ධිං. යථා අපරිඤ්ඤාතා, අජ්ජභීනා ව පයමාහාරවිපල්ලාසාදයො රාගවරිතාදීනං පුග්ගලානං උපක්කිලෙසා, එවං පයමපටිපදාදයො භාවිතා බහුලීකතා

නෙසං විසුද්ධියො භොන්තිති වුත්තනායානුසාරෙන සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති ආහ
“හෙට්ඨා වුත්තනයමෙවා”ති.

අථ වා පුරිමාහි ද්විති පටිපදාහි සිජ්ඣමානා විපස්සනා අත්තනො
කිච්චවුත්තිසංඛාරං පවත්තිදුක්ඛමපි සංඛගණ්හන්ති
දුක්ඛානුපස්සනාබාහුල්ලවිසෙසනො දුක්ඛලක්ඛණං පටිවිජ්ඣන්ති “අප්පණ්ණිතං
විමොක්ඛමුඛ”න්ති වුත්තා. තතියාය පටිපදාය සිජ්ඣමානා සුඛප්පවත්තිකතාය
සම්මදෙව සන්තතිසනං හින්දිත්වා අනිච්චලක්ඛණං විභාවෙන්ති “අනිමිත්තං
විමොක්ඛමුඛ”න්ති වුත්තා. චතුත්ථාය පන පටිපදාය සිජ්ඣමානා
සුඛප්පවත්තිකතාය, විසදඤාණතාය ච සමුහනිච්චාරම්මණසනං හින්දිත්වා සම්මදෙව
අනත්තලක්ඛණං විභාවෙන්ති “සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛ”න්ති වුත්තා.

තථා කායවෙදනානුපස්සනා විසෙසනො දුක්ඛලක්ඛණං විභාවෙන්ති,
විත්තානුපස්සනා අනිච්චලක්ඛණං, ධම්මානුපස්සනා අනත්තලක්ඛණන්ති තා
යථාක්කමං “අප්පණ්ණිතාදිවිමොක්ඛමුඛ”න්ති වුත්තා.

සප්පිතිකතාය අස්සාදානි පඨමදුතියජ්ඣානානි විරජ්ජනවසෙන විසෙසනො
දුක්ඛතො පස්සන්තියා විපස්සනාය වසෙන “අප්පණ්ණිතං විමොක්ඛමුඛ”න්ති
වුත්තානි. තතියං සන්තසුඛතාය බාහිරිකානං නිච්චාහිනිවෙසවත්ථුහුතං සභාවතො
“අනිච්ච”න්ති පස්සන්තියා විපස්සනාය වසෙන “අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛ”න්ති
වුත්තං. චතුත්ථං උපක්කිලෙසවිගමාදිහි පරිසුද්ධං සුසමාහිතං යථා පරෙසං, එවං
අත්තනො ච යථාභූතසභාවාවබෝධහෙතුතාය සම්මදෙව “සුඤ්ඤ”න්ති
පස්සන්තියා විපස්සනාය වසෙන “සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛ”න්ති වුත්තං.

එවං විහාරානං විපස්සනාවසෙනෙව විමොක්ඛමුඛතා, තත්ථ
“දිබ්බබ්‍රහ්මවිහාරානං සන්තසුඛතාය අස්සාදනීයතා”තිආදිනා
අප්පණ්ණිතවිමොක්ඛමුඛතා යොජෙතබ්බා. අරියවිහාරස්ස පඤ්ඤාධිකත්තා
විසෙසනො අනත්තානුපස්සනාසන්තිස්සයතාය සුඤ්ඤතවිමොක්ඛතා.
ආනෙඤ්ජවිහාරස්ස සන්තවිමොක්ඛතාය අනිච්චලක්ඛණප්පට්ඨෙධස්ස
විසෙසපච්චයසභාවතො අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛතා යොජෙතබ්බා.

තථා පුරිමානං ද්විත්තං සම්මප්පධානානං සංකිලෙසවිසයත්තා
කිලෙසදුක්ඛවීතික්කමස්ස දුක්ඛානුපස්සනාබාහුල්ලත්තා
අප්පණ්ණිතවිමොක්ඛමුඛතා. තතියස්ස අනුප්පන්නකුසලප්පාදනෙන ධම්මානං
උදයවයවත්තතාවිභාවනතො අනිච්චලක්ඛණං පාකටන්ති
අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛතා. චතුත්ථස්ස උප්පන්නානං ධීතත්තං බ්‍යාපාරාපජ්ජනෙන
ධම්මානං අවසවත්තිතාදීපනතො අනත්තලක්ඛණං සුපාකටන්ති
සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛතා.

මානප්පහානාලයසමුග්ගානානං සභායතණ්හාපහානතාය
තණ්හාපණ්ඩිවිසොධනතො අප්පණ්ණිතවිමොක්ඛමුඛතා. අවිජ්ජාපහානස්ස

පඤ්ඤාකිව්වාධිකතාය සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛතා. භවුපසමස්ස සඬ්ඛාරනිමිත්තපටිපක්ඛතාය අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛතා.

පකතියා දුක්ඛසභාවෙ සඬ්ඛාරෙ ඤාණසච්චෙන අවිසංවාදෙන්තො දුක්ඛතො එව පස්සති, වාගාධිවිමුත්තතාය තණ්හං විදුරිකරොන්තො රාගප්පණ්ඩං විසොසෙතිති පුරිමං අධිට්ඨානද්වයං “අප්පණ්ණිතං විමොක්ඛමුඛ”න්ති වුත්තං. ඉතරස්ස පන අධිට්ඨානද්වයස්ස සුඤ්ඤතානිමිත්තවිමොක්ඛමුඛතා වුත්තනායා එව.

ජන්දාධිපතෙය්‍යා චිත්තෙකග්ගතා විසෙසතො ධම්මච්ඡන්දවතො නෙක්ඛම්මචිතක්කඛහුලස්ස හොති, වීරියාධිපතෙය්‍යා පන කාමචිතක්කාදිකෙ විනොදෙන්තස්සාති තදුභයං නිස්සාය පවත්තා විපස්සනා විසෙසතො රාගාදිප්පණ්ඩිතං විසොසනතො “අප්පණ්ණිතං විමොක්ඛමුඛ”න්ති වුත්තා. චිත්තාධිපතෙය්‍යං, විමංසාධිපතෙය්‍යඤ්ච නිස්සාය පවත්තා යථාක්කමං අනිච්චානත්තානුපස්සනාබාහුල්ලතො “අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං, අප්පණ්ණිතං විමොක්ඛමුඛ”න්ති ව වුත්තා.

අභිජ්ඣාචිතයතො ඉන්ද්‍රියසංවරො, කාමසඬ්ඛකප්පාදිවිනොදතො තපො ව වුත්තනෙයෙනෙව පණ්ඩිපටිපක්ඛතො අප්පණ්ණිතං විමොක්ඛමුඛං, බුද්ධි අනත්තානුපස්සනානිමිත්තං, උපධිපටිනිස්සග්ගො නිමිත්තග්ගාහපටිපක්ඛොති තදුභයසන්තිස්සයා විපස්සනා යථාක්කමං “සුඤ්ඤතං, අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛ”න්ති වුත්තා.

ආසන්නපච්චත්ථිකරාගං පටිබාහන්ති මෙත්තා රාගපණ්ඩියා පටිපක්ඛො, කරුණා පරදුක්ඛාපනයනාකාරවුත්තිකා දුක්ඛසහගතාය දුක්ඛානුපස්සනාය විසෙසපච්චයොති තදුභයසන්තිස්සයා විපස්සනා “අප්පණ්ණිතං විමොක්ඛමුඛ”න්ති වුත්තා. මුදිතා සත්තානං මොදග්ගහණඛහුලා තදනිච්චතාදස්සනතො අනිච්චානුපස්සනාය විසෙසපච්චයොති තත්තිස්සයා විපස්සනා අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං. උපෙක්ඛා ඤාණකිව්වාධිකතාය අනත්තානුපස්සනාය විසෙසපච්චයොති තත්තිස්සයා විපස්සනා “සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛ”න්ති වුත්තාති එවමෙත්ථ පවත්තිආකාරතො විපස්සතො නිස්සයතො, කිච්චතො ව හින්දිත්වා විමොක්ඛමුඛානි යොජ්ජානීති.

සමතික්කමනං පරිඤ්ඤාපහානඤ්ච. සපරසන්නානෙති අත්තතො, පරෙසඤ්ච සන්නානෙ, තෙන කායිකො, වාචසිකො ව විහාරො “චික්ඛිළිත”න්ති වුත්තොති දස්සෙති “චිච්ඣො භාරො”ති කත්වා. තස්ස පන විභාවනා ඉධ අධිප්පෙතා නයස්ස භූමිභාවතො. යෙන පටිපක්ඛතාවෙන. තෙසං පටිපක්ඛතාවොති තෙසං ආභාරාදීනං පටිපක්ඛතාවො පහාතඛිඛතාවො පටිපදාදීනං පටිපක්ඛතාවො පහායකතාවොති යොජෙතඛිඛං. තත්ථ පටිපදාග්ගහණෙන විපස්සනා කථිතා. විපස්සනා ව චත්තාරො ආභාරෙ පරිජානන්ති තප්පට්ඨිඤ්ඤාපරාගං පජ්හතීති උජුකමෙව තෙසං පටිපක්ඛතා, එවං ඤානාදීනම්පි උපාදානාදිපටිපක්ඛතා වෙදිතඛිඛා තදුපදෙසෙන

විපස්සනාය කථිතත්තා. විපල්ලාසසතිපට්ඨානානං පටිපක්ඛභාවො පාකට්ඨො එව.
න්ති සීහවික්කිලිතං. විසතියා චතුක්කෙහි විසභාගතො විත්ථාරොන විහත්තන්ති තීහි
පදෙහි සඬගහෙත්වා කථිකත්තා වුත්තං “සඬබ්බෙපෙන දස්සෙත්තො”ති.

ඉන්ද්‍රියානන්ති සද්ධාදිඉන්ද්‍රියානං. දසන්තං චතුක්කානං නිද්ධාරණාති යොජනා.

88. නිග්ගච්ඡන්ති නික්ඛමති. තතො නිද්ධාරෙත්වා වුච්චමානො හි
නිග්ගච්ඡන්තො විය භොතීති. චත්තාරො පුග්ගලෙති “තණ්හාවරිතො
මන්දො”තිආදිනා (නෙත්ති. 6) වුත්තෙ චත්තාරො පුග්ගලෙ. පුග්ගලාධිට්ඨානෙන
චෙත්ථ ධම්මො වුත්තොති ආහ “භූමිං නිද්දිසිත්වා”ති. තතො එවාති
යථාවුත්තපුග්ගලචතුක්කතො එව. ඉතරත්ථාපීති “සුඛාය...පෙ.... පුග්ගලා”ති
එත්ථාපි. සාධාරණායාති පයමචතුත්ථාහිපි විමිස්සාය. යථාවුත්තාසුති දුතියතතියාසු.

හෙට්ඨාති දෙසනාභාරවිහඬගවිවයභාරසම්පාතවණ්ණනාසු.

එසෙව නයොති කුසලමූලාදිද්වාදසතිකසඬගහො අනවජ්ජපක්ඛො. “වොදායති
සුජ්ඣති එතෙනාති වොදාන”න්ති (නෙත්ති. අට්ඨ. 11) වං නෙතඬබ්බතං සන්ධායාහ.

යථා භාරඋද්දෙසො කතො, එවං නයානං අකරණෙ කාරණං, පයොජනඤ්ච
විභාවෙතුකාමො “කස්මා පනා”තිආදිමාහ. නයෙහි නයන්තරෙහි.
සම්භවදස්සනත්ථන්ති උපපත්තිදස්සනත්ථං. තත්ථ සම්භවො අනුද්දෙසක්කමෙන
නිද්දිසනෙ කරණං දස්සනං පයොජනං. යදි හි ඉමෙ නයා උජ්ජත්තිට්ඨානවසෙන
අසංකිණ්ණා හවෙය්‍යං, භාරා විය උද්දෙසානුක්කමෙනෙව නිද්දිසිතඬබ්බා සිද්ධං. තථා
හි වුත්තං භාරානං උද්දෙසාවසානෙ “එතෙ සොළස භාරා පකිත්තිතා අත්ථතො
අසංකිණ්ණා”ති (නෙත්ති. 1).

යස්මා පනෙතෙ මූලපදෙහි මූලපදන්තරනිද්ධාරණෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං තෙ
නිග්ගච්ඡන්ති, තස්මා එකස්මිං නිද්දිට්ඨෙ ඉතරොපි අත්ථතො නිද්දිට්ඨොයෙව නාම
භොතීති ඉමස්ස අත්ථස්ස දස්සනත්ථං “උද්දෙසානුක්කමෙන නිද්දෙසො න
කතො”ති.

ඉදානි තමෙව සඬබ්බෙපෙන වුත්තමත්ථං විත්ථාරොන දස්සෙතුං “පයමනායතො
හී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ තණ්හාදිට්ඨිවරිතවසෙන ද්විධා පුග්ගලෙ විහජිත්වා තෙසං
වසෙන නන්දියාවට්ටනයං නිහරිත්වා පුන තෙ එව තණ්හාදිට්ඨිවරිතෙ
චතුප්පටිපදාවිභාගෙන විහජිත්වා සීහවික්කිලිතස්ස නයස්ස සම්භවො දස්සිතො, තෙ
එව චතුප්පටිපදාහෙදහින්තෙ පුග්ගලෙ පුන උග්ගට්ඨකඤ්ඤආදිවිභාගෙන තිධා
විහජිත්වා තිපුක්ඛලස්ස නයස්ස සම්භවො දස්සිතො. තං සන්ධායාහ
“පයමනායතො...පෙ.... නිද්දිට්ඨො”ති.

යස්මා සුභසුඛසඤ්ඤාහි ලොභො, නිච්චසඤ්ඤාය දොසො “ඉමිනා මෙ
අනත්ථො කතො”ති ආසාතුප්පත්තිතො, අත්තසඤ්ඤාය මොහො ගහිතො භොති.

තථා අසුභසඤ්ඤාදීහි අලොභාදයො, තස්මා ධම්මාධිට්ඨානවසෙන තතියනයනො දුතියනයස්ස සම්භවො. යස්මා පන ලොභෙ සති සම්භවතො ලොභග්ගහණෙනෙව දොසො ගය්හති. ලොභො ව තණ්හා, මොහො අවිජ්ජා, තප්පට්ඨකතො අලොභාදොසෙහි සමථො ගය්හති, අමොහෙන විපස්සනා, තස්මා ධම්මාධිට්ඨානවසෙනෙව දුතියනයනො පයමනයස්ස සම්භවොති ඉමං විසෙසං දීපෙනුං උද්දෙසානුක්කමෙන නිද්දෙසො න කතොති දස්සෙන්නො “ධම්මාධිට්ඨානවසෙන පනා”ති ආදිමාහ.

තෙතෙවාති තතියනයනො දුතියනයස්ස විය දුතියනයනො පයමනයස්සපි සම්භවතො. එවං පාළියං පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන ආගතං නිස්සාය අට්ඨකථායං ධම්මාධිට්ඨානවසෙනෙව නයනිග්ගමො නිද්ධාරිතොති අයමෙව විසෙසො. යදි එවන්ති පාළියං ආගතප්පකාරතො අඤ්ඤානපි පකාරෙන නයා නිද්ධාරෙනබ්බා, එවං සන්නෙ යථා පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන පයමනයනො තතියනයස්ස, තතියනයනො දුතියනයස්ස සම්භවො දස්සිතො, එවං ධම්මාධිට්ඨානවසෙනෙව පයමනයනො තතියනයදුතියනයානං, ධම්මාධිට්ඨානවසෙනෙව දුතියනයනො තතියනයස්ස සම්භවො දීපෙනබ්බොති ඉමමත්ථමාහ “ද්වෙ හුත්වා...පෙ.... සියා”ති.

තත්ථ නයොති පච්ඡා චුත්තදුතියනයො. අත්ථතොති අත්ථාපත්තිතො, අත්ථතො ලබ්භමානත්තා එව සරුපෙන න කථිතොති අත්ථො. ඉදානි තං අත්ථාපත්තිං එකන්තිකං කත්වා දස්සෙනුං “යස්මා”ති ආදි චුත්තං. අනුප්පවෙසො ඉවඡිතො තංතංනයමුලපදානං නයන්තරමුලපදෙසු සමවරුජ්ඣනතො. තථා හි “යත්ථ සබ්බො අකුසලපක්ඛො සඬගහං සමොසරණං ගච්ඡති, යත්ථ සබ්බො කුසලපක්ඛො සඬගහං සමොසරණං ගච්ඡති”ති (නෙත්ති. 3) ව චුත්තං. අයඤ්ච අත්ථොති “නයානං අඤ්ඤාමඤ්ඤානුප්පවෙසො නිග්ගමො”ති අයං දුට්ඨො අත්ථො. පිටකානං අත්ථකථනං පෙටකං, සො එව උපදෙසොති පෙටකොපදෙසො, උපදෙසභූතා පරියත්තිසංවණ්ණනාති අත්ථො.

ආදිතො පට්ඨායාති නයානං අඤ්ඤාමඤ්ඤානුප්පවෙසනිග්ගමමත්තමෙව අවිභාවෙත්වා නයවිචාරස්ස පයමාවයවතො පභූති විභාවනා දීපනා පකාසනා.

දොසදිට්ඨිති අප්පස්සාදනාදිදොසගාහිකදිට්ඨි, දොසදස්සිතොති අත්ථො. තෙ හි අසමුහතානුසයා, කාමෙසු ව ආදීනවදස්සිතො. ඉදඤ්චි තෙසං අඬගද්වයං අත්තකිලමථානුයොගස්ස කාරණං චුත්තං. නත්ථි අත්ථොති යො රාගාහිභූතෙහි අත්ඨබ්බාලෙහි පරිකප්පිතො දිට්ඨධම්මිකො කාමෙහි අත්ථො, සො මධුබ්බන්දුගිද්ධස්ස මධුලිත්තසත්ථධාරාවලෙහනසදිසො අප්පස්සාදො බහුදුක්ඛො බහුපායාසො බහුආදීනවො සවිසාතො සපරිලාභො සම්පරායිකො තථෙවාති සබ්බදාපි විඤ්ඤාජාතිකස්ස කාමෙහි පයොජනං න විජ්ජති. අනප්ඤ්ඤාසිතාති අනභිභූතා විහරන්ති. තෙන චූච්චති සුඛා පටිපදාති තෙන මන්දකිලෙසභාවෙන තෙසං පුග්ගලානං අකිච්ඡෙන සිජ්ඣමානා විපස්සනා පටිපදා “සුඛා පටිපදා”ති චූච්චති.

අප්‍රේක්ෂාසිතානි අභිනිවිට්ඨා. ඉමෙ සබ්බෙ සත්තානි ඉමෙ තණ්හාදිට්ඨිවර්තනාවෙන ද්විධා චුත්තා අපරිමාණජපහෙදා සබ්බෙපි පටිපජ්ජන්තා සත්තා.

සුබ්බෙ පටිනිස්සජ්ජන්තීති කිලෙසෙ අකිච්ඡෙන පජහන්ති. “ඉමා චතස්සො පටිපදා”තිආදි පටිපදානං එත්තාවතායං, විසයභාවකිච්චෙසු ච බ්‍යාභිචාරාභාවදස්සනං. අයං පටිපදාති නිගමනං, අයං පටිපදා යාය වසෙන සිහවික්කිලිතස්ස නයස්ස භූමිදස්සනත්ථං චත්තාරො පුග්ගලා නිද්ධාරිතානි අධිජ්ජායො. චතුක්කමග්ගෙන කිලෙසෙ නිද්දිසතීති අනන්තරං චක්ඛමානෙන ආභාරාදිචතුක්කමග්ගෙන දසවත්ථුකෙ කිලෙසසමුහෙ නිද්දිසති. චතුක්කමග්ගෙන අරියධම්මෙසු නිද්දිසිතබ්බාති තජ්ජපටිපක්ඛෙන පටිපදාදිචතුක්කමග්ගෙන අරියධම්මෙසු බොධිපක්ඛියෙසු විසයභූතෙසු නිද්ධාරෙත්වා කට්ඨෙතබ්බා.

ඉදඤ්ච පමාණං චත්තාරො ආභාරානි ඉමෙසං විපල්ලාසානං පචත්තියා පමාණං, යදිදං චත්තාරො ආභාරා. ඉදං චුත්තං හොති – යාවදෙව චත්තාරො ආභාරා පරිඤ්ඤාන ගච්ඡන්ති, තාවදෙව චත්තාරො විපල්ලාසෙ විහජන්ති. යාවදෙව චත්තාරො විපල්ලාසා අජ්ජහිනා, තාවදෙව චත්තාරි උපාදානානි පරිබ්බහන්ති. එවං සබ්බත්ථ යථාරහං චත්තබ්බං. තෙනාහ “එවං ඉමානි සබ්බානි දස පදානී”ති. “යොජෙතබ්බානී”ති ච වචනසෙසො.

“අභිජ්ඣාය ගන්ථතී”ති ඉමිනා අභිජ්ඣායනමෙව ගන්ථනන්ති දස්සෙති. එස නයො සෙසෙසුපි. පපඤ්චෙන්තොති දිට්ඨාහිනිවෙසං විත්ථාරෙත්තො.

විජ්ජපටිසාරුජ්ජත්තිහෙතුභාවො කිලෙසානං ආසවනන්ති ආහ “ආසවන්තී”ති. කිං විජ්ජපටිසාරාති තෙන කිලෙසානං චිතික්කමචත්ථුං වදති. යස්මා අජ්ජහිනානුසයස්සෙව විජ්ජපටිසාරා, න ඉතරස්ස, තස්මා “යෙ විජ්ජපටිසාරා, තෙ අනුසයා”ති චුත්තං. පදද්වයෙනපි ඵලූපචාරෙන කාරණං චුත්තං.

පයමෙන පදෙනාති යථාචුත්තෙසු දසසු සුත්තපදෙසු පයමෙන පදෙන. පයමාය දිසායාති තදත්ථසඬ්ඛාතාය සිහවික්කිලිතස්ස සංකිලෙසපක්ඛෙ පයමාය දිසාය.

ඉතීති එවං, චුත්තනයෙනාති අත්ථො. කුසලාකුසලානන්ති යථාචුත්තඅනවජ්ජසාවජ්ජධම්මානං. පක්ඛපටිපක්ඛවසෙනාති වොදානපක්ඛතජ්ජපටිපක්ඛවසෙන. යොජනාති පයමදිසාදිභාවෙන යුත්තෙ කත්ථා මනසානුපෙක්ඛනා. “මනසා වොලොකයතෙ”ති (නෙත්ති. 4) හි චුත්තං.

තස්සාති දිසාලොකනස්ස. සොතාපත්තිඵලාදීනං පරියොසානතා ඉන්ද්‍රියවසෙන වෙදිතබ්බා. යෙසඤ්චි සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියානං වසෙන සතිපට්ඨානාදීනි සිජ්ඣන්ති, තෙසං වසෙන සොතාපත්තිඵලාදීනං පරියොසානතා. තත්ථ සොතාපත්තිඵලෙ සද්ධිත්තියං පාරිපුරිං ගච්ඡති. සොතාපත්තො හි සද්ධාය පරිපුරිකාරී. සකදාගාමිඵලෙ වීරිසිත්ථරියං පාරිපුරිං ගච්ඡති. සකදාගාමී හි ආරද්ධවීරියො උපරිමග්ගාධිගමාය. අනාගාමිඵලෙ සමාධිත්තියං පාරිපුරිං ගච්ඡති. අනාගාමී සමාධිස්මිං පරිපුරිකාරී.

අග්ගඵලෙ අරහත්තෙ සත්තද්‍රියඤ්ච පඤ්ඤිතද්‍රියඤ්ච පාරිපූරිං ගච්ඡති. අරහා හි සතිවෙසුල්ලප්පත්තො, පඤ්ඤාවෙසුල්ලප්පත්තො වාති.

අපරෙ පනාහු – සද්ධාබලෙන සුභසඤ්ඤාය පභානං. සද්දහන්තො හි පටික්කුලමනසිකාරෙ කම්මං කරොති. වීරියබලෙන සුඛසඤ්ඤාය පභානං. වීරියවා හි සුඛස්සාදං අභිභවිත්වා යොනිසොමනසිකාරමනුයුඤ්ජති. සමාධිබලෙන නිව්චසඤ්ඤාය පභානං. සමාහිතො හි සඬ්ඛාරානං උදයබ්බයං පරිග්ගණ්හන්තො අනිව්චසඤ්ඤං පටිලහති. පඤ්ඤාබලෙන අත්තසඤ්ඤාය පභානං. පඤ්ඤවා හි සඬ්ඛාරානං අවසවත්තිතං සල්ලක්ඛෙන්තො අත්තසුඤ්ඤතං පටිවිජ්ඣති. සති පන සබ්බත්ථාපි ඉච්ඡිතබ්බා. තෙනාහ ‘‘සතිං ච බ්වාහං, හික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං චදාමි’’ති (සං. නි. 5.234; මි. ප. 2.1.13). එවං චතුර්විපල්ලාසප්පභායීනං චතුත්තං ඉන්ද්‍රියානං පාරිපූරිට්ඨානං චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි චතුර්විපල්ලාසමුඛානං චතුත්තං දිසානං පරියොසානානි චුත්තානීති.

‘‘ලොභො අකුසලමූල’’න්තිආදි ලොභාදීනං හෙතුඵලභාවෙන සම්පයුත්තතාය දස්සනං.

තත්ථ මනාපිකෙතානි යෙභුය්‍යවසෙන චුත්තං. අමනාපිකෙතාපි හි ආරම්මණෙන විපරියෙසවසෙන ලොභො උප්පජ්ජති. මනාපිකෙතානි චා මනාපිකාකාරෙන. එස්සවෙදනුපවිචාරරාගචිතක්කපරිලාභා සහජාතාපි ලබ්භන්ති, අසහජාතාපි. ‘‘උප්පාදො’’ති එතෙන උප්පජ්ජමානසඬ්ඛාරග්ගහණන්ති ‘‘උප්පජ්ජති’’ති චුත්තං. උප්පාදලක්ඛණස්සෙව පන ගහණෙ ‘‘උප්පජ්ජති’’ති න චත්තබ්බං සීයා. න හි උප්පාදො උප්පජ්ජති, රාගජපරිලාභහෙතුකතා ච තෙසං රාගස්ස තණ්හාසභාවත්තා. තණ්හා හි දුක්ඛස්ස සමුදයො, යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං දුක්ඛන්ති. තථා ච චුත්තං ‘‘තණ්හාසහජාතවෙදනාය පන ලොභො සහජාතාදිපච්චයෙහි ච පච්චයො’’ති. එවං ඉට්ඨාරම්මණෙ උප්පන්නලොභසහගතසුඛවෙදනාය උදයො ඉධ ‘‘උප්පාදො සඬ්ඛතලක්ඛණ’’න්ති චුත්තො, තස්සා විපරිණාමො ‘‘විපරිණාමදුක්ඛතා’’ති. විපරිණාමාවත්ථා ච උදයාවත්ථං විනා න භොතීති සා තං නිස්සාය උප්පජ්ජන්ති විය චුත්තා ‘‘උප්පාදං...පෙ.... දුක්ඛතා’’ති.

දොසො අකුසලමූලන්තිආදීසුපි චුත්තතයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – ධීතස්ස අඤ්ඤථත්තං නාම ජරා, තං නිස්සාය දොමනස්සස්ස උප්පජ්ජනතො චුත්තං ‘‘ධීතස්ස...පෙ.... දුක්ඛදුක්ඛතා’’ති. දොසජපරිලාභහෙතුකතා ජරාය දොසබහුලස්ස පුග්ගලස්ස නවිරෙන ජීරණතො වෙදිතබ්බො.

වයොනි සඬ්ඛාරානං නිරොධො. අනිව්චතාවසෙන ච සඬ්ඛතධම්මානං සඬ්ඛාරදුක්ඛතානි චුත්තං ‘‘වයං...පෙ.... සඬ්ඛාරදුක්ඛතා’’ති. තෙනාහ හගවා ‘‘යදනිච්චං තං දුක්ඛං’’න්ති (සං. නි. 3.15, 45, 76; පටි. ම. 2.10).

මොහජපරිලාභහෙතුකතා වයලක්ඛණස්ස යෙහුයොන සම්මොහනිමිත්තත්තා,
මරණස්ස අවිජ්ජාපච්චයත්තා ච සංසාරජපවත්තියා වෙදිතබ්බා.

අලොභාදීනං පඤ්ඤාදිපාරිපුරිහෙතුකතා යථාරහං
උපනිස්සයකොට්ඨහජාතකොටියා ච පච්චයභාවෙන වෙදිතබ්බා. සබ්බෙ හි කුසලා
ධම්මා සබ්බෙසං කුසලානං ධම්මානං යථාසම්භවං පච්චයවිසෙසා භොන්ති එවාති.
අඛ්‍යාපාදවිතක්කසන්තිස්සයො උපවිචාරො අඛ්‍යාපාදුපවිචාරො. අවිහිංසුපචාරෙපි
එසෙව නයො.

අයං තිපුක්ඛලො නාම දුක්ඛයො නයො සද්ධිං දිසාලොකනනයෙන නිද්දිට්ඨොති
වචනසෙසො. “ඉමෙ චත්තාරො”තිආදි පුග්ගලාධිට්ඨානෙනෙව නන්දියාවට්ටස්ස
නයස්ස භූමිදස්සනත්ථං ආරද්ධං. ඉමෙ යථාචුත්තපට්පදාවතුක්කස්ස වසෙන
චතුබ්බිධා. විසෙසෙනාති දිට්ඨිතණ්හාසන්තිස්සයනාවිසෙසෙන. දිට්ඨිවරිතො හි
තික්ඛපඤ්ඤො, මන්දපඤ්ඤො ච සුඛාය පට්පදාය ඛිජ්ජාහිඤ්ඤාය ච
දන්ධාහිඤ්ඤාය ච නියායාතීති ද්විධා චුත්තොති. තථා තණ්හාවරිතො දුක්ඛාය
පට්පදාය ඛිජ්ජාහිඤ්ඤාය ච දන්ධාහිඤ්ඤාය ච නියායාතීති ද්විධා චුත්තොති දස්සිතො
වායමත්ථො. තෙනාහ “ද්වෙ භොන්ති දිට්ඨිවරිතො ච තණ්හාවරිතො චා”ති.

චත්තාරො හුත්වාති සිහවික්කිලිතස්ස නයස්ස භූමිදස්සනෙ චත්තාරො හුත්වා
ධීතා, චතුප්පට්පදාවසෙන චත්තාරො කත්වා චුත්තාති අත්ථො. තයො භොන්තිති
තිපුක්ඛලස්ස නයස්ස භූමිදස්සනෙ උග්ගට්ඨකඤ්ඤාආදිවසෙන තයො භවන්ති. තයො
හුත්වාති තථා තයො හුත්වා ධීතා තයො කත්වා කථිතා. ද්වෙ භොන්තිති ඉදානි
නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමිදස්සනෙ ද්වෙ භවන්ති. අජ්ඣෙකාසානන්ති
දිට්ඨිඅජ්ඣෙකාසානං. අහිනිවෙසොති තණ්හාහිනිවෙසො. අහංකාරොති අහංමානො
“අහ”න්ති චා කරණං අහංකාරො. දිට්ඨිමානමඤ්ඤනානං වසෙන “අහමස්මි”ති
සමනුපස්සනා මමංකාරො, මමායනං තණ්හාග්ගාහො.

දසපදානි “පයමා දිසා”ති කාතබ්බාතීති නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස “පයමා
දිසා”ති කරණියානි, “පයමා දිසා”ති චචත්ථපෙතබ්බාතීති අත්ථො.
සංඛිත්තෙන...පෙ.... පක්ඛස්සාති අනෙකජ්ජහෙදස්සපි කණ්හපක්ඛස්ස
සංකිලෙසපක්ඛස්ස අත්ථං සංඛිත්තෙන සඬ්ඛෙපෙන පට්පක්ඛෙ චත්තමානෙ
වොදානධම්මෙ උද්දිස්ස ඤාපෙන්නි පකාසෙන්නි, පයමා කාතබ්බාති යොජනා. දස
පදානි දුතියකාතීති තණ්හාදිකා දස කොට්ඨාසා “දුතියා දිසා”ති කාතබ්බා.
“සංඛිත්තෙන...පෙ.... කණ්හපක්ඛස්සා”ති ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං.

යොනිසොති උපායසො. යොනිසො මනසිකාරො අනිච්චාදිවසෙන
පයමමනසිකාරො. පඤ්ඤාති සුතචිත්තාමයි පඤ්ඤා, ඤානාහිඤ්ඤා ච. නිබ්බිදාති
නිබ්බේධඤ්ඤාණං. යොමනස්සධම්මුපසඤ්ඤිතං පමොදාදිසහගතං වෙතසිකසුඛං.

කුසලපක්කම වානි ව-සද්දො සමුවිවයත්ථො, තෙන උභයපක්කමො සමුවිවයවසෙන චතස්සො දිසා, න පච්චෙකන්ති දස්සෙති.

තෙසන්ති තණ්හාදීනං, තණ්හාය, තණ්හාපක්කමානාඤ්චාති අත්ථො. සතිපි අනවසෙසතො රාගෙ පභීයමානෙ අනවසෙසතො අවිජ්ජාපි පභීයතෙව, රාගස්ස පන චෙතොවිමුත්ති උජුපට්ඨකමොති දස්සන්තං “රාගවිරාගා”ති වුත්තං. අවිජ්ජාවිරාගාති එත්ථාපි එසෙව නයො. අයඤ්ච අත්ථො “ආසවානං ඛයා අනාසවං චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්ති”න්තිආදිනා (ම. නි. 1.438) ආගතපාළියා අත්ථවණ්ණනාවසෙන වුත්තා, ඉධ පන “රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති සෙක්ඛඵලං, අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති අසෙක්ඛඵල”න්තිආදිනා (නෙත්ති. 51) වෙච්චනසමාරොපනෙ ආගතත්තා පුරිමා අනාගාමීඵලං. තඤ්ඤි කාමරාගස්ස උජුපිපච්චනීකතො සමාධිපාරිපුරියාව විසෙසතො “රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති”ති වුච්චති, පච්ඡිමා අරහත්තඵලං තණ්හාය, අවිජ්ජාය ව අනවසෙසප්පභානතො, පඤ්ඤාපාරිපුරියා ව “අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති”ති වුච්චති.

තත්ථාති නන්දියාවට්ටනයෙ. තෙසුති “චත්තාරි පදානී”ති වුත්තෙසු තණ්හාදීසු චතුසු මූලපදෙසු. ඉධ සමොසරණන්ති සඬිගහො වුත්තො, සො ච සභාවතො, සභාගතො ච හොතීති තණ්හාදීනි චත්තාරි දස්සෙත්වා “තෙසු අට්ඨාරස මූලපදානි සමොසරන්ති”ති වුත්තං. සමථං භජන්ති සභාවතො, සභාගතො වාති අධිප්පායො. විපස්සනං භජන්තිති එත්ථාපි එසෙව නයො. නයාධිට්ඨානානං නයාධිට්ඨානෙ අනුප්පවෙසො නයානං නයෙසු අනුප්පවෙසො එව නාම හොතීති ආහ “තිපුක්ඛලො...පෙ.... අනුප්පවිසන්ති”ති.

අලොභාමොහපක්කං අභජාපෙත්වා අදොසපක්කං භජාපෙතඛිඛස්ස නන්දියාවට්ටසිභවික්කිලිමූලපදස්ස අභාවතො අදොසො එකසුත්තකොටියා එකකොච හොතීති දස්සෙන්නො ආහ “අදොසො අදොසො එවා”ති. දොසො දොසො එවාති එත්ථාපි එසෙව නයො. සමොසරන්ති සභාගතො ච සභාවතො ච සඬිගහං ගච්ඡන්තිති අත්ථො.

භූමි ගොචරොති ව මූලපදානි එව සන්ධාය වදති. එකෙකං නයං අනුප්පවිසති තංතංමූලපදානුප්පවෙසතො. කුසලෙ වා විඤ්ඤාතෙ අකුසලො පට්ඨකමො, අකුසලෙ වා කුසලො පට්ඨකමො අන්වෙසිතඛිඛො සංවණ්ණියමානසුත්තපදානුරූපතො උපපරික්ඛිතඛිඛො. අන්වෙසනා උපපරික්ඛා “දිසාලොකන”න්ති වුච්චති. සො නයො නිද්දිසිතඛිඛොති තථා අන්වෙසිත්වා තෙහි ධම්මෙහි දිසා වචන්ථපෙත්වා සො සො නයො නිද්ධාරෙත්වා යොජෙතඛිඛො. යථා මූලපදෙසු මූලපදානං අනුප්පවෙසො සංවණ්ණිතො, ඉමිනාව නයෙන මූලපදතො මූලපදානං නිද්ධාරණාති වෙදිතඛිඛාති දස්සෙන්නො “යථා එකමිහි...පෙ.... නිද්දිසිතඛිඛානී”ති ආහ. “එකෙකස්මිඤ්ඤි”තිආදි කාරණවචනං.

තත්ථ තත්ථාති ඵකෙකස්මිං නයෙ. ඵකස්මිං ධම්මෙ විඤ්ඤාතෙති තණ්හාදිකෙ ඵකස්මිං මූලපදධම්මෙ සරූපතො, නිද්ධාරණවසෙන වා විඤ්ඤාතෙ. සබ්බෙ ධම්මා විඤ්ඤාතා භොන්තිති තදඤ්ඤමූලපදභූතා සබ්බෙ ලොභාදයො විඤ්ඤාතා නයස්ස භූමිවරණායොග්ගතාය පකාසා පාකටා භොන්ති. “ඉමෙස”න්තිආදි නයත්තයදිසාභූතධම්මානං මත්ථකපාපතෙන තිණ්ණං නයානං කුටග්ගහණං, තං භෙට්ඨා චුත්තනයමෙව.

[illegible]

නයසමුට්ඨානවාරවණ්ණනා නිව්දිතා.

සාසනපටිඨානවාරවණ්ණනා

89. සචිගභවාරාදීසුති සචිගභවාරඋද්දෙසනිද්දෙසවාරෙසු. සරුපතො න දස්සිතං, අත්ථතො පන දස්සිතමෙවාති අධිප්පායො. තමෙව හි අත්ථතො දස්සනත්ථං උදාහරණභාවෙන නික්ඛිපති, යථා මූලපදෙහි පටියානං නිද්ධාරෙතඛිබන්ති. “අඤ්ඤමඤ්ඤසචිගභො”ති ඉදං මූලපදපටියානානං අඤ්ඤමඤ්ඤතො නිද්ධාරෙතඛිබන්තාය කාරණවචනං. “සති අනුප්පවෙසෙ තතො විනිග්ගාමො සියා”ති. පටියානන්ති එත්ථ ප-ඉති උපසග්ගපදං, තං පන “විහත්තෙසු ධම්මෙසු යං සෙට්ඨං, තදුපාගමු”න්තිආදීසු විය පකාරත්ථජොතකන්ති දස්සෙන්නො “පකාරෙහි යාන”න්තිආදීසු විය පකාරත්ථජොතකන්ති දස්සෙන්නො “පකාරෙහි යාන”න්ති ආහ. ඉධාති ඉමස්මිං නෙත්තිප්පකරණෙ. තස්සාති දෙසනාසචිබාතස්ස පරියත්තිසාසනස්ස. තථාභාවදීපනන්ති වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපෙන පවත්තිතත්තා සංකිලෙසභාගියතාදිප්පකාරෙහි ධීතභාවෙන දීපෙනඛිබන්තා “දීපිස්සතිති දීපන”න්ති කත්වා. පතිට්ඨහන්ති අධිසීලසික්ඛාදයො සමුදායරූපෙන ගහිතා. එතෙහි සංකිලෙසධම්මාදීහි, සංකිලෙසධම්මාදීනං අධිසීලසික්ඛාදීනං පවත්තනුපායතා අනුපුබ්බිකථාය සාමුක්කංසිකාය ධම්මදෙසනාය දීපෙනඛිබා. තෙසන්ති සංකිලෙසධම්මාදීනං. පුන තෙසන්ති සුත්තානි සන්ධායාහ.

ගොට්ඨානි වජා. පටිඨිතගාවොති ගතගාවො. ආගතට්ඨානස්මිත්ති
සීහනාදසුත්තං (ම. නි. 1.156) වදනි. පවත්තගමනත්තා එත්ථාති වචනසෙසො. අථ
වා ගච්ඡති එත්ථාති ගමනං, දෙසනාඤාණස්ස නිස්සඬ්ගවසෙන
පවත්තගමනදෙසභාවතො පට්ඨානං නාමාති අත්ථො. වොථිස්සාති
“සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්චා” තිආදිනා දුකතිකචතුක්කභාවෙන
මිස්සිත්වා.

සංකිලෙසභාවේ ඥාපෙතබ්බේ පවත්නං, තං විසයං කත්වා දෙසිතන්ති අත්ථො, අත්ථමත්තවචනඤ්චෙතං, සංකිලෙසභාගෙ භවන්ති සද්දනායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. “සංකිලෙසභාගික”න්තිපි පාඨො, තස්ස සංකිලෙසභාගො එතස්ස අත්ථී, සංකිලෙසභාගෙ වා නියුත්තං, සංකිලෙසභාගස්ස වා පබ්බොධනසීලං.

සංකිලෙසභාගිකං, තදෙව සංකිලෙසභාගියන්ති අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. පදාලනං සමුච්ඡින්නදනං, පදාලනසන්නිස්සයතා චෙත්ථ පදාලනග්ගහණෙන ගහිතාති දට්ඨඛිබ්බං. අසෙක්ඛෙති අසෙක්ඛධම්මෙ. තෙසං වොම්ඝ්ඝකනයවසෙනාති තෙසං සංකිලෙසභාගියාදිනං චතුන්නං පටික්ඛෙපාපටික්ඛෙපවොම්ඝ්ඝකනයවසෙන.

“තානි පන ඡ දුකා”තිආදිනා පදානං ගහණපරිච්ඡෙදතො චචත්ථාපනතං චත්ථා පරතො “සාධාරණාති කතානි”ති පදස්ස අත්ථසංවණ්ණනාය සයමෙව සරූපතො දස්සෙස්සති. “අනුද්ධරණෙ කාරණං නත්ථි”ති චත්ථා උද්ධරණෙ පන කාරණං දස්සෙන්නො “තථා හි චක්ඛති”තිආදිනා පාළිමාහරි. වොදානං නාම සංකිලෙසතො හොති සංකිලිට්ඨස්සෙව වොදානස්ස ඉච්ඡිතත්තා. යස්මා වොදානං තදඛිගාදිවසෙන සංකිලෙසතො විසුජ්ඣනං, තස්මා “තං පන අත්ථතො වාසනාභාගියාදි ඵව හොති”ති වුත්තං. තත්ථ තදඛිගචික්ඛම්මහනෙහි වොදානං වාසනාභාගියාදිවසෙන හොති, සමුච්ඡෙදපටිපස්සද්ධිහි වොදානං නිබ්බේධභාගියවසෙන, අසෙක්ඛභාගියවසෙන වොදානං පටිපස්සද්ධියා ඵව වෙදිතඛිබ්බං. යායං දෙසනා රාගාදිභාගිනී සියා, සා සංකිලෙසභාගියා. යායං දෙසනා වාගාදිභාගිනී සියා, සා වාසනාභාගියා. යා පන ආපත්තිවිච්ඡෙදනී සාවසෙසං, අනවසෙසඤ්ච, සා නිබ්බේධභාගියා, අසෙක්ඛභාගියා ච.

“තණ්හාසංකිලෙසභාගියං සුත්ත”න්තිආදිනා පට්ඨමෙව සංකිලෙසභාගස්ස දස්සිතත්තා වුත්තං “සංකිලෙසො තිථිධො...පෙ.... විසයදස්සනත්ථං ආරද්ධ”න්ති. භවරාගො භවපත්ථනා. උප්පජ්ජතිනි න විගච්ඡති. තත්ත තත්ත භවෙති යදි වා කාමභවෙ, යදි වා රූපභවෙ, යදි වා අරූපභවෙ. පදන්තරසංයොජනවසෙනාති දුක්ඛයෙනෙව පදන්තරෙන යොජනවසෙන. මිස්සිතානි කතානිති සංසට්ඨානි කතානි.

ඵකකචතුක්කවසෙන දස්සිතඛිබ්බානි පදානි ඵව ගහෙත්ථා ආවුත්තිනයදස්සනවසෙන මිස්සෙත්ථා අවසිට්ඨදුක්ඛවසෙන, තිකචතුක්කවසෙන ච ඉතරෙ අට්ඨ පට්ඨානභාගා දස්සිතාති ආහ “තානියෙව යථාවුත්තානි අට්ඨ සුත්තානි”තිආදි. චත්තාරො ඵකකායෙව පාළියං ආදිතො දස්සිතා. ඡදුකා පාළියං ආගතා චත්තාරො, අට්ඨකථායං ද්වෙති. චත්තාරො තිකා පාළියං ආගතා ද්වෙ, අට්ඨකථායං ද්වෙති. ද්වෙ චතුක්කා පන අට්ඨකථායමෙව ආගතා. “පාළියං අනාගතා”ති ඉදං සරූපතො අනාගමනං සන්ධාය වුත්තං, නයතො පන ආගතභාවො දස්සිතො ඵව. යෙ පනෙත්ථ පාළියං අනාගතා, තෙසං උදාහරණාති පරතො දස්සයිස්සාම.

සොළසහීති සොළසවිධෙහි. න හි තානි සුත්තානි සොළසෙව, අථ බො සොළසප්පකාරානීති මූලගණනං යපෙත්ථා කාරණසුත්තලද්ධෙන සඛිබ්බරගඛිහෙන තදනුරූපො යො ගණනවිත්ථාරො, තස්ස පත්ථරණවිධි පට්ඨානනයො. ඉමිනා...පෙ.... නත්ථිති යථාවුත්තපට්ඨානවිනිමුත්තො පරියත්තිසාසනප්පදෙසො න විජ්ජති යථාරහං තංතංපට්ඨානභාවෙන පචත්තත්තාති දස්සෙති. යදි සුත්තගෙයාදි නවවිධං පරියත්තිසාසනං යථාවුත්තපට්ඨානවසෙනෙව පචත්තං,

තත්ථ කථමිධ අනිදස්සිතානං ගාථාදීනං සංකිලෙසභාගියාදිභාවො ගහෙනබ්බොති පඤ්භං සන්ධාය “ගාථාය ගාථා අනුමිනිතබ්බා” තිආදිපාළි පවත්තාති දස්සෙතුං “කථං පනා” තිආදි වුත්තං.

තත්ථ අයං ගාථා වියාති “කාමන්ධා ජාලසඤ්ජන්තා, මනොපුබ්බඤ්චගමා ධම්මා, උද්ධං අධො සබ්බධි විජ්ජමුත්තො, යස්ස සෙලුපමං චිත්ත” තිආදිනා ඉධ උදාහරගාථා විය. ගාථාති අඤ්ඤාපි තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ආගතා ඉධ අනුදාහරා. සංවණ්ණනාකාලෙ සම්මුඛිභාවෙන “අයං ගාථා වියා” ති වුත්තා යා කාවි ගාථා “සංකිලෙසභාගියා” ති වා “සංකිලෙසවාසනානිබ්බෙධඅසෙක්ඛනාගියා” ති වා අනුමිනිතබ්බා නයග්ගාගෙන ඤාපෙතබ්බාති දස්සෙතුං වුත්තං “සංකිලෙස...පෙ.... ජානිතබ්බාති අත්ථො” ති. වා-සද්දො හි ඉධ අවුත්තවිකජ්ජනත්ථො. සෙසපදෙසුති වෙය්‍යාකරණසුත්තපදෙසු.

90. අරියානං ධම්මන්ති වාරිත්තවාරිත්තහෙදං සීලාචාරං. එකන්තකරණියස්ස අකරණමපි වීතික්කමො ඵව.

අවිජ්ජාදිකෙ සංකිලෙසධම්මෙ තදඤ්ඤාදිවසෙන ධුනාතීති ධොනා වුච්චති පඤ්ඤා. පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනපඤ්ඤාති පන පකරණෙන අවච්ඡින්නන්තා වුත්තං. තං අතික්කමිත්වා වරන්තොති පච්චයානං අපච්චවෙක්ඛිත්වා පච්චයපරිභොගෙ ආදිනවං අපස්සන්තො ඉණපරිභොගවසෙන පරිභුඤ්ජන්තො න පරිමුච්චති නිරයාදිදුක්ඛතො, වට්ටදුක්ඛතො ව.

කුක්කුජනකං නාම කදලියා පුජ්ථනාලි. පරාභවායාති විනාසාය. තථාති යථා ඵලපාකන්තා කදලී, ඵවං වෙඨනලාපි ඔසධිජාතිකත්තාති උපසංභාරත්ථො තථා-සද්දො. තෙනාහ “ඵලං වෙඨං ඵලං නළ” ති.

සුඛෙත්තෙපිති පි-සද්දෙන කො පන වාදො උභසරාදිදොසදුට්ඨෙසු ඛෙත්තෙසුති දස්සෙති. “ජකණ...පෙ.... අත්ථො” ති එතෙන යථාවුත්තඅභිසම්බරණාභාවෙන බීජදොසදුට්ඨන්ති දස්සෙති.

91. සජ්ජිතන්ති සඤ්ජිතං. අපරික්ඛතෙති පටිපක්ඛෙහි ධම්මෙහි අවික්ඛම්හිතෙ අරොගෙ.

යාය සමන්තාගතො පුග්ගලො “කිං සුතං මයා, කිං වා සුණාමි” ති කුසලං ගවෙසි වරති, සා ධම්මොපපඤ්ඤා කිස්සවා නාම. දුබ්භාසිතාති දුට්ඨ භාසිතා, ඉස්සාමච්ඡරියදොසාදිහි දුට්ඨා වා භාසිතා.

92. විචිනාතීති විසෙසතො විනාති පසවති.

විගතභූතාති විගතසච්ච. තෙනාහ “අලිකවාදි” ති.

අවජාතපුත්තාති ලාමකපුත්ත. භගවතො සාසනෙ පබ්බජිත්වා නිහීනවුත්තිතං සන්ධාය වදති. තෙරයිකොති නිරයෙ නිබ්බත්තනකො. පාපකම්මිනො පපතන්ති එත්ථාති පපතං, නරකං.

තණ්හාදීනං සභාවහෙදතොති තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතානං තණ්හායනවිපරීතදස්සනදුට්ඨවරිතතාසඬ්ඛාතසභාවවිභාගතො. අවත්ථාවහෙදතොති තණ්හාය ඡන්දපෙමලොභරාගනන්දීපිපාසාමුච්ඡාදයො, දිට්ඨියා ගාහපරාමාසම්ච්ඡාහිනිවෙසවිසුකවිජ්ජන්දිතවිපරීතදස්සනාදයො, දුච්චරිතස්ස තිරව්ඡානපෙත්තිවිසයඅසුරයොනිගාමිතාදයො අවත්ථාවිසෙසා. ච-සද්දෙන තෙසං කාමතණ්හාදිරූපතණ්හාදිඅත්තානුදිට්ඨාදිසස්සතගාභාදිකායදුච්චරිතාදි-පාණාතිපාතාදිප්පකාරහෙදො සඬ්ගස්සති.

93. විපුලන්ති උළාරං, තෙලාදිහි වෙව ධනධක්ඛ්ඤාදිහි ච පහුතසන්තිවයන්ති අත්ථො. සම්බාධාති ජනසංමද්දසඬ්ඝටා.

දණ්ඨෙන න හිංසතීති එත්ථ වුත්තං යං දණ්ඨනිධානං, තං වට්ටවිවට්ටනිස්සිතං. තදුභයස්සාපි එලං දස්සෙන්නො “සො පුග්ගලො”තිආදිමාහ.

94. කිඤ්චති තංසමඬ්භිතං විමද්දතීති කිඤ්චනං, රාගාදි, පලිබුන්ධති කුසලජ්ජවත්තිං නිවාරෙතීති පලිබොධො, රාගාදියෙව, කිඤ්චනමෙව පලිබොධො කිඤ්චනපලිබොධො. අථ වා කිඤ්චනඤ්ච පලිබොධො ච කිඤ්චනපලිබොධො, ආමිසකිඤ්චික්ඛඤ්ච රාගාදිසංකිලෙසො වාති අත්ථො.

විසෙසිතන්ති විලොමං, විසමං කිරියන්ති අත්ථො. රාජහණ්ඩන්ති ඔරොධෙ සන්ධාය වදන්ති.

යාවයොගොති යාවනයොගො, යාවකානං මනොරථපරිපූරණතො. තෙනාහ “යාවිතබ්බසුත්තො”ති. දානසුත්තොති සතතං දානකිරියාසමඬ්භී. දානසංවිභාගරතොති එත්ථ දානං නාම අත්ථිකානං යථාධිජ්ජායපටියත්තපරිච්චාගො, සංවිභාගො අත්තනා පරිභුඤ්ජිතබ්බතො අප්පමත්තකතොපි සංවිහජනං. ඉමෙහි බො...පෙ.... හොතීති එත්ථ හොතිසද්දෙන “සමන්තාගතො”ති පදං සම්බන්ධිතබ්බං, න “සොතාපන්නො”ති දස්සෙතුං “සොතාපන්නො...පෙ.... හොතී”ති වුත්තං. තෙහි ධම්මෙහි සමන්තාගමො හි ඉධ විධියති, න සොතාපන්නභාවො, තෙන සොතාපන්නලක්ඛණමෙන ධම්මා, න සොතාපන්නභාවලක්ඛණන්ති දස්සෙති. තථා හි “සොතාපන්නෙන...පෙ.... ලබ්භමානතං දස්සෙති”ති වුත්තං.

95. ලපති කට්ඨෙති එතෙනාති ලපනං, ඔට්ඨං.

97. මුදිතොති දිබ්බසම්පත්තියා පමුදිතො.

99. කිඤ්චාපි උද්ධාරීති තරණකිරියා අතීතභාවෙන චුත්තා, තරණමෙව පන ගහෙත්වා ආහ “ඔසතරණස්ස අරියමග්ගකිව්වත්තා”ති. එවං විජ්ජමුත්තො, විමුත්තොති ව එත්ථ මුච්චනකිරියායපි වත්තබ්බං.

100. පාතු-සද්දපුබ්බකො භවන්ති-සද්දො සියා උප්පාදපරියායො සියා ආවිභාවපරියායොති “පාතුභවන්ති”ති පදස්ස “උප්පජ්ජන්ති, පකාසෙන්ති වා”ති අත්ථො චුත්තො. පාතුභුතධම්මස්සාති උප්පන්නබොධිපක්ඛියධම්මස්ස, විභූතචතුසච්චධම්මස්ස වා. නො කල්ලොති න යුත්තො. සහෙතුධම්මන්ති එත්ථ පච්චයුජ්ජන්තධම්මාව ගහිතා, න පච්චයධම්මාති? නයිදමෙවං දට්ඨබ්බං පච්චයධම්මානම්පි පච්චයුජ්ජන්තභාවානතිවත්තනතො. අථ වා සහෙතුධම්මන්ති පච්චයුජ්ජන්තධම්මො පධානභාවෙන චුත්තො, පච්චයධම්මො පන ගුණභාවෙනාති එවමෙත්ථ උභයෙසං චුත්තභාවො වෙදිතබ්බො.

ආරඤ්ඤකන්ති ආරඤ්ඤකඨගසමන්තාගතං. අඤ්ඤාතොති පරිවයවසෙන න ඤාතො, අසංසට්ඨොති අත්ථො. තෙනාහ “නිව්චනාවො”ති.

බ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කචිරහෙ වෙරිපරිසඨිකාය අභාවෙ අකිත්තිපරිමුත්තිති එවමාදීහිපි කාරණෙහි කොධජ්ජනානෙන සුඛං සුපති. කොධපරිප්පාභාභාවො පන පාකට්ඨරොති ආහ “කොධ...පෙ.... සයති”ති. විසමුලස්සාති එත්ථ විසසරික්ඛතාය “විස”න්ති දුක්ඛං අධිජ්ජෙතන්ති ආහ “දුක්ඛවිපාකස්සා”ති. සුඛන්ති චෙතසිකසුඛං. අක්කුට්ඨස්ස පච්චක්කොසිත්වා ව පච්චක්කොසනහෙතු උප්පජ්ජන්ති යොජනා.

101. සල්ලුබ්බාහනං සල්ලද්ධරණං.

විසයහෙදෙන, පචන්තිආකාරහෙදෙන ව අනෙකහෙදත්තා කාමසඤ්ඤාය චුත්තං “යාය කායච්ච”ති.

දානමුඛෙනාති දානෙන මුඛභූතෙන, දානං පමුඛං කත්වාති අත්ථො.

“අරියමග්ගසම්පාපනවසෙනා”ති ඉමිනා අනුකම්පානුද්දයානං එකන්තානවජ්ජනමෙව විභාවෙති. “අනුකම්පා”ති පදස්සත්ථව්වරණං “කරුණායනා”ති, ඉතරස්ස “මෙත්තායනා”ති.

102. පකතිආදීති ආදිසද්දෙන අණුඉස්සරපජාපතිපුරිසකාලාධිට්ඨායකාරිආදිකෙ සඨගණ්භාති.

කාමෙසුති කාමගුණෙසු රූපාදිවිසයෙසු.

බහලකිලෙසතායාති බහුලකිලෙසභාවෙන. පුබ්බහෙතුමන්දතායාති විචට්ඨපනිස්සයස්ස කුසලස්ස අකතත්තා.

චිත්තවූපසමභාවනායාති චිත්තවූපසමකරභාවනාය සමථවිපස්සනාය.

පරිස්සයා සීලාදිපරිපූරණස්ස පරිබන්ධභූතා කිලෙසා එව. අනරියා පඤ්ඤාසීසං උක්ඛිපිත්වා යාතුමෙව න සක්කොන්තිති චූත්තං “ඤාණසිරොන අධොසිරා හුත්වා”ති.

103. භගවතො, භික්ඛුසඤ්ඤාස්ස ව වසනායොග්ගභාවො, තෙහි නිචූත්ථභාවො ව තස්ස සාතිසයො වණ්ණොති චූත්තං “පට්ඨගාථාය ඡෙතවනස්ස වණ්ණං කට්ඨත්වා”ති. චූත්තඤ්ඤොතං –

“ගාමෙ වා යදි වාරඤ්ඤෙ, නින්නෙ වා යදි වා ථලෙ;
යත්ථ අරහන්තො විහරන්ති, තං භූමිරාමණෙයාක”න්ති. (ධ. ප. 98;
ථෙරගා. 991);

ඉධ ධම්මසද්දො සමාධිපරියායො “එවංධම්මා තෙ භගවන්තො”තිආදීසු (දී. නි. 2.13; ම. නි. 3.198; සං. නි. 5.378) වියාති ආහ “ධම්මොති සමාධි”ති සමාධිපක්ඛිකා ධම්මා සතිවායාමා.

නානුගච්ඡෙයාති නානුතසෙයා. අනුතසනමෙව හි තණ්හාදිට්ඨිහි අනුගමනං. පටිවිපස්සෙයාති විපස්සනාසම්මසනමාහ. යමකතො, හි ඛණිකතො, පටිපාටිතො ව සම්මසනං විපස්සනායපි සම්මසනතො පටිවිපස්සනා නාම. සා හි විපස්සනාය දිට්ඨිඋග්ගාථනමානසමුග්ගාථනනිකන්තිපරියාදානහෙතුතාය විසෙසතො පටිපක්ඛෙන අසංහීරඅසංකුප්පනහෙතුභූතා පරිබුහනා හොති. “සුතප්පුතං...පෙ.... අප්පෙත්තො”ති එතෙන නිබ්බානාරම්මණධම්මානුබුහනං යථා “බුහෙතා සුඤ්ඤාගාරාන”න්ති (ම. නි. 1.64) දස්සෙති.

යං කිඤ්චි අපදිසිත්වා පටිඤ්ඤාදානං සඤ්ඤාමො. සො පන අත්තනො කිච්චවිසෙසං අපදිසිත්වා මිත්තසන්ථවවසෙන වා කාලාගමනං අපදිසිත්වා කිඤ්චික්ඛානුප්පදානෙන වා පටිබාහකරණං අපදිසිත්වා බලග්ගබොධවසෙන වා සියාති තස්ස මිත්තකරණාදිපරියායනං සන්ධායාහ “සඤ්ඤාමොති...පෙ.... නාම”න්ති. එවං පටිපන්නත්තාති එවං අනිච්චසඤ්ඤාමුඛෙන තියද්ධකෙසු සඤ්ඤාමො අප්පමාදප්පටිපත්තියා පටිපන්නත්තා.

දිබ්බවක්ඛු සුවිසුද්ධන්ති සාවසෙසා දෙසනාති ආහ “යං සච්ඡිකරොති”ති. රූපායතනඤ්ඤොත්ථ අධිප්පෙතං.

104. අත්තන්ති සඤ්ඤාමො. පාරිමන්තභූතං. වෙදානන්ති මග්ගඤ්ඤාණවෙදානමෙව. අරහත්තාධිගමෙන අත්තං පරියොසානං ගතත්තා. කම්මවිපාකවට්ඨානං, කිලෙසවට්ඨස්සාපි ව උස්සදෙන උපවයෙන උස්සදා, රාගාදියො.

සුක්කොභාසනය සුක්කා, අභිවිසිට්ඨග්ගො. සබ්බානි වා තාරකරුපානි සුක්කා. වින්දතීති උපලහති, පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො.

“අජ්ඣන්තං විපස්සනාභිනිවෙසො හොති”ති ඉදං “සකෙසු ධම්මෙසු”ති පාරගුභාවස්ස විසෙසිතත්තා වුත්තං, තඤ්ච ඛො අභිනිවෙසනෙව දෙසිතං. “සබ්බං, භික්ඛවෙ, අභිඤ්ඤායා”න්ති (සං. නි. 4.46; පටි. ම. 1.3) වුත්තං. පාරගුතා ව තෙසං ඛන්ධානං පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන හොති. තතො ව තෙසං හෙතුභූතසමුදයෙ, තදප්පවත්තිලක්ඛණෙ නිරොධෙ, නිරොධගාමිනියා පටිපදාය ව පහානසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයපාරිසුරිවසෙන ඉතරසච්චෙසුපි පාරගුභාවො වුත්තො එව හොති. සබ්බෙසො හි සකඅත්තභාවඛොධෙනපි චතුසච්චාභිසමයො හොතියෙව. වුත්තඤ්ඤෙතං “ඉමස්මිංයෙව ඛ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සසඤ්ඤම්හි සමනකෙ ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙම්, ලොකසමුදයඤ්චා”තිආදි (සං. නි. 1.107; අ. නි. 4.45). අථ වා සකෙසු ධම්මෙසුති අත්තනො ධම්මෙසු. අත්තධම්මා නාම අත්ථකාමස්ස කුලපුත්තස්ස සීලාදිධම්මා. සීලසමාධිපඤ්ඤාදයො හි වොදානධම්මා එකන්තභිතසුඛසම්පාදනතො පුරිසස්ස සකධම්මා නාම, න අනත්ථාවහා සංකිලෙසධම්මා විය පරධම්මා. තෙසං සීලාදීනං පාරිසුරියා පාරං පරියන්තං ගතොති පාරගු. “අක්කුල පක්කුල”ඉති එවං විහිංසනකපයොගං. අජකලාපෙන (උදා. 7) හි තදා භගවත්තං භීසාපෙතුකාමෙන කතං යක්ඛගජ්ජිතං “අක්කුල පක්කුල” ඉති ඉමිනා ආකාරෙන සත්තානං සොතපථං අගමාසි, තස්මා තං “අක්කුලං පක්කුලකරණ”න්ති වුත්තං.

නාභිනන්දතීති “අයං මං දට්ඨුං ආගතා”ති න තුස්සති. යස්මා පන “භගවතො භාසිතං අභිනන්දී”තිආදීසු (ම. නි. 1.88) විය සම්පට්ච්ඡන්තල්ලාපි අභිනන්දසද්දො හොති, තස්මා වුත්තං “විත්තෙන න සම්පට්ච්ඡති”ති. න සොචතීති “මයා අසම්මොදිතා ගච්ඡති”ති න විත්තසන්තාපං ආපජ්ජති. “සඬගා සඬගාමජිං මුත්ත”න්ති ඉදං අභිනන්දසොචනානං අභාවස්ස කාරණවචනං.

තෙනාති උදකෙ න්භානෙන. තෙනෙවාහ “න උදකෙන සුචි හොති”ති. තස්සත්ථො – උදකුම්මුජ්ජනාදිනා නෙව සත්තානං සුචි පාපතො සුද්ධි නාම හොතීති. උදකුම්මුජ්ජනාදීනි හි ඉධ උත්තරපදලොපෙන “උදක”න්ති වුත්තං. උදකෙනාති වා උම්මුජ්ජනාදිකිරියාසාධනභූතෙන උදකෙන සත්තානං සුචි පාපසුද්ධි න හොතීති. අථ වා සුචිතෙන යථාවුත්තෙන උදකෙන පාපමලතො සුද්ධො නාම සත්තො න හොතීති. යදි සියා, සබ්බෙසමෙව මච්ඡන්ධානං පාපසුද්ධි සියා. තෙනාහ “ඛන්තෙත්ථ න්භායතී ජනො”ති. මාතුසාතාදිපාපකම්මකාරීනං, අඤ්ඤෙසඤ්ච ගොමභිංසාදීනං උදකං ඔරොහන්තානං අන්තමසො මච්ඡකච්ඡපෙ උපාදාය සබ්බෙසමිපි පාපසුද්ධි සියා, න පනෙවං හොති. කස්මා? න්භානීයපාපහෙතුනං අප්පටිපක්ඛවාතො. යඤ්භි යං විනාසෙති, සො තස්ස පටිපක්ඛො. යථා ආලොකො අන්ධකාරස්ස, විජ්ජා අවිජ්ජාය, න එවං න්භානං පාපස්ස, තස්මා නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං “න උදකෙන සුචි හොති”ති. යෙන පන සුචි හොති, තං දස්සෙතුං “යමහි සච්චඤ්චා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සච්චන්ති

වච්ඡව්වඤ්ඤා චිරත්තව්වඤ්ඤා. අප්ථ වා සච්චන්ති ඤාණසච්චඤ්ඤාවෙව
පරමත්ථසච්චඤ්ඤා. ධම්මොති සෙසො අරියධම්මො. සච්චස්ස පනෙත්ථ විසුං ගහණං
තස්ස බහුකාරතාදස්සනත්ථං. සෙසං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ජාතිබලනිසෙධකන්ති ජාතිමත්තබ්‍රාහ්මණානං භොවාදිකානං පටිසෙධකං.
ජාතිවාදස්ස වා නිසෙධකං, “න ජච්චා බ්‍රාහ්මණො භොති”ති (සු. නි. 655) හි වුත්තං.
ථෙරො හි තථාවාදෙන තෙ අනිග්ගණ්හන්තොපි නිග්ගණ්හන්තො විය භොතීති
කත්වා වුත්තං.

105. විමුක්තියන්ති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුයං.

සවාසනන්ති එත්ථ ඛිණ්ණසවස්සාපි අඛිණ්ණසවස්සදිසකායවච්ඡයොගහෙනුභූතා
සන්තානෙ කිලෙසභාවනා වාසනා නාම ආයස්මතො පිලින්දවච්ඡස්ස (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.215; ධ. ප. අට්ඨ. 2. පිලින්දවච්ඡත්ථෙරවත්ථු) වසලවොභාරො විය, සහ
වාසනායාති සවාසනං, භාවනාපුංසකඤ්ඤාවෙතං “විසමං චන්දිමසුරියා
පරිචන්තන්ති”ති ආදීසු (අ. නි. 4.70) විය. යථාචුත්තවාසනම්පි අසෙසෙත්වාති
අත්ථො. කුම්මග්ගපරිහරණවසෙන මග්ගසම්පටිපත්තීති මග්ගෙ කුසලො අමග්ගෙපි
කුසලො එව භොති. භගවා පන සබ්බඤ්ඤාතාය සබ්බත්ථෙව කුසලොති ආහ
“මග්ගෙ ව අමග්ගෙ ව කොච්ඤො”ති.

106. තමෙන යුත්තොති යථාචුත්තතමො තස්ස අත්ථිති තමො, පුග්ගලො.
අප්පකාසභාවෙන ධීතා බන්ධාව තමො. ආලොකභූතොති ජාතිගුණාලොකො,
පාකට්ඨුණොති අත්ථො.

කිලෙසමයං බන්ධනං “දළ්භ”න්ති වදන්ති. යතො සච්චානි පටිච්ඡික්ඛන්තා
බුද්ධාව නං ඡින්දන්ති, න අඤ්ඤෙ.

දුච්ඡෙදනත්ථෙත සතිපි දළ්භභාවෙ සිථිලවුත්තීතං තස්ස දීපෙනුං
“බන්ධනභාවම්පි”ති ආදිමාහ. තෙන “අහො සුබ්බමතරං බො, හික්ඛවෙ,
මාරබන්ධන”න්ති වුත්තං.

107. යදිපි චෙතනා කුසලාකුසලසාධාරණා, අපුඤ්ඤාහිසඬ්ඛාරො
ඉධාධිප්පෙතොති තස්ස වසෙන අත්ථං දස්සෙත්තො “අකුසලචෙතනාවසෙන
චෙතෙති”ති ආහ. චෙතනං අභිසන්දහනං, විත්තස්ස ඛ්‍යාපාරාපත්තිභාවෙන
පවත්තිති අත්ථො. යස්මා පන චෙතනා යදා විඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙති, තදා
දිගුණස්සාභාදිගුණවායාමා විය හුත්වා පාකට්ථං පයොගං නිප්ථාදෙති, තස්මා
“පකප්පෙති”ති වුත්තා. පාකට්ථපයොගකප්පනඤ්ඤත්ථං පකප්පනං අධිප්පෙනං.
තෙනාහ “තමෙව පකප්පෙති”ති. පච්චයට්ඨො ඉධ ආරම්මණත්ථොති වුත්තං
“පවත්තියා පච්චයො භොති”ති.

108. යථා ජලසමුද්දස්ස වීචිසමුට්ඨානවසෙන ලබ්භමානො වෙගො “වීචිමයො”ති වුච්චති, එවං චක්ඛුසමුද්දස්සාපි රූපාවහාසනවසෙන ලබ්භමානො වෙගො “රූපමයො”ති වුත්තො. එසෙව නයො සෙසෙසුපි. ආවිඤ්ජනතොති ආකඨස්සනතො, ආකඨස්සනඤ්චෙත්ථ සන්තානස්ස තන්තින්තභාවහෙතුතාය දට්ඨබ්බං.

සමුද්දනං කිලෙසතෙමනං, අවස්සවහෙතුතා, කිලෙසානං ඌමිආදිසදිසතා සමාවට්ටනෙන සත්තානං අනත්ථාවහතාය වෙදිතබ්බා. උපරූපරිවෙගුප්පත්තියා උපගතස්ස උට්ඨාතුං අප්පදානෙන, ගුණසාරවිනාසනෙන ච කොට්ඨපනාභාදීනං ඌමිආදිසදිසතා දට්ඨබ්බා.

අභිමුඛො නන්දතීති තදාරම්මණං සුඛං සොමනස්සං සාදියන්තො සම්පට්ච්ඡති. අභිවදතීති තණ්හාහිනිවෙසවසෙන අභිනිවිස්ස වදති. තඤ්ඤිස්ස අභිනිවෙසං දීපෙතුං “අහො සුඛ”න්තිආදි වුත්තං. අප්ඤ්ඤාසානං අධිමුච්චනභූතාය තණ්හාය තණ්හාවත්ථුකස්ස අනුපවිසිත්වා ආවෙණිකතාකරණන්ති ආහ “අප්ඤ්ඤාසාය තිට්ඨතීති ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා”ති.

109. “කස්මා”තිආදිනා සන්තාපදුක්ඛානං අසුප්පතිකාරතං ආහ “යෙන වා පකාරෙන”ති. යෙනාති යෙන වා කාමප්ඤ්ඤාසානදිට්ඨිප්ඤ්ඤාසානභූතෙන මිච්ඡාහිනිවෙසප්පකාරෙන. ගහට්ඨපබ්බජිතා තථාරූපං කත්වා අත්තතො වඩ්ඪිඤ්ච මඤ්ඤන්ති. අවඩ්ඪි එව පන හොති තස්ස පකාරස්ස වඩ්ඪියං අනුපායභාවතො ච උපායභාවතො ච අවඩ්ඪියං. තථාපීති තත්ථ තත්ථ ඉච්ඡාචිඤාතං පාපුණන්තොපි. යස්මා ඉතො බාහිරකා සබ්බෙන සබ්බං භවතිස්සරණං අප්පජානන්තො මන්දකිලෙසං දීඤායුකං සුඛබ්බුලං එකච්චං භවං තෙනෙව මන්දකිලෙසාදිභාවෙන “නිබ්බාන”න්ති සමනුපස්සන්ති, තස්මා භවෙන භවවිප්පමොක්ඛං වදන්තිති.

භවදිට්ඨිසහගතා තණ්හා පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපෙන භවතණ්හාති වුත්තාති ආහ “භවතණ්හාතිආදීසු වියා”ති.

යත්ථාති යස්මිං භවෙ.

තතො එවාති භූතරතියා එව. අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ඤි සත්තානං ඡන්දරාගො බලවා හොති. අනවසෙසතොති අනවසෙසෙන, න කිඤ්චි සෙසෙත්වා.

සංසාරසොතස්ස අනුකූලභාවෙන ගච්ඡතීති අනුසොතගාමී. තස්සෙව පටික්කුලවසෙන නිබ්බදානුපස්සනාදිහි පවත්තතීති පටිසොතගාමී, අවලප්පසාදාදිසමන්තාගමෙන ධීතසභාවොති අත්ථො.

110. “පලබ්භති, නිබ්ඡජ්ජති”තිආදීසු විය උපසග්ගො පදවඩ්ඪනමත්තන්ති ආහ “අභිජාතිකොති ජාතියො”ති. කණ්හධම්මසමන්තාගතත්තා වා කණ්හො. පට්ඨවයෙපි මජ්ඣිමවයෙපි පාපසමච්ඡි හුත්වා යිතො කණ්හධම්මෙ අභිජායති,

පවිෂ්ඨ පාපං පසවතීති අත්ථො. සුක්කොති වා එත්ථ චුත්තවිපරියායෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

111. පුරිමස්මිත්ති පුරිමස්මිං පදෙ. විසයෙ භූමිමං තත්ථ දෙයාධම්මස්ස පතිට්ඨාපනතො. දුතියෙ අධිකරණෙ, තදධිකරණඤ්ඤි නිබ්බානන්ති. ගහට්ඨපබ්බජිතකිව්වෙසු වා විසිට්ඨධම්මදස්සනත්ථං පච්චයදානාරහත්තානං සමධුරතානිද්දෙසො. අථ වා යෙන යෙන පන වත්ථුනාති රූපාරූපනිරොධාදිනා තණ්හාවත්ථුනා. අමරාවික්ඛෙපවත්ථුආදිනාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන සුභසුඛාදිමිච්ඡාහිනිවෙසවත්ථුං සඬගණ්හාති. යථා වා තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතානං වසෙන සංකිලෙසභාගියස්ස සුත්තස්ස විභාගො, එවං සමථවිපස්සනාසුචරිතවසෙන තණ්හාවොදානභාගියාදිසුත්තවිභාගොති දස්සෙතුං පාළියං “තණ්හා...පෙ.... නිද්දිසිතබ්බ”න්ති චුත්තං.

ඉදං එවං පවත්තන්ති යථා දුචිත්තිතාදිවසෙන බාලො හොති පුග්ගලො, එවං තස්ස දුචිත්තිතවිත්තිතාදිභාවනාවසෙන පවත්තං ඉදං සංකිලෙසභාගියං නාම සුත්තන්ති පුබ්බෙ සංකිලෙසධම්මවිභාගෙන චුත්තං ඉදානි සාමඤ්ඤතො සඬගහෙත්වා වදති. ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තන්ති එත්ථාපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

කිලෙසට්ඨානෙහිති කිලෙසානං පවත්තිට්ඨානෙහි. කිලෙසාවත්ථාහිති කිලෙසානං පවත්තිආකාරවිසෙසෙහි. කාමරාගාදිහි සංයුජ්ජති කාමරාගාදිහෙතු කම්මවිපාකාදිනා. සතිපි තෙසං කාලන්තරචුත්තියං සංයුත්තො නාම හොති, යතො කාමරාගාදයො “සංයොජන”න්ති චුච්චන්ති. උපාදියතීති දළ්භං ගණ්හාති පවත්තෙති. සෙසං චුත්තනයත්තා, උත්තානත්තා ච සංවණ්ණිතං.

112. උදාහරණවසෙනාති නිදස්සනවසෙන, එකදෙසදස්සනවසෙනාති අත්ථො. සකලස්ස හි පරියන්තිසාසනස්ස සොළසහි පට්ඨානභාගෙහි ගහිතත්තා. යථා තදෙකදෙසානං සොළසන්තම්පි පට්ඨානභාගානං ගහණං උදාහරණමත්තං, තෙසං පන සොළසන්තං එකදෙසග්ගහණං උදාහරණන්ති කිමෙත්ථ වත්තබ්බං. තෙන චුත්තං “එකදෙසදස්සනවසෙනාති අත්ථො”ති. කස්මා පනෙත්ථ පාළියං පට්ඨානස්ස එකදෙසොව උදාහටො, න අවසෙසොති? නයනිදස්සනත්ථං. ඉමිනා නයෙන අවසෙසොපි පට්ඨානභාවො වෙදිතබ්බොති.

තත්ථ “අජ්ජමිපි වෙ සංහිත භාසමානො...පෙ.... ස භාගවා සාමඤ්ඤස්ස හොති”ති (ධ. ප. 20) ඉදං වාසනාභාගියඤ්ඤ අසෙක්ඛභාගියඤ්ඤ. එත්ථ හි “අජ්ජමිපි වෙ සංහිත භාසමානො”ති ඉදං වාසනාභාගියං, “ස භාගවා සාමඤ්ඤස්ස හොති”ති ඉදං අසෙක්ඛභාගියං.

තථා මසදෙවසුත්තං. තත්ථ හි “භූතපුබ්බං, ආනන්ද, ඉමිස්සායෙව මිට්ඨිලායං මසදෙවො නාම රාජා අහොසි ධම්මිකො ධම්මරාජා ධම්මෙ ධීතො මහාධම්මරාජා, ධම්මං වරති බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙසු නෙගමෙසු වෙව ජනපදෙසු ව, උපොසථඤ්ඤ ව

උපවසති වාතුද්දසිං, පඤ්චදසිං, අට්ඨමිඤ්ච පක්ඛස්සා”තිආදි (ම. නි. 2.308), ඉදං වාසනාභාගියං. “ඉදං ඛො පනානන්ද, එතරහි මයා කල්‍යාණං වත්තං නීහරිතං එකන්තනිබ්බදාය විරාගාය නිරොධාය උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බානාය සංවත්තති”ති (ම. නි. 3.189) ඉදං අසෙක්ඛහාගියං. “පමාදං අප්පමාදෙන, යදා නුදති පණ්ඩිතො”ති (ධ. ප. 28) ඉදං නිබ්බේධහාගියං. “පඤ්ඤාපාසාද...පෙ.... අවෙක්ඛති”ති (ධ. ප. 28) ඉදං අසෙක්ඛහාගියන්ති ඉදං නිබ්බේධහාගියඤ්ච අසෙක්ඛහාගියඤ්ච.

තථා “තීණිමානි, හික්ඛවෙ, ඉන්ද්‍රියානි”ති (සං. නි. 5.493) සුත්තං. තත්ථ “තීණිමානි, හික්ඛවෙ, ඉන්ද්‍රියානි. කතමානි තීණිති? අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමිතින්ද්‍රියං අඤ්ඤන්ද්‍රිය”න්ති ඉදං නිබ්බේධහාගියං, “අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය”න්ති (සං. නි. 5.493) ඉදං අසෙක්ඛහාගියං.

රට්ඨපාලසුත්තං (ම. නි. 2.293 ආදයො) සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච අසෙක්ඛහාගියඤ්ච. තත්ථ හි “ඌනො ලොකො අතිත්තො තණ්හාදාසො”තිආදිනා (ම. නි. 2.306) සංකිලෙසො විහත්තො, “එකො වූපකට්ඨො”තිආදිනා (ම. නි. 2.299) අසෙක්ඛධම්මා, ඉතරෙන වාසනාධම්මාති.

“ධම්මෙ ව යෙ අරියපච්චේදිනෙ රතා, අනුත්තරො තෙ වචසා මනසා කම්මුනා ව;
තෙ සන්තිසොරච්චසමාධිසණ්ඨිතා, සුතස්ස පඤ්ඤාය ව සාරමජ්ඣගු”ති.
(සු. නි. 332);

ඉදං වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බේධහාගියඤ්ච අසෙක්ඛහාගියඤ්ච. එත්ථ හි “ධම්මෙ ව යෙ අරියපච්චේදිනෙ රතා”ති අයං වාසනා, “අනුත්තරා...පෙ.... සණ්ඨිතා”ති අයං නිබ්බේධො, “සුතස්ස පඤ්ඤාය ව සාරමජ්ඣගු”ති අසෙක්ඛධම්මා.

තථා “සද්ධො සුතවා නියාමදස්සි”ති ගාථා (සු. නි. 373). තත්ථ හි “සද්ධො සුතවා”ති වාසනා, “නියාමදස්සි වග්ගගතෙසු න වග්ගසාරි ධීරො, ලොභං දොසං විනෙය්‍ය පටිස”න්ති නිබ්බේධො, “සම්මා සො ලොකෙ පරිබ්බජෙය්‍යා”ති අසෙක්ඛධම්මා.

සබ්බාසවසංවරො පරිස්සයාදීනං වසෙන සබ්බහාගියං චේදිතබ්බං. තත්ථ හි සංකිලෙසධම්මා, ලොකියසුවරිතධම්මා, සෙක්ඛධම්මා, අසෙක්ඛධම්මා ව විහත්තා. අසබ්බහාගියං පන “පස්සං පස්සති”තිආදිකං (ම. නි. 1.203) උදකාදිඅනුචාදනවචනං චේදිතබ්බං. එවමෙතස්මිං සොළසවිධෙ සාසනපට්ඨානෙ එතෙ තණ්හාදිවසෙන තයො සංකිලෙසභාගා, වොදානාදිවසෙන තයො වාසනාභාගා, සෙක්ඛානං සීලක්ඛන්ධාදීනං වසෙන තයො නිබ්බේධහාගා, අසෙක්ඛානං සීලක්ඛන්ධාදීනං එව වසෙන තයො අසෙක්ඛහාගා, තෙසං වසෙන මූලපට්ඨානානි එව ද්වාදස භොන්ති. තානි පන විත්ථාරනායෙන විහජියමානානි

පරිණමනීති පරිපච්චිති. ධරන්තීති පබන්ධවසෙන පවත්තන්ති. න්ති පාපකම්මං. තෙති කුසලාහිනිබ්බත්තක්ඛන්ධා. රක්ඛන්ති විපාකදානතො විපච්චිතුං ඕකාසං න දෙන්තීති අත්ථො. අයඤ්ච අත්ථො උපපජ්ජවෙදනීයෙසු යුජ්ජති, ඉතරස්මිම්පි යථාරහං ලබ්භතෙව. තෙනාහ “දුතියෙ වා තතියෙ වා අත්තභාවෙ”ති.

113. අත්තතො අනවජ්ජසුඛාවහං පටිපත්තිං පටිපජ්ජන්තො පරමත්ථතො අත්තකාමො නාමාති ආහ “අත්තතො සුඛකාමො”ති. සුඛානුබන්ධඤ්චි සුඛං කාමෙන්තො සුඛමෙව කාමෙතීති ව සුඛකාමොති.

විත්ථතට්ඨෙයානති සුවිජ්ජාරදිට්ඨිනං පවත්තනට්ඨානතාසඬ්ඛාතෙන විත්ථාරට්ඨෙයන.

114. දිට්ඨෙ දුක්ඛාදිධම්මෙති භාවෙනභාවලක්ඛණෙ භුම්මං, දුක්ඛාදිධම්මෙ දිට්ඨෙ ඤාතෙති අත්ථො.

“උද්ධ”න්තිආදි කාලදෙසානං අනවසෙසපරියාදානන්ති ආහ “උද්ධන්ති අනාගතං, උපරි වා”තිආදි. ගමනෙනාති චුතුපපාතගමනෙන.

115. නගරද්වාරථීරකරණත්ථන්ති නගරස්ස ද්වාරබාහරීරකරණත්ථං. ගම්භීරනෙමතායාති “නෙමං”චුච්චති නිබ්බතථම්භාදීනං පථවිං අනුපවිසිත්වා ඨිතජ්ජදෙසො, ගම්භීරං නෙමං එතස්සාති ගම්භීරනෙමො, තස්ස භාවො ගම්භීරනෙමතා, තාය. කම්පනං යථාඨිතස්ස ඉතො චිතො ව සඤ්චොපනං, වාලනං ඨිතට්ඨානතො වාවනං. අජ්ඣොගාහෙත්වාති අවිපරිතසභාවාහිසමයවසෙන අනුපවිසිත්වා, අනුපවිට්ඨො විය හුත්වාති අත්ථො.

සංයොජනානං පජ්ඣනවසෙනාති ගාථාය වචනසෙසං ආනෙන්වා දස්සෙති. අථ වා පභාතබ්බස්ස පභානෙන විනා න භාවනාසිද්ධිති අත්ථසිද්ධං පභාතබ්බපභානං අජ්ඣන්තං, බහිද්ධාති පදද්වයෙන යොජෙත්වා දස්සෙතුං අජ්ඣන්තං බහිද්ධාති ඔරම්භාගියඋද්ධම්භාගියසංයොජනානං විසංයොගගහිතොති ඉමමත්ථං පාළියා සමත්ථෙතුං “තෙනාහ සබ්බලොකෙ”ති චුත්තං.

අලොභසීසෙනාති අලොභෙන පුබ්බඬ්ඨගමෙන, යතො යොගාවචරො “නෙක්ඛම්මච්ඡන්දො”ති චුච්චති. අසුභසඤ්ඤා රාගජ්ජපටිපක්ඛතාය “විසෙසතො අලොභජ්ජධානා”ති චුත්තා, දසාසුභවසෙන වා. අධිගතජ්ඣානාදීනීති ආදිසද්දෙන විපස්සනාදීනි සඬ්ඨගණ්භාති. විහිංසාරතිරාගානං බ්‍යාපාදහෙතුකතො චත්තාරොපි බ්‍රහ්මචිහාරා අබ්‍යාපාදපධානාති ආහ “චතු...පෙ.... අබ්‍යාපාදො ධම්මපද”න්ති. අධිගතාති ඝානාදීනීති යොජනා. දසානුස්සති...පෙ.... අධිගතාති සම්මාසති ධම්මපදං සතිසීසෙන තෙසං අධිගත්තබ්බත්තාති අධිජ්ජායො. ආනාපානභාවනායං සමාධිපි පධානො, න සති එවාති දස්සන්තං “දසකසිණ...පෙ.... සම්මාසමාධි ධම්මපද”න්ති චුත්තං. චතුර්ධාතුවත්ථානවසෙන අධිගතානම්පි එත්ථෙව සඬ්ඨගො දට්ඨබ්බො.

116. උපලක්ඛණකාරණානීති සඤ්ජානනනිමිත්තානි.

පාපමෙව පාපියොති ආහ “පාපං හොති”ති, “පාපියො”ති ව
ලිඬගවිපල්ලාසවසෙන වුත්තං. එකවචනෙ බහුවචනන්ති එකවචනෙ චත්තබ්බෙ
බහුවචනං වුත්තං.

117. ඔලියනතණ්හාහිනිවෙසවසෙනානි හවතණ්හාහවදිට්ඨිවසෙන. තා හි
හවෙසු සත්තෙ අල්ලියාපෙන්නි. අතිධාවනාහිනිවෙසවසෙනානි උච්ඡේදදිට්ඨිවසෙන.
සා හි අවට්ඨපච්ඡේදමෙව වට්ඨපච්ඡේදං කත්වා අහිනිවිසනතො
අතිධාවනාහිනිවෙසො නාම. ඔලියන්තීති සම්මාපට්ඨන්තිතො සඬකොචං
ආපජ්ජන්ති. අතිධාවන්තීති සම්මාපට්ඨන්තිං අතික්කමන්ති.

තෙසඤ්චාති තෙසං උභින්නං අහිනිවෙසානං, තදඤ්ඤෙසඤ්ච
සබ්බමඤ්ඤිතානං.

118. ඉදං ඉට්ඨවිපාකං අනිට්ඨවිපාකන්ති ඉදං ඉට්ඨවිපාකසඬබාතං
අනිට්ඨවිපාකසඬබාතං එලං.

“අකඬබතො න ජානෙය්‍ය”න්ති එතෙන “ආකඬබතො”ති ඉමිනා පදෙන
සද්ධිං සම්බන්ධදස්සනමුඛෙන “න ජඤ්ඤා”ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙති.

න උපලබ්හතීති නත්ථීති අත්ථො.

120. තානීති කම්මකම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තානි. පත්ථරණාකාරොයෙව හෙස,
යදිදං ඡායානං වොලම්බනං. එවං හොතීති “අකතං චත මෙ
කල්‍යාණ”න්තිආදිජ්ජකාරොන විජ්ජට්ඨාරො හොති.

122. එසකෙහීති ගවෙසකෙහි සපරසන්තානෙ සම්පාදකෙහි. දුක්ඛුද්‍රයන්ති
දුක්ඛඑලං. තීහි කාරණෙහිති කායවාචාවිත්තෙහි. තානි හි තංතංසංවරානං
ද්වාරභාවෙන කාරණානීති වුත්තානි. තීහි යානෙහිති වා තීහි උජ්ජන්තිට්ඨානෙහි.
පිහිතන්ති පිට්ඨායකං.

“උට්ඨානට්ඨානසඬබාත”න්ති ඉදං පාසාණභාවසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා වුත්තං.

123. රජමිස්සකන්ති පුජ්ථරජමිස්සකං. තස්සාති තස්ස සෙක්ඛාසෙක්ඛමුනිතො.
මහිවිජාදීනං විය ගාමෙ වරණජ්ජවිවයා ගාමවාසීනං සද්ධාහානි වා හොගහානි වා න
හොති, අථ බො උපරුපරි වුද්ධියෙව හොතීති දස්සෙන්නො “පාකතිකමෙව
හොති”ති ආහ. අජ්ඣත්තිකකම්මට්ඨානන්ති චතුසච්චකම්මට්ඨානං.

තෙනාති කුසලෙන කායවට්ඨිකම්මෙන. ථීරභාවො ථාමං නාමාති තස්ස අත්ථං
දස්සෙන්නො “ථාමවාති ධීතිමා”ති ආහ.

අත්තසංනිස්සයං පෙමං අත්තාති ගහෙත්වා “අත්තසම”න්ති චුත්තන්ති ආහ
“අත්තපෙමෙන සමං පෙමං නත්ථි”ති. භගවතො විපස්සනාඤාණොභාසජ්ජවත්තිං
සන්ධායාහ “පඤ්ඤා පන...පෙ.... සක්කොති”ති. සබ්බඤ්ඤාඤාඤාණං, පන
අභිඤ්ඤාඤාණානි ච අනන්තාපරිමාණං ලොකධාතුං ඔභාසෙත්ති.

124. කිස්ස භිතාති කෙන කාරණෙන භිතා.

යපෙත්වාති පවත්තෙත්වා. වචනියො යාවකානන්ති යොජනා,
යාවිතබ්බයුත්තොති අත්ථො. යඤ්ඤාඋපක්ඛරොති යඤ්ඤොපකරණං. “එතෙසු
ධම්මෙසු ධීතො චතුසු”ති චුත්තං චතුක්කං වචත්ථපෙතුං “සද්ධොති එකං
අඬග”න්තිආදි චුත්තං.

ගාථායං චුත්තධම්මෙ ද්වෙ ද්වෙ එකං කත්වා අඬගකරණං දුක්ඛයො.

ජාතිධම්මන්ති පවත්තිධම්මං සන්ධාය වදති.

125. සච්චෙකදෙසතො සච්චසමුදායො අනවසෙසපරියාදානතො විසිට්ඨොති
දස්සෙත්තො “පරමත්ථසච්චං වා භොතු”ති ආහ. චතුරො පදාති චත්තාරි පදානි,
ලිඬගවිපල්ලාසෙන චුත්තං, චත්තාරො ධම්මකොට්ඨාසාති අත්ථො. කෙවලං
සත්තචිහාගදස්සනත්ථමෙව චතුපදග්ගහණං, න අධිගතධම්මානුරූපතාය.

නිම්මදාති න මදා.

“සච්චවාදී ජිනො රොමො”තිපි පායො. තත්ථ රොමොති දිට්ඨිරාගරත්තානං
තිත්ථියානං, තිත්ථකරානඤ්ච අධම්මවාදීනං රාගවිපරිතධම්මදෙසනතො
භයජනකො, අධම්මවාදීනං වා තත්ථ ආදීනවදස්සනෙන භායිතබ්බො,
අජ්ජහිනාසංවරානං වා දුරුපසඬකමනතො දුරාසදොති අත්ථො.

සච්චො ව සො ධම්මො වාති සච්චධම්මො. තෙනාහ
“එකත්තනිස්සරණභාවෙනා”තිආදි.

එකායනභාවන්ති එකමග්ගභාවං, අඤ්ඤමග්ගභාවන්ති අත්ථො.

දස්සනභාගියං භාවනාභාගියන්ති නිබ්බේධභාගියමෙව ද්විධා විභජිත්වා
චුත්තන්ති ආහ “සංකිලෙසභාගියාදීහි චතුහි පදෙහි”ති. සෙසත්තිකානන්ති
සත්තාධිට්ඨානත්තිකාදීනං අට්ඨන්තං තිකානං. සෙසපදානඤ්චාති
සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්චාතිආදිමිස්සකපදානඤ්ච. ව-සද්දෙන
සංකිලෙසභාගියාදිපදානි ච සඬගණ්භානි. ලොකියත්තිකස්සෙව හි “සෙසපදානී”ති
චුත්තෙහි මිස්සකපදෙහි එවං සංසන්දනෙ නයදස්සනං, ඉතරෙසං පන තිකානං
සංකිලෙසභාගියාදිපදෙහි වෙව සෙසපදෙහි ව සංසන්දනෙ ඉදං නයදස්සනන්ති
“චුත්තනසානුසාරෙන සුච්ඤ්ඤායා”න්ති චුත්තං. සමතික්කමනන්ති පහානං. සතිපි

වාසනාභාගියසංකිලෙසභාගියධම්මානං ලොකියභාවෙ පුරිමෙහි පන පච්ඡිමා පහාතඛිබා තදභිගවසෙන, වික්ඛම්භනවසෙන ව. එවං පජහනසමත්ථතාය පහානන්ති චුත්තං “වාසනාභාගියං සුත්තං සංකිලෙසභාගියස්ස සමතික්කමාය හොති”ති. සංකිලෙසධම්මානං සමතික්කමෙන අධිගන්තඛිබා වොදානධම්මා වියාති යොජනා. භාවනා නාම තිව්ඛා ඤානභාවනා, විපස්සනාභාවනා, මග්ගභාවනාති. තාසු මග්ගභාවනාය ගහිතාය විපස්සනාභාවනා ගහිතා එව හොතීති තං අනාමසිත්වා ඉතරා ද්වෙ එව ගහිතා. තථාපි “භාවනාභාගියස්ස සුත්තස්ස පටිනිස්සග්ගායා”ති චුත්තෙ කිං සබ්බෙන සබ්බං අසෙක්ඛස්ස ඤානභාවනාපි පටිනිස්සට්ඨාති වොදනං මනසි කත්වා පාළියං “අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථ”න්ති චුත්තන්ති දස්සෙන්නො “අසෙක්ඛධම්මෙසු උප්පන්නෙසු මග්ගභාවනාකිව්චං නාම නත්ථී”ති වත්වා “ඤානභාවනාපි දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථා එවා”ති ආහ.

එකං එව භවබ්ඡං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං එකබ්ඡං, තං අස්ස අත්ථිති එකබ්ඡී. සන්ධාවිත්වා සමාගන්ත්වා, නිබ්බත්තනවසෙන උපගන්ත්වාති අත්ථො. සංසරිත්වාති තස්සෙව වෙවචනං. කුලං කුලං ගච්ඡතීති කොලංකොලො. පුරිමපදෙ අනුනාසිකලොපං අකත්වා නිද්දෙසො.

තෙසං සොනාපන්නානං. එතං පහෙදන්ති එකබ්ඡීආදිවිභාගං. පුරිමභවසිද්ධං විචට්ඨපනිස්සයපුඤ්ඤකම්මං ඉධ පුබ්බහෙතු නාම. යො “කතපුඤ්ඤතා”ති චුච්චති, සො පයමමග්ගෙ සාධිතෙ වරිතත්ථතාය විපක්කවිපාකං විය කම්මං උපරිමමග්ගානං උපනිස්සයො න සියාති අධිප්පායෙනාහ “උපරි...පෙ.... ආපජ්ජති”ති. තිණ්ණං මග්ගානං නිරත්ථකතා ආපජ්ජති පයමමග්ගෙනෙව තෙහි කාතඛිබකිව්චස්ස සාධිතත්තා. පයමමග්ගෙ...පෙ.... ආපජ්ජතීති අනුප්පන්නස්ස අත්ථකිරියාසම්භවතො. එවං තිණ්ණං වාදානං යුත්තිඅභාවං දස්සෙත්වා චතුත්ථවාදො එවෙත්ථ යුත්තොති දස්සෙන්නො ආහ “විපස්සනා...පෙ.... යුජ්ජති”ති. “සවෙ හී”තිආදිනා තං යුත්තිං විභාවෙති. විමුත්තිපරිපාවතියානං ධම්මානං පරිපක්කතාය ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛතාය ඤාණස්ස විසදතාය විපස්සනාය බලවභාවො වෙදිතඛිබො. සො හි වොමිස්සකන යෙන සංසරණකො ඉධාධිප්පෙනො “දෙවෙ වෙව මානුසෙ ව සන්ධාවිත්වා”ති චුත්තත්තා. ඉධ කාමභවෙ ධීතො ඉධට්ඨකො. මනුස්සදෙවලොකූපපජ්ජනතො ඕකාරොන වොකිණ්ණො. අරියසාවකස්ස තංතංසත්තනිකායුපපත්ති තස්ස තස්ස සොධනසද්ධං කිලෙසමලාදිඅනත්ථාපනයනතොති ආහ “ඡ දෙවලොකෙ සොධෙත්වා”ති. “අකනිට්ඨෙ යත්වා”ති එතෙන හෙට්ඨාබ්‍රහ්මලොකසොධනං චුත්තමෙවාති වෙදිතඛිබං.

සද්ධං ධුරං කත්වාති සද්ධං ධුරං ඡෙට්ඨකං පුබ්බභිගමං කත්වා. සද්ධාය අනුස්සති පටිපත්ති, සද්ධං වා පුබ්බභාගියං අනුස්සති, සද්ධාය වා අනුසරණසීලොති සද්ධානුසාරී. ධම්මානුසාරීති එත්ථාපි එසෙව න යො. ධම්මොති පනෙත්ථ පඤ්ඤා වෙදිතඛිබා. සද්දහන්නො විමුත්තොති සද්ධාවිමුත්තො. යදිපි සබ්බථා අවිමුත්තො, සද්ධාමත්තෙන පන විමුත්තොති අත්ථො. සද්ධාය වා අධිමුත්තොති

සද්ධාවිමුත්තො. චුත්තනසෙනාති උපරිමග්ගවිපස්සනාය
 බලවමන්දමන්දතරභාවෙන. දිට්ඨියා පත්තොති දිට්ඨිප්පත්තො,
 චතුසච්චදස්සනසඬ්ඛාතාය දිට්ඨියා නිරොධප්පත්තොති අත්ථො. දිට්ඨන්තං වා
 පත්තොති දිට්ඨිප්පත්තො, දස්සනසඬ්ඛාතස්ස සොනාපත්තිමග්ගඤ්ඤාණස්ස
 අනන්තරප්පවත්තොති චුත්තං හොති. පඨමඵලතො පට්ඨාය හි යාව අග්ගමග්ගා
 දිට්ඨිප්පත්තාති. ඉදන්ති යථාචුත්තසොනාපන්නානං
 සද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්තතාවචනං. අට්ඨන්තං විමොක්ඛානන්ති චතස්සො
 රූපාවචරසමාපත්තියො, චතස්සො අරූපාවචරසමාපත්තියොති අට්ඨ විමොක්ඛා,
 තෙසං.

චුට්ඨන්තං සච්ඡිකරොතිති කායසක්ඛි, චුට්ඨානං අත්තො චුට්ඨන්තො, චුට්ඨානං
 අරූපජ්ඣානානං අනන්තරො කාලොති අධිප්පායො. අච්චන්තසංයොගෙ චෙතං
 උපයොගවචනං, චුට්ඨානන්තරකාලමෙව සච්ඡිකාතඛිං සච්ඡිකරොතිති චුත්තං
 හොති, “විසමං චන්දිමසුරියා පරිචත්තන්ති” තිආදීසු (අ. නි. 4.70) විය වා
 භාවනපුංසකන්ති එතං දට්ඨඛිං. යො හි අරූපජ්ඣානෙන රූපකායතො,
 නාමකායෙකදෙසතො ච වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන විමුත්තො, තෙන
 නිරොධසඬ්ඛාතො විමොක්ඛො ආලොචිතො පකාසිතො විය හොති, න කායෙන
 සච්ඡිකතො, නිරොධං පන ආරම්මණං කත්වා එකච්චෙසු ආසවෙසු බෙජිතෙසු තෙන
 සො සච්ඡිකතො හොති. තස්මා සො සච්ඡිකාතඛිං නිරොධං යථාආලොචිතං
 නාමකායෙන සච්ඡිකරොතිති “කායසක්ඛි” ති වුවවති, න තු විමුත්තො එකච්චානං
 එව ආසවානං අපරික්ඛිණත්තා.

අභෙදෙනාති අන්තරාපරිනිබ්බායිආදිභෙදෙන විනා. “අභෙදෙනා” ති ව ඉදං
 “සද්ධාවිමුත්තදිට්ඨිප්පත්තකායසක්ඛිනො” ති ඉධාපි ආනෙත්වා යොජෙතඛිං.
 යථෙව හි අන්තරාපරිනිබ්බායිආදිභෙදානාමසනෙනෙව එකො අනාගාමී හොති, එවං
 යථාචුත්තභෙදආමසනෙනෙව සද්ධාවිමුත්තො, දිට්ඨිප්පත්තො, කායසක්ඛිති තයො
 අනාගාමීනො හොන්ති. අයඤ්ච අනාගාමීනො තාදිසමචත්ථාභෙදං ගහෙත්වා
 ගණනා කතාති වෙදිතඛිං. “අවිහාදීසු” තිආදි සුවිඤ්ඤායාමෙව.

පඤ්ඤාය එව විමුත්තො, න වෙතොවිමුත්තිභූතෙන සාතිසයෙන සමාධිනාපීති
 පඤ්ඤාවිමුත්තො. උභතොභාගවිමුත්තොති උභොහි භාගෙහි උභතොභාගතො
 විමුත්තො. කිලෙසානං වික්ඛම්භනසමුච්ඡින්නෙහි රූපකායනාමකායතො
 විමුත්තොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “වික්ඛම්භන...පෙ.... විමුත්තො නාමා” ති
 ආහ. අරූපසමාපත්තියා රූපකායතො, අග්ගමග්ගෙන අරූපකායතො විමුත්තං.
 යථාහ –

“ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො පුග්ගලො යෙ තෙ සන්නා විමොක්ඛා
 අතික්කම්ම රූපෙ ආරූප්පා, තෙ කායෙන පුසිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය වස්ස
 දිස්වා ආසවා පරික්ඛිණා හොන්ති, අයං වුවවති, භික්ඛවෙ, පුග්ගලො
 උභතොභාගවිමුත්තො” ති (ම. නි. 2.182).

යං පන මහානිදානසුත්තෙ “රුපී රූපානි පස්සති” තිආදිකෙ (දී. නි. 2.129)
නිරොධසමාපත්තිඅත්තෙ අට්ඨ විමොක්ඛෙ චත්ථා –

“යතො ඛො, ආනන්ද, භික්ඛු ඉමෙ අට්ඨ විමොක්ඛෙ අනුලොමමිපි
සමාපජ්ජති...පෙ.... අයං වුච්චතානන්ද, භික්ඛු උභතොභාගවිමුත්තො, ඉමාය
ච, ආනන්ද, උභතොභාගවිමුත්තියා අඤ්ඤා උභතොභාගවිමුත්ති උත්තරිතරා
වා පඤ්ඤතරා වා නත්ථි” ති (දී. නි. 2.130) –

චුත්තං, තං උභතොභාගවිමුත්තසෙට්ඨවසෙන චුත්තං. තත්ථ යස්මා
ආරුප්පසමාපත්තිසු එකායපි රූපකායො වික්ඛම්භිතො එව නාම භොති, තස්මා
චතුත්තං ආරුප්පසමාපත්තිනං, නිරොධසමාපත්තියා ච ලාභීනං වසෙන පඤ්ච
උභතොභාගවිමුත්තා වෙදිතඛිබ්බා. එස නයො කායසක්ඛිමිහිපි.
අට්ඨවිමොක්ඛෙකදෙසෙපි හි අට්ඨවිමොක්ඛසමඤ්ඤා යථා “ලොකෙ සත්තා” ති.

තෙරසසු සීසෙසු පලිබොධසීසාදීනි, පචත්තසීසඤ්ච පරියාදිගිතඛිබ්බානි,
අධිමොක්ඛසීසාදීනි පරියාදකානි, ගොචරසීසං පරියාදකඵලං. තඤ්ඤි විසයජ්ඣාත්තං
ඵලං, විමොක්ඛො පරියාදකස්ස මග්ගස්ස, ඵලස්ස ච ආරම්මණං. සඬබ්බාරසීසං
සඬබ්බාරවිවෙකභූතො නිරොධොති පරියාදිගිතඛිබ්බානං, පරියාදකඵලානඤ්ච සහ
විසයසංසිද්ධිදස්සනෙන සමසීසිභාවං දස්සෙතුං පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 1.87) තෙරස
සීසානි චුත්තානි. ඉධ පන “යස්ස පුග්ගලස්ස අපුබ්බං අවරිමං ආසවපරියාදානඤ්ච
භොති ජීවිතපරියාදානඤ්චා” ති (පු. ප. 16) පුග්ගලපඤ්ඤත්තියං ආගතත්තා තෙසු
කිලෙසපචත්තසීසානං එව වසෙන යොජනං කරොන්තො
“කිලෙසසීස”න්තිආදිමාහ. තත්ථ පචත්තසීසමිපි මග්ගො පචත්තිතො වුට්ඨහන්තො
චුතිතො උද්ධං අප්පචත්තිකරණෙන යදිපි පරියාදියති, යාව පන චුති, තාව
පචත්තිසම්භවතො “පචත්තසීසං ජීවිතින්ද්‍රියං චුතිචිත්තං පරියාදියති” ති ආහ.

කිලෙසපරියාදානෙන අත්තතො අනන්තරං විය නිජ්ඣාදෙනඛිබ්බා,
පච්චවෙක්ඛණ්ණවාරා ච කිලෙසපරියාදානස්සෙව වාරානි චත්තඛිබ්බතං අරහන්ති.
“විමුත්තස්මිං විමුත්තමිති ඤාණං භොති” ති (ම. නි. 1.78; සං. නි. 3.12, 14) හි
චචනතො පච්චවෙක්ඛණ්ණපරිසමාපනෙන කිලෙසපරියාදානං සමාපිතං නාම භොති.
තං පන පරිසමාපනං යදි චුතිචිත්තෙන භොති, තෙනෙව ජීවිතපරිසමාපනඤ්ච
භොතීති ඉමාය වාරචුතිසමතාය කිලෙසපරියාදානජීවිතපරියාදානානං අපුබ්බාවරිමතා
භොතීති ආහ “වාරසමතායා” ති. භවඬගං ඔතරිත්වා පරිනිබ්බායතොති එත්ථ
පරිනිබ්බානචිත්තමෙව භඩ්ගොත්තරණභාවෙන චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

වරිතන්ති වරිතා කායවච්චිමනප්පචත්ති. එත්ථ ච යෙන රාගාධිකභාවෙන
පුග්ගලො “රාගවරිතො” ති ලක්ඛියති, තයිදං ලක්ඛණං. තෙනාහ “රාගජ්ඣාසයො
රාගාධිකොති අත්ථො” ති, තෙන අප්පහීනභාවෙන සත්තානෙ ථාමගතස්ස රාගස්ස
බලභාවො ලක්ඛියතීති දට්ඨබ්බං. එසෙව නයො සෙසෙසුපි.

සීලවන්තෙහිති ආදිසද්දස්ස ලොපං කත්වා නිද්දෙසො කතොති දස්සෙන්තො ආහ “සීලවන්තාදීහී”ති. ආදිසද්දෙන දායකාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො.

ආරම්මණභූතා ඤෙය්‍යන්ති ආරම්මණභූතාව ඤෙය්‍යං.

පුටුප්පනභූමිආදීසුති පුටුප්පනසෙක්ඛාසෙක්ඛභූමීසු. තත්ථ පුටුප්පනභූමිවසෙන සංවරො, සෙක්ඛභූමිවසෙන පහානභාවනා, අසෙක්ඛභූමිවසෙන සච්ඡිකිරියා, පුටුප්පනභූමිසෙක්ඛභූමිවසෙන වා යථාරහං සංවරපහානභාවනා. පුබ්බභාගියා හි සංවරපහානභාවනා පුටුප්පනස්ස සම්භවන්ති, ඉතරා සෙක්ඛස්ස, අසෙක්ඛභූමිවසෙන සච්ඡිකිරියා. නයතො දස්සිතන්ති “යං, හික්ඛවෙ, මයා ‘ඉදං න කප්පති’ති අප්පට්ඨිත්තං, තං වෙ කප්පියං අනුලොමෙති, අකප්පියං පට්ඨාහති, තං වො කප්පති”තිආදිනා (මහාව. 305) නයදස්සනවසෙන පකාසිතං. සරාගාදිසංවත්තනන්ති සරාගාදිභාවාය සංවත්තනං.

අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසග්ගතොති “සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්චා”තිආදිනා සංකිලෙසභාගියාදීනං පදානං අඤ්ඤමඤ්ඤසංසග්ගතො. අනෙකච්චොති ද්වාදසවිධො යාව ද්වානවුතාධිකවතුසහස්සවිධොපි අනෙකප්පකාරො. ලොකියසත්තාධිට්ඨානාදිසංසග්ගතොති ආදිසද්දෙන ලොකියං ඤාණං, ලොකුත්තරං ඤාණං, ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච ඤාණං, ලොකියං ඤෙය්‍යං, ලොකුත්තරං ඤෙය්‍යං, ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච ඤෙය්‍යං, ලොකියං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච, ලොකුත්තරං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච, ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්චාතිආදිකො සම්භවන්තො පට්ඨානභෙදො සඬගහිතො. උභයත්ථාති සංකිලෙසභාගියාදිකෙ, ලොකියාදිකෙ ව. යථාරහන්ති යො යො සංසග්ගවසෙන යොජනං අරහති, සො සො ධම්මො. සම්භවාචිරොධෙනෙව හි යොජනා. න හි “ලොකියං නිබ්බේධභාගිය”න්තිආදිනා යොජනා සම්භවති.

තීසු පිටකෙසු ලබ්භමානස්සාති තිස්සො සඬගිතියො ආරුළුභෙ තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ උපලබ්භමානස්ස විජ්ජමානස්ස, එතෙන න කෙවලං සඬගහො එව යථාචුත්තභෙදානං පට්ඨානභාගානං නිද්ධාරණාය කාරණං, අථ බො පාළියං දස්සනඤ්චාති විභාවෙති. තෙනාහ “යං දිස්සති තාසු තාසු භූමීසු”ති. “තෙනෙව හී”තිආදිනා යථාචුත්තස්ස අත්ථස්ස පාඨානුගමං දස්සෙති.

සාසනපට්ඨානවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථාවණ්ණනා

සද්ධම්මාවතරට්ඨානෙති දෙසන්තරතො ආගන්ත්වා සද්ධම්මස්ස අවතරණොකාසභූතෙ සද්ධම්මස්සවනධාරණපරිවයපරිපූර්ණමනසිකාරබහුලානං නිවාසට්ඨානතං සන්ධායෙතං චුත්තං, අත්තතො වා සන්තානෙ

පරියත්තිසද්ධම්මස්ස අනුප්පවෙසනට්ඨානතාය එවං වුත්තං. සෙසං
සුච්ඤ්ඤායාමෙවාති.

නෙත්තිඅට්ඨකථාය ලීනත්ථවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නෙත්තිප්පකරණ-ටිකා නිට්ඨිතා.